

ICONIL 2024 SPRING

JUNE 8-9, 2024 İSTANBUL / TÜRKİYE

INTERNATIONAL CONGRESS OF NEW SEARCHES IN SOCIAL SCIENCES PROCEEDINGS BOOK

WWW.ICONIL.COM

ICONIL 2024 SPRING

INTERNATIONAL CONGRESS OF NEW SEARCHES IN SOCIAL SCIENCES PROCEEDINGS BOOK

JUNE 8-9, 2024

İ.T.Ü. MTAL

İSTANBUL / TÜRKİYE

www.iconil.com

info@iconil.com

ISBN: 978-625-99767-9-2

EDITORS

- Prof. Dr. Hanefi BAYRAKTAR, Atatürk University
- Lecturer Mustafa OF, Kocaeli University
- Lecturer İsmail KILIÇASLAN, Kocaeli University
- Lecturer Kazım KAHRAMAN, Kocaeli University

All Rights Reserved

All Responsibilities of The Articles Belong to The Authors

SUPPORTERS

Atatürk University, Türkiye

Atatürk University Climate Change
Coordination Office, Türkiye

Aleksandër Moisiu University, Albania

Universitas Airlangga, Indonesia

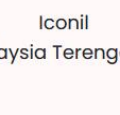
Universiteti Bujqësor i Tiranës - UBT,
Albania

University of Burundi, Burundi

University of Prishtina "Hasan Prishtina",
Kosovo

Iconil
University Malaysia Terengganu, Malaysia

University of Mumbai, India

Shibaura Institute of Technology, Japan

Uzhhorod National University, Ukraine

Dear participants,

ICONIL 2024 SPRING Congress is an internationally recognized academic event. With this congress, where face-to-face and remote participation is supported, you will have the opportunity to present your scientific publications. Our congress, which is attended by respected names in the scientific community, is a candidate congress to bring new horizons to science.

From 10 countries 177 participants applied to the congress. Participants presented their papers for two days in the congress.

We are also grateful to the esteemed participants, our keynote speakers, our referees for their support and contributions to the success of this congress. Thank you for attending our academic event and supporting us.

The ICONIL congress will be held every year by raising its target higher. It will reach out to wider communities and increase the number of papers and participants.

Any kind of feedback about the congress is very important to us. You can reach our congress from our web page, info@iconil.com e-mail address and official social media accounts.

ICONIL ORGANIZING COMMITTEE

08.07.2024

KEYNOTE SPEAKERS

Prof. Dr. Lyudmyla Symochko
Uzhhorod National University, Ukraine, Coimbra
University, Portugal

Prof. Dr. Desire Nizigiyamana Louis
University of Burundi, Burundi

Dr. Isma Rosila Ismail
Universiti Malaysia Terengganu, Malaysia

Dr. Ahmad Ali
University of Mumbai, India

Dr. Daniel Honc
Pardubice University, Czechia

Dr. Irfan Wahyudi
Universitas Airlangga, Indonesia

SCIENCE COMMITTEE

Listed in alphabetical order

- Prof. Dr. Ahmet Duran Şahin, İstanbul Technical University, Türkiye
- Prof. Dr. Ayşe Günsel, Kocaeli University, Türkiye
- Prof. Dr. Engin Özdemir, Kocaeli University, Türkiye
- Prof. Dr. Fatma Çanka Kılıç, Kocaeli University, Türkiye
- Prof. Dr. Flora Merko, Aleksandër Moisiu University Durrës, Albania
- Prof. Dr. Hanefi Bayraktar, Atatürk University, Türkiye
- Prof. Hiroyuki Ishizaki, Shibaura Institute of Technology, Japan
- Prof. Dr. Hristo Ivanov Katrandzhiev, University of National and World Economy, Bulgaria
- Prof. Dr. Hüseyin Toros, İstanbul Technical University, Türkiye
- Prof. Dr. Hysen Mankolli, Editor of IJEES, Health and Environment Association, U.S.A.
- Prof. Dr. Juan Carlos, Roca University Of Huelva, Spain
- Prof. Dr. Kadri Süleyman Yiğit, Kocaeli University, Türkiye
- Prof. Dr. Maan T. J. Maarroof, Mousul University, Iraq
- Prof. Dr. Mehmet Demirtaş, Bitlis Eren University, Türkiye
- Prof. Dr. Nardane Yusifova, Azerbaijan National Academy of Sciences, Azerbaijan
- Prof. Dr. Novo Palakalovic, University of East Sarajevo, Bosnia
- Prof. Dr. Olena Demyanyuk, Institute of Agroecology and Environmental Management, Kyiv, Ukraine
- Prof. Dr. Osman Taylan, King Abdulaziz University, Saudi Arabia
- Prof. Dr. Şükrü Dursun, Konya Technical University, Türkiye
- Prof. Dr. Tamara Milenkovic Kerkovic, University of Nis, Serbia
- Assoc. Prof. Dr. Ayşenur Kayabaş Avşar, Çankırı Karatekin University, Türkiye
- Assoc. Prof. Dr. Arben Kambo, Agriculture University of Tirana, Albania
- Assoc. Prof. Dr. Ayşegül Türk, Ankara Hacı Bayram Veli University, Türkiye
- Assoc. Prof. Dr. Azeta Tartaraj, Aleksander Moisiu Durres University, Albania
- Assoc. Prof. Dr. Brunela Trebicka, Aleksander Moisiu Durres University, Albania
- Assoc. Prof. Dr. Eda Bezhani, Aleksander Moisiu Durres University, Albania
- Assoc. Prof. Dr. Eda Bozkurt, Atatürk University, Türkiye
- Assoc. Prof. Dr. Edmond Hoxha, Polytechnic University Of Tirana, Albania
- Assoc. Prof. Dr. Emira Kalaj, University of Shkodra "Luigj Gurakuqi", Albania
- Assoc. Prof. Dr. Etleva Dashi, Agriculture University of Tirana, Albania
- Assoc. Prof. Dr. Ercan Arpaz, Kocaeli University, Türkiye
- Assoc. Prof. Dr. Lyudmyla Symochko, Uzhhorod National University, Ukraine
- Assoc. Prof. Dr. Mehboob Nagarbawdi, Affiliated to University of Mumbai, India
- Assoc. Prof. Dr. Muhammet Fatih Genç, Kocaeli University, Türkiye
- Assoc. Prof. Dr. Nagip Skenderi, University of Prishtina, Kosovo
- Assoc. Prof. Dr. Natalya Gudkova, The State Ecological Academy, Ukraine
- Assoc. Prof. Dr. Petr Dolezel, Pardubice University, Czechia
- Assoc. Prof. Dr. Taner Erdoğan, Kocaeli University, Türkiye
- Assoc. Prof. Dr. Ylber Aliu, AAB College, Kosovo
- Assoc. Prof. Dr. Samad Rahimi Aghdam, Tabriz University, Iran
- Assoc. Prof. Dr. Selda Uca, Kocaeli University
- Assist. Prof. Dr. Mazin Nazar Fadhel, Mosul university, Musul, Iraq
- Assist. Prof. Dr. Berna Kavaz Kındıgılı, Atatürk University, Türkiye
- Assist. Prof. Dr. Fatih Sevgi, Selçuk University, Türkiye
- Assist. Prof. Dr. Handan Özçelik Bozkurt, Sinop University, Türkiye

- Assist. Prof. Dr. Larissa Shragina, Odessa I. I. Mechnikov University, Ukraine
- Assist. Prof. Dr. Seyil Najimudinova, Kyrgyzstan Türkiye Manas University, Kyrgyzstan
- Assoc. Prof. Dr. Tuncer Gövdeli, Atatürk University, Türkiye
- Assist. Prof. Dr. Vedat Tümen, Bitlis Eren University, Türkiye
- Assist. Prof. Dr. Vystavkina Daria, Odessa I. I. Mechnikov University, Ukraine
- Assist. Prof. Dr. Yıldırım Karadeniz, Kocaeli University, Türkiye
- Assist. Prof. Dr. Yusuf Budak, Kocaeli University, Türkiye
- Phd. Alba Ramallari, Aleksandër Moisiu University Durrës, Albania
- Phd. Alma Zisi, Aleksandër Moisiu University Durrës, Albania
- PhD. Blerina Vrenozi, Tirana University, Albania
- Phd. Daniela Lika, Aleksander Moisiu Durres University, Albania
- PhD. Daniel Honc, Pardubice University, Czechia
- PhD. Gülşah Keklik, İstanbul Technical University
- Phd. Irfan Wahyudi, Universitas Airlangga, Indonesia
- PhD. Mirela Alushllari, University of Albania, Albania
- PhD. Jonida Gashi, Aleksander Moisiu Durres University, Albania
- PhD. Olta Nexhipi, Aleksandër Moisiu University Durrës, Albania
- PhD. Violeta Neza, Aleksander Moisiu Durres University, Albania
- PhD. Ariola Harizi, Aleksander Moisiu Durres University, Albania
- PhD. Saeid Shojaei, University of Tabriz, Iran
- PhD. Ada Aliaj, Aleksandër Moisiu University Durrës, Albania
- PhD. Moses M. Solomon, King Fahd University, Saudi Arabia
- PhD. Emma Gurashi Nikolaoy, University Of Patras, Greece
- PhD. Hisham M. Alidrisi, King Abdulaziz University, Saudi Arabia
- PhD. Thawee Numsakulwong, Rajamangala University of Technology Isan, Tayland
- PhD. Reyhan Dadash, Azerbaijan State Pedagogical University, Azerbaijan
- Lecturer Mustafa Of, Kocaeli University
- Lecturer İsmail Kılıçaslan, Kocaeli University
- Lecturer Kazım Kahraman, Kocaeli University

TABLE OF CONTENTS

ABSTRACTS / POSTERS	1
TALENT MANAGEMENT PROCESS: A CASE STUDY ABOUT ABDI İBRAHİM	6
THE RECONSTRUCTION OF İSLAMİSM AND SULTAN ABDULHAMİD II	7
A CONCRETE EXAMPLE OF THE ACHIEVEMENTS OF THE REPUBLIC IN THE 100TH ANNIVERSARY OF THE REPUBLIC: 31 MARCH ELECTION VICTORY OF WOMEN MAYORS AND SOCIAL TRANSFORMATION	8
COUNTERING THE THREAT FROM AFAR? EUROPEAN UNION EFFORTS TO PREVENT VIOLENT EXTREMİSM IN THE HORN OF AFRICA.....	9
EXAMINATION OF GRADUATE THESIS PUBLISHED BETWEEN 2013 – 2023 AT YILDIZ TECHNICAL UNIVERSITY CURRICULUM AND INSTRUCTION DEPARTMENT.....	10
NEW BREATH IN ART: ARTIFICIAL INTELLIGENCE GENERATED PAINTING ART	11
THE EFFECT OF MORRISON, KEMP & ROSS MODEL ON 5TH GRADE SOCIAL STUDIES COURSE STUDENT SUCCESS	12
WE LEARN TURKISH 1-6 COURSEBOOKS PUBLISHED IN 1995 FOR THE PURPOSE OF TEACHING TURKISH TO FOREIGNERS (1985-I.)	13
A NETWORK APPROACH TO EUROPEAN SPACE GOVERNANCE	14
HUMAN RESOURCE MANAGEMENT AND ORGANIZATIONAL PERFORMANCE (A SYSTEMATIC REVIEW OF THE LITERATURE.....	15
DISCRIMINATION AGAINST THE ELDERLY IN WORKING LIFE.....	16
LEGAL REMEDIES IN INSURANCE ARBITRATION COMMISSION DECISIONS	17
MODERN INTERPRETATIONS OF LOCAL CUISINES: AN EXAMINATION OF MICHELIN- STARRED RESTAURANTS	18
THE IMPACT OF SERVANT LEADERSHIP ON EMPLOYEE RESILIENCE: A CASE STUDY IN SOMALIA	19
THE RELATIONSHIP BETWEEN EMPLOYEES' CULTURAL CHARACTERISTICS AND PATERNALISTIC LEADERSHIP EXPECTATIONS: COMPARISON BETWEEN YEMEN AND TÜRKİYE.....	20
TAXATION DYNAMICS IN EUROPE: UNRAVELING THE ECONOMIC IMPACT.....	21
MUHAMMAD SHAYBANI KHAN THE KHAGAN OF UZBEK TURKS.....	22
TEACHING 9TH GRADE STUDENTS ARTISTS' PAINTING WORKS WITH INTERACTIVE LEARNING METHODS.....	23
THE RELATIONSHIP BETWEEN SCREEN DEPENDENCY IN 4-6-YEAR-OLD CHILDREN AND THE MOTHER'S INCLUSIVE FUNCTIONS AND ATTITUDE	24
THE MAJOR OBSTACLE TO TSARIST RUSSIA'S ADVANCE INTO EASTERN EUROPE AND ASIA; “KAZAN KHANATE”	25
BOOSTING VOCABULARY LEARNING USING AI IN EFL SETTINGS	26
REFUGEES, SOCIAL COHESION AND EDUCATION.....	27
THE IMPACT OF THE REFUGEE/İLLEGAL IMMIGRANT ISSUE ON THE DISCOURSE OF NATIONALISM AND POLITICS IN TURKEY.....	28

COMPARISON OF COGNITIVE BEHAVIORAL MODEL AND MINDFULNESS-BASED MODEL APPLICATIONS FOR PERCEIVED STRESS, LIFE EVENTS AND PSYCHOLOGICAL WELL-BEING OF ADOLESCENTS EXPERIENCING TEST ANXIETY	29
WOMAN POVERTY IN TÜRKİYE.....	30
THE PROBLEM OF METHODOLOGY IN EDUCATION AND TEACHING PROGESSES IN ISLAMIC PHILOSOPHY A GAZZALI CENTERED REVIEW	31
UNVEILING INNOVATIVE GROUNDS FOR PROMOTING ECONOMIC GROWTH AND DEVELOPMENT IN EAC: REGIONAL INTEGRATION PERSPECTIVES	32
BIBLIOMETRIC ANALYSIS OF THESES ON WOMEN.....	33
INVESTIGATION OF THE HOPE, LIFE SATISFACTION AND UNEMPLOYMENT ANXIETY LEVELS OF STUDENTS STUDYING IN THE DEPARTMENT OF ART-CRAFT EDUCATION	34
THE SIGNIFICANCE OF BRECHTIAN AESTHETICS IN REPRESENTATIONAL ARTS.....	35
COMPARISON OF THE EFFECT OF EMOTIONAL INTELLIGENCE LEVELS ON IMPULSIVITY, EATING ATTITUDES AND SELF-ESTEEM IN TURKISH AND BRITISH OBESITY PATIENTS	36
AN IRON GATE IN THE KELKT VALLEY: KOYULHİSAR	37
EXAMINATION OF CINDERELLA SYNDROME IN WOMEN IN TERMS OF MULTIPLE VARIABLES	38
THE EVALUATION OF KOCHI BEY'S RISALE IN TERMS OF ISLAMIC LAW	39
COMPARISON OF THE EFFECTIVENESS OF COGNITIVE BEHAVIORAL THERAPY MODEL AND SHORT-TERM SOLUTION-FOCUSED THERAPY MODEL APPLICATIONS FOR THE PSYCHOLOGICAL RESILIENCE OF ADOLESCENTS EXPERIENCING CHILDHOOD TRAUMA	40
EXAMINING THE ATTITUDES OF MIDDLE SCHOOL STUDENTS TOWARD MUSIC CLASS IN TERMS OF VARIOUS VARIABLES (THE CASE OF SAMSUN/ÇARŞAMBA).....	41
AN EXAMINATION OF THE ATTITUDE OF STUDENTS TOWARDS INSTRUMENT CLASSES	42
SHAMANISM A JOURNEY OF SOUL DISCOVERY	43
THE EFFECTS OF URBAN TRANSFORMATION ON SOCIAL STRUCTURE: THE CASE OF ALIBEYKÖY NEIGHBORHOOD IN ISTANBUL.....	44
A COMPARISON OF THE EFFECT OF FOCUSED ACCEPTANCE AND COMMITMENT THERAPY ON SPECIFIC PHOBIA AND TRAUMA.....	45
USE OF DIGITAL GAMES IN THE CONTEXT OF TANGENTIAL LEARNING IN TEACHING TURKISH TO FOREIGNERS	46
AN OTTOMAN MUSEOLOGIST AND ARCHAEOLOGIST: OSMAN HAMDİ BEY.....	47
THE ORIGIN OF MORALITY FROM THE PERSPECTIVE OF EVOLUTIONARY PSYCHOLOGY	48
THE QUIET HEROES OF PUBLIC PROCUREMENT SYSTEMS “CORRECTIVE MECHANISMS”	49
NOW IT NEEDS TO BE SAID NEW THINGS “UPDATE OF PUBLIC PROCUREMENT PROCEDURES”	50
TO BE AN EXCEPTION OR NOT TO BE THAT'S THE WHOLE MATTER.....	51
FAMILY RELATIONS FROM THE PERSPECTIVE OF MASNAVİ	52
INVESTIGATION OF DEMOGRAPHIC FACTORS AFFECTING THE LEVEL OF JOB SATISFIED AND ORGANIZATIONAL COMMITMENT IN TEACHERS.....	53
THE IMPACT OF TERRORISM ON TAX REVENUES: THE CASE OF TURKEY	54
JIHAD AND STRUGGLE IN SUFIS, "YUNUS EMRE DIVAN" EXAMPLE	55
A REVIEW OF KEY AUDIT MATTERS.....	56

COUNTERTERRORISM WITHIN THE FRAMEWORK OF THE EUROPEAN UNION’S COMMON FOREIGN AND SECURITY POLICY, AND ITS EFFECTS TO TURKEY	57
PUBLIC ORDER ASPECTS OF LAW ENFORCEMENT: THE DISTINCTION BETWEEN JUDICIAL AND ADMINISTRATIVE LAW ENFORCEMENT	58
THE MEDIATORY ROLE OF SELF-ESTEEM IN THE RELATIONSHIP BETWEEN SOCIAL MEDIA USE LEVEL AND ROMANTIC RELATIONSHIPS	59
HEALTH TOURISM AND HEALTH TOURISM POLICIES IN TURKEY	60
DURING THE NATIONAL STRUGGLE, THE ESTABLISHMENT OF THE GRAND NATIONAL ASSEMBLY GOVERNMENT AND THE SIGNIFICANCE OF THE ASSEMBLY GOVERNMENT SYSTEM	61
EXPLORING THE IMPACT OF JOB STRESS ON KNOWLEDGE SHARING IN THE PUBLIC SECTOR	62
FULL TEXT PAPERS.....	63
URFA DİNÎ MÛSİKÎ KÜLTÜRÜNDE GRUP DERGÂH.....	64
ANARŞİST BİLİM ANLAYIŞI: PAUL KARL FEYERABEND	75
YETENEK YÖNETİMİ SÜRECİ: ABDİ İBRAHİM ÖRNEK OLAY İNCELEMESİ	85
İSLAMCILIĞIN YENİDEN İNŞASI VE SULTAN II. ABDÜLHAMİD	95
SANATTA YENİ SOLUK: YAPAY ZEKÂ ÜRETİMİ RESİM SANATI	101
YABANCILARA TÜRKÇE ÖĞRETMEK AMACIYLA 1995 YILINDA YAYIMLANAN TÜRKÇE ÖĞRENİYORUZ 1-6 DERS KİTAPLARI (1985-I)	107
ÇALIŞANLARIN KÜLTÜREL ÖZELLİKLERİNİN BABACAN LİDERLİK BEKLENTİLERİ İLE İLİŞKİSİ: YEMEN VE TÜRKİYE KARŞILAŞTIRMASI	116
ÖZBEK TÜRKLERİNİN HAKANI MUHAMMED ŞEYBANİ HAN.....	126
4-6 YAŞ ÇOCUKLARDA EKCRAN BAĞIMLILIĞI VE ANNENİN KAPSAYICI İŞLEVLERİ VE TUTUMU ARASINDAKİ İLİŞKİ.....	131
KADINLARA YÖNELİK TEZLERİN BİBLİYOMETRİK ANALİZİ	138
KELKİT VADİSİ’NDE BİR DEMİRKAPI: KOYULHİSAR	145
KADINLARDA KÜL KEDİSİ SENDROMU’NUN ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ	149
ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN MÜZİK DERSİNE OLAN TUTUMLARININ ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER BAKIMINDAN İNCELENMESİ (SAMSUN/ÇARŞAMBA ÖRNEĞİ).....	160
TERÖRÜN VERGİ GELİRLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ.....	167
KOLLUĞUN KAMU DÜZENİ AÇISINDAN ELE ALINMASI: ADLİ İLE İDARİ KOLLUK AYRIMI	178
TÜRKİYE’DE SAĞLIK TURİZMİ VE SAĞLIK TURİZMİ POLİTİKALARININ İNCELENMESİ... 185	
MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ HÜKÜMETİ’NİN KURULUŞU VE MECLİS HÜKÜMETİ SİSTEMİNİN ÖNEMİ.....	193
TAXATION DYNAMICS IN EUROPE: UNRAVELING THE ECONOMIC IMPACT.....	201

ABSTRACTS / POSTERS

The abstract fields of the papers that have met all the conditions of the Iconil 2024 Spring congress as abstract, poster and full text will be shown on the following pages. In addition, the full texts of the papers that have been applied as full text are available on the following pages.

GRUP DERGAH IN RELIGIOUS MUSIC CULTURE OF URFA**Lecturer VEYSEL SİN**

Dicle University, Faculty Of Theology, Department Of Islamic History And Arts, Department
Of Turkish Religious Music
sin_veyssel@hotmail.com

Abstract

Urfa is one of the cities where the musical tradition has been kept alive from history to the present day. The city has been one of the fertile centers where many musicians (saz players), singers and composers were trained in both religious and secular music. Some of these musicians who grew up in Urfa, which is almost a musical city with its cultural mosaic structure, and performed individually, came together and formed musical groups. These groups generally consist of hafizes, mawlidhans and people familiar with music, who have musical talent, such as religious officials like imams and muezzins, or people from different professions. These musical groups, which have come to the fore in Urfa especially in the field of religious music in recent years, make significant contributions to the musical culture of the city. The most well-known of these musical groups is Grup Dergâh because this musical group has become known in Urfa by performing in the local style of Urfa, and has become nationally recognized by participating in many national musical activities. The group performs in different languages as well as in local dialect and style. In our study, the place of Grup Dergâh in the religious music culture of Urfa will be examined. The place of Grup Dergah in Urfa religious music, their musical activities, the musical identities of the group members, and their contributions and influence to the religious music repertoire of the city will be included In this context. All activities of the group related to Urfa religious music were examined and some compositions of the group members were noted. Under our study, academic and current studies were examined by scanning the literature and resources about the musical identity and activities of Grup Dergah, and field work, interview, and repertoire determination methods were used. The information obtained about Grup Dergah was analyzed and written within the framework of academic style and method.

Keywords: Urfa, Religious Music, Group Dergah

THE EFFECT OF HEALTH TOURISTS' BRAND PERCEPTIONS TOWARDS PRIVATE HOSPITALS ON HEALTH TOURISM: THE EXAMPLE OF ISTANBUL PROVINCE

Expert KÜBRA CANDEMİR GÜL

İstinye University, Graduate School Of Education, Healthcare Management
kkubracandemir@hotmail.com

Lecturer PhD. Dilek KOLCA

İstinye University, Faculty Of Economics And Administrative Sciences, Healthcare
Management
dkolca@istinye.edu.tr

Abstract

With the diversification and development of transportation options worldwide, the concept of national borders has become less significant. The ease of travel between countries has facilitated many aspects of life, one of the most notable being the provision of healthcare. This cross-border exchange for the purpose of receiving healthcare is known as medical tourism. Medical tourism is defined as the act of traveling from one's place of residence to another location to receive preventive, therapeutic, or rehabilitative health services, with the goal of preserving or improving one's health condition. Although medical tourism is chosen by patients for a variety of reasons, the primary motive is often to reduce healthcare costs. Countries invest in the field of medical tourism because it offers opportunities for economic growth and development. This thesis aims to objectively assess the factors influencing hospital choices among medical tourists and explore the potential impact on the sustainability of the industry. Additionally, it seeks to analyze the growth of medical tourism and the subsequent economic, social, and cultural impacts. The thesis will examine the perceptions of medical tourists and their reasons for choosing our country, their views on branding, the prerequisites for healthcare institutions to achieve brand status, and factors that may negatively impact brand perception. Based on the findings of the research, recommendations will be made for hospitals engaged in medical tourism to improve their healthcare infrastructure and service quality, as well as for strategies to maintain a competitive advantage in the international market.

Keywords: User Experience, Medical Tourism, Brand

**FOOD TRADITIONS OF THE KAZAKH PEOPLE AND THEIR HEALTH
IMPLICATIONS****Assoc. Prof. Dr. ELMİRA ZULPIHAROVA**

Khoja Ahmet Yesevi University, Faculty Of Social Sciences And Humanities, History

Education

*elmira10.72@mail.ru***Abstract**

Among the Turkic peoples, the food traditions and culture of the Kazakh people have unique characteristics. As a result of the nomadic lifestyle, the food culture of the Kazakh people was formed in line with household needs. As a result, the Kazakh people, wandering and wintering among the pastures, could spend their entire lives in connection with the four food animals. The article reveals the health and domestic importance of the tradition of eating at the table of the Kazakh people. Relationships and signs of solidarity in the daily life of the Kazakh people, health care and disease prevention, educational orientation and the continuation of a healthy generation are considered to be linked to food culture. Efficient and healthy food is considered important for every Kazakh. Therefore, the fact that he eats long digested food without hesitation, followed by a light drink, shows that he has mastered the food culture. Perhaps this is why our people believed that nutritious food would increase your energy. Considering that a person with strong energy would not easily succumb to diseases, he fed his children with nutritious foods from an early age. Today, despite the penetration of globalization into Kazakh culture, Kazakh people's meat dishes and drinks, even the dishes used in these dishes, are in great demand. This shows that despite the change of times, in fact, the usefulness and vitality of Kazakh food culture in terms of human health is gradually increasing. In our paper, information will be given on the relationship between the food traditions of the Kazakh people and health.

Keywords: Kazakh People, Food Traditions, Health

ANARCHIST SCIENCE UNDERSTANDING: PAUL KARL FEYERABEND**CEMAL BİLGE KAPÇAK**Muğla Sıtkı Koçman University, Faculty Of Education, Education Management
*cbilgekapcak@gmail.com***Abstract**

One of the main reasons for Feyerabend's continuing popularity today can be attributed to his opposition to the standardized views of previous thinkers and the perceived immutable intellectual frameworks. According to him, rather than a monist paradigm, a pluralist paradigm should be a more rational choice in the context of the emergence of true knowledge. Feyerabend, who approaches science with such a perspective, also has quite unusual views on the state, freedom, and education associated with science. In this study, despite having adopted a positivist approach for a period, then distancing himself from the Vienna Circle and criticizing science in an unusual manner, approaching knowledge with an anarchist perspective, advocating that science must now serve the interests of society, and believing that ordinary people should also contribute to science, Feyerabend's life and views on the philosophy of science are discussed.

Keywords: Feyerabend, Science, Philosophy Of Science, Epistemological Anarchism

TALENT MANAGEMENT PROCESS: A CASE STUDY ABOUT ABDI İBRAHİM

EZGİ KULOĞLU

Ege University, Social Sciences Institute, Department Of Public Relations And Promotion
Interpersonal Communication
ezgi-kuloglu@hotmail.com

BERK FUL

Ege University, Social Sciences Institute, Department Of Public Relations And Promotion
Interpersonal Communication
berkful35@gmail.com

Prof. Dr. AYŞEN TEMEL EĞİNLİ

Ege University, Communication Faculty, Department Of Public Relations And Promotion,
Department Of Interpersonal Communication
aysen.temel.eginli@ege.edu.tr

Abstract

Talent management, which is a human resources approach, enables businesses to incorporate the right workforce at the right time in the face of increasing competition. Nowadays, many companies conduct talent management initiatives. Each company implements a talent management approach suitable for its own organizational culture. In our study, we examined the talent management practices of Abdi İbrahim company. In this context, how talent management processes operate in Abdi İbrahim and how they shape talent management processes according to their organizational cultures have been investigated. Abdi İbrahim, a 111-year-old pharmaceutical company, has been implementing talent management processes within its structure since 2015. In this study, data obtained through in-depth semi-structured interviews, a qualitative research technique, were analyzed using content analysis method. The Human Resources Director of Abdi İbrahim was interviewed for the research. This enabled a thorough examination of talent management implementation strategies, which have become increasingly important in today's context, from the perspective of Abdi İbrahim. Abdi İbrahim implements programs such as young talent development, leadership training programs, and promotion processes as talent management practices. In this context, various opportunities are provided for talented employees.

Keywords: Talent Management, Talent Management Process, Abdi İbrahim

THE RECONSTRUCTION OF ISLAMISM AND SULTAN ABDULHAMID II**PhD. ZAFER GÜRBÜZ**Ankara University, Faculty of Political Sciences, Political Science
*zafergurbuz06@gmail.com***Abstract**

Abdülhamid II (1842-1918) was the sultan for 33 years during the last period of the Ottoman Empire (1876-1909) and was deposed in the uprising known in history as the “March 31st Incident”. His oppressive and authoritarian character permeated the state politics, and for this reason, the period he lived in was called “dev-i istibdat”. The period of tyranny came to an end with the Constitutional Monarchy declared on July 23, 1908 under the leadership of the “Committee of Union and Progress” and a climate of freedom was established. Although he pursued a Pan-Islamist policy on the outside, Islamists on the inside strongly criticized Abdul Hamid II for “serving to spread the belief that Islam is a religion that lends itself to despotism”. There was a consensus among the Islamists of the period that he should be deposed. Therefore, the Islamists of the Constitutional Monarchy opposed and harshly criticized the policies of Abdülhamid II and made efforts to have a fatwa written for his death. With the collapse of the Ottoman Empire and the establishment of the Republic, Islamism entered a period of conquest and went underground due to the policies of the early Republican period. The retreat continued until the end of World War II and the transition to multi-party rule in Turkey. After nearly a quarter of a century, Islamism revived and flourished again. This revival manifested itself mostly in periodicals and the press. Sebilürreşad, one of the most important publications of the Second Constitutional Monarchy period, started to be published again in 1948. The editorial policy of the magazine was based on opposition to the one-party period. However, it did so by glorifying the Ottoman Empire and Sultan Abdülhamid II. While Constitutional Islamism opposed Sultan Abdülhamid and in a sense tried to dethrone him, the Islamism that flourished again started to pursue the opposite policy this time, rebuilding Sultan Abdülhamid and attributing sanctity to his every action and opposing the founding philosophy of the Republic through him. Accordingly, the discourses on Sultan Abdülhamid in Sebilürreşad magazine were analyzed in the context of “invention of tradition”.

Keywords: Republican Islamism, Invention Of Tradition, Sultan Abdülhamid II, Cold War

A CONCRETE EXAMPLE OF THE ACHIEVEMENTS OF THE REPUBLIC IN THE 100TH ANNIVERSARY OF THE REPUBLIC: 31 MARCH ELECTION VICTORY OF WOMEN MAYORS AND SOCIAL TRANSFORMATION

Assist. Prof. Dr. SUAT ÖZDAĞ

Bitlis Eren University, Faculty Of Arts And Sciences, Department Of History
suatozdag09@gmail.com

Abstract

After the declaration of the Republic, many innovations were introduced in the fields of education, health, transportation, economics, science, technology and law in order to raise the social and economic life of the society to the level of civilized civilizations. The most important of these innovations are the rights given to Turkish women. In order to give women their rights in society and to ensure that they achieve equal living standards, the Civil Code was first adopted and women were enabled to benefit from the most basic rights. For the first time in Turkish history, political rights were given to women with the 1930 Municipal Elections. The second important development regarding women's political rights was the granting of women the right to elect and be elected headman in 1933. The biggest political gain for women in the history of Türkiye took place in 1934. On December 5, 1934, women were given the right to elect and be elected as members of parliament. Since 1934, much progress has been made in terms of women's participation and election in politics. According to the election results of March 31, 2024, women; He won a total of 78 mayoralities, including 5 Metropolitan Municipalities, 6 Provinces, 64 Districts and 3 Towns. These results herald not only a political change but also a social transformation. These results are a very important development and transformation for women, who have the ability to manage and support the house with extremely limited resources in a patriarchal society, to enter the political arena and become candidates to govern cities and the country, remembering that they have the basic abilities to manage the neighborhood, district, city and country. In addition, these results reveal the trust that society has in women, and also indicate that women's tact and compassion should touch the management. It was observed in these elections that when enough space was opened for women, they were very successful in the field of administration and politics, as in many other issues. The aim of this study is to explain concretely how important the rights provided to women by the republican regime are as a result of the elections held today and what they contribute to the country.

Keywords: Republic, Women, Election, Transformation

COUNTERING THE THREAT FROM AFAR? EUROPEAN UNION EFFORTS TO PREVENT VIOLENT EXTREMISM IN THE HORN OF AFRICA

Assistant PhD. KAAN KILIÇ

Milli Savunma University, Atatürk Strategic Research And Graduate Education Institute,
Information
kaanklc@gmail.com

Abstract

Radicalization and extremism are phenomena that cause unrest within communities, incite conflicts, and lead to acts of violence. Radical and extremist ideas embraced by individuals may lead to conflicts between communities. Migration movements can make individuals vulnerable to the devastating effects of radicalization, leading to tensions and acts of violence in both target and transit countries. One of the major concerns for European society is the deterioration of the demographic structure of Europe due to mass migration movements originating from North Africa and the Middle East. The European Union (EU) carries out projects to combat radicalization and violent extremism to reduce threats and protect their socioeconomic interests in the region. The general goal of the Strengthening Resilience to Violent Extremism (STRIVE) project developed by the EU is to prevent terrorism and combat violent extremism while respecting human rights and adhering to international law in countries in the Horn of Africa. However, it is also observed that the programs implemented by the EU have taken steps that could potentially lead to cultural disputes in the countries in the Horn of Africa. It should not be ignored that some unsuccessful "strives" may trigger radicalization among the masses and create a situation contrary to the desired outcome. It is a matter of debate how successful the preventive approaches developed by the West, with its imperious attitude stemming from its desire to divide the world into cultural and geographical boundaries, can be. Preventive programs developed by global entities like the EU may be met with suspicion by communities in the region. Projects focused on education and religious matters can be seen by communities as interference with sovereignty, potentially resulting in the exploitation of individuals by radical groups and leading to radicalization. The EU's abandonment of initiatives on certain issues, such as education and religion, indicates this situation. This study aims to examine the "STRIVE" project developed for the Horn of Africa by analyzing the strategy documents and reports published by the EU. It seeks to explain the project's positive and negative effects on radicalization.

Keywords: European Union, Radicalization, Extremism

**EXAMINATION OF GRADUATE THESIS PUBLISHED BETWEEN 2013 – 2023 AT
YILDIZ TECHNICAL UNIVERSITY CURRICULUM AND INSTRUCTION
DEPARTMENT**

MERVE AŞKIN

Yıldız Technical University, Social Sciences Institute, Training Programs And Teaching
merveaskinn@gmail.com

Prof. Dr. SERTEL ALTUN

Yıldız Technical University, Social Sciences Institute, Training Programs And Teaching
sertelaltun@gmail.com

Abstract

The purpose of this research is to examine the studies published in Yıldız Technical University Educational Sciences Department Educational Programs and Instruction Program between 2013 and 2023. Theses downloaded from the National Thesis Center were examined according to nine variables by document review and the data were analyzed by content analysis. A holistic, systematic and detailed examination of the studies conducted in the field will help determine the points that theses focus on and neglect. This study will contribute to the field by providing a guide for researchers who want to identify important problems in the field and for students who will write postgraduate theses. According to the results of the researcher, there has been a serious decrease and increase in the number of theses in the last ten years. 59 of the theses are master's degree studies and 31 are doctoral studies. 41 of the theses were conducted using qualitative, 28 quantitative, and 21 mixed research methods. The most commonly used research model in theses is the survey model. The most preferred sample group in theses is students. In theses, scales were mostly used as data collection tools and content analysis was mostly used as data analysis method. Most research was conducted in the category of examining educational programs. After this category, the most theses were written in the attitude, belief, perception, opinion and experiences category. In general, Mathematics and English branches come to the fore the most in theses.

Keywords: Curriculum And Instruction, Document Analysis, Content Analysis, Educational Researches, Thesis Review

NEW BREATH IN ART: ARTIFICIAL INTELLIGENCE GENERATED PAINTING ART

BEKİR BURAK ÇELİK

Ege University, Health Sciences Institute, Neuroscience
bekirburakcelik@outlook.com

Abstract

The development of human-independent machines, which started in the Hellenistic period, has made rapid progress especially after the 17th century. In the following years, the development of machine learning and deep learning models mediated by technological revolutions took the automation revolution to a higher level and led to the birth of artificial intelligence algorithms. In the light of the developments in artificial intelligence technologies in recent years, artificial intelligence has been used in many fields such as image processing, education, health, economy and art. The fact that artificial intelligence models produce more stable results with developing GPU technologies makes it difficult to distinguish between human and artificial intelligence works in the field of art. Especially with the development of text-based image generation algorithms, the ability of artificial intelligence to produce images has been taken to the next level. This has raised the debate on whether machines can be attributed the status of artists and whether art produced by artificial intelligence can be placed in the status of real art. In this article, the development of artificial intelligence from the past to the present, whether the works produced by artificial intelligence can be distinguished by individuals with its rapid rise in the field of art, and the society's perspective on the works produced by artificial intelligence will be examined.

Keywords: Algorithm, Artificial Intelligence, Artificial Intelligence Image Generator Tool, Painting, Art

THE EFFECT OF MORRISON, KEMP & ROSS MODEL ON 5TH GRADE SOCIAL STUDIES COURSE STUDENT SUCCESS**MERVE AŞKIN**Yıldız Technical University, Social Sciences Institute, Training Programs And Teaching
*merveaskinn@gmail.com***Prof. Dr. SERTEL ALTUN**Yıldız Technical University, Social Sciences Institute, Training Programs And Teaching
*sertelaltun@gmail.com***Abstract**

In this research, effect of Morrison, Ross & Kemp model approach to students' academic success and attitude to Social Studies lesson is measured. On the research 5/B class of Private Arev School which has 10 students is used. This model applied for 8 class hours. Pretest- posttest and Social Studies attitude scale is applied to these students. In addition to that, logging of learnings and preparing homeworks is asked from students. Test results is calculated with dependent variable T test on SPSS then student and teacher opinions are received. While Social Studies attitude scale's results are not at the expected level, results of success test is positive. It can be pointed out that the teacher's lack of management while applying activities. In general when success tests and teacher opinions are considered together, lesson plan prepared with Morrison, Ross & Kemp model improves students' overall success on Social Studies lesson can be obtained.

Keywords: Morrison, Kemp & Ross Instructional Design, Social Studies, Student Attitudes

WE LEARN TURKISH 1-6 COURSEBOOKS PUBLISHED IN 1995 FOR THE PURPOSE OF TEACHING TURKISH TO FOREIGNERS (1985-I.)

Lecturer PhD. MELİKE ERDİL

Gebze Technical University, Departments Affiliated To The Rectorate, Turkish Preparatory
Department
melikeerdil@gmail.com

Abstract

In this research, it is aimed to examine the “Turkish We Learn (Turkish Active)” 1-6 textbooks, written by Nurettin Koc and Mehmet Hengirmen, the first edition of which was published in 1985 and the second edition of which was published in 1995, with the aim of teaching Turkish to foreigners, in terms of language skills and grammar distribution. The fact that the Turkish preface of the book has been translated into 5 languages is the proof that large masses learned about teaching Turkish to foreigners in the relevant period. In the first book, "daily conversations" were emphasized, the conversations were transcribed into texts “as was real life”, and teaching Turkish to foreigners was based on the natural language approach. It is mentioned in the following chapters of the book that "newspaper and written language" of the period was crucial. As stated in the preface of the book, cassettes and tapes of all texts and exercises have been prepared. Considering the conditions of the period, this study on listening texts sheds light on the future of listening texts accessed via CD or QR code defined systems. By touching on the importance of audio-visual learning, it was considered important to explain the subjects with photographs of which diapositives were made. “Qualitative research method” and “document review technique” were used in the study. Relevant data were subjected to content analysis. The research findings were examined under 6 headings. The first, second and third sections consist of 14 lessons, while the fourth section consists of 20 lessons. There are 44 texts in the fifth section and 38 texts in the sixth section. The first, second and third sections include grammar topics. However, grammar explanation ends after the first 3 textbooks. In the fourth section, mixed texts are included, in the fifth section, sample texts from social sciences, and in the sixth section, sample texts from science are included. When examining the fifth and sixth chapters, the basis is on teaching Turkish to foreigners with verbal and numerical text options. Starting from the fourth chapter of the book, 'Branch Turkish', which includes history, literature, language, geography, economy, business, political science and law, is included in line with the recommendation of the Higher Education Institution. It has been concluded that the foundations of teaching Turkish regarding the specialized knowledge of foreigners, which is today described as 'Academic Turkish', were put forward in these periods.

Keywords: 1995, Teaching Turkish As A Foreign Language, Turkish Active, We Learn Turkish

A NETWORK APPROACH TO EUROPEAN SPACE GOVERNANCE

Assist. Prof. Dr. AYLİN ECE ÇİÇEK

İstanbul University, Faculty Of Political Sciences, International Relations Department
aylin.cicek@istanbul.edu.tr

Lecturer PhD. MELİKE AYSE KOCACIK ŞENOL

Sabancı University, Fdd, Fdd
makocacik@sabanciuniv.edu

Prof. Dr. ÖZGÜN ERLER BAYIR

İstanbul University, Political, International Relations
ozguner@istanbul.edu.tr

Abstract

This presentation explores the pivotal role of European space governance within the broader framework of global governance, emphasizing the significance of outer space activities conducted by European states from 2006 to 2022. This research provides a detailed analysis of the most influential actors and their interconnectedness within European space networks. Employing network analysis methodologies, this study identifies key stakeholders, including governmental bodies, private enterprises, and international organizations, and maps their interactions and collaborations. The analysis highlights the evolving landscape of space governance in Europe, showcasing how these actors contribute to formulating and implementing policies that impact regional and global space activities. This research not only contributes to the understanding of European space governance but also provides a foundation for future studies on the integration of regional governance frameworks within the global governance of outer space.

Keywords: Space Governance, Network Analysis, Europe

HUMAN RESOURCE MANAGEMENT AND ORGANIZATIONAL PERFORMANCE (A SYSTEMATIC REVIEW OF THE LITERATURE)

PhD. FERESHTEH KARIMIVAND

Çukurova University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Management And
Organization
fereshte_karimivand@yahoo.com

Abstract

An organization's employees are considered as it's most valuable assets, and their performance has a major impact on organizational progress towards goals and fulfillment of it's mission. In this context, human resource management plays a vital role by performing important tasks such as recruiting, training, and promoting talented human resources. The aim of this study is to systematically examine the studies in the literature on the effect of human resources management on organizational performance. For this purpose, articles indexed in Scopus (Elsevier), ERIC, SID, Mogiran, Irandoc and Google Scholar databases were used. During the compilation process of the research, preferred reporting items for systematic reviews and Meta-Analysis (PRISMA) were used. While scanning, to reach articles examining the effect of human resources management on organizational performance; Research was conducted within the scope of the keywords "human resources management", "performance management", and "organizational performance". The article group examined included 60 articles, and the articles with an uncertain sample size and in which the application method was not well defined were eliminated during the study process. The results showed that the correct implementation of human resources management programs increases the efficiency and productivity in the organization, as well as the job satisfaction and organizational commitment of the employees, so the organization will be more successful in achieving goals.

Keywords: Human Resource Management, Performance Management, Organizaional Management

DISCRIMINATION AGAINST THE ELDERLY IN WORKING LIFE**MERVE KARAKAYA**İstanbul Aydın University, Health Sciences Institute, Social Service
*mervekarakaya3@stu.aydin.edu.tr***Abstract**

Old age is generally a period in which people grow old physiologically, psychologically and socially and are no longer considered young. Old age is generally defined as age 65 and above, and old age comes with many changes and challenges in the lives of older people. One of these challenges is discrimination. The issue of discrimination against the elderly is an extremely important issue that needs to be discussed. Discrimination faced by older people, especially individuals over the age of 65, can manifest itself in many different ways. This discrimination may result from negative treatment in healthcare, business life, education, social life and other areas. There is discrimination against the elderly, especially in business life. Older employees may be discriminated against due to their age during the hiring process or during their employment. Older workers are likely to face misperceptions from employers that they are less capable, less energetic, or less flexible. This type of discrimination causes the elderly to be discriminated against in the job market and become unemployed. Discrimination can cause economic losses as well as human rights violations. For example, discrimination in hiring can cause employers to miss talented workers from the labor market, which can increase employers' costs. Preventing discrimination ensures that people have equal rights and ensures justice in society. A society that respects human rights and promotes equality maximizes the potential of everyone and encourages the participation of all individuals. Therefore, fighting discrimination is important to create a more fair and equal society. In this study, based on local and foreign literature research, there is a theoretical examination of discrimination against the elderly in working life and its effects from the perspective of the social work profession.

Keywords: Age, Elderly, Discrimination, Business Life

LEGAL REMEDIES IN INSURANCE ARBITRATION COMMISSION DECISIONS

BEDİRHAN EBREN

Süleyman Demirel University, Faculty Of Law, Institute Of Social Sciences, Private Law
bedirhanebren@outlook.com

Abstract

Arbitration in insurance is a unique dispute resolution method, unlike other alternative dispute resolution methods. In Article 407 et seq. of the Civil Procedure Code No. it is regulated that the only legal remedy in domestic arbitration is the annulment lawsuit. On the other hand, in Article 30/12 of the Insurance Law No. it is regulated that objections and appeals can be made against the decisions of the insurance arbitrators. In order to appeal, the amount of the dispute must be more than fifteen thousand TL. For disputes less than fifteen thousand TL, the decisions made by the arbitrators are final. There are also opinions in the doctrine that the objection process, being a legal way specific to arbitration in insurance, should not be considered a legal remedy. In order to appeal the decisions made by the insurance arbitrators regarding objections, the amount of the dispute must be more than 238,730 TL. Before the Civil Procedure Code came into force, the objection and appeal processes were regulated as legal remedies in the Insurance Law No. 5684. However, with the activation of the appellate courts with the Civil Procedure Code No. 6100, there have been disagreements about understanding the term appeal as the appellate process. To resolve these disagreements in practice, the Supreme Court of Appeals General Assembly, in its plenary decision, stated that although there were changes in the Insurance Law after the Civil Procedure Code came into force, the term appeal was preserved, and the legal remedy for the decisions made by the arbitrators should be understood as appeal. In this study, the legal remedies against the decisions of the Insurance Arbitration Commission have been examined. Firstly, domestic arbitration regulated in the Civil Procedure Code and arbitration regulated in the sense of the Insurance Law have been compared and discussed. In arbitration in the sense of the Insurance Law, unlike domestic arbitration, objection and appeal processes against arbitration decisions are also foreseen. The legal remedies provided, considering the distinction between Special Law and General Law, have been examined under separate headings. Finally, the disagreements about which authority to apply for the appeal process as written in the legislation after the law on the establishment of appellate courts came into force have been discussed. In these examinations, using legislation, doctrine, and judicial decisions, the positive and negative aspects of the system will be identified, and solution proposals will be presented.

Keywords: Insurance Law, Arbitration In Insurance, Domestic Arbitration, Legal Remedies, Objection, Appeal

MODERN INTERPRETATIONS OF LOCAL CUISINES: AN EXAMINATION OF MICHELIN-STARRED RESTAURANTS

BATUHAN DEMİREL

Karabük University, Tourism Faculty, Gastronomy And Culinary Arts
batuhandmrl08@gmail.com

Abstract

Turkish cuisine, with its deep-rooted history and extensive diversity, holds an important position among world cuisines. Traditional Turkish cuisine can be categorized into kebabs, soups, stuffed vegetables (dolmas), rice dishes (pilavs), olive oil dishes, pastries, appetizers (mezes), and desserts. Each region contributes to Turkish cuisine with its unique foods. This study examines how traditional Turkish cuisine is reinterpreted from a modern perspective and its contribution to Turkish gastronomy. Using qualitative research methods, this study explores the menus of Michelin-starred restaurants and their approach to Turkish cuisine through quota sampling. The research reveals that in recent years, chefs and restaurants have created exciting flavors by interpreting traditional Turkish dishes with modern techniques and new presentations. Along with this trend, it is understood that Turkish cuisine is significant not only for local promotion but also for international marketing. When the menus and concepts of Michelin-starred restaurants are examined, some restaurants consider Turkish cuisine from both past and present perspectives. While Turkish cuisine is the main focus of some restaurants, others include Turkish dishes in their menus. In conclusion, the modern interpretation of Turkish cuisine not only preserves its rich heritage but also positively contributes to its local and international image. With modern interpretations of forgotten dishes and classic recipes, the sustainability of Turkish cuisine is also ensured. The analysis of Michelin-starred restaurants shows that modern interpretations are included in their menus, and it is undoubtedly understood that these interpretations significantly contribute to the achievement of these awards.

Keywords: Turkish Cuisine, Traditional Dishes, Sustainability, Michelin Starred Restaurants

THE IMPACT OF SERVANT LEADERSHIP ON EMPLOYEE RESILIENCE: A CASE STUDY IN SOMALIA

SUHEYB FARAH GINDHE

Ankara Yıldırım Beyazıt University, Graduate School Of Social Science, Management And
Organization
suheybgiindhe@gmail.com

Assoc. Prof. Dr. EMRE BURAK EKMEKÇİOĞLU

Ankara Yıldırım Beyazıt University, Faculty Of Business, Management And Organization
burak.ekmekcioglu@gmail.com

Abstract

The aim of this study is to investigate the relationship between Servant leadership and employee resilience, with a focus on Somali organizations. In the present investigation, a cross-sectional study design was employed. The instrument of data collection used in this study was a survey questions that has been distributed to some organizations that are located in Somalia. The study uses Two variables which are servant leadership as an independent variable, employee resilience as dependent variable. The study is an empirical one and it is based on analysis of survey data collected from 180 employees working in different organizations, such as health sectors, Telecommunication sectors and some banks that are located in Somalia. To obtain an estimated results in this study, the study employed a Structural equation modelling (SEM) to test the research model and to get the estimated results. The research indicates that servant leadership has a positive impact on employee resilience. The researcher recommends that organizations in Somalia foster and promote servant leadership through training programs, leadership development initiatives, and organizational policies that prioritize humility, empathy, and serving others. The practical contributions and limitations of this study are also discussed

Keywords: Servant Leadership, Employee Resilience, Somalia

THE RELATIONSHIP BETWEEN EMPLOYEES' CULTURAL CHARACTERISTICS AND PATERNALISTIC LEADERSHIP EXPECTATIONS: COMPARISON BETWEEN YEMEN AND TÜRKİYE

ALAA THABIT ABDULLAH MOHAMMED

İstanbul Sabahattin Zaim University, Business Faculty, Business
mohammed.alaa@std.izu.edu.tr

Abstract

Cultural dynamics stands out as an area that constantly attracts the attention of researchers from both individual and organizational perspectives. An in-depth understanding of culture is crucial through important frameworks such as Hofstede's work in 2011, which illuminate cultural differences in different international contexts. This study aims to comparatively examine the relationship between the paternalistic leadership expectations of employees in Yemen and Turkey, and Hofstede's culture dimensions scale. This research started with a comprehensive literature review on the subject, then established survey questions based on this literature. Surveys were prepared in English for employees in Yemen and in Turkish for employees in Turkey. The opinions of 360 participants from both countries were received. The data obtained was analyzed using SPSS software and the effects of the cultural characteristics of both countries on leadership expectations were examined with quantitative methods. This study takes an important step towards understanding the relationship between cultural diversity and leadership expectations and provides valuable insights into how cultural understanding can be integrated into leadership approaches by illuminating the similarities and differences between these two different cultures.

Keywords: Leadership, Fatherly Leadership, Cultural Differences, Hofstede's Cultural Dimensions, Yemeni Culture, Turkish Culture

TAXATION DYNAMICS IN EUROPE: UNRAVELING THE ECONOMIC IMPACT

PhD. ERJOLA BARBULLUSHI

University “luigj Gurakuqi” Of Shkodra, Faculty Of Economy, Department Of Finance-
Accounting
erjola.barbullushi@unishk.edu.al

Prof. Dr. Flora Merko

University Aleksander Moisiu Durres, Business Faculty, Department Of Economics
floramerko@uamd.edu.al

Abstract

This study investigates the intricate relationship between taxation policies and economic performance in Europe. With a focus on 38 European countries, the research aims to unravel the impact of taxation dynamics on economic growth and development within the region. Utilizing an analytical approach, the study delves into the complexities of tax structures and their implications for the broader economic landscape. By analyzing empirical data and employing statistical methods, the study seeks to provide insights into how income tax, corporate tax and value added tax influence GDP per capita for these countries. Through a comparative analysis across European nations, the research aims to identify patterns and trends in taxation and economic performance, shedding light on potential best practices and areas for improvement. The cross-sectional data for 38 European countries are gathered from World Bank database, and refer to pre Covid 2019. The findings of this study are expected to contribute to the existing body of knowledge on taxation and economic development, offering valuable insights for policymakers, economists, and researchers. Understanding the nuances of taxation dynamics in Europe is crucial for designing effective policy measures that promote sustainable economic growth and prosperity across the region. Overall, this research endeavors to deepen our understanding of the role of taxation in shaping economic outcomes in Europe, paving the way for informed decision-making and strategic reforms in tax policies to enhance overall economic performance.

Keywords: Economic Growth, Vat, Income Tax, Fiscal Policies, Tax System

MUHAMMAD SHAYBANI KHAN THE KHAGAN OF UZBEK TURKS**BAŞBUĞ FERHAT BOZKURT MİDİ**İstanbul Aydın University, Faculty Of Arts And Sciences, History
*bozkurtmidi@gmail.com***Abstract**

It is impossible to dream to have a Turco-Mongol History Without The Shaybanids. Shaybanids, The Dynasty Of Shiban, Son Of Genghis Khan's Son Jochi, Or, In, Some Sources, Shibanids. They Appear In The First Sources In The 1280's When They Accepted İslam. As a Military Power The Shaybanids Who Supported The Golden Horde Ruler Uzbek Khan And Became Stronger Thanks To Turco-Mongol Tribes That Took The Name Uzbek, Became a State In The Western Siberia Region Under The Ak Orda Khanate, Which Was The Eastern Wing Of The Golden Horde. And Seized The Ak Orda Throne During The Reign Of Their Ruler Abul Khayr Khan. The Uzbek Turkic Tribes, Which Were Disintegrated With The Death of Abul Khayr Khan And The re- establishment of the Ak Orda nation under the name of Kazakh Khanate, united under the leadership of Muhammad Shaybani Khan, son of Shah Budag, son of Abul Khayr Khan. and fought against Kazakh Turk rulers for 20 years in Turkestan and re- nationalized in the cities of the South of Kazakhstan finally. Afterwards, after 10 years of struggle, Shaybani Khan, who destroyed the Timurid State. Conquered Transoxiana And Khorasan and established the mighty Shaybanid Uzbek Empire In The region. However 3 years after the establishment of the state, when Shaybani Khan was killed by Shah İsmail, the Shah of Azerbaijani Turks, the state remained standing for one century even though it lost some power. Our task is to tell the story of this mighty Turkish ruler, Mohammad Shaybani Khan.

Keywords: Turco-mongol History, Shaybanids, Kazakhs, Uzbeks, Shah İsmail, Shaybani Khan, Timurids, Safavids

TEACHING 9TH GRADE STUDENTS ARTISTS' PAINTING WORKS WITH INTERACTIVE LEARNING METHODS

AYGÜL AŞIR

Gazi University, Faculty Of Education, Art Teaching
aygulasr@gmail.com

Abstract

This research aims to carry out the Visual Arts Course prepared for the students' "Cultural Heritage" learning area with the "Interactive Learning Method". In the sample selection; the study used the "Purposive Sampling" method, one of the non-random sampling methods. The study group consists of 15–16-year-old 9th grade Science High School students (12 students). In this research conducted with a qualitative research method, the data consisted of observation notes, interview forms and researcher and student diaries; the study also used photographs to enrich the data. At the end of the research, the researchers asked the students to evaluate their own work and, in this period, researchers prepared the "Student Product Evaluation Form" after the lesson and application. The study used "Descriptive Analysis", which is a qualitative data analysis, to analyse the data. The researchers developed an action implementation and monitoring plan and analysed the data in line with this plan. According to the findings obtained, students in secondary education should be able to benefit from interactive learning methods in the teaching of many subjects in Visual Arts Lessons; they should be given the opportunity to evaluate and criticise the product after the practice. Teachers should create a classroom atmosphere in which students can understand the lesson in an environment where they know what they are doing, why they are doing it and can learn the content of the subject. In art education, educators should provide the necessary conditions in primary and secondary education and should organize and implement the other subjects in the curriculum other than the subjects in this research using interactive learning methods.

Keywords: Interactive Education, Qualitative Research, Art Education

THE RELATIONSHIP BETWEEN SCREEN DEPENDENCY IN 4-6-YEAR-OLD CHILDREN AND THE MOTHER'S INCLUSIVE FUNCTIONS AND ATTITUDE

ZEHRA SEKMAN BIYIK

İstanbul Arel University, Institute of Social Science, Psychology
z.sekmanbiyik@gmail.com

Abstract

The main aim of the study is to focus on the causes of virtual addiction in children, which is prevalent worldwide, and to investigate the role of the mother in the factors leading preschool-aged children to media addiction. Two different scales were preferred to examine the mother-child relationship. The Parental Attitude Scale (PAS) standardizes a parental figure experienced by parents towards their children through their own past experiences, while the "Inclusive Parenting Scale" developed by Zapçı Erol and Şimşek (2018) enables us to access data with a psychodynamic basis. Therefore, the aim was to measure the level of screen addiction in children according to the relationship level with both scales. The relational scanning model, one of the quantitative research methods, was used. The population of the study consists of 350 mothers aged between 25 and 45 years old living in Istanbul and having a child aged 4, 5, or 6 years old. Statistical data for the research were obtained using the SPSS 27 program. Pearson correlation analysis was used for the analysis of correlation relationships, t-tests and ANOVA tests were used to evaluate demographic scale scores. Upon examining the findings, a positive correlation was found between virtual addiction in children and the mother's education level and the family's financial situation. A harmonious connection was also identified between the mother's psychodynamic relationship with the child and her democratic attitude, along with the well-being of the relationship, and the effects of this connection on addiction were discussed.

Keywords: Addiction, Maternal Inclusive Function, Parental Attitude, Preschool

**THE MAJOR OBSTACLE TO TSARIST RUSSIA'S ADVANCE INTO EASTERN
EUROPE AND ASIA; “KAZAN KHANATE”****MERCAN KOÇ**İstanbul Aydın University, Faculty Of Arts And Sciences, History
*mercank@stu.aydin.edu.tr***Abstract**

Kazan Khanate, named after the city of Kazan, existed in the 15th and 16th centuries and is the heir of the Golden Horde state; It is a Turkish/Islamic state. The Kazan Khanate, which was the biggest obstacle to the Russians' expansion to the East, protected other Turkic states like a shield with this feature. The Khanate, which served as a fortress against the plans of Tsarist Russia to invade Turkestan, played an important role in the maintenance of the existence of other Turkish Khanates around it with this mission. In this presentation of Kazan Khanate, I will discuss how and when the Kazan Khanate was founded, its borders, political relations and wars between the Kazan Khanate and the Grand Principality of Moscow; I will try to give brief information about how the Kazan Khanate collapsed.

Keywords: Kazan Khanate, Tsarist Russia, Turkestan

BOOSTING VOCABULARY LEARNING USING AI IN EFL SETTINGS**Lecturer PhD. HARUN BOZNA**Anadolu University, School Of Foreign Languages, English Education
*hbozna@anadolu.edu.tr***Abstract**

In the first quarter of the 21st century, the integration of Artificial Intelligence (AI) in educational environments, which are constantly evolving with digitalization and technology, offers promising opportunities for the development of learners' vocabulary, especially in English as a Foreign Language (EFL) education. This research explores the potential of AI-driven tools and applications to enhance vocabulary learning in EFL settings. Leveraging natural language processing, adaptive learning algorithms and interactive platforms, AI offers individualized and efficient learning experiences tailored to individual learner needs. These technologies facilitate greater engagement, real-time feedback, and adaptive content delivery. Thus, it can make learning processes more practical by taking into account different learning needs, speeds and learner styles. Moreover, AI-powered tools enable contextual learning, allowing learners to understand and retain new vocabulary more effectively through immersive and practical use cases. The study also examines the challenges and limitations associated with AI implementation, such as data privacy concerns and the need for teacher training. The aim of the study is to make applications by diversifying vocabulary learning in EFL environments with AI support and to determine the perceptions of learners about the applications. In the process of this qualitative study, AI-supported vocabulary learning practices were conducted with 5 participants with English B1 level (CEFR) enrolled in an academic English course at a university in Central Anatolia, Turkey. After the study, semi-structured interviews were conducted with the participants and the findings were analyzed by extracting themes. Overall, the findings suggest that AI holds significant promise to revolutionize vocabulary learning in the EFL context and pave the way for more dynamic and effective educational practices. The results will be discussed in detail.

Keywords: Artificial Intelligence, Ai Applications In Efl, Vocabulary Acquisition

REFUGEES, SOCIAL COHESION AND EDUCATION**HALİD HÜSEYİN**

Karabük University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Social Service
halidhuseyin012@gmail.com

Assoc. Prof. Dr. BORA BALUN

Karabük University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Social Service
borabalun@karabuk.edu.tr

Abstract

Forced migration is a phenomenon that deeply affects disadvantaged groups, especially women, the elderly and youth, but children constitute the most vulnerable link of these groups. Therefore, it is thought that they need social and psychological support more. In this process, disintegration of families, breakdown of social ties, social conflicts, discrimination, cultural differences, language barriers, etc. are among the important factors that negatively affect the integration of migrant children into social life. The effect of education on refugee students in the social adaptation process was investigated. The data of the research, in which qualitative research method was preferred, were obtained from semi-structured interview technique. The study group of the research was determined by criterion sampling method, which is one of the purposeful sampling methods, and the study was conducted with 12 participants who are studying at high school level in Osmaniye province and residing in Cevdetiye Temporary Accommodation Centre. The results of the research showed that refugee children have problems in some areas such as access to educational materials, counselling services, language barrier and prejudice.

Keywords: Education, Disadvantaged Groups, Refugee, Social Cohesion

THE IMPACT OF THE REFUGEE/ILLEGAL IMMIGRANT ISSUE ON THE DISCOURSE OF NATIONALISM AND POLITICS IN TURKEY

Lecturer PhD. Recep KAYA

Afyonkarahisar Sağlık Bilimleri University, Atatürk Health Services Vocational School,
Department Of Medical And Technical Services Health Institutions Management Program
recepkaya03@gmail.com

Abstract

Throughout history, Turkey has been a safe haven for oppressed people, regardless of their ethnic origin, religion or sect, in situations that occurred in its region or in any region of the world and caused migration. XV. Examples include the Jewish community who took refuge in the Ottoman Empire by ship as a result of the events in Spain at the end of the century, and the Iraqi Kurds who escaped from the Saddam Hussein Regime in Iraq during the First Gulf War and took refuge in the Republic of Turkey. The rebellions and uprisings that started against the Assad Regime in Syria in 2011 were effective in most places and the state authority disappeared. Taking advantage of the situation, separatist and radical organizations (Democratic Union Party-PYD/YPG, Islamic State of Iraq-Sham-ISIS) have seized many settlements. The people caught between the regime and terrorist organizations began to migrate to neighboring countries in order to save their lives. Turkey, one of the neighboring countries, evaluated the developments with a humanitarian and conscientious understanding, opened its border gates and took care of those who took refuge in its country. The concept of accepting refugees, which started with humanitarian and conscientious considerations, led to millions of Syrians, then more than 1 million Afghans after the Taliban came to power in Afghanistan, and was derailed by refugees and illegal immigrants from different countries, especially in economic, education, security, public order, demography, cultural and social areas. It has caused problems in many areas. Developments in refugee policy from 2011 to the present include the extension of hospitality and the settlement of refugees, the occurrence of judicial incidents such as harassment, rape and murder in many cities, the ability to sell the products they brought illegally in businesses they opened without a license, the refugees who did not return to their countries because of the war, going to their countries during holidays and then returning to Turkey. It can be said that factors such as being shown as one of the factors of the bad economic situation increase the nationalist perspective and discourses in Turkey.

Keywords: Asylum Seeker, Nationalism, Party, Turkish People

COMPARISON OF COGNITIVE BEHAVIORAL MODEL AND MINDFULNESS-BASED MODEL APPLICATIONS FOR PERCEIVED STRESS, LIFE EVENTS AND PSYCHOLOGICAL WELL-BEING OF ADOLESCENTS EXPERIENCING TEST ANXIETY

CEMİLE TOPBAŞ

Nişantaşı University, Graduate School Of Education, Psychology
psk.cemiletopbas@gmail.com

Abstract

This study aims to compare Cognitive Behavioral Therapy (CBT) and Mindfulness-Based Therapy in terms of their effects on perceived stress, life events, and psychological well-being in adolescents experiencing exam anxiety. The study was conducted with 30 individuals who participated in individual sessions due to exam anxiety. The participants were both male and female individuals who sought help from a specialized clinic and counseling center for exam anxiety. Data collection tools included a Sociodemographic Form, the Exam Anxiety Scale (EAS), the Perceived Stress Scale (PSS), the Psychological Well-Being Scale (PWBS), the Negative Life Events Checklist (NLEC), the Beck Anxiety Inventory (BAI), a Family Consent Form, and an Informed Consent Form. Measurements taken at the beginning and end of the study compared the effects of the two therapy models on exam anxiety, perceived stress, psychological well-being, life events, and anxiety levels. According to the results, there was no statistically significant difference between the two groups in the initial tests. However, in the final tests, the CBT group showed a significant decrease in all variables except for life events, whereas the Mindfulness-Based Therapy group did not show the same level of change. When examining the changes and significance values in pre- and post-test scores between the two groups, it was determined that participants in the CBT group showed greater improvement in exam anxiety, perceived stress, psychological well-being, and anxiety levels. These findings indicate that while both CBT and Mindfulness-Based Therapy are effective methods for reducing exam anxiety and anxiety levels, CBT is superior. Consequently, these findings can provide important guidance in planning therapeutic interventions for individuals experiencing exam anxiety. The main issue addressed by the study is the negative impact of exam anxiety on adolescents. Methods such as CBT and Mindfulness-Based Therapy were targeted to reduce this anxiety. The results demonstrate that CBT is more effective in reducing the levels of the measured variables, offering an important solution for treatment planning.

Keywords: Test Anxiety, Adolescence, Cognitive Behavioral Therapy, And Mindfulness-Based Therapy

WOMAN POVERTY IN TÜRKİYE**SERRA KAYAHAN**

Ondokuz Mayıs University, Faculty Of Economics And Administrative Sciences, Economy
kayahanserra@gmail.com

Abstract

Poverty is a condition that reduces people's welfare. Throughout globalization, society feels poverty more intensely all over the world, particularly in emerging and non-developed countries. Each century in history has its own share in the fact that poverty has reached to international and even a global scale with various ways to impact the society. These consequences has led to in-depth analysis and the root causes of poverty and implementation of measures to prevent it. Poverty after the 1980s has become an important issue for Turkey. Poverty affects individuals in the household differently. It is a fact that women, who are the invisible heroes of the household, are affected by the disadvantages of poverty more than men. Although this is the case all over the world, similar situations are also experienced in Turkey. This study will examine the extent of women's poverty in Turkey.

Keywords: Poverty, Woman, Woman Poverty

**THE PROBLEM OF METHODOLOGY IN EDUCATION AND TEACHING
PROGESSES IN ISLAMIC PHILOSOPHY A GAZZALİ CENTERED REVIEW****LEYLA GÖBELEK**Hitit University, Faculty Of Theology, Philosophy And Religious Sciences
*leylagobelek1@gmail.com***Abstract**

In this study it is started to be examined which ideas and methods that Gazzâlî carried out in education and training process. The content stored on data through qualitative research systems was analyzed . It is given priority to this knowledge, life and the period in which he lived, instead of Gazzâlî's thoughts about morals value, science knowledge and philosophy. Because the importance of knowing the period we live in and the mood in it, understanding it, and differentiating our evaluations is inevitable. By examining his devices, we will try to explain what methods are used to obtain the correct proportions in creating knowledge and information sources, physics and metaphysical connections. It is intended to give information about the importance of the ancient sciences in terms of conceptual classification. According to Gazzâlî, while the data heard in science are received in advance, it is additionally explained that the heart is functional. Definitions of concepts such as theoretical knowledge, sensory knowledge, demonstration of what knowledge means and the process of obtaining them are subject to consideration for what needs to be known. The comprehension of the objects through the data they heard, both their essence and the intensity attached to them, which of them were given as answers and how they were defined were determined in a way. Since it is important in this context, his view on philosophers and philosophy has been examined and the issues he criticized and the aspects that will be criticized in this regard have been revealed. It was aimed to shed light on the subject by structuring conceptual foundations on the moral rules of our subject content. The situations in which Gazzâlî's handling of the issue of education is supported and what his approach to education is like is explained. In the last chapter, our study was concluded by studying today's education system in traditional and modern ways.

Keywords: Gazzâlî, Philosophy Information, Knowledge, Morals

UNVEILING INNOVATIVE GROUNDS FOR PROMOTING ECONOMIC GROWTH AND DEVELOPMENT IN EAC: REGIONAL INTEGRATION PERSPECTIVES

Assoc. Prof. Dr. NIZIGIYIMANA DESIRE LOUIS

University Of Burundi, Faculty Of Law, Political Science And International Relations,
Political Science And International Relations
d.l.nizigiyimana@gmail.com

Abstract

East African Community (EAC) is one of the fast growing region on the African continent in both its size and its efforts towards regional integration. Yet, empirical findings from contemporary research in area of regional integration in Africa have proven that Africa's traditional model of regional integration, which focused on trade, failed to promote economic growth of countries involved. While regional integration remains a basic strategy for the pursuit of sustainable economic growth and development in Africa, there is a need to investigate innovative modalities and values of regionalism and cooperation which would be able to offer adequate conditions for economic growth and development in African countries. On the basis of EAC as a case of study, this research paper will analyze what would be the innovative modalities of regionalism in EAC which would promote economic growth and development in its member States. Emphasis is put on cooperation arrangements and institutional values which can allow the EAC to be an economically strong and integrated region. The paper also suggests what would be the contributions of external partners (such us the EU) in building an economically strong and integrated EAC region.

Keywords: Regional Integration, Economic Growth, Development, Institutions Building, Cooperation

BIBLIOMETRIC ANALYSIS OF THESES ON WOMEN

RABİA CEREN ER

Karabük University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Social Service
abiacerener@gmail.com

Öznur Seval KESİCİ

Karabük University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Social Service
ogebkesici@hotmail.com

Elif Nur PEHLİVAN

Karabük University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Social Service
elifpehlivaan@hotmail.com

Kader KARA

Karabük University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Social Service
kaderk7801@gmail.com

Assoc. Prof. Dr. Bora BALUN

Karabük University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Social Service
borabalun@karabuk.edu.tr

Abstract

Women play an important role in the family and society, which are the cornerstones of society. While women undertake important responsibilities such as raising children in the family, household chores and contributing to the family budget, they also play an effective role in society. However, women's roles in the family and society continue to change under the influence of cultural, social and economic factors. Although women are an important part of societies, they still face many social, economic and political difficulties worldwide and face phenomena such as gender discrimination and violence. In this direction, many scientific studies have been carried out on the social position and problems of women. The aim of the study is to recognize the related field more closely by considering the theses produced at the doctoral level, to reveal the areas where the studies are concentrated and to provide researchers with information about the structure of this field. In this context, this study is qualitative research conducted with descriptive and bibliometric analysis method model. In this direction, theses produced between 2012-2022 were included in the scope of the study and 287 doctoral theses were analyzed using the keyword “Women”.

Keywords: Women, Family, Socioeconomic Status, Gender

INVESTIGATION OF THE HOPE, LIFE SATISFACTION AND UNEMPLOYMENT ANXIETY LEVELS OF STUDENTS STUDYING IN THE DEPARTMENT OF ART-CRAFT EDUCATION**UMUT KOR**Gazi University, Institute Of Education Sciences, Painting Training
*umuttsanatt@gmail.com***Assoc. Prof. Dr. Murat ASLAN**Gazi University, Faculty Of Education, Painting Training
*murataslan@gazi.edu.tr***Abstract**

The aim of this study was to examine the hope, unemployment anxiety and life satisfaction levels of art education department students according to various socio-demographic variables (gender, class, socio-economic level). The survey model, one of the quantitative research methods, was used in the study. The study group of the research consists of 95 students studying in the art education department. Easy sampling method was preferred when determining the study group. Hope scale, life satisfaction scale, unemployment anxiety scale and demographic information form developed by the researchers were used in the study. Independent sample t test, one-way analysis of variance and correlation analysis were used in the study. In the study, it was examined whether the hope, unemployment anxiety and life satisfaction levels of art education department students differed statistically according to socio-demographic variables, and the results were discussed according to the literature.

Keywords: Unemployment Anxiety, Hope, College Students, Life Satisfaction

THE SIGNIFICANCE OF BRECHTIAN AESTHETICS IN REPRESENTATIONAL ARTS

Assist. Prof. Dr. ORKUN ÖNGEN

Ordu University, Faculty Of Music And Performing Arts, Theater Department
orkunongen@msn.com

Abstract

This study opens a discussion on the aesthetic and ideological effects of Aristotelian elements of dramatic narrative in representational arts on the audience. It aims to demonstrate how and in what way the audience is reduced to a passive receiver and what the social and ideological dimensions of this process are. Brecht's theory of epic theater offers a critique against this traditional aesthetic understanding, aiming to awaken the audience's critical consciousness. The study is conducted through theoretical analyses on cinema and theater, drawing on the works of thinkers such as Baudrillard, McLuhan, Boal, and Brecht. By examining the contrasts between Aristotle's Poetics and Brecht's theory of epic theater, this study evaluates the effects of these two different aesthetic approaches on the audience. It discusses the aesthetic and ideological foundations of Hollywood cinema, which employs the Aristotelian narrative form, and conventional theater, as well as the impacts of these foundations on the audience and Brecht's stance against these impacts. Although Brecht's aesthetic understanding provides the potential to address social realities from a critical perspective beyond conventional dramatic structures, the use of these media as an ideological device on the masses can lead to this form of criticism becoming obsolete. In this context, the primary aim of this study is to discuss how representational arts such as cinema and theater are used as ideological apparatuses to fulfill their functions on the audience masses and whether Brecht's aesthetics can offer an alternative to this usage.

Keywords: Representational Arts, Brechtian Aesthetics, Poetics

COMPARISON OF THE EFFECT OF EMOTIONAL INTELLIGENCE LEVELS ON IMPULSIVITY, EATING ATTITUDES AND SELF-ESTEEM IN TURKISH AND BRITISH OBESITY PATIENTS

PIRIL İPEKÇİOĞLU

Nişantaşı University, Graduate School Of Education, Clinical Psychology
prlipekcioglu@gmail.com

Abstract

Obesity is the condition of being overweight following the formation of excess fat accumulation in body adipose tissues. Today, the prevalence of obesity, which has become a global health crisis, is increasing. While disruptions in understanding and managing emotions and impulse control can be observed in obese individuals, disruptions in eating attitudes that cause uncontrolled weight gain and low self-esteem are also among the conditions observed. In this study, it is aimed to examine the contribution of the individual's ability to understand and manage emotions to impulsivity, eating attitudes and self-esteem levels in obesity patients of different nationalities. In this context, the effects of emotional intelligence levels on impulsivity, eating attitudes and self-esteem in Turkish and British obesity patients were compared. The sample group of the study consisted of a total of 90 individuals diagnosed with obesity, 45 Turkish and 45 British citizens, who applied to the bariatric surgery unit of a private hospital for treatment, selected by convenience sampling method. Face-to-face interviews were conducted with each of the patients before the start of the study and their consent for participation was obtained. In the data collection process; "Personal Information Form", "Schutte Emotional Intelligence Scale", "Barratt Impulsiveness Scale", "Eating Attitudes Test" (EAT-40) and "The Rosenberg Self-Esteem Scale" were used. The questionnaire form data were transferred to the SPSS 27.0 data analysis program and the necessary analyses were made. According to the findings of the study, it was found that emotional intelligence levels had an effect on impulsivity in Turkish and British obesity patients. In addition to that, impulsivity levels vary according to gender in Turkish obesity patients. Impulsivity levels of male Turkish obesity patients were found to be significantly higher than female Turkish obesity patients. These results suggest that, it would be beneficial to consider emotional intelligence levels when determining impulsivity levels in obesity patients.

Keywords: Obesity, Emotional Intelligence, Impulsivity, Eating Attitudes, Self-esteem

AN IRON GATE IN THE KELKIT VALLEY: KOYULHİSAR**MERVE BİLGİLİ**İstanbul Aydın University, Faculty of Science and Literature, History
*mervebilgili1@aydin.edu.tr***Abstract**

The Kelkit Valley is a gorge running east-west and has historically hosted an important road network for commercial and military activities. Although this valley is administratively connected to Sivas, due to its geographical location, the Kelkit Valley and the Koyulhisar region of the Central Black Sea region have been the intersection point of various commercial and military routes from the past to the present. The Kelkit Valley is known as a region where the world's highest quality salts are produced, and even today, trade continues through this valuable trade route. This study examines the evolution of the Kelkit Valley from the past to the present, in particular the historical, social, economic, religious and strategic characteristics of Koyulhisar, which is located in the valley. The aim of the research is to understand the importance of the Kelkit Valley and Koyulhisar by evaluating these various aspects of the region at the micro and macro level and to contribute to the overall development of the valley.

Keywords: Kelkit Valley, Sivas, Koyulhisar, Iron Gate

EXAMINATION OF CINDERELLA SYNDROME IN WOMEN IN TERMS OF MULTIPLE VARIABLES

RÜMEYSA ATASOY

Ondokuz Mayıs University, Department Of Women And Family Studies
rumeysatasoy@gmail.com

Assoc. Prof. Dr. Kemal ÖZCAN

Ondokuz Mayıs University, Samsun Vocational School, Educational Sciences
kozcan@omu.edu.tr

Abstract

Cinderella Syndrome, which takes its name from the fairy tale that everyone is familiar with from childhood, is similar to this character in terms of symptoms. It is known that the cause of this syndrome, which has symptoms that can be summarized as the fear of independence in women, is generally patriarchy and gender roles. In our study, 391 women randomly selected from different regions of Turkey filled the Cinderella Syndrome "Women with Fear of Independence" scale via Google Forms, and the effects of 6 determined variables on the presence and intensity of this syndrome were examined. The aim of the study is to test the hypothesis that six variables, namely age, region of residence, marital status, educational status, employment status and income status, affect the presence and intensity of the syndrome. The study is important because it is thought that it would reveal the factors underlying women's fear of being independent. The obtained data were analyzed with the Kruskal-Wallis test in the SPSS program and significant differences were found between the six variables determined as a result. To prove that the results were not random, Mann-Whitney test was applied and again significant differences were obtained.

Keywords: Cinderella, Fear, Independence, Patriarchy, Syndrome

THE EVALUATION OF KOCHI BEY'S RISALE IN TERMS OF ISLAMIC LAW**MUHAMMET ATA ŞİMŞEK**Yalova University, Graduate School Of Education, Islam Law
*muhammetatasimsek@gmail.com***Abstract**

Political matters have always been debated throughout Islamic history. Authors who approach these topics from different perspectives have written works in various genres. Among these, siyasetnames occupy a unique place in Islamic political literature. Their content includes both the principles of Islamic law and examples from pre-Islamic periods. By considering current issues and offering solutions, they demonstrate a blend of theory and practice. Kochi Bey's Risale holds a significant position among the siyasetnames. The major issues arising from the power vacuum of his time, addressing a stern sultan like Murad IV, and adding analyses and proposals to his criticisms, unlike his predecessors, make his work original. When evaluated in terms of the sultan's authority, the treatise is seen to present a structure compatible with Islamic law.

Keywords: Siyasetname, Islamic Law, Kochi Bey, Sultan

COMPARISON OF THE EFFECTIVENESS OF COGNITIVE BEHAVIORAL THERAPY MODEL AND SHORT-TERM SOLUTION-FOCUSED THERAPY MODEL APPLICATIONS FOR THE PSYCHOLOGICAL RESILIENCE OF ADOLESCENTS EXPERIENCING CHILDHOOD TRAUMA

YEŞİM TARIM

Nişantaşı University, Graduate School Of Education, Psychology
psk.yesimtarim@gmail.com

Abstract

This study aims to determine which of the Cognitive Behavioral Therapy and Short-Term Solution Focused Therapy models is more effective in increasing the psychological resilience of adolescents with childhood traumas. The sample of the research consists of volunteer high school students in adolescence. In the study, individual sessions were held with 30 volunteer high school students. Cognitive Behavioral Therapy model was applied to 15 people from the sample group and Short-Term Solution Focused Therapy model was applied to the other 15 people. "Informed Consent Form", "Childhood Trauma Scale", "Adolescent Psychological Resilience Scale", "Parental Consent Form" and "Demographic Information Form" were used as data collection tools in the research. The survey form data were transferred to the SPSS 27.0 data analysis program and the necessary analyzes were made. According to the research findings, Cognitive Behavioral Therapy has been found to be effective in increasing psychological resilience scores. This finding may be an important guide in future studies aimed at increasing the psychological resilience of adolescents with childhood trauma.

Keywords: Childhood Trauma, Psychological Resilience, Cognitive Behavioral Therapy, Short-term Solution-focused Therapy

EXAMINING THE ATTITUDES OF MIDDLE SCHOOL STUDENTS TOWARD MUSIC CLASS IN TERMS OF VARIOUS VARIABLES (THE CASE OF SAMSUN/ÇARŞAMBA)

RECEP BAYRI

Ondokuz Mayıs University, Faculty Of Education-department Of Fine Arts Education, Music
bysound_@hotmail.com

Assist. Prof. Dr. ERDEM ÇAĞLAR

Ondokuz Mayıs University, Faculty Of Education-department Of Fine Arts Education,
Department Of Music Education, Music
ecaglar77@hotmail.com

Abstract

ABSTRACT Attitude, encompasses the methods, cognitive, and sensory responses individuals exhibit toward an identifiable subject, situation, or event. In music education, attitude is a process that directly affects students' learning states, interaction levels, motivations, and ultimate successes. Positive attitudes allow students to enhance their interaction with music, fostering their learning and creativity. Therefore, it is crucial for educators to aim at developing positive attitudes in their practices to enhance the functioning and effectiveness of the music education process. Through pedagogical strategies and motivational techniques, educators can instill a positive attitude towards music in students, thereby supporting their artistic and academic achievements. It is believed that these positive attitudes can positively influence academic success within the context of general music education. This study was conducted to examine the attitudes of middle school students towards music classes in terms of various variables. The study, which used a survey model, consisted of 290 students receiving general music education during the spring term of the 2017-2018 academic year in fourteen middle schools affiliated with the Ministry of National Education in Çarşamba district, Samsun province, Turkey. The results of the study indicate that students generally have a positive attitude towards music classes. There is a significant difference in the gender variable, favoring male students over female students. However, there is no significant difference in the attitudes of male and female students towards music classes concerning the grade variable. Regarding the availability of a music classroom, there is a statistically significant difference in attitudes favoring those who reported the absence of a music classroom.

Keywords: Keywords: Music Education, General Music Education, Music Class Attitude Scale

AN EXAMINATION OF THE ATTITUDE OF STUDENTS TOWARDS INSTRUMENT CLASSES

RECEP BAYRI

Ondokuz Mayıs University, Faculty Of Education-department Of Fine Arts Education, Music
bysound_@hotmail.com

Assist. Prof. Dr. ERDEM ÇAĞLAR

Ondokuz Mayıs University, Faculty Of Education-department Of Fine Arts Education,
Department Of Music Education, Music
ecaglar77@hotmail.com

Abstract

ABSTRACT Fine Arts High Schools (GSL), which constitute an important part of artistic education in Turkey, are institutions affiliated with the Ministry of National Education that accept students with a special talent exam. These high schools aim to prepare students who are eager and talented in art for higher education with their field courses. Instrument training is one of the basic elements of these field courses. The main purpose of this research is to examine the attitudes of students who receive individual instrument training in GSL music departments towards instrument lessons and to provide information that will contribute to music education and instrument training. The survey model was used in the research and data was collected with the descriptive method. The "Individual Instrument Lesson Attitude Scale" consisting of 18 questions, developed by Yalçınkaya and Eldemir (2013), was used as the data collection tool. The universe of the research consists of GSL students studying in GSLs located in different regions of Turkey in the 2022-2023 academic year. The sample consists of 134 students studying at Samsun İlkadım GSL, Çorum GSL, Amasya GSL, Tokat GSL, Sinop GSL, Ordu-Pembe GSL, Giresun GSL and Trabzon Fine Arts High Schools in the 2022-2023 academic year. The obtained data were transferred to the SPSS 25.0 (The Statistical Package for Social Sciences) package program and statistical solutions were made. Frequency (f), percentage (%) and arithmetic mean values regarding the attitudes of the students towards instrument lessons were calculated, and independent t-test and analysis of variance (ANOVA) were applied in order to determine whether there was a significant difference in the attitudes of the students towards instrument lessons in general according to the variables of class, school, type of instrument and the province where their school is located. The research findings showed that the attitudes of the GSL music department students towards instrument lessons were generally positive. There was no significant difference observed in terms of instrument type and the location of the school. However, a significant difference in attitude levels was found with respect to class variables.

Keywords: Keywords: Music Education, Fine Arts High Schools, Musical Instrument Lesson

SHAMANISM A JOURNEY OF SOUL DISCOVERY**RAHİME NUR YÜKSEK**İstanbul Aydın University, Faculty Of Arts And Sciences, History
*yuksekk.rahime@gmail.com***Abstract**

Shamanism is a phenomenon known as ‘religion’ in societies and among people. However, we see and read that Shamanism is actually a ‘doctrine’. Within this framework, the representatives of the doctrine of Shamanism are shamans, or ‘kam’ as they are called in Turkish societies, and they are called ‘special’ people because they are representatives of certain subjects. These people can communicate with the spirit world and protect their society. In the article Shamanism, Journey of the Soul's Discovery, it is mentioned that a person who wants to be a shaman finds himself in the process that starts with a special genetic structure passed down from his family or chosen by Gök Tengri, decides whether he wants to be a shaman or not, risks death and gives up this path or continues on this path by accepting it, makes difficult choices and his ordeals in this process. Their attitudes in the training process that comes with ‘acceptance’, their performing shamanic rituals that are senior to them, the preparation of their clothes and belongings in order to become a real shaman (in which the societies they live in have great contributions), the presentation of their belongings to the spirits and the ritual celebration of their acceptance are described. After the person becomes a real shaman, the process of communicating with the spirits for the needs of the society (illness, pre-war situations, etc.) is also mentioned. Although there are countless articles and books about shamans who have many jobs or tasks, most of the information about the ‘transition process’ is fragmented. For this purpose, the article ‘Shamanism: A Journey of Soul Discovery’ analyses the process of transitioning from the role of a member of a normal community to ‘shamanism’ and changing one's status and starting a new life. The article, which is prepared with the documentation technique, one of the most widely used qualitative research methods of social scientists, answers many questions.

Keywords: Ritual, Robe, Drum, Kam, Outfit

THE EFFECTS OF URBAN TRANSFORMATION ON SOCIAL STRUCTURE: THE CASE OF ALIBEYKÖY NEIGHBORHOOD IN ISTANBUL

UĞUR ZEKİ İŞLEK

Istanbul Aydın University, Faculty Of Arts And Sciences, Sociology
ugurzekislek@hotmail.com

Assoc. Prof. Dr. FATMA NUR ŞENGÜL

Istanbul Aydın University, Faculty Of Arts And Sciences, Sociology
Fnyilmaz@aydin.edu.tr

Abstract

It is known that the number of rural social structures is decreasing nowadays while urban structures are increasing day by day. Cities, over time, require renewal due to various reasons. The demolition and reconstruction or renewal of old urban areas that have fallen into decline in the historical scene of cities is not a new phenomenon. Urban redevelopment, which has been applied at different times and for different reasons, has occurred as a result of various variables affecting the spatial and social development of cities due to economic, political, and cultural reasons. Transformations that occur not only for social needs but also due to unusual developments such as wars and natural disasters contain traces of multifactorial practices. Urban transformation, in its most basic sense, is the transformation of urban areas from their current states into another form, into another situation. This study examines the effects of urban transformation on society through the urban transformation project in the Eyüpsultan District of Istanbul. The aim of the study is to examine the sociological changes in urban transformation areas, to identify social problems emerging in these and similar areas, to determine the changes experienced before and after urban transformation, and to determine how the society reacts to urban transformation projects in Istanbul. In the scope of the study, in-depth interviews were conducted using the qualitative research method. In Istanbul, in the Eyüpsultan district, in the Alibeyköy Urban Transformation Project, in-depth interviews were conducted with a total of 25 participants, including 14 men and 11 women aged 18 and over, who were primarily affected by urban transformation. Snowball sampling technique was used in the research. As a result of the research, it was observed that the participants evaluated urban transformation both positively and negatively, highlighting that urban transformation provides social and physical opportunities but also emphasizing that it is sometimes a source of rent. Participants stated that after urban transformation, neighborhood and neighborly relations significantly decreased, they faced difficulties economically during the urban transformation process, transportation opportunities increased with urban transformation, but living in crowded complexes weakened family relationships. In general, it was determined that urban transformation provides physical resilience but crowded structures harm social, family, and neighborly relations.

Keywords: City, Urban Transformation, Urban Transformation In Istanbul

**A COMPARISON OF THE EFFECT OF FOCUSED ACCEPTANCE AND
COMMITMENT THERAPY ON SPECIFIC PHOBIA AND TRAUMA****CANSEL SOLMAZ ÖZTAŞ**Nişantaşı University, Psychology, Clinical Psychology
*psk.canseloztas@gmail.com***Abstract**

The study aims to compare the effects of Focused Acceptance and Commitment Therapy (FACT) on specific phobia and childhood trauma. Participants were identified using the Specific Phobia Severity Scale and the Childhood Trauma Scale and randomly assigned to specific phobia, trauma and trauma-phobia groups. A total of 45 participants, 15 in each group, were included in the study. Participants were administered the FACT protocol for two sessions one week apart. Pre-, post- and three-month follow-up measurements were performed. Psychological flexibility, value-oriented life and acceptance and action scales were used for evaluation. According to the results of the study, no statistically significant difference was found between the acceptance-action, psychological flexibility and value-oriented life scores of the participants in the trauma, phobia and trauma+phobia groups in the pre-, post- and follow-up measurements. These findings emphasize the need for further research to determine the effects of FACT on specific phobia and childhood trauma. In the future, it is important to conduct similar studies on different groups and individuals.

Keywords: Acceptance And Commitment Therapy (act), Focused Acceptance And Commitment Therapy (fact), Specific Phobia, Childhood Trauma, Brief Interventions

USE OF DIGITAL GAMES IN THE CONTEXT OF TANGENTIAL LEARNING IN TEACHING TURKISH TO FOREIGNERS

ABDULKADİR GÜNGÖR

Yıldız Technical University, Social Sciences Institute, Teaching Turkish To Foreigners
abdulkadir.gungor@hotmail.com

Assoc. Prof. Dr. NESLİHAN KARAKUŞ

Yıldız Technical University, Faculty Of Education, Social Sciences And Turkish Education,
Turkish Education
neslihankarakush@gmail.com

Abstract

With the advancement of technology, there have been great developments in the digital gaming industry, and every day, millions of players of all ages spend hours on consoles, mobile devices and computers. In this study, the tangential learning method, which prioritizes entertaining games, will be introduced instead of methods such as gamification (on digital devices) and digital game-based learning, which limit the potential of digital games in education to educational games. In the study where document analysis, one of the qualitative research methods, is used, after giving theoretical information about tangential learning, examples of tangential learning applications with digital games that have been studied in various fields of education and foreign language teaching will be given and the applicability of tangential learning in Teaching Turkish to Foreigners will be discussed. Tangential learning; It is defined as an activity carried out in a non-educational format with fun and intriguing content, which creates a feeling of need to acquire new information in the person and enables the person to carry out autonomous learning in a semi-conscious state. Narrative types with all kinds of interesting and intriguing content, such as aesthetic texts, films, archaeological sites, paintings, digital games, can be used for tangential learning. Commercial-ready entertaining digital games present their game content, mechanics and dynamics to a very high standard due to high competition. Behind some game interfaces there is information that can be found in academic texts. Students who encounter such interesting and intriguing information can learn new things to both be successful in the game and satisfy their curiosity. Tangential learning has high potential in foreign language learning. Digital games contain a lot of dialogue, mission texts, outcome texts, items or gameplay-related texts. Additionally, players produce guidance videos and texts outside of the game environment. Some games contain intense mythological, technological or historical stories. All these texts and digital games that push the student to research in the target language can be used in the context of tangential learning in language learning. The main thing here is to choose games suitable for language teaching among the digital games that attract the attention of students. Tangential learning is possible with digital games that exclude the educational context, prioritize entertainment, stimulate curiosity, and playful teachers who provide adequate game guidance.

Keywords: Teaching Turkish To Foreigners, Digital Games, Tangential Learning

AN OTTOMAN MUSEOLOGIST AND ARCHAEOLOGIST: OSMAN HAMDI BEY

BÜŞRANUR GÜNDÜZ

İstanbul Aydın University, Faculty Of Graduate Studies, History
nurrrgunduz@gmail.com

Abstract

In the last periods of the Ottoman Empire, students were sent to various countries of Europe in order to follow the developments. İbrahim Edhem Pasha was among the first students sent to Europe for education by the Ottoman Empire and was an enlightened person who served in high positions such as minister and grand vizier for a period. He also sent his son Osman Hamdi to France for a good education. Osman Hamdi Bey, known as the Turkish painter, worked in many different fields such as bureaucracy, diplomacy, art and archeology; he is an important figure who strived to move his country forward in the fields of art, archeology and history. Osman Hamdi visited exhibitions and museums while studying law in France. As a result of his interest in painting and archaeology, he enrolled in the Paris School of Fine Arts. Here, in addition to the art lessons he took from important artists of the period, he also took archaeology and asar-ı atika courses. He saw how conscious and systematic Europeans were in these fields, and when he returned to his country, he carried out various studies to create this awareness. Among these efforts were his personal presence at the head of the excavations, the Asar-ı Atika Regulation, which he was instrumental in enacting in order to prevent the smuggling of antiquities abroad, and the Sanayi-i Nefise Mektebi, the first fine arts school of the Ottoman Empire, which he built. The school of fine arts, which he opened in order to bring the education he received in Europe to his own land, trained students by important architects and artists. After becoming the director of the museum, Osman Hamdi Bey went into the field and headed archaeological excavations. He was also the first Turkish archaeologist. In this study, Osman Hamdi Bey's contributions to the fields of museology and archaeology are discussed. In this article, which is prepared with the documentation technique, one of the qualitative research methods, Osman Hamdi Bey, one of the intellectual figures of the late Ottoman period, is introduced in different aspects and the importance of his works for Turkish museology and archaeology is explained.

Keywords: Osman Hamdi Bey, Istanbul Archaeology Museum, Asar-ı Atika Regulation, Museology, Archaeology

THE ORIGIN OF MORALITY FROM THE PERSPECTIVE OF EVOLUTIONARY PSYCHOLOGY

FATMA GÜLTEKİN

Uludağ University, Faculty Of Theology, Philosophy And Religious Studies
ftmgultekin@hotmail.com

Abstract

In recent years, the scientific world has been trying to explain the foundations of moral principles. How humans transition from social primates to moral primates is an important problem for scientists. The beginning of discussions about morality dates back to Plato's Euthyphro's Dilemma. In this dilemma, it is questioned whether morality is independent of God. Evolutionary and cognitivist psychologists who want to explain good and bad human behavior have re-discussed the foundations of morality with scientific analysis through methodological naturalism, which assumes that all consequences have natural causes. Most cognitive, evolutionary psychologists think that our behavior can be explained by internal psychological mechanisms. According to them, these are psychological mechanisms that are the product of natural selection. In this context, Michael Shermer defended the ethics of evolution and stated that morality can be transcendent. Shermer created the biocultural evolutionary pyramid model to explain the development of moral sensibilities and behavior. The first four steps of the pyramid constitute the history of evolution (1,500,000-35,000 years). During this period, our ancestors were influenced by their environment and exhibited moral behavior. Pyramid; It consists of the individual, family, extended family, community, society, species and, at the top, the biosphere. The community is the biocultural transition boundary. Social groups grew and cultural selection began to dominate natural selection. The inherent power of harmony that has so far existed in the individual, the family and the extended family is for those who have the genetic link. When the history of society began, so did the history of culture (35,000 to present). Evolutionists say that the natural process continues in the direction of "species altruism" and "bioaltruism". On the other hand, Paul Bloom, who conducts experiments on children, suggests that children can be intuitive dualists. Considering that beliefs such as an immortal soul or an afterlife are common across cultures, he thinks such beliefs may be a result of naturally developing cognition. Bloom argues that the reason for the intuitive belief in dualism is that humans have two different cognitive systems from childhood, one thinking about physical objects and the other thinking about the minds of psychological agents. The aim of this study is to examine Michael Shermer's Biocultural Evolution Pyramid, which offers a scientific, evolutionary and cognitive explanation of the foundations of morality, and Paul Bloom's intuitive dualist approach in children, and to discuss the arguments they put forward.

Keywords: Evolutionary Psychology, Intuitive Dualism, Morality, Bioculture

THE QUIET HEROES OF PUBLIC PROCUREMENT SYSTEMS “CORRECTIVE MECHANISMS”

Assistant PhD. GENCER KARABEKİR KARAGENÇ

Ankara Yıldırım Beyazıt University, Faculty Of Political Sciences, Political Science And
Public Administration
gencerkaragenc@gmail.com

Abstract

States allocate a significant portion of their revenues to public expenditures in order to provide public services. One of the most important factors that should be taken into consideration when any public expenditure is made is how disputes and objections regarding public expenditures are resolved. One of the indispensable elements of an effective and efficient public procurement process are these corrective mechanisms. A control mechanism, which consists of a set of objective, generally valid, abstract and permanent rules, is essential in minimizing waste in public expenditures. In other words, well-established resolution mechanisms contribute to the elimination of problems in disputes regarding public procurement, contributing both to the administrations' provision of public benefit and to the tenderers' trust in the system. All these are the most important criteria for getting value for money, which is the main purpose of a good public procurement system. The Public Procurement Law No. 4734 basically envisages a dual system for resolving disputes arising from public procurement. What is meant by the dual system is the audit carried out by the purchasing administration and the audit carried out by the Public Procurement Authority in the audit of disputes arising from public procurement. The “UNCITRAL Model Law” prepared by the United Nations International Trade Law Commission, the “Government Procurement Agreement (GPA) prepared by the World Trade Organization and the European Union's public procurement directive “2007/66/EC”, which are the basic texts regulating public procurement on a global scale, draw attention to the importance of corrective mechanisms and resolve disputes. Very detailed arrangements have been made for its solution. This work; It aims to compare the corrective mechanisms used for the resolution of disputes in the regulations governing public procurement in the international arena and the corrective mechanisms in the Turkish public procurement system. In this context, firstly, the corrective mechanisms in the Public Procurement Law No. 4734 were explained and their differences and similarities with the corrective mechanisms in international regulations were analyzed. It is aimed to create a model by listing various solution suggestions in order to establish a more effective control system.

Keywords: Public Procurement Law No 4734, Uncitral Model Law, Gpa, European Union Public Procurement Directives, Corrective Mechanisms

NOW IT NEEDS TO BE SAID NEW THINGS “UPDATE OF PUBLIC PROCUREMENT PROCEDURES”

Assistant PhD. GENCER KARABEKİR KARAGENÇ

Ankara Yıldırım Beyazıt University, Faculty Of Political Sciences, Political Science And
Public Administration
gencerkaragenc@gmail.com

Abstract

The legal rules that regulate social life generally follow life. In other words, they are created later in order to eliminate a conflict that arises in daily life and to respond to a new need. This situation is also directly and indirectly valid for public procurement regulations. A public procurement regulation issued at a certain period of history may be insufficient at a certain point due to the emergence of new public services and the emergence of new needs. Therefore, regulations need to be updated and new procurement procedures need to be developed for the supply of new goods and services. Under the title of tender procedures in the Public Procurement Law No. 4734; “Open Tender”, “Tender Among Certain Bidders” and “Bargaining” procedures have been regulated. Besides these; There are also goods procurement methods such as “Direct Procurement”, “Design Competitions”, “Dynamic Procurement”, “Electronic Tender” and “Framework Agreements”. The main international regulations in public procurement regulations are the “UNCITRAL Model Law” prepared by the United Nations Commission on International Trade Law, the “Government Procurement Agreement (GPA)” prepared by the World Trade Organization and the “2014/23/EU”, “2014/24” of the European Union. /EU”, “2014/25/EU” and “2009/81/EC” public procurement directives also include procurement procedures that are not included in the Public Procurement Law No. 4734. Especially in R&D procurements, complex public procurements, and purchases of high technology products, the current procurement procedures in the Public Procurement Law No. 4734 are insufficient, and situations may arise where procurement processes are carried out inefficiently or not at all. This work; It examines the procurement procedures in the Public Procurement Law No. 4734 in comparison with the procurement procedures in international public procurement regulations. In this context, firstly, the procurement procedures in the Public Procurement Law No. 4734 were analyzed and their differences from the procurement procedures in international regulations were stated. In order to carry out public procurement processes more efficiently, it is aimed to propose a solution to existing public procurement problems by making new public procurement procedure suggestions.

Keywords: Public Procurement Law No 4734, Uncitral Model Law, Gpa, European Union Public Procurement Directives, Tender Procedures

TO BE AN EXCEPTION OR NOT TO BE THAT'S THE WHOLE MATTER

Assistant PhD. GENCER KARABEKİR KARAGENÇ

Ankara Yıldırım Beyazıt University, Faculty Of Political Sciences, Political Science And
Public Administration

gencerkaragenc@gmail.com

Abstract

One of the main issues that constitute the spirit of any public procurement regulation is the title of which procurements will be exempt from public procurement regulations. Various topics are considered as exceptions in both national and international public procurement regulations. It is seen that the Public Procurement Law No. 4734 includes exception provisions on 145 different subjects in 25 different clauses. It can be easily stated that this number is quite high when compared to equivalent regulations in the world. In addition, the exceptions in the Turkish public procurement system are not limited to the exceptions in the Public Procurement Law No. 4734. Apart from these, there are exception provisions on 101 different subjects in 62 different laws. The main international regulations in public procurement regulations are the “UNCITRAL Model Law” prepared by the United Nations International Trade Law Commission, the “Government Procurement Agreement (GPA)” prepared by the World Trade Organization and the European Union's “2014/23/EU”, “2014/24/EU”, “2014/25/EU” It is seen that general rules regarding various exception headings or exception provisions are included in the public procurement directives numbered EU and “2009/81/EC”. In order for any topic to be considered an exception, there must be a legitimate reason. If any subject heading is to be created as an exception based on this justification, this exception decision must be based on objective, generally valid rules and empirical data. This work; It examines the exception provisions in Turkish public procurement regulations in the context of international public procurement regulations and comparative administrative law. In this context, first of all, the exception provisions in the Public Procurement Law No. 4734 were classified and the deviations from the exception provisions in international regulations and general regulatory deficiencies were analyzed. In order to get better value for money, which is the main purpose of the public procurement system, various amendment suggestions regarding the exception provisions are listed and it is aimed to create a structure compatible with international regulations.

Keywords: Public Procurement Law No 4734, Uncitral Model Law, Gpa, European Union Public Procurement Directives, Exceptions

FAMILY RELATIONS FROM THE PERSPECTIVE OF MASNAVI**SELVİNAZ KARAKAYA**Sivas Cumhuriyet University, Health Sciences Institute, Family Counseling
*karakayaselvinaazaspim58@gmail.com***Abstract**

Mevlana, who has an important place in the world of Sufism both in terms of our country and other countries, and who has made a name for himself with his teachings, is to contribute to the family unity in the work of Mevlana's Mesnevî-i Şerif, which is discussed together with the concept of morality in family and social life, and to contribute to its place in social life with its teachings in the field of family after religious books. For this purpose, the aforementioned work has been carefully analyzed and the place of the family in the masnavi has been tried to be revealed in the presence of previous studies. In this study, it is aimed to contribute to the studies on “Family Relations from the Perspective of Masnavi” of Mevlana, a universal thinker. Our source is a work that contains only six volumes translated into Turkish without the original language. For this reason, all volumes have been prepared after being scrutinized as carefully as possible. This study utilizes a qualitative approach. The qualitative approach deals with social reality. It was observed that Mevlana tried to protect the “value” by approaching the phenomenon of “human being” with dominant phenomena such as ego, reason, will, helplessness, submission and morality. Due to the intricate structure of the work, a subject has been tried to be brought together in different volumes and in different places. The reason for this is to ensure assimilation with different perspectives for the interlocutor. In fact, this intricate structure also points to a “human” unity, just like the organs of a human being. The lack of one element is used in the sense of the destruction of the whole, and each element is attributed vitality. As a result of the study, it was seen in the analysis of 25906 couplets in our source; -Mevlana presented his teachings knowing that his interlocutors were from all walks of life, regardless of age, gender, language, religion and race. -In his work Mesnevi, Rumi emphasized the importance of the concept of family and emphasized values. -The work draws attention to very important facts in adapting to the rules of family and social life. Thanks to the elements that are determined, developed and changed by the family and society in which we live, we can talk about an existence and the sustainability of togetherness. Love, respect, empathy, tolerance and respect for different ideas.

Keywords: Family, Value, Morality, Religion, Human

**INVESTIGATION OF DEMOGRAPHIC FACTORS AFFECTING THE LEVEL OF
JOB SATISFIED AND ORGANIZATIONAL COMMITMENT IN TEACHERS****AYSEL GÜLER**İstanbul Aydın University, Faculty Of Social Sciences, Turkish Language And Literature
*ayselgunesguler@gmail.com***Abstract**

The subject of this study consists of demographic variables affecting teachers' job satisfaction and organizational commitment levels. Purpose: In this study, it was aimed to investigate the demographic factors that affect teachers' job satisfaction and organizational commitment levels in the light of the information in the literature. Significance: In order for teachers to have a high level of job satisfaction and organizational commitment, first of all, the factors which affect the level of job satisfaction and organizational commitment should be well known. In this context, it is thought that this study will contribute to the literature. Method: In this study, document analysis method was used. In the context, firstly, 20 postgraduate thesis studies related to the research topic were examined. The thesis studies examined within the scope of the research were accessed from the CoHE National Thesis Center database. Content analysis method was used to determine the findings obtained in the postgraduate thesis studies. Results: At the end of the study, it was found that age, gender, professional seniority and type of school were the leading demographic variables which affect teachers' job satisfaction and their organizational commitment levels.

Keywords: Teaching Profession, Job Satisfaction, Organizational Commitment

THE IMPACT OF TERRORISM ON TAX REVENUES: THE CASE OF TURKEY**SENEM ÇELİK**Sakarya University, Social Sciences Institute, Finance
*celik.senemm@gmail.com***Abstract**

This study investigates the impact of the frequency and severity of terrorism on tax revenues, which is the government finance, in developing Turkey during the period 2002-2021. Since there are not many studies examining the impact of terrorism on tax revenues, it is thought that the findings of the study will contribute to the literature. The main hypothesis of the study can be stated as “terrorism affects tax revenues”. In this study, firstly, the conceptual framework of terrorism, its elements and the changing dimensions of terrorism in Turkey are presented, and then the effect of terrorism on tax revenues in Turkey is tested by regression analysis. The findings indicate that terrorism has a weak positive effect on tax revenues in Turkey. Our empirical findings suggest that the state of public finances in the developing Turkish state is vulnerable to terrorist acts.

Keywords: Terrorism, Tax Revenues, Turkey, Terrorism Index

JIHAD AND STRUGGLE IN SUFIS, "YUNUS EMRE DIVAN" EXAMPLE**BÜŞRA AY**Nevşehir Hacı Bektaş Veli University, Theology, Basic Islamic Sciences, Sufism
*acz.yolcu16@gmail.com***Abstract**

Yunus Emre, a Sufi poet, and thinker who lived between the XIII and XIV centuries, has left an enduring mark on the minds and hearts of people from his time to the present day. As a Sufi, he grappled with the historical challenges of his era and his religious pursuits, which are evident in his poems and hymns. This article aims to delve into the struggles and endeavors of Yunus Emre and, by extension, Sufis, based on the Divan of Yunus Emre. It seeks to analyze the concept of jahd (striving) and demonstrate how Sufis have upheld their lives within this framework of striving. Yunus Emre, devoted to the Sufi way of life, frequently employed the concept of jahd in his advice and teachings, shaping his life accordingly. The research underscores the notion that Sufis do not lead stagnant lives. The purpose of this study is to present the poems of the Sufi poet, all of which are infused with the integration of knowledge into life, achieved through conceptual analysis and interpretation. This aims to underscore the connection between the lives of Sufis and the notions of effort and struggle.

Keywords: Yunus Emre, Divan, Sufi, Striving, Jihad, Struggle

A REVIEW OF KEY AUDIT MATTERS

ŞÜKRÜ BUDAK

Yıldız Technical University, Social Sciences Institute, Business Administration
sukru.budak@std.yildiz.edu.tr

Prof. Dr. HALİL EMRE AKBAŞ

Yıldız Technical University, Faculty Of Economics And Administrative Sciences, Business
eakbas@yildiz.edu.tr

Abstract

The purpose of this paper is to address key audit matters. As users of financial statements require more information about significant matters, the International Auditing and Assurance Standards Board (IAASB) has issued a new auditing standard, ISA 701, requiring auditors to disclose key audit matters. This standard was adapted to Turkey by the Public Oversight Accounting and Auditing Standards Authority (POA) and published as ISA 701 Standard on Disclosure of Key Audit Matters in the Independent Auditor's Report. The concept of key audit matters refers to those matters that, in the auditors' opinion, are of the highest significance among the matters communicated to management. These matters include communicating information about areas where the risk of material misstatement may be high, significant events occurring in the relevant period or the effects of transactions, etc. With the audit standard on key audit matters, more information is provided to users, thus increasing transparency and confidence in the audit report. *This study was produced from the master's thesis carried out by Şükrü Budak under the supervision of Prof.Dr. Halil Emre Akbaş at Yıldız Technical University Social Sciences Institute Business Management Master's Program.

Keywords: Auditing, Iaasb, Key Audit Matters, Poa, Isa 701

COUNTERTERRORISM WITHIN THE FRAMEWORK OF THE EUROPEAN UNION'S COMMON FOREIGN AND SECURITY POLICY, AND ITS EFFECTS TO TURKEY

ENES TOPOĞLU

Kocaeli University, Institute Of Social Sciences, Department Of International Relations,
European Union Politics And International Relations
enesytu@gmail.com

Assoc. Prof. Dr. BUKET ÖNAL

Kocaeli University, Faculty Of Political Sciences, Department Of International Relations
buket.onal@kocaeli.edu.tr

Abstract

This paper examines, Counterterrorism within the framework of the European Union's Common Foreign and Security Policy (CFSP) and its effects to Turkey. The EU adopts a common approach towards addressing terrorism, emphasizing cooperation among member states. Counterterrorism strategies form a fundamental component of the EU's security policy. Turkey's relationship with the EU in counterterrorism is significant. As a country directly affected by various aspects of terrorism, Turkey actively engages in combating terrorist organizations. Cooperation and relations between the EU and Turkey in counterterrorism, contribute to the security environment in Europe and regional stability. However, challenges and conflicts arise regarding the impact of the EU's counterterrorism policies on Turkey and Turkey's contributions to the EU in counterterrorism efforts. Differences in counterterrorism approaches may lead to disagreements and discrepancies, highlighting the need for greater coordination and cooperation between Turkey and the EU in counterterrorism. In conclusion, the effects of the EU's counterterrorism policies on Turkey are complex and multifaceted. Closer collaboration between both parties in line with their common interests and objectives in counterterrorism can positively contribute to both European security and Turkey-EU relations.

Keywords: European Union And Turkey, Cfsp, Counterterrorism, Security

**PUBLIC ORDER ASPECTS OF LAW ENFORCEMENT: THE DISTINCTION
BETWEEN JUDICIAL AND ADMINISTRATIVE LAW ENFORCEMENT****PhD. ALİ TOSUN**

Karamanoğlu Mehmetbey University, Faculty Of Health Sciences, Political Science And
Public Administration
atosun@kmu.edu.tr

Abstract

Law enforcement services include public activities aimed at the prevention of crimes in the social sphere and the apprehension of persons or criminals who cause harm after a crime has been committed and the necessary actions to be taken accordingly. It is seen that law enforcement services have an important sanctioning power in terms of ensuring order in the social sphere and the exercise of human rights and freedoms. It can be argued that the realization of law enforcement activities by public administrations has important effects on ensuring social order. It is observed that law enforcement services are established by both administrative and judicial authorities and the law enforcement process is initiated. It is seen that the law enforcement agencies work under the Ministry of Interior to a significant extent. It is seen that the law enforcement, which is expressed as administrative law enforcement and tries to prevent the commission of crimes, tries to ensure public order with the activities of the General Directorate of Security, Gendarmerie General Command, Coast Guard Command and General Directorate of Customs Enforcement. This situation, which reveals the preventive feature of administrative law enforcement, can be said to carry the purpose of prevention. It can be said that judicial law enforcement, other than administrative law enforcement, takes action after a crime has been committed and tries to maintain order by taking the persons or institutions that cause disruption of public order into the judicial process. It is seen that the judicial police is in intensive contact with the administrative law enforcement authorities in the execution of works and procedures. Within the framework determined by the central government, certain authorities in the provinces carry out activities to ensure public order. It is seen that administrative law enforcement forces, most of which are affiliated to the Ministry of Interior, carry out and maintain operations to protect public order within the scope of the powers granted to them. Judicial law enforcement is established by judicial authorities in coordination with administrative law enforcement authorities. Although administrative and judicial law enforcement have similar activities, they have distinctive features. In this study, the duties of administrative and judicial law enforcement are discussed within the conceptual framework of the law enforcement element. In this context, the different aspects and characteristics of administrative and judicial law enforcement are evaluated.

Keywords: Public Order, Public Interest, Administrative Law Enforcement, Judicial Law Enforcement

THE MEDIATORY ROLE OF SELF-ESTEEM IN THE RELATIONSHIP BETWEEN SOCIAL MEDIA USE LEVEL AND ROMANTIC RELATIONSHIPS

DİLARA AKBAŞ

Demiroğlu Bilim University, Faculty Of Arts And Sciences, Psychology
dilosakbas@gmail.com

ELİF SUDE ÇOTUL

Demiroğlu Bilim University, Faculty Of Arts And Sciences, Psychology
elifsudecotul@gmail.com

Assist. Prof. Dr. FERDA ŞULE KAYA

Demiroğlu Bilim University, Faculty Of Arts And Sciences, Psychology
kaya.s2565@gmail.com

Lecturer KAĞAN GÜNEY

Demiroğlu Bilim University, Faculty Of Arts And Sciences, Psychology
kagan.guney@demiroglu.bilim.edu.tr

Abstract

Nowadays, social media usage and individuals' screen time are increasing. This situation can affect individuals' social relationships and their expectations from these relationships in different ways. This study aimed to compare the level of social media use and young adults' awareness of their expectations from romantic relationships and to investigate the mediating role of self-esteem. The design of the study is descriptive, quantitative scanning method. Research data was collected by simple random sampling. The sample of the study; It consists of 588 people in the 18 - 35 age group. The participants of the study were 411 women who had been in a romantic relationship in the past or who were currently in a romantic relationship, and who met through social media or face to face; It consists of 177 men. A personal information form, "Social Media Addiction Scale - Adult Form", "Awareness of Expectations from Romantic Relationships Scale" and "Rosenberg Self-Esteem Scale" were used in the study. Parametric tests were used in the analysis of the study. Correlation analyzes were performed to determine the relationship between the sub-dimensions of the scales used. It has been revealed that there are significant and negative relationships ($p < 0.05$) between the sub-dimensions of the Awareness of Expectations from Romantic Relationships Scale, namely trust expectation, relationship quality expectation and self-control expectation, and virtual communication, which are the sub-dimensions of the Social Media Addiction Scale - Adult Form scale. No significant relationships were found with the other sub-dimension of the scale, virtual tolerance. It was revealed that there was a significant and negative ($p < 0.05$) relationship between self-esteem and virtual communication, and that there was no significant relationship with the virtual tolerance sub-dimension. Mediation calculations were made for the sub-dimensions with self-esteem, trust expectation with virtual communication ($\beta = .0026$; $p = .0000$), relationship quality expectation with virtual communication ($\beta = .0029$; $p = .0092$), and self-esteem with virtual communication. It was determined that self-esteem had a mediating role between control expectation ($\beta = .0034$; $p = .0038$). As a result, it has been observed that as the level of social media usage increases, romantic relationships are negatively affected and self-esteem plays a mediating role in this relationship.

Keywords: Romantic Relationship, Social Media, Self-esteem

HEALTH TOURISM AND HEALTH TOURISM POLICIES IN TURKEY

PhD. ALİ TOSUN

Karamanoğlu Mehmetbey University, Faculty Of Health Sciences, Political Science And
Public Administration
atosun@kmu.edu.tr

Abstract

Health tourism is defined as people traveling both domestically and abroad due to various health problems. It can be said that health tourism is shaped by the standards and opportunities of individuals and determines the destination. It can be argued that health tourism, which refers to tourism activities aimed at treating people's health problems and maintaining their health status before they get sick, has emerged as an important type of tourism both nationally and globally in recent years. The lack of clear boundaries and frameworks related to health may affect the participation of individuals in health tourism activities in different areas. It can be said that the lack of desired results in solving health problems, especially in the local area, leads individuals to international health tourism activities. In recent years, health tourism activities have reached an important level in Turkey's major cities and both domestic and foreign tourists have shown interest in it. It can be said that the development of health tourism is also felt in terms of improving existing health infrastructures. It can be stated that the prominence of health tourism and the increase in the expenditures of individuals for health tourism contribute to the implementation of various policies in health tourism. This situation is also understood by looking at the increase in the share of health tourism revenues in the increase in national income. It is seen that public authorities, private sector representatives and tourism agencies have emerged as important factors for the realization of health tourism policies determined by the state. It can be argued that the emergence of health tourism as a new field and the implementation of policies by states accordingly are tried to be ensured through various means and policy targets are set accordingly. In this study, health tourism has been addressed from various aspects. As a result of the field research on health tourism, it can be said that health tourism has reached an important level in Turkey in recent years and its share in national income has increased as a result of the results of the policy analysis on health tourism in Turkey. The examination of national policies on health tourism in this context also reveals that a high rate has been achieved in this field compared to the past.

Keywords: Public Policy, National Income, Health Tourism, Tourism

DURING THE NATIONAL STRUGGLE, THE ESTABLISHMENT OF THE GRAND NATIONAL ASSEMBLY GOVERNMENT AND THE SIGNIFICANCE OF THE ASSEMBLY GOVERNMENT SYSTEM

BÜŞRA YILDIRIM ÜNALMIŞ

İstanbul Aydın University, Postgraduate Training Institute, History
busraayldrmm61@gmail.com

Assoc. Prof. Dr. MEHMET HAKAN ÖZÇELİK

İstanbul Aydın University, Faculty of Science and Literature, History
hakanozcelik@aydin.edu.tr

Abstract

Upon learning of Istanbul's occupation by the Allied Powers on March 16, 1920, Mustafa Kemal Pasha took over the administration by sending a circular to governors and district governors, assuming control. The Representative Committee, established by Mustafa Kemal Pasha, filled the authority vacuum as the central authority for civil and military matters. In another circular dated March 19, 1920, Mustafa Kemal Pasha stated that the Parliament, representing national sovereignty, had been dissolved due to the occupation of Istanbul. It was announced that a general election would be held and an extraordinary Assembly would convene in Ankara, which was communicated to all military and civilian authorities. Elections were conducted according to the Election of Deputies Law of the Kanun-i Esasi (Constitution of 1876), and the Grand National Assembly, which included deputies from the dissolved Parliament, was opened on April 23, 1920. On April 23, 1920, the Grand National Assembly adopted a decision by the General Committee regarding its formation, establishing the legislative power, while the executive power was formed according to Mustafa Kemal Pasha's proposal to the Assembly on April 24, 1920. The concepts of national will and popular sovereignty, which constituted the essence of the National Struggle period, entered the Assembly. Indeed, the Grand National Assembly embraced the principle of unity of powers and implemented the Assembly Government System. With this system, the Assembly became the sole representative of the nation, and the principle of the Assembly's supremacy was accepted. This study explains how the Assembly moved away from a theocratic understanding of governance towards a secular and democratic one with its new government system. It discusses how Mustafa Kemal Pasha laid the foundation of the republican regime in the Assembly and emphasizes the importance of the Assembly Government System.

Keywords: Grand National Assembly, Unity Of Powers, Assembly Government System, Council Of Ministers

EXPLORING THE IMPACT OF JOB STRESS ON KNOWLEDGE SHARING IN THE PUBLIC SECTOR

MERTCAN ÇAKMAK

Ankara Yıldırım Beyazıt University, Social Sciences Institute, Business
mr.mertcan.cakmak@gmail.com

Abstract

In today's fast changing work environment, the capacity to successfully exchange knowledge is essential for the success of organizations and the development of new ideas, especially in the public sector. Nevertheless, job stress at work continue to be a widespread problem that may greatly impede this process. The purpose of this study is to examine the the relationship between job stress and knowledge sharing. A cross-sectional study design was employed. In the present investigation, a total of 125 participants working at public sector were participated for the study. Correlation and regression analysis was conducted to investigate the relationship between employee's job stress and knowledge sharing. Findings show that job stress negatively related with knowledge sharing. This study's theoretical and practical contributions, as well as its limitations, were also discussed.

Keywords: Job Stress, Knowledge Sharing, Public Sector

FULL TEXT PAPERS

In this area, there are full-text papers sent to the Iconil 2024 Spring congress that meet the conditions of the congress.

URFA DİNÎ MÛSİKÎ KÜLTÜRÜNDE GRUP DERGÂH

Öğr. Gör. VEYSEL SİN

Dicle Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslâm Tarihi ve Sanatları Bölümü, Türk Din Mûsikîsi Anabilim Dalı

sin_veysel@hotmail.com, ORCID: 0000-0003-2539-159X

Özet

Tarihten günümüze kadar mûsikî geleneğinin canlı tutulduğu şehirlerden birisi de Urfa'dır. Şehir hem dinî hem lâdinî mûsikîde çok sayıda sazende, hanende ve bestekârın yetiştiği mümbit merkezlerden biri olmuştur. Kültürel mozaik yapısı ile adeta bir mûsikî şehri olan Urfa'da yetişen ve bireysel icralarda bulunan bu mûsikîşinasların bazıları bir araya gelerek takımlar/gruplar oluşturmuşlardır. Bu gruplar genellikle imam ve müezzin gibi din görevlileri veya farklı meslek sahiplerinden olup mûsikî yeteneği olan hafız, mevlidhan ve mûsikîye aşına şahıslardan oluşmaktadır. Urfa'da Özellikle dinî mûsikî sahasında son yıllarda temayüz eden bu mûsikî grupları şehrin mûsikî kültürüne önemli katkılar sunmaktadır. Bu gruplardan en çok bilineni Grup Dergâh olarak dikkat çekmektedir. Zira bu grup Urfa'nın yöresel tavrında eserler okumak ile Urfa'da, ulusal anlamda katıldığı birçok mûsikî faaliyeti ile de ulusal çapta tanınmıştır. Grup yöresel ağız ve tavırdaki eserler ile beraber farklı dillerde de icralarda bulunmaktadır. Çalışmamızda Grup Dergâh'ın Urfa dinî mûsikî kültüründeki yeri incelenecektir. Bu bağlamda; Urfa dinî mûsikîsinde Grup Dergâh'ın yeri, müzikal faaliyetleri, grup üyelerinin mûsikî kimlikleri, şehrin dini mûsikî repertuvarına katkıları ve etkisi yer alacaktır. Grubun Urfa dinî mûsikîsi ile alakalı tüm faaliyetleri incelenmiş ve grup üyelerine ait bazı besteler notaya alınmıştır. Çalışmamızda Grup Dergâh'ın mûsikî kimliği ve faaliyetleri hakkında literatür ve kaynak taraması yapılarak akademik ve aktüel çalışmalar incelenmiş, saha çalışması, repertuar tespiti yöntemleri kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Urfa, Dini Musiki, Grup Dergah

GRUP DERGÂH IN THE RELIGIOUS MUSIC CULTURE OF URFA

Abstract

Urfa is one of the cities where the musical tradition has been kept alive from history to the present day. The city has been one of the fertile centers where many musicians (saz players), singers and composers were trained in both religious and secular music. Some of these musicians who grew up in Urfa, which is almost a musical city with its cultural mosaic structure, and performed individually, came together and formed musical groups. These groups generally consist of hafizes, mawlidhans and people familiar with music, who have musical talent, such as religious officials like imams and muezzins, or people from different professions. These musical groups, which have come to the fore in Urfa especially in the field of religious music in recent years, make significant contributions to the musical culture of the city. The most well-known of these musical groups is Grup Dergâh because this musical group has become known in Urfa by performing in the local style of Urfa, and has become nationally recognized by participating in many national musical activities. The group performs in different languages as well as in local dialect and style. In our study, the place of Grup Dergâh in the religious music culture of Urfa will be examined. The place of Grup Dergah in Urfa religious music, their musical activities, the musical identities of the group members, and their contributions and influence to the religious music repertoire of the city will be included In this context. All activities of the group related to Urfa religious music were examined and some compositions of the group members were noted. Under our study, academic and current studies were examined by scanning the literature and resources about the musical identity and activities of Grup Dergah, and field work and repertoire determination methods were used.

Keywords: Urfa, Religious Music, Grup Dergah

1. GİRİŞ

Urfa, tarihten günümüze mûsikî geleneğinin yaşatıldığı kadim şehirlerden biridir. Zira meşhur divan şairi Yusuf Nâbî Efendi ve Şeyhoğlu bu coğrafyada Osmanlı Devleti döneminde yetişen

mûsikîşinasların başında gelmektedir (Es'ad Efendi, 1729; Ergun, 1942; Akpınar, 2011). Daha sonra bu mûsikîşinasların izinde yürüyen gerek lâdinî gerekse dinî mûsikî alanında temayüz etmiş çok sayıda şahsiyet bulunmaktadır (Akpınar & Çuhadaroglu, 2018). Geçtiğimiz yüzyıldan günümüze Urfalı bu mûsikîşinasların bazıları bir araya gelerek takımlar/gruplar oluşturmuşlardır. Bu gruplar genellikle imam ve müezzin gibi din görevlileri veya farklı meslek sahiplerinden olup mûsikî yeteneği olan hafız ve mevlidhan şahıslardan oluşmaktadır. Urfa'da günümüzde özellikle dinî mûsikî alanında boy gösteren çok sayıda gruptan öne çıkanlardan biri, Grup Dergâh'tır (Akpınar, 2011; Akpınar, 2014).

Grup Dergâh'ın Urfa dinî mûsikisindeki yerini konu edinen çalışmamız iki ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Grup Dergâh'ın Urfa dinî mûsikisindeki yeri ve grup üyelerinin mûsikî kimliği yer almaktadır. İkinci bölümde ise grup Dergâh'ın mûsikî faaliyetleri ana çatısı altında albüm çalışmaları, verdiği konserler, performans sergiledikleri programları ve son olarak grup üyelerinin yaptığı bestelerden örnekler yer almaktadır.

2. ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ

Çalışmamızda Urfa mûsikî kültüründe önemli bir yeri olan Grup Dergah'ın mûsikî kimliği ve faaliyetleri hakkında literatür ve kaynak taraması yapılarak akademik ve aktüel çalışmalar incelenmiş, saha çalışması ve repertuvar tespiti yöntemleri kullanılmıştır. Grup Dergah hakkında elde edilen bilgiler tahkik edilerek akademik üslup ve yöntem çerçevesinde kaleme alınmıştır.

2.1. Urfa Dinî Mûsikî Kültüründe Grup Dergâh

“Urfa Ağzı” olarak bilinen icra biçimi ile kendine has tavırlar gösteren Urfa dinî mûsikîsi, Türk müziği çatısı altında önemli bir yere sahiptir. Urfa mûsikîsi sazdan ziyade insan sesine dayalı bir karakterdedir. Ancak bu kültürde def sazı etkin bir şekilde insan sesine eşlik çalgısı olarak kullanılmaktadır. Söz mûsikîsine yani sese dayalı bir mûsikî geleneğine sahip şehirde çifteler (ilâhiler), hoyratlar ve gazeller önemli bir yer tutmaktadır (Akpınar, 2011).

Urfa'nın mûsikî kültürü havzasında çok sayıda sazende, hanende ve bestekâr yetişmiştir. Bu şahsiyetlerin bazıları yerelde bazıları ise ulusal camiada şöhet bulmuştur. Dinî mûsikî sahasında özellikle din görevlilerinin ve hafızların etkin rol oynadığı görülmektedir. Farklı meslek sahipleri ve müzik öğretmenleri, mûsikîye aşına olan hafız, imam, müezzin ve mevlidhanlar şehirde dinî mûsikî geleneğini yaşatmaya gayret etmektedirler. Bu meyanda bireysel ve grup olarak icralardan söz etmek mümkündür. Özellikle son yıllarda şehrin dinî mûsikîsini canlı tutmaya çalışan bazı mûsikî grupları dikkat çekmektedir. Bu mevlid ve ilâhî gruplarından bilinenler; Grup Çağrı, Grup Ensar, Grup Hâfızlar, Grup Halilullah, Grup İhvan, Grup Kervan, Grup Mevlâna, Grup Miraç, Grup el-Ruha, Grup Sema, Grup Servan, Grup Şems ve Grup Dergâh'tır. Yerel çapta çalışmaların ağırlıkta olduğu bu grupların içinde yerel ve ulusal anlamda en çok bilinen grubun Grup Dergâh olduğunu söylemek mümkündür.

Grup Dergâh, dinî mûsikî alanında hizmet veren, Urfa merkezli kurulan ancak ulusal camiada da tanınan bir mevlid ve ilâhî grubudur. Adını Balıklı Göl civarında bulunan Dergâh Camii'nden almaktadır. Bu cami Hz. İbrahim'in doğduğu makam olarak bilinen Urfa'daki Mevlid-i Halil Camii'dir. Ancak Urfa halkı tarafından Dergâh Camii olarak anılmaktadır (Akpınar & Dilek, 2020).

Grup, 2007 yılında dört solist tarafından kurulmuştur. Bunlar; grubun kurucu üyesi olarak görebileceğimiz Mehmet Ziya Demirbaş (Ziya Hafız) başta olmak üzere Bekir Çiçek, Ahmet Bahadır Canbaz ve İsmail Demirbaş'tır. “Şih İbrahim” lakabı ile anılan İbrahim Karataş da bir dönem bu grup ile birlikte mûsikî faaliyetlerinde bulunmuştur. Ancak daha sonra Bekir Çiçek ve İbrahim Karataş'ın gruptan ayrılması ile grup diğer üç isimle çalışmalarına devam etmektedir (Akpınar & Dilek, 2020; Bernamegeh, 2023).

Daha çok Urfa yöresine ait ilâhî, gazel ve methiyeleri ile bilinen grup, Türkçe dışında Arapça, Kürtçe ve Farsça dillerinde de eserler icra ederek Türkiye'nin dört bir yanında konserler vermektedir. (Bernamegeh, 2023; Doğuş, 2023).

Mehmet Ziya Demirbaş, 1974 yılında Urfa'da dünyaya gelmiştir. İlköğrenimini bitirdikten sonra 1987-1990 yılları arasında hafızlığı tamamlamıştır. Liseden örgün eğitim dışında mezun olmuştur. Mûsikîye

eski kayıtların yer aldığı kasetleri dinleyerek ilgi duymuş ve bu merak vesilesi ile Akif Baybostancı ve Mehmet Altıngöz'den mûsikî eğitimi almıştır. Bu eğitimlerden sonra Kürkçü Hafız Mehmet Kaplan gibi isimler ile Mevlid merasimlerine iştirak etmiştir (Akpınar & Dilek, 2020).

1990-2000 yılları arasında Mustafa Yeşiladağ ve Hayati Bostancı gibi din görevlileri ile mevlidhanlık yapan Demirbaş, günümüzde Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi Konservatuvarı'nda yöresel ilâhîleri (çifte) ve gazelleri gençlere öğretmektedir (Kürkçüoğlu, 2022).

Ahmet Bahadır Canbaz, Harran Üniversitesi'nden mezun olup Milli Eğitim Bakanlığı'na ait bir okulda müzik öğretmenliği yapmaktadır. Lise yıllarında tasavvuf mûsikîsi ile tanışmıştır. Bireysel olarak çıkardığı dört adet albümü bulunmaktadır (Akpınar & Dilek 2020).

İsmail Demirbaş ise grubun kurucu üyesi sayılan Ziya Hâfız'ın kardeşidir. Küçük yaşlardan itibaren abisi ile mevlid merasimlerine katılmış ve bendir çalmayı öğrenmiştir. Grup çalışması dışında din görevlisi olarak hayatını idame ettirmektedir (Bernamegeh, 2023).

Demirbaş, grup üyelerinin icra ettikleri eserler ve diller ile ilgili olarak bir gazetenin kendisi ile yaptığı bir röportajda şunları ifade etmektedir:

“Arapçayı genellikle ben, Kürtçe ve Farsçayı da Hafız Ağabeyim (Mehmet Ziya Demirbaş), Türkçeyi de Bahadır (Ahmet Bahadır Canbaz) hocamız okuyor. Bir konserde 4 dili de kullandığımız zamanlar dinleyicilerin kimi Türkçe, kimi Arapça, kimi Kürtçe, kimi Farsçadan etkileniyor. Dinleyicilere güzel bir şekilde sunum yapmaya çalışıyoruz (Yeni Akit, 2023).”

Grup Dergâh, iştirak ettiği mevlid merasimlerinde, Siverekli Yusuf Sami Efendi ve Diyarbakırlı İbrahim Re'fet Efendi'nin kaleme aldıkları mevlid manzumelerini, Urfa yöresine has gazelleri ve mevlid bahirleri arasında çifte olarak isimlendirilen Urfa ilâhîlerini kendi yöresel tavrı ile icra etmektedir (Akpınar & Dilek, 2020).

Mûsikî icrasında çeşitli enstrümanların da zaman zaman eşlik ettiği grup, eserlerinde özellikle def sazını etkin biçimde kullanmaktadır. Tasavvuf mûsikîsi konserleri, açılış programları, evlilik, düğün ve sünnet merasimleri, özel ve resmi davetler gibi farklı maksatlarla yapılan programlarda mûsikî icra etmektedir (Akpınar & Dilek, 2020).

2.2. Grup Dergâh'ın Mûsikî Faaliyetleri

2.2.1. Albüm Çalışmaları

Grubun 2007 yılından bu yana yayımlanmış dokuz adet albümü bulunmaktadır. Selam Edin, Yar Muhammed, Kerbelâ, Yananlar Var, Dem be Dem ve Şanlıurfa İl Kültür ve Turizm yayını olarak çıkarılan Şanlıurfa Tasavvuf Müziği CD albümü bunlardan bazılarıdır (Kürkçüoğlu, 2022).

Bu albümlerde yer alan eserlerin bir kısmının bestekârı Urfalı Celal Çiriş olarak bilinmektedir. Kur'ân kursu öğreticisi olan Fatma Zehra Habek'in bestelerini de okuyan grup anonim olan Urfa ilâhîleri ile birlikte grubun üyesi M. Ziya Demirbaş'ın da birçok bestesini icra etmektedir (Akpınar, 2019).

2.2.2. Konserler ve Diğer Etkinlikler

Repertuvarında Türkçe, Arapça, Kürtçe ve Farsça dillerinde eserler bulunan grup, yurtiçi ve yurtdışında çok sayıda konser vermiştir. Özellikle Ramazan ayında yerel ve ulusal birçok yayın kuruluşunda, televizyon programlarında dinî mûsikî eserleri icra etmektedir. Aralarında anonim güfte ve bestelerin de bulunduğu bu eserlerin bazılarının güfte ve bestesi grubun üyesi Hafız Ziya lakaplı Mehmet Ziya Demirbaş'a aittir (Akpınar & Dilek, 2020).

Grup, yurtdışında Almanya, Dubai, Yunanistan, İran gibi ülkelerde konserler vermiştir. 2011 yılında ülkemizi temsilen Dubai devlet televizyonunun davetine icabet etmiş ve program yapmıştır. Grup üyesi Ziya Hafız bir röportajda eserlerinin Azerbaycan ve Irak radyolarında bile yayımlandığını söylemiştir (Kürkçüoğlu, 2022; Doğuş, 2023).

Grup Dergâh, Tasavvuf mûsikîsi konserleri, açılış programları, evlilik, düğün ve sünnet merasimleri, özel ve resmi davetler gibi farklı alanlarda, yerel ve ulusal televizyon programlarında mûsikî icra etmektedir (Akpınar & Dilek, 2020).

2.2.3. Besteler

Grup üyelerinden Ziya Hafız'ın 50 civarında bestesi olduğu söylenmektedir. “Sakın Terk-i Edepten, Hep Birlikte Medine'ye, Nasip Eylesin Yaradan, Tıb Xeyr Hati Ya Muhammed, Fate Umri, Ey Nûr-i Çeşmi Ahmed, Dua Ederdim Ben Allah'a, Gönül Hun Oldu Şevkinden, Şehr-i Medine, Emir el Müminin'dir Hattabın Oğlu Ömer, Şahım Hüseyne Can Dayanır mı, Öğüt Verem Ya İlâhî, Selam Edin, Vay Çüm Bağdadi (Havar Geylânî) eserleri okunan ve bilinen bestelerinden bazılarıdır (Kürkçüoğlu, 2022).”

Ziya Hafız'ın bestelerinde kullandığı güftelerin de çoğunlukla kendisine ait olduğu ve bu bestelerin Grup Dergâh başta olmak üzere bazı icracılar tarafından okunduğu ifade edilmiştir (Kürkçüoğlu, 2022). Ziya Hafız'ın bu bestelerinden Hüseyinî İlâhî Sakın Terk-i Edepten, Hüseyinî İlâhî Fate Umri, Uşşâk İlâhî Dua Ederdim ve Uşşâk İlâhî Tıb Xeyr Hati Ya Muhammed, Hicâz Mersiye Ey Nûr-i Çeşm-i Ahmed isimli eserlerin notaları örnek olarak aşağıda yer almaktadır.

SAKIN TERK-İ EDEPTEN

Hüseyinî İlahî

Curcuna

Güfte: Yusuf Nâbî Efendi
Beste: M. Ziya Demirbaş

$\text{♩} = 110$

♩

A R A N A Ğ M E

5

SA KIN TER Kİ E DEP TEN KÛ Yİ MAH BÛ BÎ
HA BÎ BÎ KİB Rİ YÂ NIN HÂ BU GÂ HI DIR

8

HÛ DÂ DIR BU NA ZAR GÂ HI İ LÂ Hİ DIR
FA Zİ LET TE TE FEV VUK KER DE İ AR Şİ

11

MA KÂ MI MUS TA FA DIR BU FE LEK TE MÂ
CE NÂ BI KİB Rİ YÂ DIR BU MÛ RA Â TI

14

1.

HI NEV BÂ BU'S SE LA MIN Sİ NE ÇA KI DIR
E DEP ŞAR TİY LA GİR NÂ BÎ BU DER GÂ HA

2.

17

NE ÇA KI DIR A NIN KAN Dİ Lİ DİR BU MAT
BU DER GÂ HA ME TÂ Fİ KUD Sİ YÂN DIR BÛ

20

♩

LA İ NÛ Rİ Zİ YÂ DIR BU
SE GÂ HI EN BÎ YÂ DIR BU

Şekil 1: Hüseyinî İlahî – Sakin Terk-i Edepten (Kürkçüoğlu, 2022).

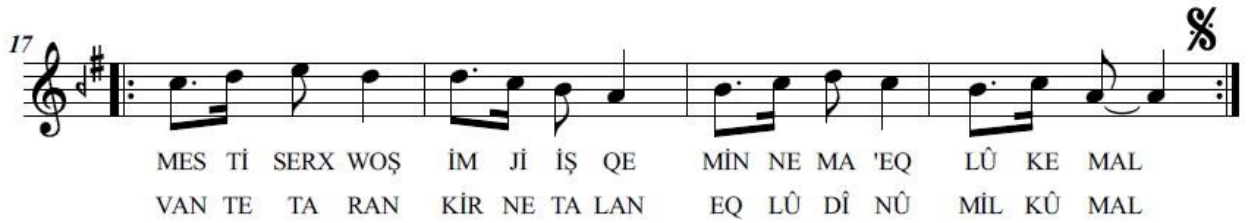
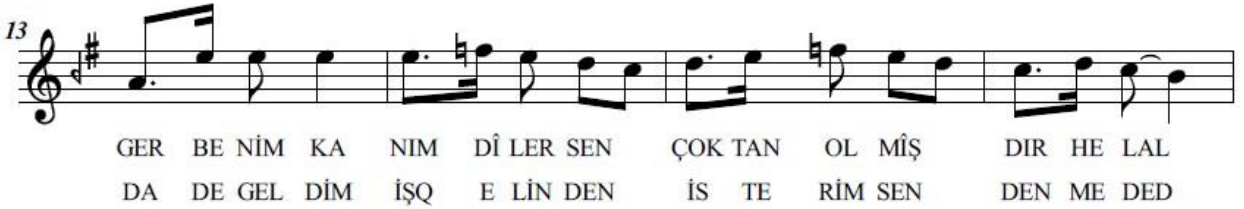
FATE UMRÎ

Hüseyinî İlahî

Türk Aksağı

Güfte: Şeyh Ahmed Hânî
Beste: M. Ziya Demirbaş

♩ = 72

Şekil 2: Hüseyinî İlahî - Fate Umri (Kürkçüoğlu, 2022).

DUÂ EDERDİM

Uşşak İlâhî

Sengin Semâî

Güfte: ?

Beste: M. Ziya Demirbaş

♩ = 100

DU Â E DER DİM BEN AL LA HA HAS RET KAL MI
U HUD DA ĞIN DA E SE DUL LAH SE NİN YO LUN

ŞAM BEY TUL LA HA ME Dİ NE DE RA SÛ LUL LA HA
DA RAB BU NAL LAH CAN LAR FE DA EY HA Bİ BUL LAH

Gİ DE BİL SEY DİM (S A Z) DİM (S A Z)
Dİ YE BİL SEY DİM DİM

BÂ BI SE LÂ MA VAR SAM SA LÂT SE LÂ

MI SUN SAM YÜ ZÜM GÖ ZÜ MÜ AY AY AY AY

SÛ RE BİL SEY DİM (S A Z) DİM (S A Z)

Şekil 3: Uşşak İlâhî - Dua Ederdim (Kürkçüoğlu, 2022).

TIB XEYR HATİ YA MUHAMMED

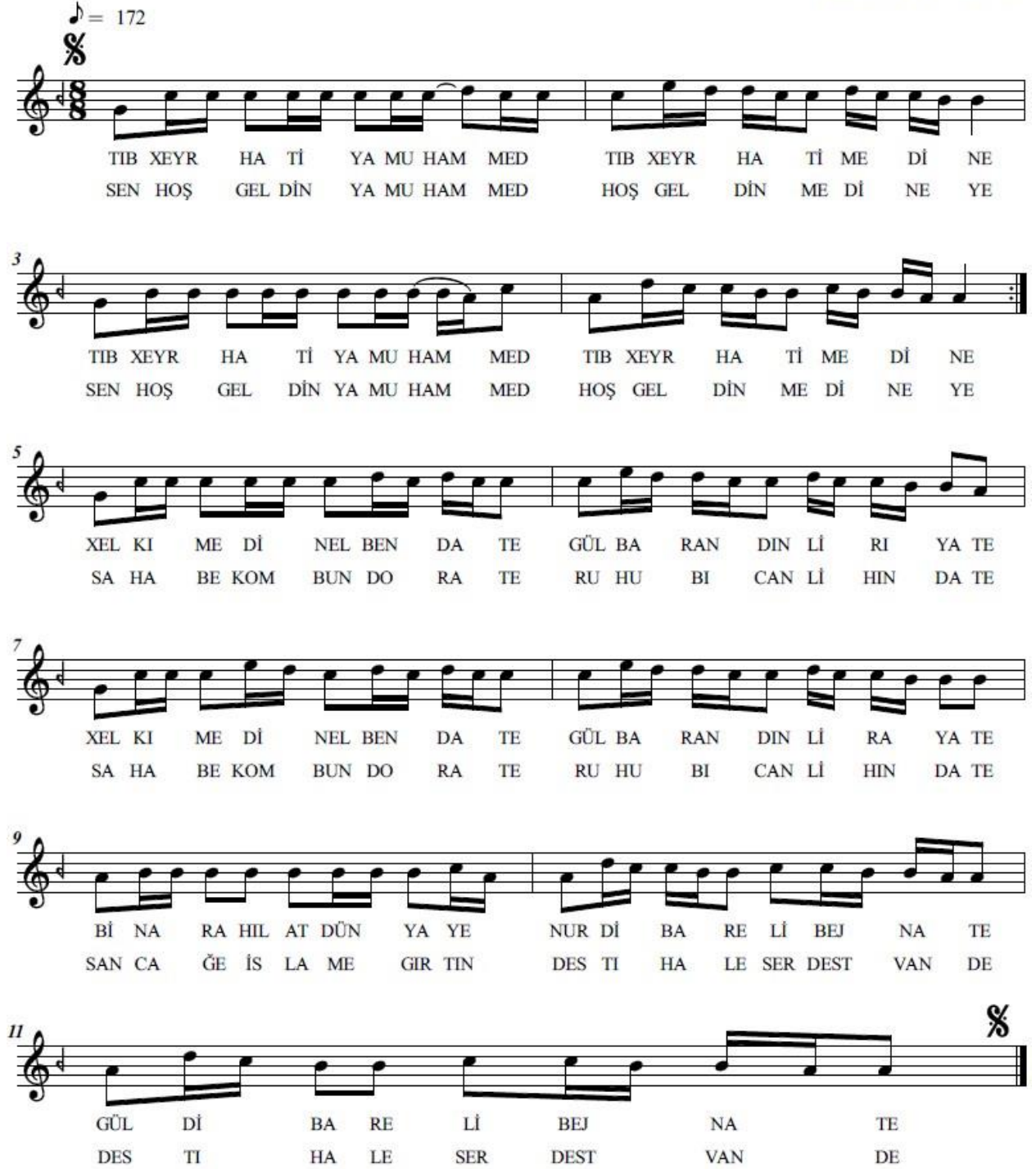
Uşşak İlâhî

Düyek

Güfte: M. Ziya Demirbaş

Beste: M. Ziya Demirbaş

$\text{♩} = 172$

TIB XEYR HA Tİ YA MU HAM MED TIB XEYR HA Tİ ME Dİ NE
SEN HOŞ GEL DİN YA MU HAM MED HOŞ GEL DİN ME Dİ NE YE

TIB XEYR HA Tİ YA MU HAM MED TIB XEYR HA Tİ ME Dİ NE
SEN HOŞ GEL DİN YA MU HAM MED HOŞ GEL DİN ME Dİ NE YE

XEL KI ME Dİ NEL BEN DA TE GÜL BA RAN DİN Lİ Rİ YA TE
SA HA BE KOM BUN DO RA TE RU HU BI CAN Lİ HİN DA TE

XEL KI ME Dİ NEL BEN DA TE GÜL BA RAN DİN Lİ RA YA TE
SA HA BE KOM BUN DO RA TE RU HU BI CAN Lİ HİN DA TE

Bİ NA RA HİL AT DÜN YA YE NUR Dİ BA RE Lİ BEJ NA TE
SAN CA ĞE İS LA ME GİR TİN DES Tİ HA LE SER DEST VAN DE

GÜL Dİ BA RE Lİ BEJ NA TE
DES Tİ HA LE SER DEST VAN DE

Şekil 4: Uşşak İlâhî - Tıb Xeyr Hati Ya Muhammed (Kürkçüoğlu, 2022).

EYNÛR-İ ÇEŞM-İ AHMED

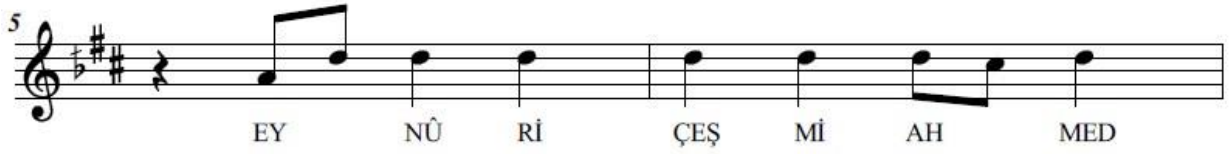
Hicaz Mersiye

Sofyan

Güfte: ?

Beste: M. Ziya Demirbaş

♩ = 112

Şekil 5: Hicâz Mersiye (1. Kısım) – Ey Nûr-i Çeşm-i Ahmed (Kürkçüoğlu, 2022).

13

VE YA Dİ ĞE Rİ HAY DAR

15

BÂ BI İR FÂN YA HÛ SEYN

17

CED DİN RA SÛ Lİ PAK TIR
GEL Dİ MÂ HI MU HAR REM
CAN DA YAN MAZ BU HA LE

19

A TAN ŞÂ HI MUR TA ZA
AH OL DU DEM Lİ MA TEM
O GÜN Kİ KER BE LÂ DA

21

AM MİN CA FE Rİ TAY YAR
SEV GİN LE Cİ ĞER DAĞ LAR
ŞÛB BÂ Nİ EH Lİ CEN NET

23

MAH ZEN(İ) KUR' ÂN YA HÛ SEYN
CÛM LE YA REN YA HÛ SEYN
ŞÂH ŞE HÎ DAN YA HÛ SEYN

Şekil 6: Hicâz Mersiye (2. Kısım) – Ey Nûr-i Çeşm-i Ahmed (Kürkçüoğlu, 2022).

3. SONUÇ

Tarihten günümüze kültürel zenginliği ile tanınan Urfa birçok sazende, hanende ve bestekârın yetiştiği, Anadolu'nun mûsikî sahasında mümbit şehirlerinden biri olmuştur. Dolayısı ile bu şehrin kadim

kültürünün araştırılması ve bu birikimin gelecek nesillere aktarılması önem arz etmektedir. Bölgesel çalışmalar bilinmeyen, gözden kaçan veya ileride unutulması muhtemel değerlerin kaybolmaması, toplumun istifadesine sunulması ve kayıt altına alınması bakımından araştırmacıların yönelmesi gereken mühim bir alandır. Bu minvalde benzer çalışmaların artması çok sayıda eserin ve formun yaşatılmasına katkı sunacaktır.

Urfa'da dinî mûsikî icra edenlerin çoğunlukla müezzin, imam, din görevlisi, hafız ve mevlithanlardan oluştuğu görülmektedir. Bu kimseler gerek bireysel olarak gerekse de bir araya gelip oluşturdukları gruplar ile dinî mûsikî alanında etkin rol oynamaktadırlar.

Urfa'da tasavvuf mûsikîsi kültürünü yaşatmaya çalışan çok sayıda mevlid ve ilâhî grubu olduğu göze çarpmaktadır. Bu ilâhî gruplarından belki de en popüler olanı Grup Dergâh'tır. Bu grup mûsikî faaliyetleri ile Urfa dinî mûsikîsinde önemli bir yere sahiptir. Yerel ve ulusal anlamda gerçekleştirdiği icralar ile şehrin tasavvuf mûsikîsi kültürünün yaşatılmasında ve tanıtılmasında ciddi katkılar sunmaktadır. Grubun icra ettiği eserlere bakılırsa özellikle İlâhî ve Kaside formunu tercih ettiği görülmektedir. Özellikle def sazını etkin kullanan grup farklı çalgı aletleri eşliğinde de icralar gerçekleştirmektedir. Urfa'ya mahsus eserleri yine yöreye has tavırla icra eden bu grup Türkçe, Arapça, Kürtçe ve Farsça dillerinde eserler icra etmektedir. Grubun gerçekleştirdiği müzikal faaliyetler ile ulusal çapta Urfa dinî mûsikî kültürünü yansıttığı ve temsil ettiği görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Akpınar, H. (2011). *Şanlıurfa'da Dinî Mûsikî*. Yayınevi Yayınları.
- Akpınar, H. (2014). *Urfa'da Mevlid ve İlâhîler*. Şanlıurfa Valiliği İl Kültür ve Turizm Yayınları.
- Akpınar, H. (2019). Urfa'da Dini Mûsikî Alanında Yapılan Kitap, Derleme, Beste ve Albüm Çalışmaları. H. Akpınar vd. (Edt.), *Geçmişten Günümüze Urfa'da Müzik* (ss. 238-251). Gece Akademi.
- Akpınar, H., & Çuhadaroglu, O. (2018). *Urfalı Mûsikîşinaslar*. Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Akpınar, H., & Dilek, M.S. (2020). Urfa Dinî Mûsikî Kültüründe Def. N. Abdullazade (Edt.), 6. *Uluslararası Gap Sosyal Bilimler Kongresi* (ss. 369-395). ISPEC Publications.
- Bernamegeh. (2023, Aralık 11). *Grup Dergah Kimdir*. <https://www.bernamegeh.com/grup-dergah-kimdir/>
- Doğuş Gazetesi. (2023, Aralık 11). *Grup Dergah Dört Dilde Albüm Yapıp Konserler Veriyor*. <https://dogus.nl/grup-dergah-dort-dilde-album-yapip-konserler-veriyor/>
- Ergun, S. N. (1942). *Türk Mûsikîsi Antolojisi (Dini Eserler)*. Rıza Koşkun Matbaası.
- Es'ad Efendi, M. (1729). *Atrabü'l-Âsâr fî Tezkireti Urefâi'l-Edvâr*. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar, 6204, 36b.
- Kürkçüoğlu, S. S. (2022). Mehmet Ziya Demirbaş. *Şırkav Şanlıurfa Kültür Sanat Tarih ve Turizm Dergisi*, 43(Mayıs 2022), 53-60.
- Yeni Akit. (2023, Aralık 11). *Grup Dergah Dört Dilde Albüm Yapıp Konserler Veriyor*. <https://www.yeniakit.com.tr/haber/grup-dergah-dort-dilde-album-yapip-konserler-veriyor-1326047.html>

ANARŞİST BİLİM ANLAYIŞI: PAUL KARL FEYERABEND

Uzm. CEMAL BİLGE KAPÇAK

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Eğitim Yönetimi ABD. Doktora Öğrencisi
cbilgekapcak@gmail.com, ORCID: 0000-0003-4708-6123

Özet

Feyerabend'in günümüzde halen popüler olmasının temel nedenlerinden biri, kendinden önceki düşünürlerin standartlaşmış görüşlerine, değişmez olarak görülen düşünsel çerçevelere karşı çıkmasından kaynaklandığı söylenebilir. Ona göre monist bir paradigmadan ziyade plüralist bir paradigmanın olması doğru bilginin ortaya çıkması bağlamında daha rasyonel bir tercih olmalıdır. Bilime böylesi bir bakış açısıyla yaklaşan Feyerabend'in, bilimle ilişkilendirdiği devlet, özgürlük ve eğitim anlayışı da oldukça sıra dışıdır. Bu çalışmada, bir dönem pozitivist anlayışı benimsemiş olmasına rağmen bir süre sonra Viyana Çevresi'nden uzaklaşan ve bilimi alışıktırmadık bir biçimde eleştiren, bilgiye anarşist bir bakış açısıyla yaklaşan, bilimin artık toplumun çıkarlarına hizmet etmesi gerektiğini savunan ve sıradan insanların da bilime katkı sunması gerektiğine inanan Feyerabend'in yaşamına ve bilim felsefesine ilişkin görüşlerine yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Feyerabend, Bilim, Bilim Felsefesi, Bilgi-Kuramsal Anarşizm

ANARCHIST SCIENCE UNDERSTANDING: PAUL KARL FEYERABEND

Abstract

One of the main reasons for Feyerabend's continuing popularity today can be attributed to his opposition to the standardized views of previous thinkers and the perceived immutable intellectual frameworks. According to him, rather than a monist paradigm, a pluralist paradigm should be a more rational choice in the context of the emergence of true knowledge. Feyerabend, who approaches science with such a perspective, also has quite unusual views on the state, freedom, and education associated with science. In this study, despite having adopted a positivist approach for a period, then distancing himself from the Vienna Circle and criticizing science in an unusual manner, approaching knowledge with an anarchist perspective, advocating that science must now serve the interests of society, and believing that ordinary people should also contribute to science, Feyerabend's life and views on the philosophy of science are discussed.

Keywords: Feyerabend, Science, Philosophy Of Science, Epistemological Anarchism

1. GİRİŞ

Sıkıntılı bir çocukluk dönemi geçirmiş olan Feyerabend, asosyal geçen ortaokul yıllarından sonra lisede müziğe olan tutkusu ve fen bilimlerine olan yatkınlığı sayesinde yaşamının son dönemine girerken ve sosyal bir portre çizer. Felsefeyle ve bilimle tanışmasını tamamen tesadüf olarak nitelendiren Feyerabend, gerçekten de rotasız ilerleyen yaşamında retorik yetisi ve sivri zekasıyla bir rota tutturmayı başarır. Liderlik vasfını yaşamının hemen hemen her döneminde görmekle birlikte, anarşist duruşu ve düşünceleri ile kendi döneminin ve günümüz bilim dünyasının en çok tartışılan filozoflarından biri olduğu söylenebilir.

Feyerabend'in günümüzde halen popüler olmasının temel nedenlerinden biri, kendinden önceki düşünürlerin standartlaşmış görüşlerine, değişmez olarak görülen düşünsel çerçevelere karşı çıkmasından kaynaklandığı söylenebilir. Ona göre monist bir paradigmadan ziyade plüralist bir paradigmanın olması doğru bilginin ortaya çıkması bağlamında daha rasyonel bir tercih olmalıdır. Bilime böylesi bir bakış açısıyla yaklaşan Feyerabend'in, bilimle ilişkilendirdiği devlet, özgürlük ve eğitim anlayışı da oldukça sıra dışıdır. Bu çalışmada, bir dönem pozitivist anlayışı benimsemiş olmasına rağmen bir süre sonra Viyana Çevresi'nden uzaklaşan ve bilimi alışıktırmadık bir biçimde eleştiren, bilgiye anarşist bir bakış açısıyla yaklaşan, bilimin artık toplumun çıkarlarına hizmet etmesi gerektiğini savunan ve sıradan insanların da bilime katkı sunması gerektiğine inanan Feyerabend'in yaşamına ve bilim felsefesine ilişkin görüşlerine yer verilmiştir.

2. FEYERABEND'İN YAŞAMI

13 Ocak 1924'te Viyana'da dünyaya gelen Feyerabend orta sınıf bir ailenin tek çocuğudur. Birinci Dünya Savaşı sonrasında yaşanan kıtlık, açlık isyanları ve ekonomik sorunlardan dolayı çocukluğu dış dünyaya kapalı bir biçimde aile ve akrabalarının arasında geçer. Annesi ile sağlıklı bir iletişim kuramayan Feyerabend, annesi ile kuramadığı yakınlığı babasıyla kurmayı başarır. Anılarında babası ile ilgili, çocukluğunda büyük bir kahraman, gençliğimde ise iki yakın arkadaş olduklarını ifade etmiştir. Çocukluğunu akranlarından izole bir şekilde Viyana'nın ağaçlarla çevrili sakin bir semtinde geçirir. Feyerabend çocukluğunu betimlerken, zamanının büyük bir bölümünü üç odalı küçük evlerinin mutfak ile yatak odası arasında pencere pervazına bağlı olarak geçirdiğini anlatır. Annesi tarafından pencere pervazına bağlanan Feyerabend evden dışarı çıkamamasının nedeni olarak, ailesinin dünyayı son derece tehlikeli bir yer olduğunu düşünmelerinden kaynaklandığını söyler (Saygılı, 2019).

Feyerabend sağlıklı ve zayıf bir çocuktur. Altı yaşında okula başladığında o zamana kadar hiç arkadaşı olmadığı için başka insanlarla nasıl iletişim kuracağını bilemediğinden sıra dışı ve zor bir deneyim yaşar. Feyerabend fizik ve matematik derslerinde göstermiş olduğu başarıdan ötürü on altı yaşına geldiğinde üstün başarılı öğrencilerin okuduğu bir okula gönderilir. Okumayı çok seven Feyerabend'in felsefeye olan ilgisi, sahaflardan topluca aldığı kitapların arasına karışmış olan birkaç felsefe kitabı ile başlar. Çocukluğunda masal kitapları okuyan Feyerabend, gençlik yıllarında drama, tiyatro ve felsefe kitapları okumaya yönelmiştir. Müziğe yeteneğinin olması ve sesinin güzel oluşu nedeniyle kiliselerde ve karma korolarda şarkılar söyler. Müzik öğretmeni ona kısa bir süreliğine özel ders vererek konservatuvara girmesini sağlar. Konservatuvarda aldığı eğitimle sesini geliştiren Feyerabend, birçok insanı etkiler. Ancak II. Dünya Savaşı tehlikesinin ortaya çıkmasıyla askere çağırılır ve müzik eğitimi yarıda kalır. Temel askerlik eğitimini aldıktan sonra subay eğitimi almak için Yugoslavya'ya gider. Eğitim tamamladıktan sonra Nazi ordusuna katılarak Rus cephesine gider. Askerde göstermiş olduğu başarılarından ötürü Alman savaş nişanı olan Demir Haç madalyasıyla ödüllendirilir (Stanford Encyclopedia of Philosophy, 2020). Bir savaş esnasında yaralanan Feyerabend hastaneye kaldırılır ve birçok operasyon geçirir ancak kısmi felç olmaktan kurtulamaz ve bundan sonraki yaşamı boyunca koltuk değnekleri yardımıyla yürür. Savaşın etkilerini uzun yıllar üzerinden atamayan Feyerabend, düşünsel çatışmalar ve ruhsal depresyonlar yaşar (Ökten, 1996).

Savaş sonrası bir süre tiyatro ve müzikle ilgilenen Feyerabend yarım kalmış olan eğitimini tamamlamak için 1946 senesinde Viyana Üniversitesi'ne kayıt yaptırarak tarih ve sosyoloji dersi alır. Fakat burada aradığını bulamayan Feyerabend, bir sene sonra tanınmış fizikçilerden teorik ve uygulamalı fizik dersleri alır. Böylelikle Feyerabend sosyal bilimlerden fen bilimine geçiş yapmış olur. Üniversite yaşamında pozitivist düşünceleri benimsemiş olması onu, dönemin entelektüel tartışmalarının yapıldığı Avusturya Kolej Cemiyeti'nin toplantılarına katılmaya itmiştir. 1949 ile 1952 yılları arasında bu cemiyet sayesinde Avrupa'nın değişik ülkelerine eğitim içerikli dış seyahatler yapar. Bu seyahatler vasıtasıyla birçok çağdaş filozofla tanışma imkanı bulur. Popper'in oturum başkanı olduğu bir seminerde söz hakkı isteyerek on dakika konuşur. Seminer sonunda Popper Feyerabend'i yanına çağırarak felsefe, fizik ve müzik üzerine sohbet eder. Aynı gün onu önemli felsefecilerden oluşan bir toplantıya götürür. İşte bu noktada Feyerabend'in bilim felsefesine olan ilgisi ortaya çıkmış olur (Saygılı, 2019).

Feyerabend bir grup felsefe ve fen öğrencisiyle, Viyana Çevresi üyelerinden Victor Kraft'ın öncülüğünde Kraft Çevresi adıyla bir grup kurar. Grubun lideri Feyerabend, sözcüsü ise Kraft'tır. Viyana Çevresi'nin bir nevi öğrenci versiyonu olarak tanınan bu grup tartışma panellerine ünlü filozof Wittgenstein de katılır. Feyerabend 1951 senesinde Kraft Çevresi içerisinde yaptığı çalışmalardan doktora tezini yapar ve doktorasını bitirdikten sonra Wittgenstein ile çalışmak üzere British Council bursuyla İngiltere'ye gider. Ancak Wittgenstein'in ölümüyle Popper ile çalışmaya başlar. Popper'in düşüncelerini tartışmasız kabul eden Feyerabend ilerleyen senelerde onun en sert muhaliflerinden biri olur (Erguvan, 2012).

Burs süresi dolan Feyerabend 1953 senesinde Viyana'ya döner. Bilimsel metodoloji ve doğu felsefesi üzerine makaleler kaleme alır. Popper'den gelen asistanlık teklifini reddederek, analitik felsefenin önde isimlerinden olan Artur Pap'ın teklifini kabul eder. Pap'ın analitik felsefe ders notlarını derleyen Feyerabend, 1954 senesinde Analitik Bilgi Teorisi başlığıyla bir kitap yayınlar. 1955 senesinde Oxford Üniversitesi'nde akademik kariyerine başlar. Bu dönemde derslere girer, tartışmalara katılır, makaleler

yazar. 1958 senesinde otuz iki yıl çalışacağı Kaliforniya Üniversitesi'nden davet mektubu alır ve ABD'ye gider. Burada felsefe ve bilim felsefesi dersi veren Feyerabend, derslerini klasik eğitim ve öğretim modelinin dışında fikirlerin özgürce ortaya konulduğu özel bir seminer formatında yapar. Bu derslere dönemin ünlü simaları da katılarak katkı sunar. ABD'nin birçok şehrinde de seminer ve konferans veren Feyerabend, 1989 yılında yaşanan büyük depremden sonra Avrupa'ya döner (Saygılı, 2019).

1990 yılında Zürih Üniversitesi'nde bir yıl çalışarak akademik kariyerini sonlandırır. Feyerabend emekli olduktan sonra eşiyle birlikte dünyanın birçok ülkesini gezer. Bu dönemde birçok dergide editörlük yapar, köşe yazıları yazar. Yazmış olduğu yazılar farklı ülkelerden özel ödüller alır. 11 Şubat 1994'te İsviçre'de yaşamını yitirir (Saygılı, 2016).

3. FEYERABEND'İN BİLİME BAKIŞI

Ona göre bilim, insanların mutlu olma ve özgürleşebilme aracıdır. Çağdaş bilimin baskıcı ve toplumları köleleştirici bir role sahip olduğunu düşünen Feyerabend, bilimi eleştirerek hasta olduğunu ifade eder (Saygılı, 2019). Onun bilime ilişkin söylemleri, bilimin baskı unsuru olmasıyla, otoriterliğiyle, yayılcılığıyla ve bunların bir sonucu olarak, rasyonel kriterleri karşılayamadığı gerekçesiyle yok sayılan alternatif fikir, kültür, inanç ve yaşam biçimlerinin varlığını sürdürmesini engelleyen yönüyle alakalıdır (Öztürk, 2017). Feyerabend'in bilim üzerine yapmış olduğu tanımlamalar bilimin anlaşılmasına, tartışılmasına, alternatifleriyle mukayese edilmesine ve belki de reddedilmesine olanak tanıyacak açıklamalar üzerine inşa edilmiştir. Ona göre, bilim kavramının tek bir açıklamaya sığdırılabileceği düşüncesi temelsiz bir kuruntudan başka bir şey değildir. Bilimin psikolojik, sosyolojik ve politik boyutlarının olması, mutlak bir tanımın ortaya konulamamasının temel nedeni oluşturmaktadır (Saygılı, 2019). Bilimi; ticari ilkelere göre yürütülen iş organizasyonları, getirisi bol olan moda bir disiplin olarak görmektedir. Bir başka tanımlamasında “en yeni, en saldırgan ve en doğmatik dinsel kurum” olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca “modern bir din”, “meşruluğunun kaynağı yine kendinde olan bir araştırma” ve “birçok bilim insanının yürüttüğü sistemli bulandırma kampanyası” biçiminde, bilimi farklı şekillerde tanımladığı görülmektedir (P. Feyerabend, 2017b).

Feyerabend bilimsel kuralların ve ilkelerin faydadan ziyade zarar verdiğini ileri sürer (Feyerabend, 2017a). Feyerabend, bilimin modern insanlar üzerindeki etkisini Hristiyanlığın daha önceki toplumlar üzerindeki yıkıcı etkileriyle karşılaştırır ve bilime hak ettiğinden çok daha fazla prestij verildiğini savunur. Bilimin, kiliseninkine benzer baskıcı bir yaklaşım kullanarak çağdaş toplumdaki yüksek konumunu koruduğunu iddia eder. Dinlerde bile birey kendi dinini seçme özgürlüğüne sahip iken, bilimde böylesi bir durumun söz konusu olmadığını belirtir. Bilimin kimsenin karşı çıkmaması gereken kutsal bir ideal olduğunun altını çizerek, dolayısıyla bilimin bazı çevreler tarafından kutsandığını düşünmektedir (Saygılı, 2011). Feyerabend öncelikle bilimin, onunla ilişkili ideolojinin ve onun ürettiği kavramların (nesnellik, ilerleme ve hakikat gibi) evrensel uygulanabilirliğe sahip genel ilkeler olmadığını, daha ziyade belirli tarihsel bağlamların ve çevresel koşulların ürünleri olduğunu ifade etmektedir (Öztürk, 2017).

Feyerabend felsefenin, mitolojinin, dinin, sanatın ve geleneklerin bilime dayanmadığı söylemini reddeder. Uygun ve doğru zamanda bütün bunlardan yararlanılabileceğini söyler. Sonuç olarak ona göre bilim, tek başına sorunların çözümünde tek bilgi kaynağı olarak kullanılmamalıdır. Başka alternatiflerin de mevcut olduğunu bunlardan da faydalanması gerektiğine vurgu yapar (Sönmez, 2019).

Feyerabend'in kafasında bilime ilişkin iki temel soru vardır. Bunlardan birincisi “Bilim nedir?”, ikincisi ise “Bilimi bu denli yüce kılan nedir?” sorularıdır. Birinci soru geleneksel bilim anlayışının eleştirisi üzerine kuruludur. Bilim kuramlarının hangi yöntemler kullanılarak inşa edildiğini, eski kuramların yerine yeni kuramların nasıl oluşturulduğunu tartışır. Bilimde değişmez ve kesin bir yöntemin olamayacağına vurgu yapar. Kabul görmüş kuralların tam tersini ortaya koymanın ve tutarlı olmayan görüşleri dile getirmenin gelişimi tetikleyici unsurlar olduğunu savunur. Dolayısıyla sabit bir yöntem kuramını bön bir insan ve toplum anlayışına dayandırır. Ona göre bilimsel olgular inanç, kültür, sezgi ve kanaatlerden bağımsız değildir. Bu unsurların göz ardı edilmesi tekdüzeliğin bir göstergesidir. Bu bağlamda Feyerabend Mantıksal Pozitivistlerin bilim anlayışını yadsır (Kabadayı, 2011). İkinci sorunun ise pek fazla tartışılmayan, sorgulanmayan bir konu olduğunu ifade etmektedir. Ona göre hemen hemen

herkes bilimin kusursuz olduğunu varsaymaktadır. Oysa bilgi edinmenin tek biçimi bilim değildir. Bilgi edinmenin pek çok alternatifi vardır ve bu alternatifler bilimin başaramadığını başarır (Güzel, 2018).

Bilimsel gelişmeler sayesinde katı dinsel inançlardan ve ideolojik düşüncelerin boyunduruğundan kurtulmuş bir toplumsal yapıdan da söz eden Feyerabend, bilimin özgürleştirici yanının olduğunu dile getirir (Feyerabend, 1997). Bütün bu değerlendirmeler ışığında Feyerabend'in bilim anlayışı, toplumun kültür, inanç ve tercihlerini istedikleri gibi yaşamalarına olanak tanıyacaktı. Ayrıca bilimin kitleler üzerindeki gücünü ve baskısını eleştirerek, toplumun ve bilim insanlarının bilime bakış açılarına ilişkin bir paradigma değişiminin yaşanması gerektiğine vurgu yaparak, sıradan bir insanın bile bilime katkı sunabileceğinin altını çizmektedir. Bilim uzmanlarının her söylediklerinin adeta bir doğmaymış gibi sorgulanmadan kabullenilmesini ciddi anlamda eleştirmektedir (Temiz, 2023).

3. ANARŞİST BİLGİ KURAMI VE “YÖNTEME KARŞI”

Feyerabend dogmatik uykusundan Wittgenstein'ı okuyarak uyanır. Wittgenstein ile bir buçuk yıl birlikte çalışır. Lakatos'un öğrencisi olur. Derslerde Lakatos'u tahrik etmek amacıyla bilim aleyhine argümanlar geliştirir ve bu konuda uzun uzun tartışırlar. Lakatos, Feyerabend'e bu görüşlerini yazması gerektiğini, hatta mümkünse en uç fikirler üretmesini söyler. Bu teklif “Yönteme Karşı” adlı ünlü eserinin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Demir, 2018).

Feyerabend, bilimde bireysel özgürlüğü temel alır ve bu anlamda doğruluğun hiçbir ortak ölçütünün olmadığını ve olamayacağını, bireylerin her türlü bilme tercihleri ve iddialarının sınırlandırılmaması gerektiğini savunur. Kendi ifadesiyle “ne olsa gider”. Etik-politik bir anarşizmi haklılaştırmak için her zaman yöntembiliminin ihlal edildiği tarihsel verilere başvurur. Bilim, bilim adamlarının olgularla ve kabul gören kurallar ve kuramlarla uyuşmayan kuramlar ortaya koymalarıyla, kısaca bireysel özgür yorumlarla gelişme kaydetmiştir ve öyle olmalıdır, bilimin gerçek işleyişinin ve tarihinin anlaşılmasındaki zorluk bugünkü bilim ideolojisinin bilimi “Yöntemci” bir karakterle sınırlandırmasından kaynaklanmaktadır (Hülür, 2006). Feyerabend bilimi sorgularken diğer yandan da bilim felsefesine ilişkin tartışmalara da değinir. Bir noktadan sonra neyin bilimsel olduğunun veya olmadığının ölçütünü koymanın önemsiz olduğunu söyler. Çünkü bir bilginin bilimsel olması, ona insanların itaatini zorunlu kılacak bir nitelik kazandırmamaktadır. Feyerabend nihayetinde bilimsel bilginin de edebiyat, şiir ve sanat gibi bir bilgi türü olduğunu düşünür (Demir, 2018).

Bilimin kendi belirlemiş olduğu çerçevenin dışına çıkmaması ve diğer her şeyi dışlaması uygun değildir. Bilim insanların böylesine dar bir şekilde tanımlanmış olan geleneklerin sınırları içinde kalması şaşırtıcıdır. Feyerabend'e göre bilim anarşist bir teşebbüstür. Kanun ve düzene dayalı alternatiflerle karşılaştırıldığında kuramsal anarşizm, hem daha ilerici hem de insancıldır (Feyerabend, 2017a). Bugün bilimin temelini oluşturan düşüncelerin büyük bir bölümü, geçmişte önyargıyla bakılan veya gülünç olduğu düşünülen olgular sayesinde. Bu düşünce tarzı dönemin standart kurallarının dışına çıkarak yeni şeylerin keşfine zemin hazırlamıştır. Kopernikçiler ve diğer “akılcı” görüşler bugün, geçmişlerinde bir yerlerde dönemin aklını hükümsüz kıldıkları için tanınır durumdadırlar. Dolayısıyla Feyerabend her dönemin kendine özgü paradigmasının bir ölçüt olmaktan çıkarılması gerektiğini düşünmektedir. Ona göre bilim akıldışı davrananlar sayesinde gelişmektedir (Saygın, 2016). Dönemin paradigmasına karşı anarşist bir tutumun sergilenmesi gerektiğini, bu duruşun bilim insanlarının daha yaratıcı olmasına neden olacağını dile getirmektedir (Söker, 2023).

3.1. Kuramsal Çoğulculuk İlkesi

Evreni ve dünyayı sadece bilim çatısı altında teorilerle açıklamanın doğru olmadığını belirten Feyerabend, kuramsal çoğulculuk (teorik plüralizm) argümanını öne sürer. Kavramsal çoğulculuk ilkesini açıklamadan önce teori kavramına değinen Feyerabend teorisi; “olgulara ilişkin olarak üst düzey zihinsel bir çalışma gerektiren ve tümüyle kesinleşmemiş kavramsal açıklama” şeklinde tanımlayarak kavramsal çoğulculuk ilkesine giriş yapar. Ona göre, aynı anda birbiriyle çelişen birçok teori olmalı, bu teorilerin savunucuları, bunların doğruluğuna inanmalı ve içerdiği tüm sorunları ısrarla çözmeye gayret etmelidir. Dolayısıyla Feyerabend açısından teoriler, öncelikli olarak bir başka teori karşısında değil, kendi yapısal sistemi içerisinde sağlam bir içeriğe sahip olmalıdır. Feyerabend kuramsal çoğulculuk ilkesini iki kavram aracılığıyla açıklamaya çalışmıştır. İlki “Çoğalma ilkesi”, ikincisi ise “Direnme İlkesi” dir (Saygılı, 2019).

3.1.1. Çoğalma İlkesi

Bu ilkeye göre kuramın olgulara gerçekten uygun olup olmadığının anlaşılabilmesi için başka alternatif kuramların olgulara uygunluğunun ortaya konulması ve bir karşılaştırmanın yapılması gerekmektedir (Özkan, 2020). Feyerabend'in çoğalma ilkesi temel olarak çok sayıda kuramlar geliştirmeyi ve rakip kuramların hiçbir şekilde reddedilmemesi gerektiğini savunur. Zihnimizde oluşturduğumuz resimler genel olarak dış dünyadaki nesnelerin fiziksel özelliklerine denk gelmektedir. Zihnimizde aynı nesneye ilişkin farklı resimler oluşturulacağını düşünen Feyerabend, oluşan iki resimden birinin diğerine nazaran daha açık seçik bilgiler içermesinin mümkün olduğunu belirtir. Böylece doğayı mutlak derecede yansıtabilecek tek bir kuram bulmak olanaklı değildir. Bu sebepten ötürü dış dünyanın doğrudan doğruya tek bir kuramla elde edilemeyeceğini düşünür ve doğru bilginin elde edilmesinde kuramsal çoğulculuğu savunur (Saygılı, 2019). Feyerabend, her şeyi açıklama iddiasında olan tek bir kuramın kibirli ve dünyadan bihaber olduğunu dile getirerek bu duruma ilişkin ciddi bir eleştiri sunar (Feyerabend, 2012).

Çoğalma ilkesi, genel kabul görmüş bir teori ile bu teorinin farklı bakış açılarını ortaya koyarak, geliştirerek ve birbirleriyle yarıştırmak bir arada kullanılmasıdır. İçinde var olduğumuz evren, çeşitli fenomenlerin bir koleksiyonu gibidir. Çoğalma ilkesine göre bu şaşırtıcı çeşitliliğin içinde çok sayıda şey, olay ve durum söz konusu olduğu gibi, bütün bunlara tek bir açıklama getirebilen bir kuram yoktur. Bu noktada farklı kuramların kritize edilebileceği bağımsız ve ortak bir deneysel temel olmadığından dolayı, hangi tür bir bilginin başarılı olacağını önceden bir garantisi yoktur. Bunun için birbirlerine alternatif olan tüm kuramların birbiriyle yarışmasına imkân tanınmalıdır. Çünkü kuramların canlılıklarını, geçerliliklerini sürdürebilmeleri için değişerek gelişmeleri, sürekli yenilenmeleri, kendi kendilerini aşmaları gerekir. Bir kuram ancak karşıt kuramların saldırılarına yanıt bulmaya çalışarak, rakip görüşlerin yarattığı ortamda zenginleşerek kendisini aşabilir, daha üst bir düzeyde bir gerçeklik ve geçerliliğe ulaşabilir (Saygılı, 2019). Ona göre bilime kuşkuyla yaklaşmalı ve farklı söylem biçimleri de hoşgörüyle karşılanmalıdır (Özkan, 2020). Bu noktada Popper'in yanlışlanabilirlik ilkesini eleştiren Feyerabend, yanlışlanan kuramın reddedilmesini rasyonel bulmaz ve bunların beklenmedik bir anda sorun çözme kapasitelerinin ortaya çıkabileceğini savunur. Popper'in yanlışlanabilirlik ilkesinin bilimsel araştırmalara zarar vereceğini düşünür (Feyerabend, 1997).

Feyerabend' göre bilgi saçma dahi olsa bir mesaj içerdiğinde dikkate alınması gerekir. Bu nedenle evrenin ve dünyanın doğru bilgiye ulaşmasında kuramsal çoğulculuğu yararlı görür. O halde birbirleriyle çelişmeler dahi teoriler çokluğu savunulmalıdır. Bu şekilde kapsamlı bilgiye ulaşmak mümkündür (Feyerabend, 2007).

3.1.2. Direnme İlkesi

Birçok teori arasından yararlı sonuçların doğabileceğini vadeden bir teorinin seçilmesini ve karşı karşıya kaldığı tüm zorluklar karşısında dahi savunulması gerektiğini öngören “Direnme İlkesi”, teorinin hiçbir durumda bırakılmamasını ve eleştiri yardımıyla daha yüksek bir ifade düzeyine taşınmasını amaçlar. Feyerabend'e göre herhangi bir teori hakkında ileri sürülen çürütücü açıklamalar nihayetinde teorinin geçersiz olduğunu değil, dönemin baskın paradigmasıyla uzlaşmadığının göstergesidir. Araştırmacılar teorilerini çürütücü unsurlara karşın savunma imkanı veren yöntemler geliştirmelidir. Yani teoriyi ortadan kaldırmak yerine onu ısrarla savunmaya devam etmelidir (Feyerabend, 1969).

Direnme ilkesi, aynı anda birden fazla rakip teorinin olması gerektiğini, bu teorileri destekleyenlerin bunların doğruluğuna kuvvetle inanmaları ve eksikliklerini gidermek için ortak çaba sarfetmeleri gerektiğini ifade eder. Bir teorinin doğayı ne ölçüde yansıttığını belirlemek için doğayı doğru şekilde tasvir eden çeşitli teoriler bulmak gerekir. Çünkü herhangi bir çağda, o çağın düşünce yapısında bilimsel anlamda kusurlu görülen bir teorinin, başka bir çağda ise bilimsel doğruluğun standardı olarak görülmesinin örnekleriyle tarihsel süreç içerisinde karşılaşılmaktadır. Feyerabend bu duruma ilişkin şöyle bir açıklama yapmaktadır; “*bugünün bilgisi yarının masalına, en gülünesi efsane bile sonunda bilimin en sağlam parçası olabilir.*” (Saygılı, 2019).

3.2. Metodolojik Çoğulculuk İlkesi

Bilimde belli bir sonuca erişebilmek üzere plana göre gidilen yol veya evreni betimleme ve açıklama yollarını içine alan, bir yanıla eylemsel, diğer yanıla zihinsel bir süreç olarak tanımlanan metot

kavramı, hem düşünsel hem de uygulamalı bir süreci içeren bir faaliyet olduğu anlaşılmaktadır. Feyerabend yöntem üzerine yapılan tanımlamaları ve açıklamaları eleştirel perspektiften tartıştığı görülmektedir. Ona göre doğa bilimsel araştırma süreçlerinde her şeyin bilgisini ortaya koyabilecek tek bir yöntem söz konusu değildir. Ona göre bilim insanlarının bilimsel bilgi dışındaki tüm bilgi türlerini reddetmesi yöntemin ideolojisinden kaynaklanmaktadır (Feyerabend, 2017a). Feyerabend, insana, evrene ve dünyaya ilişkin bilgi edinme sürecinde yöntem ideolojisinin sığ bir perspektiften birçok alternatif bilgi türünü saf dışı bırakılmasının doğru olmadığını savunur. Bilimin doğru bilgiye ulaşma sürecinde mutlak manada doğru yöntemleri kullandığı görüşü tamamen doğmatiktir. Feyerabend doğru bilgiye ulaşma sürecinde kullanılacak yöntemleri “ne olsa uyar” ve “karşı tümevarım” kavramlarıyla açıklar (Preston, 2017).

Feyerabend’in “metodolojik anarşizm” dediği şey; kuramlar arasında bir seçim yapmayı sağlayacak bilişsel bir temelin olmaması gerektiğidir. Özellikle kökleşmiş kuramlar, kendisinden önce temel aldığı diğer daha az kökleşmiş kuramlara dayanmaktadır (Rosenberg, 2014). Dolayısıyla Feyerabend bilimde tek bir yöntemin olmaması gerektiğini ifade eder ve bilim insanlarının tek bir kurala bağlanmasının bilimsel özgünlüğü ve yaratıcılığı engellediğini savunur (Demir, 2018).

3.2.1. Ne Olsa Uyar İlkesi

Ne olsa gider, ne olsa iyidir, her şey olur, ne olsa uyar biçiminde de ifade edilen bir ilke geliştirmiş olan Feyerabend, doğru bilgi edinme sürecinde hiçbir yöntemin doğru bilgiyi mutlak anlamda vermediği için araştırmacıların uymak zorunda olduğu tek bir yöntem olmadığını savunmaktadır. Doğru bilgiye ulaşmada bilimsel yöntemlerin kusursuzluğuna inanmanın doğmatik bir inançla eşdeğer olduğunu belirtmiştir (Saygın, 2016). Ona göre, her teori, her araştırma, her usul kendi içinde ve ele aldığı süreçlere uyarlanmış standartlarla değerlendirilmelidir. Bilimin sabit ve evrensel kurallarla yapılması gerektiği fikri doğru değildir. Feyerabend bilim insanlarının zihinsel anlamda özgür olmaya ihtiyaçları olduğunu ve standardı çizilmiş katı yöntemlerin bilim insanlarının zihnini kelepçelemekten başka bir işe yaramadığını ifade eder (Saygılı, 2019).

Feyerabend’e göre bilimin belirli ve evrensel kurallarla yürütmesi gerektiği fikri gerçekçi olmayan kötü bir fikirdir. Ayrıca bu fikir, bilimsel değişimi etkileyen fiziksel ve tarihsel şartları da yok saydığı için aynı zamanda zararlıdır. Feyerabend’in tezine göre bu fikrin yapacağı tek şey bilimi dogmatik bir disiplin haline getirmek olacaktır (Doğan, 2012). Ona göre bilimsel yöntemin esasını oluşturan gözlem, kişinin belli bir kültürel çevrede, belli teorik ve teknik verilerle gerçekleştirmiş olduğu faaliyetlerdir. Mevcut teorik verilerin yetersizliği, araştırmacının teknik olarak yetersiz donanımına sahip olması ve kültürel ortamının etkisiyle bağımsız bir gözlem yapamayacağı gerçeği, bilimsel yöntemle elde edilen bilginin mutlak gerçekliği temsil edemeyeceğini göstermektedir. Dolayısıyla Feyerabend, insan ve doğa ile ilgili olarak doğru bilginin elde edilmesinde sadece doğa bilimsel yöntemleri kullanmanın doğru bilgiye ulaşmada sorunlar yaratabileceğini ifade etmektedir (Küçükakal, 2012).

Feyerabend Demokritos, Kopernik, Galileo ve Einstein gibi bilim insanlarını örnek göstererek, çılgır açan düşüncelerinin temel sebebinin yaşadıkları dönemdeki bilimsel yöntemleri ve kabulleri ihlal etmelerinden kaynaklandığına dikkat çekmiştir. Dolayısıyla Feyerabend, bilimsel araştırma süreçlerinde tek bir yönteme bağlı kalmayı bilimsel ilerlemeyi engelleyici bir uygulama olarak görür ve araştırmacıların her tür yöntemi kullanma konusunda özgür olmaları gerektiğinin altını çizer (Feyerabend, 2007).

3.2.2. Karşı Tümevarım İlkesi

Feyerabend’in karşı tümevarım (karşı kural) dediği şey, genellikle kabul edilmiş görüşlerle bağdaşmayan veya mevcut kuramla tutarsızlık içinde olan hipotezlerin ortaya konularak, detaylı olarak gözden geçirilmesi süreci şeklinde tanımlanmaktadır. (Feyerabend, 2017a). Karşı tümevarımın temel işlevi, kabul görmüş bilim merkezli modern paradigmalardan deneysel sınırlarını aşmak, tamamen farklı perspektiflerden hareketle yerleşik bilim anlayışına ters düşen teoriler bulmak, bulunan teorilerin ise ayrıntılı bir şekilde incelenmesiyle uğraşmaktır (Saygılı, 2011). Karşı tümevarım ilkesi yürürlükteki tümevarıma karşı ileri sürülen tümevarımdır. Yeni kuramla sıkı sıkıya belirlenmiş olgular topluluğu arasında çelişkiler söz konusu olduğunda, en iyi yol kuramı bırakmak değil, çelişkiyi doğuran gizli ilkeleri bulmaktır. Karşı tümevarım da bu buluşun temel öğelerindendir. Bilimde ilerlemenin önkoşulu

budur (Sönmez, 2019). Başka bir deyişle karşı tümevarım ilkesi; egemen bilim faaliyetlerindeki tutarsız varsayımların ortaya çıkarılarak bunların özenle irdelenmesi işlemidir (Saygın, 2016).

Feyerabend (2017a) “Yönteme Karşı” kitabında karşı tümevarım ilkesine ilişkin şunları aktarır;

“...her zaman kullandığımız bir şeyi nasıl inceleyebiliriz? Alışkanlık gereği en basit ve en açık gözlemlerimizi ifade ettiğimiz terimleri nasıl inceleyebilir, barındırdıkları ön varsayımları nasıl açığa çıkarabiliriz? Yanıt açık: bunu içerden keşfedemeyiz. Dışsal bir eleştiri standardına ihtiyacımız var, alternatif bir varsayımlar kümesine, yaşadığımızı düşündüğümüz gerçek dünyanın özelliklerini keşfetmek için hayal dünyasına ihtiyacımız var. O halde alışıldık kavram ve usullerin eleştirisinde ilk adım çemberin dışına çıkma teşebbüsü olmalıdır. Olağanüstü bir ihtimamla oluşturulmuş gözlem sonuçlarını muallakta bırakan ya da onlarla çatışan en inandırıcı kuramsal ilkeleri altüst eden ve mevcut algısal dünyaya dahil edilemeyecek algılar ortaya koyan yeni bir kavramsal sistem icat etmeliyiz.”

Feyerabend bütün bunları söylerken yanlış anlaşılma endişesi taşır. Kendisinin yeni bir yöntemi ortaya koymadığını, sadece tüm yöntembilimlerin bir sınırının olduğunu ve temel kabul edilen bazı kuralların alışkanlıklardan ibaret olduğunu göstermeye çalışır.

4. BİLİM VE ÖZGÜRLÜK

Feyerabend, bir bilgi türü olarak bilimi kendiliğinden aydınlatıcı ve özgürleştirici olarak görmez. Ona göre bilim, iktidar oluşumunun ve aktarımının bir aracı haline gelebilir (Demir, 2018). Bilimin özgürlükle hep paralel ilerlediği görüşü hâkim olsa da Feyerabend durumun hiç de böyle olmadığını savunmaktadır. Bilimin doğası gereği özgürleştirici olduğu fikri doğru değildir çünkü bilimsel bilginin de diğer tüm bilgiler gibi iktidar oluşumunun bir parçası haline gelmesi kaçınılmazdır. Bu bağlamda Feyerabend özgür bir bilim kurmak için iki yol önerir (Doğan, 2012). Bunlardan ilki özellikle toplumun yaşamı üzerinde etkili olan durumlarda, halkın bu kararlara katılmasının demokratik bir hak olması gerektiği üzerinde durur. Yani ona göre bilimsel kararların toplumsal politika haline getirilmesi ve sıradan insanların da bu kararlarda söz sahibi olması gerektiğinin altını çizer. Zira, çağdaş dünyada insanların lehine olduğu kadar aleyhinde de sonuçlanan bir dizi bilimsel gelişme söz konusudur (Demir, 2018: 135). Halk bilim insanlarının fikirlerinin doğruluğuna itaat etmek yerine, kendi özgürlükleri doğrultusunda karar verme yönünde bilinçlendirilmelidir. Aksi takdirde bilim, insanın özgürlüğünü kısıtlayıcı yönde gelişir ve insan hayatı üzerinde bir baskı aracına dönüşür (Doğan, 2012).

Feyerabend tarafından önerilen ikinci yol ise bilim insanlarını, yöntembilimcilerin baskısından kurtarmayı öngörmektedir. Bilimin izlemesi gereken tek bir yöntem olması görüşü bilimin özgür yapılmasına engel olmaktan başka bir şey değildir. Bilimi tek bir yönteme bağlı tutmak bilimi istenilen kalıba sokmak anlamına gelir. Toplumun bilimin üstünlüğünden kurtarılması için bilimin de bilimi kalıba sokan yöntembilimcilerin üstünlüğünden kurtarılması gereklidir. Bilim ancak çoğul yöntemlere açık kapı bıraktığında özgür yapılabilir (Demir, 2018). Sonuç olarak bilimsel kararların alınmasında toplumun etkisi, siyasal kararların alınmasında toplumun etkisinden farklı yönde olmamalıdır. Toplumun bilimin hegemonyasından kurtarılması ve yöntembilimcilerin çizdiği çerçevelerin dışına çıkılması bilimin özgürleşmesi açısından önemli görülmektedir (Feyerabend, 2017a).

5. BİLİM VE DEVLET

Feyerabend’e göre günümüzde dinin yerini almayı başaran bilim, her alanda nüfusunu genişleterek, devlet mekanizmasının da desteğiyle kendini kutsallaştırmayı başarmıştır. Bir dönem dini eleştirenlere karşı çok sert cezalar veren kiliselerin yerini günümüzde devletin aldığı dile getirmektedir. Bilim ve devlet kaynaşmış durumdadır. Dolayısıyla bilim, belli başlı prooagandalarla, devlet aracılığıyla doğru bilgiyi sağlayan tek unsur olarak gösterilmektedir. Feyerabend doğru bilginin yegane temsilcisi olarak kabul edilmesini, desteklenmesini ve imtiyaz tanınmasını doğru bulmamıştır (Feyerabend, 2017a).

Bilimin özel bir kavram olmaktan çıktığını savunan Feyerabend, bilim insanlarını Roma Kilisesinin din savunucularına benzetir. Doğru olan kilise öğretisidir ve bunun dışındakiler pagan saçmalığıdır şeklindeki benzetmeyi bilime uyarlayarak şunu ekler; “günümüzde bilimin de kusursuz olduğu varsayılır ama bu kanıtlanamaz”. Kilise ile devlet nasıl ayrıldıysa, bilim ile devletin de ayrılması gerektiğini dile getirir ve bilimin şimdilerde en saldırgan, en inakçı dinsel kurum halini aldığını söyler. Feyerabend, “Özgür Bir Toplumda Bilim” adlı kitabında, bilimin bağımsız ve bütün ideolojilerden uzak

olması gerektiğini savunur. Ona göre demokratik toplumlarda sıradan insanlar bilimi denetleyebilmelilerdir. Çünkü bütün bilimsel çalışmalar direkt olarak insanlar içindir. Denetlemeyi insanların kendi aralarında kurabilecekleri komiteler ile olabileceğini söylemektedir. Aynı durumun eğitim alanında da olduğunu dile getiren Feyerabend, öğrencilerin kendi öğretmenlerini denetlemeleri gerektiğini söyler. Eğitim kurumlarında komitelerin karar verdiği dersler okutulabilmelidir. Uzmanların görüşleri elbette dikkate alınacaktır; ama son sözü demokratik olarak oluşan komiteler söyleyecek ve bu komitelerde ağırlıklı olarak sıradan insanlar olacaktır. Ancak sıradan insanların bu türden kararlar için gerekli bilgiye sahip olup olmadığını sorar Feyerabend. Bu durumun demokrasilerde sorun olmaktan çıkacağını savunur. Okullarda verilecek olan “olgunluk” eğitimi, insanların bu tür kararların almasında en büyük etken olduğunu vurgular. Feyerabend, eğer bu kararlar başarı oranını azaltacak olsa dahi, karar alma işleminin bu şekilde olması gerekliliğini söyler (Feyerabend, 2017b).

Bilimin insan ve toplum üzerindeki otoristeinin çok güçlü bir düzeye ulaştığını ifade eden Feyerabend, bilim ile insan arasında sağlıklı bir ilişkinin oluşabilmesi için devlet ve bilimin ayrışması gerektiğine vurgu yapmaktadır. Bu şekilde bir işbirliğinin devam etmesi durumunda belli başlı ideolojilerin topluma dikte edilmesinden başka bir işe yaramayacaktır (Feyerabend, 2017a). Lysenko Olayı’nı örnek gösteren Feyerabend, Lysenko’nun kendi çıkarları için devlet aracılığıyla toplumu nasıl yanlış yönlendirdiğini ve devlet ideolojisine karşı gelenlerin nasıl cezalandırıldığını anlatmaktadır. Lysenko politik gücünü kullanarak devletle işbirliği yapmış ve toplumu bilim kisvesi altında paradigma değişimine zorlamıştır. Sonuç olarak Lysenko kendi teorisini SSCB’nin bütün zirai çalışmalarına uygulayarak uzun vadede Sovyet tarımının iflasına yol açmıştır (Saygılı, 2019). Feyerabend bu olayla bilime siyaset karışmasının nasıl bir yıkıcılığa sebep olabileceğini örneklemiştir. Ona göre devlet bilimsel bir araştırma sürecinde taraf olmamalı ve alternatif teorilerin gelişmesine izin vermelidir (Feyerabend, 1987).

6. BİLİM VE EĞİTİM

Feyerabend’i yeni bir eğitim anlayışı geliştirmeye iten şey, Berkeley Üniversitesi’ndeki deneyimlerinin neticesidir. Mevcut eğitim sisteminin öğrencilerin eleştiri yeteneklerinin bilinçli olarak köretilmesini sert bir biçimde eleştirmiş ve eğitimin nasıl olması gerektiği hakkında görüşlerini dile getirmiştir. Feyerabend, modern eğitimin iki ana nedenden ötürü kritik rolünü yerine getirmediğini düşünmektedir. Birincisi, eğitimin, bilimlerle ilgili “mitlere” meydan okumak yerine teşvik etme eğiliminde olduğu, ikincisi ise, eğitimin, bilimin içinde ayrıcalıklı bir yer edinmesinden kaynaklandığını dile getirmektedir (Kidd, 2013).

İnsanın ve toplumun varlığını en iyi biçimde geliştirme yolunun eğitimden geçtiğini düşünen Feyerabend, eğitimin, bireyin ve toplumun temelini teşkil eden asıl unsur olduğunu dile getirir. Eğitime birçok açıdan eleştiri getiren Feyerabend, özellikle farklı kültürlerden gelen bireylerin eşitlik adı altında kandırıldıklarına vurgu yapar. Ona göre eşitliğin batı kültürü ile öteki kültürlerin eşitliği anlamına gelmediğini ifade ederek bunun adeta bir cinayet olduğunu savunur. Başka bir ifadeyle bu sistem, bilim eğitimi adı altında zihinlerin ve kültürlerin iğdiş edilmesinden başka bir şey değildir (Saygılı, 2019). Ona göre eğitim, mümkün olduğunca farklı düşünceler ekseninde, özgürce, eleştirel ve bilinçli bir seçim yapabilmesine olanak tanımalıdır (Kidd, 2013).

Feyerabend, tek tip eğitim modeli nedeniyle, tek tip düşünmeye mahkum edilen öğrencilerin zamanla heyecanlarını ve ümitlerini kaybederek uyuşuk kişilere dönüştüklerini ifade eder. Böyle bir eğitimin, insanları doğru ile yanlış arasındaki ayırımı yapamayan makinalara benzetererek, birbirlerinin kopyası olan bireylerin oluştuğunu belirtir. Bunun bilinçli olarak yapıldığını sıklıkla dile getiren Feyerabend, bilim eğitiminin gücünün, kilise eğitiminin gücünü aştığını ileri sürer (Saygılı, 2019). Feyerabend, günümüzde hâlen uygulanmakta olan klasik eğitim anlayışlarının bireysel ve toplumsal farklılıkları, geçmiş deneyimleri, mevcut potansiyeli ve iradeyi hiçe sayarak herkes için uygun olduğunu varsaydığı tek bir sistem önermesi pedagojik anlamda gelecekte geriye gidişe neden olacağını öngörmektedir (Saygılı, 2012).

Okullardaki eğitimin hiçbir şekilde hümanizmle bağdaşmadığına değinen Feyerabend, bilim eğitiminin insan doğasına aykırı özellikler taşıyan niteliksiz insanlar yetiştirilmesine neden olduğunu ifade eder ve öğretmenleri köle yetiştiren ve sürekli çalışan erk tiryakilerine benzeter (Feyerabend, 2011). O, genel olarak yaparak ve yaşayarak öğrenen, yaşam boyu eğitimi savunan, yaşamak için öğrenmek zorunda olan, ait oldukları topluma anlamlı görünen her şeyi dağarcığına katmış milyonlarca insan tarafından

oluşturulan, zenginleştirilen ve gelecek nesillere aktarılan çoğulcu bir eğitim anlayışı öngörmektedir. Aynı zamanda insanın bilim merkezli bir uygarlaşma sürecinde kendine yabancılaşmaması ve kendi kültürünü yaşatabilmesi için tek tip veya ortak bir eğitim anlayışı yerine, bireyin kendi özgün kişiliğini geliştirebilecek bir eğitim alması gerektiğini savunur (Feyerabend, 2017b). Ona göre şuan ki eğitim sistemi insanları doğru eğitimden mahrum bırakmak için yapılmaktadır. Oysa ki hayatta tek bir inanç, tek bir felsefe veya yaşam biçimi yoktur. O halde kişi kendini sınırları çizilmiş bir düşüncenin içine hapsetmemelidir. Standart olan bir eğitim sistemi dar görüşlü nesiller yetiştirir (Feyerabend, 2011). Öğretmenlerin görevi, kendilerine emanet edilen öğrencileri kendileri gibi bir örnek yetiştirmektir. Bir başka ifadeyle, kendileriyle aynı düşünceleri paylaşan bir öğrenci ordusu ortaya çıkarmaktır (Feyerabend, 2017b).

Feyerabend'e göre bir öğretmenin görevi, öğrencisine doğru veya yanlış olarak kendi hakikatini seçtirmek değil, öğrencinin doğru ya da yanlış olabilecek bir şeye karşı doğru seçimler yapabilmesini sağlamalıdır. Yani öğretmen her zaman öğrencilerin bireyselliklerini geliştirmeye, yeteneklerinin ve inançlarının önünü açmaya dönük idealist insanlar yetiştirmelidir. Ona göre bireylerin kendi özgün kişiliklerini geliştirmek esas olmalıdır (Feyerabend, 2011).

7. SONUÇ

Bilim felsefesinin hasta olduğunu savunan Feyenabend'in reçetesinde bilgi kuramsal anarşizmi yatar. Ona göre bilim iki unsurdan dolayı tehlikededir. Birincisi; birbirinden çok farklı yeni tür bilimsel kuramların ortaya çıkması, ikincisi ise, ortaya konan ürünlerin sorun çözmede yetersiz olmasıdır. Feyerabend bilimsel yasaların bütünüyle yanlış olabileceğini dile getirerek, bilimsel her ilkenin eleştirilmesi gerektiğinin altını çizmektedir. Sonuçlarına güvenilemeyen bilimi, anarşizmin bir sorunu olarak gösterir ve mutlak olarak karşı çıktığı tek şeyin evrensel ölçütler olduğunu ve tek bir kuramın veya paradigmanın bilimi engellediğini düşünür.

Feyerabend mantıksal pozitivistlerin metafiziği yadsımlarına ve Popper'in yanlışlamacılığına karşı her düşünce ve her görüşün kullanılabilir olduğunu söyler. Kendi deyişiyle "her şey gider". Feyerabend'e göre tek bir yöntem ya da teoriye bağlı kalmak, değişik fikirlerin katkılarını kendini kapatmak olacağından, bilimsel ilerlemeye engel teşkil etmektedir. Bu sebeple Feyerabend'in felsefesi hem teorik hem de yöntem bilimsel çoğulculuktan yana olduğu görülmektedir. Ona göre, belli kalıpların dışında gerçekleşen bilimsel rasyonalite bilimsel ilerlemeyi yapılandırmaktadır. Dolayısıyla Feyerabend yöntemsel bir kontrapuan oluşturulması gerektiğine vurgu yapar.

Feyerabend'in bilim anlayışı ve bilime yönelik ortaya koyduğu eleştiriler bilim felsefesi alanında her zaman tartışılmalıdır. O, bilimin tahakkümü altındaki insanı yeniden ayağa kaldırmaya çalışmış ve kimsenin itiraz etmemesi gereken bir düşünce sistemi olarak görülen bilimi sert bir dille eleştirir. Ona göre toplum, belli bir düşünce sisteminin katı takipçisi olmamalıdır. Böylesi bir durumun dogmatik bir tavırdan farkı yoktur. Bilim özgürleştirilmesi gereken yerde, adeta bir kafese konmuştur.

Feyerabend'in bilime yönelik eleştirilerinin temelinde, bilim adamlarının otoritenin değerleri doğrultusunda yöntemler geliştirme olgusunun yattığı söylenebilir. Yani bilim adı altında erk ideolojisinin topluma aktarılması durumu şeklinde yorumlanabilir. Onun bilim felsefesi ve eğitim alanındaki önyargılardan arınmış görüşleri, farklı inanç ve bakış açılarına saygısı, açık görüşlülüğü, eleştirel bakış açısı ve sürekli sorgulayan anlayışıyla günümüz genç kuşaklarına rehberlik edebilecek değerlere sahip olduğu düşünülmektedir. Feyerabend'in çoğulcu eğitim anlayışı, eğitime yönelik çağdaş nesillerin yetiştirilmesi bağlamında yeni modellerin ortaya konulmasının gerekliliğini gündeme getirmektedir. Dolayısıyla belli düşünce kalıplarının değişmesini, yeni düşüncelerin oluşumuna imkan tanınmasını salık veren Feyerabend'in görüşleri günümüz toplumunda daha çok bireylere dönük, farklı yöntemlerin kullanıldığı birçok yeni eğitim anlayışının ortaya çıkmasına önayak olabilir.

KAYNAKÇA

- Demir, Ö. (2018). *Bilim Felsefesi*. Ankara: Sentez Yayıncılık.
- Doğan, M. (2012). Feyerabend Ve Çoğulculuk. *İlim Dünyası*(4), 16-26.
- Erguvan, I. (2012). *Bilgi Anarşisti Paul Karl Feyerabend*. (S. Dündar, Dü.) İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Feyerabend, P. (2012). *Akla Veda*. İstanbul: Ayrıntı yayınları.

- Feyerabend, P. (2017a). *Yönteme Karşı*. İstanbul: Ayrıntı Yayıncılık.
- Feyerabend, P. (2017b). *Özgür Bir Toplumda Bilim*. (A. Kardam, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Feyerabend, P. K. (1969). Science without experience. *Journal of Philosophy*, 66(2), s. 791-795.
- Feyerabend, P. K. (1987). Toplum Bilime Karşı Nasıl Korunmalı? (Çev. Ömer Madra). *Gergedan Dergisi*(2), s. 44-48.
- Feyerabend, P. K. (1997). *Vakit Öldürmek: Paul Karl Feyerabend'in Otobiyografisi*. (N. Çatlı, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Feyerabend, P. K. (2007). *Anarşizm Üzerine Tezler*. (E. Altınsöz, Çev.) İstanbul: Öteki yayınevi.
- Feyerabend, P. K. (2011). *Bilgi Üzerine Üç Söyleşi*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Güzel, C. (2018). *Bilim Felsefesi*. Ankara: BilgeSu.
- Hülür, H. (2006). Bilimde Yöntemciliğin Reddi Ve Çoğulculuk: Feyerabend'İN Epistemolojik Dadaizmi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(2), 199-218.
- Kabadayı, T. (2011). *Duhem'den Laudan'a Çağdaş Bilim Felsefecileri*. Ankara: Bilgesu.
- Kidd, I. J. (2013). Feyerabend on Science and Education. *Journal of Philosophy of Education*, 47(3), 407-422.
- Küçükalp, D. (2012). Paul Karl Feyerabend'in Modern Bilim Eleştirisi. *Hece Aylık Edebiyat Dergisi*, s. 514-520.
- Ökten, K. H. (1996). Paul Feyerabend'in bilim eleştirisi ve yeni bilim anlayışı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Özkan, C. İ. (2020). *Bilim Felsefesi*. İstanbul: Say Yayıncılık.
- Öztürk, E. (2017). 'Ne Olsa Gitmiyor': Paul Karl Feyerabend'İN Demokratik Görecilik Savı Üzerine Bir Değerlendirme. *Social Sciences Studies Journal*, 3(10).
- Philosophy, S. E. (2020). *Paul Feyerabend*. Mart 12, 2024 tarihinde <https://plato.stanford.edu/entries/feyerabend/> adresinden alındı
- Preston, J. (2017). *Feyerabend: Philosophy, Science and Society*. Cambridge: Polity Press.
- Rosenberg, A. (2014). *Bilim Felsefesi Çağdaş Bir Giriş*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Rosenberg, A. (2014). *Bilim Felsefesi Çağdaş Bir Giriş*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Saygılı, S. (2011). Paul K. Feyerabend'in Bilim Anlayışı: Çoğulcu Bilim Kuramı. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(2), 83-94.
- Saygılı, S. (2012). Paul Karl Feyerabend'in Çoğulcu Eğitim Felsefesi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(2), 87-98.
- Saygılı, S. (2019). *Paul Karl Feyerabend'in Bilim Felsefesi*. İstanbul: Çizgi Kitabevi.
- Saygın, A. U. (2016). Paul Karl Feyerabend'in bilim anlayışı. *Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 1(1), s. 16-24.
- Söker, Ç. (2023). Uluslararası ilişkilerde bilim ve yöntem: Paul L. Feyerabend ve epistemolojik anarşizmin imkânları (yayınlanmamış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Sönmez, V. (2019). *Bilim Felsefesi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Temiz, G. (2023). Paul Feyerabend felsefesi'nde bilim-devlet-özgürlük ilişkisi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi, Bursa.

YETENEK YÖNETİMİ SÜRECİ: ABDİ İBRAHİM ÖRNEK OLAY İNCELEMESİ

EZGİ KULOĞLU

Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kişilerarası İletişim Yüksek Lisans Programı Öğrencisi
ezgi-kuloglu@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-1336-0027

BERK FUL

Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kişilerarası İletişim Yüksek Lisans Programı Öğrencisi
berkful99@gmail.com, ORCID: 0000-0002-3620-5601

Prof. Dr. AYŞEN TEMEL EGİNLİ

Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü
aysen.temel.eginli@ege.edu.tr, ORCID: 0000-0003-4830-4524

Özet

Bir insan kaynakları yaklaşımı olan yetenek yönetimi, artan rekabet ortamında işletmelere doğru zamanda doğru iş gücünü bünyelerine dahil etmelerine imkân tanımaktadır. Günümüzde pek çok şirket yetenek yönetimi çalışmaları yapmaktadır. Her şirket kendi kurum kültürüne uygun bir yetenek yönetimi yaklaşımı uygulamaktadır. Bu çalışmada Abdi İbrahim şirketinin yetenek yönetimi uygulamaları incelenmiştir. Bu bağlamda Abdi İbrahim'in yetenek yönetimi uygulamalarını nasıl uyguladığı analiz edilmiştir. Yetenek yönetimi süreçlerinin Abdi İbrahim'de nasıl işlediği ve kurum kültürlerine göre yetenek yönetimi süreçlerini nasıl şekillendirdikleri araştırılmıştır. 111 yıllık bir ilaç şirketi olan Abdi İbrahim, 2015'ten günümüze yetenek yönetimi süreçlerini bünyesinde uygulamaktadır. Bu çalışmada nitel araştırma tekniği olan derinlemesine yarı yapılandırılmış görüşme yöntemi kullanılarak elde edilen veriler içerik analizi yöntemiyle analiz edilmiştir. Araştırma için Abdi İbrahim'in insan kaynakları direktörü ile görüşülmüştür. Bu sayede günümüzde önem kazanan bir kavram haline gelen yetenek yönetimi uygulama stratejilerinin Abdi İbrahim perspektifinden derinlemesine incelenmesine imkân sağlamıştır. Abdi İbrahim, yetenek yönetimi uygulamaları olarak genç yetenek geliştirme, lider yetiştirme programları, terfi süreçleri gibi programlar uygulanmaktadır. Bu bağlamda yetenekli çalışanlar için çeşitli olanaklar sunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yetenek, Yetenek Yönetimi, Yetenek Yönetimi Süreci

TALENT MANAGEMENT PROCESS: ABDİ İBRAHİM CASE STUDY

Abstract

Talent management, which is a human resources approach, enables businesses to incorporate the right workforce at the right time in the face of increasing competition. Nowadays, many companies conduct talent management initiatives. Each company implements a talent management approach suitable for its own organizational culture. In our study, we examined the talent management practices of Abdi İbrahim company. In this context, how talent management processes operate in Abdi İbrahim and how they shape talent management processes according to their organizational cultures have been investigated. Abdi İbrahim, a 111-year-old pharmaceutical company, has been implementing talent management processes within its structure since 2015. In this study, data obtained through in-depth semi-structured interviews, a qualitative research technique, were analyzed using content analysis method. The Human Resources Director of Abdi İbrahim was interviewed for the research. This enabled a thorough examination of talent management implementation strategies, which have become increasingly important in today's context, from the perspective of Abdi İbrahim. Abdi İbrahim implements programs such as young talent development, leadership training programs, and promotion processes as talent management practices. In this context, various opportunities are provided for talented employees.

Keywords: Talent, Talent Management, Talent Management Process

1. GİRİŞ

Bilgi çağının başlaması ile nitelikli iş gücü önem kazanmış, işletmelerin sürdürülebilir rekabet avantajı elde edebilmesi, benzersiz, değerli ve ikame edilemez insan sermayesini elde etmesine bağlı olmuştur (Barney, 1991; Barney et al., 2011). Globalleşme ve sanal iş gücünün artışı, farklı jenerasyonlara sahip çalışanların aynı işyerinde birlikte çalışması, çalışanların uzun yaşam beklentileri, farklı kültürel ve demografik özelliklere sahip farklılıkların hâkim olduğu bir iş yaşamının ortaya çıkması gibi nedenlerle insana yatırım yapmak bir gereklilik haline gelmiştir (Lockwood, 2006: 2). Bir işletmenin başarılı olabilmesi çalışanların yeteneklerine göre görevlendirilmesi ve insan sermayesinin gelişmesine bağlı olduğu ortaya çıkmıştır (Buckingham & Vosburgh, 2001). Bu anlamda işletmeler bilgi ve yetenekleri ile katkı sağlayan yetenekli çalışanlara odaklanmışlardır (Chuai, vd., 2008; Schuler vb., 2011). Bir diğer ifade ile yetenek, işletmeler için rekabet avantajının birincil kaynağı konumuna gelmiştir (Daraei vd., 2014; Gateau & Simon, 2016).

Mckinsey & Company (1997) tarafından yazılan “The War for Talent” kitabı ile yetenek kavramı ortaya atıldığından itibaren, yetenekli iş gücü işletmeler için önemli bir değer olarak kabul edilmiş, başarı için itici bir güç olarak belirlenmiştir (Dzimbiri ve Molefakgotla, 2021). “Yetenek Savaşı”, yetenekli çalışanları işe almak ve elde tutmak için giderek artan rekabet ortamını ifade etmek için kullanılmıştır (Michaels vd., 2001). Bu anlamda Chambers vd. (1998: 45) “Yetenek savaşını kazanabilirsiniz ancak önce yetenek yönetimini kurumsal bir öncelik haline getirmelisiniz” ifadesi ile sürdürülebilir başarıya ulaşmak için yetenek ile ilgili süreçleri işletmenin stratejileri ile uyumlu hale getirilmesi gerektiğine işaret etmektedir (Nilsson ve Ellstrom, 2012).

Yetenek; beceriler, bilgi ve büyüme ve gelişme kapasitesi de dahil olmak üzere bireysel yeteneklerin bir toplamı olarak ifade edilmektedir (Michaels et al., 2001). Yeteneğe ilişkin tanımlar, belirli kişilere odaklanmaktan, bir dizi özelliğe veya ihtiyaç bildirimlerine kadar geniş bir yelpazede değişiklik göstermektedir. Bu noktada işletmelerin yeteneği, her çalışanın performansını mı yoksa potansiyelini mi önemli gördüklerine ya da kıt kaynaklara mı yoksa daha üst düzey pozisyonlara mı odaklandıklarına göre farklılık göstermektedir (Yarnall, 2011). Bu noktada yüksek performanslı bir işletme olabilmek yetenekli çalışanlara sahip olmayı ve buna ilişkin süreçleri yönetmeyi gerektirmektedir (Lockwood, 2006; Mohammed vd., 2020). Yetenek yönetimi, yeteneklerin belirlenmesi, geliştirilmesi, elde tutulması, yedekleme, planlama faaliyetlerinin koordinasyonu ve entegrasyonu ile yetenek değerlendirme yaklaşımına uygun bir kültüre dönüştürülmesine dayanmaktadır (Collings & Mellahi, 2009). Bir anlamda organizasyon kültüründe bir yetenek zihniyeti yaratılması süreci olup (Michaels et al., 2001), çok yönlü stratejik bir kavram, politika ve uygulamalardan oluşan entegre bir set olarak ifade edilebilmektedir (Christensen & Rog, 2008; McDonnell ve Collings, 2011).

Hay Grup 50 ülkede 330 şirkette çalışanlarla gerçekleştirdiği araştırmada işleri, iş yükü, işteki davranışlar, yararlar, ücretler, gelişme fırsatları, tanınma, takım çalışması, işte otonomi, iş kalitesi gibi çok sayıda konu hakkında sorulara yanıtlar almıştır. Sonuç olarak ise çalışanların beceri ve yeteneklerini % 83 oranında işlerinde kullanma fırsatı bulan çalışanlar üst yönetim ile ilgili pozisyonları hedeflemekte ve aynı işyerinde iki yıl ve fazla çalışmak istedikleri ortaya konmuştur (Hay, 2002: 53). Bu anlamda yetenek yönetimi her bir bireyin bir değer olarak görülerek kişisel misyonlarını geliştirirken aynı zamanda içinde yer aldığı organizasyonun başarısına da katkıda bulunmasını sağlayan bir süreç sunmaktadır (Buckingham ve Vosburgh, 2001: 17). Bu bağlamda bu çalışmada yetenek yönetimi kavramı ve süreci ele alınarak, bir nitel araştırma deseni olan örnek olay/durum çalışması kapsamında Abdi İbrahim şirketinin yetenek yönetimi süreci incelenmiş ve sürece ilişkin detaylar betimlenmiştir.

2.YETENEK YÖNETİMİ KAVRAMI VE SÜRECİ

Mc Kinsey & Company 1997 yılında “yetenek savaşı” ifadesini ilk defa kullandığında “yetenek kavramına” dikkatleri çekerek yetenek yönetimi sürecine ilişkin uygulamaları işaret etmiştir. 2000’li yıllara gelindiğinde “yetenek”dünyanın her yerinde bilinen önemli bir kavram haline gelmesi bu öngörünün bir sonucudur (Mc Kinsey&Company, 2001).

Yetenek kavramı ilk defa McClelland (1973) tarafından yeteneğin zekâdan çok farklı olduğunu ve iş performansı göstermekten daha büyük önem arz ettiğini açıklamak amacı ile kullanılmıştır. Yetenek

kavramı, başarı, kabiliyet, yaratıcılık unsurları ile yakından ilişkili (Heinsman vd., 2007) olup, bir kişinin tekrar edebilen düşünme, hissetme ve davranma yetilerini üretken bir şekilde uyarlayabilmesi olarak tanımlanmaktadır (Birmingham&Vosburgh, 2001: 21). Bu noktada yeteneği oluşturan temel özellikler yetenek kelimesinin İngilizce karşılığı olan TALENT sözcüğünde yer alan baş harfleri ile açıklanmakta olup, Triumph (Başarı), Ability (kabiliyet), Leadership (Liderlik), Easiness (Pratiklik), New-frangled (yaratıcılık), Time (zaman) kavramları ile ifade edilmektedir (Doğan & Demiral, 2008: 151). Diğer yandan yetenek kavramı için competence ve competency kelimelerinin de sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Bu açıdan ele alındığında yetenek competence kelimesine karşılık olacak şekilde kullanıldığında fonksiyonel anlamda, kişinin sahip olduğu bilgi, beceri ve davranışları ifade etmektedir. Bununla birlikte yetenek competency olarak kullanıldığında kişinin kişisel bir özelliği ve iş performansına yönelik sürücü bir güç anlamına gelmektedir (Le Deist & Winterton, 2005: 29). Bunun yanı sıra “yetenek” kavramı ile literatürde eşanlamli olarak varsayılan ancak farklı anlamlara sahip kelimeler de yer almaktadır. Bunlar; beceri (skill) ve bilgi (knowledge) olarak ifade edilmektedir. Beceri belirli bir teknik ya da metodu işaret etmekte ve aşamalar halinde gerçekleşmekte iken, bilgi ise çok çeşitli konularda öğrenme ile elde edilen birikim ve deneyimi ifade etmektedir. Bu noktada yetenek ise kişinin düşünce, duygu, davranış kalıplarının bir bütünü olarak bunların uygun zamanlarda kullanılmasını açıklamaktadır (Buckingham & Vosburgh, 2001).

Yetenek kavramının tanımlanması ülkelere göre farklılık göstermekte, bu anlamda farklı yaklaşımlarla ele alınmaktadır. Amerika’da davranışsal yaklaşım, İngiltere’de fonksiyonel yaklaşım ve Almanya, Fransa ve Avusturya’da ise çok boyutlu/bütüncül bir yaklaşım ile ele alındığı görülmektedir (Le Deist & Winterton, 2005: 31- 37):

- **Davranışsal Yaklaşım:** Davranışsal yaklaşımda yetenek, yüksek düzeyde performans ve motivasyon ile ilişkilendirilen kişisel özellikler olarak tanımlanmaktadır. Kişinin daha az performans gösteren kişilerden daha başarılı ve etkili iş performansı göstereceğini işaret etmektedir.

- **Fonksiyonel Yaklaşım:** Fonksiyonel yaklaşımda yetenek, bireyin mesleğini gerçekleştirebilmesi için gerekli faaliyetleri başarılı şekilde tamamlayabilmesi için üstünlük sağlayacak başarı ve etkinlikleri ifade etmektedir.

- **Çok boyutlu/Bütüncül Yaklaşım:** Çok boyutlu yaklaşımda yetenek, kişinin niteliklerini geliştirmesine odaklanan kişisel yaklaşım ve organizasyon için gerekli niteliklerin geliştirilmesini hedefleyen kolektif yaklaşımın birleşmesi ile oluşmaktadır.

Yetenek yönetimi, organizasyonun başarısı için ihtiyaç duyulan yeteneklerin tanımlanması, bu yeteneklere sahip çalışanların belirlenmesi, geliştirilmesi, katılımı ve elde tutulması olarak tanımlanmaktadır (Watson, 2008; Schweyer, 2004; Jyoti ve Rani, 2014). Scullion vd. (2010) yetenek yönetimini, yeteneklerin işe alınması, dahil edilmesi, geliştirilmesi, elde tutulması ve konuşlandırılması süreci olarak ifade etmektedir. Bununla birlikte Ramli vd., (2018) ise yetenek yönetimi kavramını organizasyonun gelecekteki yüksek potansiyellerinin planlanarak bu özel değere sahip çalışanların sistematik olarak çekilmesi, belirlenmesi, geliştirilmesi, katılımı, elde tutulması ve görevlendirilmesi olarak tanımlamaktadır.

Yetenek yönetimine yönelik çok farklı yaklaşımların bulunduğu görülmektedir. Literatürde yetenek yönetimine ilişkin yaklaşımlar temel olarak nesnel yaklaşımı ve özne yaklaşımı olmak üzere iki kategoride ele alınmaktadır. Nesne yaklaşımı, bireylerin doğuştan sahip oldukları beceriler ve bu becerilerin çalıştıkları işletmenin beklenti ve ihtiyaçları ile uyumlu olmasına odaklanmaktadır. Özne yaklaşımı ise yetenek yönetimini ya tüm çalışanları kapsayan ya da bazı çalışanları ele alan bir uygulama süreci olarak ele almaktadır (Gallardo-Gallardo vd., 2013). Bu anlamda da özne yaklaşımı kendi içerisinde kapsayıcı (inclusive) ve dışlayıcı (exclusive) olmak üzere iki yaklaşım olarak açıklanabilmektedir (Garrow ve Hirsh, 2008). Kapsayıcı yaklaşım, yetenek kavramını organizasyondaki herkesi kapsayacak şekilde görmektedir (Gallardo-Gallardo vd., 2013). Bu yaklaşıma göre organizasyonda çalışan her çalışanın kendine ait güçlü yanları vardır ve işletme için katma değer yaratabilmektedirler. Bu bağlamda her çalışanın doğal yetenek alanlarının nerede olduğu tespit edilmeli

ve işe özgü becerilerini geliştirmede nasıl yardımcı olacağı belirlenmeli ve bu yeteneği geliştirmeye odaklanılmalıdır (Buckingham & Vosburgh, 2001: 22). Dışlayıcı yaklaşım ise, segmentasyon kavramına dayanmakta, bu anlamda da çalışanları tanıyarak yetenekleri organizasyonun bir alt kümesi olarak yüksek performans gösterenler ve yüksek potansiyeli olanlar şeklinde sınıflandırmaktadır (Tansley vd., 2007: 8).

Yetenek yönetimine ilişkin yaklaşımların getirdiği belirsizliği azaltmak için yetenek yönetiminde temel temalara odaklanmanın gerekli olduğu ifade edilmektedir. Bu temalar; iş stratejileri tarafından yönlendirilmesi, farklılaştırılan bir yatırıma gereksinim duyulması, temel bir iş süreci olarak kabul edilmesi, insan kaynakları uygulamaları ve süreçleri ile bütünleştirilmesi, örgütsel ve kültürel bir bakış açısının kazanılması, kurulacak sistem uygulamalarının işleyişi, sonuçların ölçülebilirliği olarak açıklanmaktadır (Keçecioğlu, 2017).

Oladapo (2014) yetenek yönetiminin “çalışanları çekme, seçme, ilgilendirme, geliştirme ve elde tutma” olmak üzere beş temel aşaması olduğunu ifade etmektedir. Lewis ve Heckman (2006) ise yetenek ve yetenek yönetiminin tanımları konusunda fikir birliğine varılsa da şirketlerin, yeteneği ve onun temel özelliklerini kendi koşullarına, yetenek profili çıkarma için benimseyecekleri süreçlere göre tanımlamaları ve bunu yapıp yapmama konusunda karar vermeleri gerektiğini belirtmektedir. Yetenek yönetimi süreci, organizasyonun değerlerini ve stratejisini, uzun dönemli ihtiyaçlarını tanıma, yetenekli çalışanları belirlemek, performans değerlendirmelerinin yapılarak yeteneği geliştirici faaliyetleri planlamak, çalışanın ödüllendirilmesi süreçlerini kapsamaktadır (Davies & Davies, 2010: 419). Her kuruluşun farklı yöntem ve süreçleri olsa da yetenek yönetimi süreci aşağıdaki aşamaları içerir ve bu aşamalar her kuruluş için farklılık gösterebilir (Collings and Mellahi, 2009; Stewart, 1997; Festing et al., 2013; Meyers and Woerkom, 2014; King 2016; Jyoti and Rani, 2014; McCauley & Douglas, 2004):

- **Kilit pozisyonların tanımlanması:** Organizasyon içindeki pozisyonun sistematik olarak belirlenmesi ve yüksek potansiyele sahip veya performansı yüksek çalışanların yer aldığı bir yetenek havuzunun geliştirilmesini ifade etmektedir.

- **Gerekli yetkinliklerin belirlenmesi:** Organizasyon içerisinde bilginin sürekliliğini sağlamak amacıyla belirli yetkinliklerin garanti altına alınmasını ifade etmektedir. Bu yetkinlikler işe yeni alınan çalışanların veya mevcut kıdemli çalışanların geliştirilmesine yönelik olarak belirlenebilmektedir.

- **Performans ve potansiyel değerlendirmesi:** Organizasyon içindeki potansiyel bireylerin mevcut beceri ve yetkinliklerinin belirlenerek gelecekteki pozisyonlarıyla ilişkilendirilmesi ve bu anlamda gelişim faktörlerinin ve engellerinin dikkate alınmasını ifade etmektedir.

- **Yetenekli çalışanların belirlenmesi:** Bir kuruluştaki her iş ve pozisyon, farklı beceri ve bilgi gerektirmekte; dolayısıyla bu pozisyonlar uygun yetkinliklere ve kişilere atanmalıdır. Bu nedenle yetenekli çalışanlar ve yetkinlik alanları tespit edilmelidir.

- **Yetenekli çalışanların çekilmesi:** Yetenekli çalışanların organizasyonda çalışması için cezbedici unsur ve fırsatların sunulması çok önemlidir ve işten ayrılma oranlarını da azaltmaktadır.

- **Yetenekli çalışanların eğitimi ve geliştirilmesi:** Yetenekli ve potansiyel çalışanlar için gerekli eğitim programlarının planlanması ve eğitim fırsatlarının sunulmasını ifade etmektedir. Bu bağlamda mentorluk veya koçluk uygulamaları çalışanların eğitim süreçlerine destek olabilmektedir.

- **Yetenekli çalışanların ödüllendirilmesi ve elde tutulması:** Ödüller ve ücret yönetimi sistemi ile çalışanın kendini değerli hissetmesi sağlanarak, sağlanan faydalarla kurumsal bağlılık yaratılmasını, ayrılmayı düşünmeyen verimli çalışanlara sahip olunması amaçlanmaktadır.

Bu sürece ek olarak McKinsey & Company (2001: 4-6) bir işletmenin yetenek formülü oluşturulurken, yetenek yönetimi düşünce seti oluşturmak gerektiği, bu anlamda da işletme için yararlı olacağı düşünülen yeteneklerin bir yetenek havuzunda toplanmasının güçlenme sağlayacağı ve liderler

yetiştirmek için de bir kaynak olacağı belirtilmektedir. Bununla birlikte işletmenin çalışan değer önerisi sistemi yaratması, bu doğrultuda da sadece ödüllendirme anlayışı temelinde değil eğlenceli, isteklilik yaratan bir işyeri olduğu için de çalışanları çeken ve güven veren bir özelliği olması gerektiğine dikkat çekilmektedir. Diğer yandan yetenek yönetimi kapsamında yedekleme planlaması, koçluk ve mentorluk uygulamaları ile işgücünün planlandığı bir süreç oluşturulması ve yetenek seçimi ve gelişimini kapsayan şemsiye bir terim olduğu açıklanmaktadır (Sinclair-Maragh vd.,2017).Bununla birlikte yetenek yönetimi stratejik bir süreç olarak ele alınarak, bireysel ve grup hedeflerini kurumsal hedeflerle uyumlu bir hale getiren bir birleşik çerçeve ya da entegre bir sistem olarak ele alınması gerektiği belirtilmektedir. (DeNisi, 2000; Den Hartog vd., 2004).

3. ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ

Bu çalışmanın işletmelerin yetenek yönetimi sürecinin nasıl uyguladıklarını betimlemektir. Bu doğrultuda araştırma sorusu “İşletmelerde yetenek yönetimi süreci nasıl uygulanmaktadır” şeklinde belirlenmiştir. Çalışmada bir nitel araştırma yöntemi olan örnek olay /durum çalışması deseni kullanılmıştır. Nitel araştırma, “tanımlamaya, çözmeye, yorumlamaya ve anlamla ilgili terimlere ulaşmaya çalışan teknikleri kapsayan süreçler bütünüdür” (Merriam, 2018: 13). Örnek olay/durum çalışması deseni, bir duruma ilişkin tüm etkenleri bütüncül bir yaklaşımla araştırmaya, ilgili durumu nasıl etkiledikleri ve nasıl etkilendikleri üzerine odaklanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2005: 77).

Araştırmada nitel bir veri toplama yöntemi olan yarı yapılandırılmış görüşme yönteminden faydalanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme, önceden belirlenmiş bir dizi sorunun sorulmasına dayanan ve belirlenen konulara değinilmesini sağlamakta, standart soruların yanı sıra alınan cevaplara derinleşme olanağı sunmaktadır (Sönmez ve Alacapınar, 2019, s. 53). Araştırmanın örnekleme amaçlı örneklem ile Türkiye’de faaliyet göstermekte olan ve yetenek yönetimini uygulamakta olan işletmeler içinden amaçlı örneklem yöntemi ile belirlenmiştir. Amaçlı örneklem, araştırmacının keşfetmesini ve anlamasını sağlamak, iç gözü kazanmak istediği ve çok konuyu öğrenebileceği bir örneklem seçimi sunmaktadır (Merriam, 2018, ss. 76-77). Verilerin analizinde “Betimsel Analiz” tekniği kullanılarak veriler çözümlenmiştir. Betimsel Analizde elde edilen veriler, daha önceden belirlenmiş temalara göre kodlanır ve yorumlanır (Yıldırım ve Şimşek, 2005).

3.1. Bulgular

3.1.1. Örnekleme İlişkin Bilgiler

111 yıllık bir ilaç firması olan Abdi İbrahim, Ocak 2015’te yetenek yönetimi stratejilerini uygulamaya başlamıştır. 8 yıldan bu yana devam eden yetenek yönetimi stratejileri 5 yıllık stratejik planlar doğrultusunda geliştirilmektedir. Abdi İbrahim’in bir sonraki yetenek yönetimi hedefi ise 2025’i göstermektedir. Abdi İbrahim’in yetenek yönetimindeki amacı büyümek istediği alanlarda bunu mümkün kılabileceği yeteneği içeride bulundurabilmek, elde tutabilmek ve geliştirebilmektir. Mevcut yetenekler rakip firmalar tarafından da çekilebilmektedir. Bu yüzden Abdi İbrahim’in amacı bünyesine en iyi yeteneği çekebilmek ve bünyesinde yetenekleri elde tutabilmektir. Abdi İbrahim’de yetenek yönetimi faaliyetleri İnsan Kaynakları Departmanı çatısı altında yürütülmektedir. Yetenek yönetimi birimi insan kaynakları departmanına bağlı olarak çalışmaktadır. Şirkette insan kaynakları departmanı da dahi olmak üzere 5000’e yakın çalışan bulunmaktadır.

3.1.2. Abdi İbrahim Yetenek Yönetimi Süreci

Abdi İbrahim Yetenek Yönetimi Süreci işe alım, geliştirme, elde tutma, performans ve değerlendirme olmak üzere beş aşamadan oluşmaktadır. Aşağıda her bir aşamada gerçekleştirilen süreç ve uygulamalar aktarılmaktadır.

Tablo 1: Abdi İbrahim Yetenek Yönetimi Süreci

İşe alım	Geliştirme	Elde tutma	Performans	Değerlendirme
Genç Yetenek	Çalışanlar işe alındıktan sonra	Yüksek potansiyele sahip yetenekler	Performans-potansiyel matrisi	Değerlendirilen süreçler iki

Programları, İç-içeriden Terfi Programları, Yüksek Potansiyeli Seçme ve Geliştirme Programı. Bu programlar, uzman, yönetici ve müdür olmak üzere farklı seviyeleri temsil etmektedir. Her program kendi içinde farklı bir değerlendirme sürecine sahiptir.	First Chairs adı verilen anket aracılığı ile ölçümlenerek, yetkinlikleri, risk faktörleri, kişilik özellikleri, öğrenme çevikliği, motivasyon faktörleri tanımlanmaktadır. Yetkinlik bazlı bir mülakata alınarak bu 10 yetkinliğe bakılmaktadır. Bu yetkinlikler içerisinde stratejik bakış açısı, nitelikli karar alma ve paylaştığını dengeleme yetkinlikleri ayrıca bir değerlendirilmektedir. Geliştirme amaçlı programlar aşağıda açıklanmıştır.	girmiş oldukları programlar çerçevesinde fizibilite ve görünürlük elde etmesi amaçlanmaktadır. 2 yıllık gelişim programları (sınıf içi eğitimler, birbirinden öğrenme, bireysel koçluk, networking çalışmaları, farklı birimlerde çalışma, üst yönetim buluşmaları) gerçekleştirilmektedir.	modeli kullanılmaktadır. Kullanılan matriste çalışanların performans ve potansiyellerine yönelik şirket içinde başarı profilleri oluşturulmaktadır. . Bu kriterlere göre her departman için bir puan sistemi bulunmaktadır. Performansı ve potansiyeli yüksek olan kişiler bu sisteme göre belirlenerek geleceğin liderleri olarak adlandırılmaktadır. Buna bağlı olarak potansiyel ve performansı ortalamasının çok üstünde olan yetenekler geleceği yıldızları olarak adlandırılmaktadır. Her iki unsur da eşit bir değere	seçim sürecine tabi tutulmaktadır. Bunlar; terfi süreci ve geleceğin lider adaylarıdır. Bu süreçler değerlendirilirken Addi İbrahim'in yetenek yönetimi programları için geliştirdiği "Yetenek Portalı" programı kullanılmaktadır. Şirketin temel hedefi "SAP Success" modeline geçmektir. Aday terfi süreci, ettirilecekse performansının yüksek olması ve potansiyelinin de en az orta ve üzeri olması beklenmektedir. Geleceğin liderleri değerlendirilme
--	---	---	--	--

			sahip olduğunda bu yeteneklere de kilit icracılar denmektedir.	süreci, adayların potansiyelini keşfetmeye yönelik bir seçim sürecidir. Performansın en az orta seviyede olması; potansiyelin ise yüksek olması beklenmektedir.
--	--	--	---	---

Abdi İbrahim vizyon ve stratejileri doğrultusunda farklı deneyimler kazanmak ve iş hayatında kendini geliştirmek isteyen çalışanlar için çeşitli kariyer ve gelişim fırsatları sunmaktadır. Bunlar; Deneyimsel Profesyoneller İçin Fırsatlar ve Genç Yetenek Geliştirme Programları'dır.

Deneyimsel profesyoneller için fırsatlar; deneyimli çalışanlar için yürütülen yetenek yönetimi programıdır. Bu program kapsamında iç-içeriden terfi uygulanmaktadır. İçerideki yüksek potansiyelli çalışan seçilerek geliştirilmektedir. Örneğin yönetici pozisyonları için %75 oranında iç yeteneklerle ilerlenirken yetersiz kalan durumlarda %25 oranında dış yetenek alımıyla süreç ilerletilmektedir. Uygulanan programın temel amacı deneyimli ve profesyonel çalışanları ekibe katmaktır. Böyle şirket farklı bakış açılarıyla zenginleşerek yeni yetenekleri bünyesine kazandırmış olmak hedeflenmektedir.

Genç yetenek geliştirme programları ise; şirket içerisinde çeşitlenmektedir. Bunlar; İKSİR Genç Yetenek Geliştirme Programı, Ürün Müdürü Yetiştirme Programı Adayı, Üretim Uzmanı Yetiştirme Programı Adayı, Tıbbi Tanıtım Temsilcisi Yetiştirme Programı Adayı. Bu programlar aşağıda tablo 2'de açıklanmaktadır.

Tablo 2: Abdi İbrahim Genç Yetenek Geliştirme Programı

İKSİR Genç Yetenek Geliştirme Programı	İKSİR Genç Yetenek Geliştirme Programları kapsamında; satın alma, strateji, iş geliştirme bilgi sistemleri ve fonksiyonları, insan kaynakları, ruhsatlandırma gibi alanlarda kendini geliştirmek isteyen ve bu alanların birinde kariyer hedefi olan genç yetenekleri desteklemektedir. Bu program üniversiteden son 2 yılda mezun olmuş adaylar ve yüksek lisans öğrenimine devam eden öğrencilere sunulmaktadır. Program süresi 6 aydır ve hafta en az 3 gün katılımcılar Abdi İbrahim'de çalışmaktadır. Sonucunda değerlendirmeler yapılmaktadır. Böylece karşılıklı devam etme kararı alınan katılımcılar Abdi İbrahim İçerisinde kadrolu çalışan konumuna yükselmektedir.
Asistan Ürün Müdürü Yetiştirme Programı Adayı	Bu program pazarlama bakış açısına sahip, stratejik düşünülebilme yeteneği olan yenilikçi ve yaratıcı pazarlama alanında kendini geliştirmek isteyen katılımcıları hedeflemektedir. Lisans eğitimini tamamlamış, İngilizce bilgisi iyi olan ve pazarlama alanında bir kariyer hedefi olan yetenekler için bir

(Path for Marketing Talent)	programdır. Asistan ürün müdürü adayı olarak başvuran adaylar aşamalı olarak değerlendirilmektedir: • Dijital Değerlendirme Uygulamaları • Değerlendirme Merkezi Uygulaması • İngilizce Yeterlilik sınavı Tüm bu aşamalarda başarılı olan adaylar bu pozisyona yönelik hazırlanan temel eğitim programına dahil olurlar. Eğitimi başarıyla tamamlayan adaylar 1 yıl süreyle asistan ürün müdürü adayı olarak rotasyon kapsamında sahada ve şirket içinde görev alırlar. Bu programın sonunda adaylar kendilerine verilen konuda bir proje hazırlar ve yöneticilere sunarlar. Proje sunumunun sonucuna göre adaylar asistan ürün müdürü olarak atanmaktadırlar.
Üretim Uzmanı Yetiştirme Programı Adayı (CAREer Factory)	2019 yılında hayata geçirilen CAREer Factory Genç Yetenek Programı, üretim uzmanı yetiştirmek için tasarlanmıştır. Makine Mühendisliği, Kimya, Kimya Mühendisliği, Endüstri Mühendisliği ve Eczacılık mezunları için geçerli olan bu program 6 ay sürmektedir. Üretim operasyonları, lojistik hizmetler ve üretim planlama, operasyonel mükemmeliyetçilik, kalifikasyon gibi farklı bölümlerde şirketin ihtiyacına bağlı olarak katılımcılara kariyer fırsatı sunmaktadır.
Tıbbi Tanıtım Temsilcisi Yetiştirme Programı Adayı	Program kapsamında üniversite eğitimini tamamlamış ve kariyerlerini ilaç sektöründe devam ettirmek isteyen adaylar tıbbi tanıtım temsilcisi olarak Abdi İbrahim’de genç yetenek programına dahil olabilmektedir. Programın çok aşamalı seçme ve değerlendirme sürecine bulunmaktadır. • Dijital Değerlendirme Uygulamaları • Değerlendirme Merkezi Uygulamaları (Grup Çalışmaları Bireysel Çalışmalar) Bu aşamaları başarıyla tamamlayan adaylar sürüş testine tabi tutularak sürüş becerileri değerlendirilmektedir. Tüm aşamaları başarıyla tamamlayan adaylar Abdi İbrahim temel eğitim programına dahil edilerek mesleki eğitim programına eklenmektedirler.

4. SONUÇ

Bu çalışmada “yetenek yönetimi süreci işletmelerde nasıl uygulanmaktadır?” sorusuna yanıt aranmış, bu anlamda Abdi İbrahim şirketi örneğinde yetenek yönetimi süreci yapılandırılmış görüşmeden elde edilen veriler ile betimsel analiz yapılmıştır. 2000’li yıllar itibari ile tüm dünyada yetenek yönetimi konusu sürdürülebilir rekabette başarılı olmak isteyen şirketlerin odak noktası olmuştur. Bu bağlamda Abdi İbrahim şirketi de Türkiye’de faaliyet gösteren, yetenek yönetimi uygulamalarına 2015 yılından beri devam etmektedir. Abdi İbrahim yetenek yönetimini şirketin misyon ve hedefleri ile bütünleştiren bir yetenek yönetimi süreci benimsemiştir. Yetenekli çalışanların şirkete çekilerek işe alınması aşamasından, elde tutma, geliştirilmesi aşamalarına kadar olan her süreçte farklı programları uygulamaktadır. Aynı zamanda performans sürecinde performans-potansiyel matrisini; değerlendirme sürecinde de Yetenek Yönetimi Portalı’nı kullanarak yeteneği ve yüksek yetenekli çalışanları çok önemseyişini göstermektedir. Bununla birlikte Abdi İbrahim farklı alanlarda yetenekli çalışanları keşfetmek, işe almak ve elde tutmak için uyguladığı genç yetenek geliştirme programları da kariyer hedefi olan genç yetenekleri desteklemeyi bir hedef olarak belirlemiştir. Abdi İbrahim şirketi misyon, vizyon, hedefleri ile bütünleşen bir yetenek yönetimi sürecini başarılı bir şekilde uygulamaya devam etmektedir.

KAYNAKÇA

- Barney, J.B. (1991). Firm resources and sustained competitive advantage. *Journal of Management*, 17 (1), 99-120.
- Barney, J.B., Ketchen, D.J. & Wright, M. (2011). The future of resource-based theory: revitalization or decline? *Journal of Management*, 37 (5), 1299-1315.
- Buckingham, M., & Vosburgh, R. M. (2001). The 21st century human resources function: It's the talent, stupid!. *Human Resource Planning*, 24(4), 17-23.
- Chambers, E.G., Foulon, M., Handfield-Jones, H., Hankin, S.M. & Michaels ,E.G. (1998). The War for Talent. *The McKinsey Quartely*, 3, 45-57.
- Christensen Hughes, J., & Rog, E. (2008). Talent Management: A Strategy for Improving Employee Recruitment, Retention and Engagement within Hospitality Organizations. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 20, 743-757.
- Chuai, X., Preece, D. & Iles, P. (2008). Is talent management just "old wine in new bottles? The case of multinational companies in Beijing. *Management Research News*, 31 (12), 901-911.
- Collings, D.G. & Mellahi, K. (2009). Strategic talent management: a review and research agenda. *Human Resource Management Review*, 19 (4), 304-313.
- Daraei, M., Karimi, O. & Vahidi, T. (2014). An analysis on the relation between strategic knowledge management and talent management strategy in profitability of the Southern Khorasan Electric Distribution Company (SKEDC). *Global Journal of Management and Business*, 1(2), 21-35
- Davies, B., Davies B.J. (2010). Talent management in academies. *International Journal of Educational Management*, 24 (5), 418-426.
- Den Hartog, D.N., Boselie, P. & Paauwe, J. (2004). Performance Management: A Model and Research Agenda. *Applied Psychology*, 53, 556-569.
- DeNisi, A. S. (2000). Service Excellence: An Introduction. *Journal of Applied Psychology*, 85(5).
- Doğan, S. & Demiral, Ö. (2008). İnsan Kaynakları Yönetiminde Çalışanların Kendilerine Doğru Yolculuk Yöntemi: Yetenek Yönetimi. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17 (3), 2008, 145-146.
- Dzimbiri, G.L., Molefakgotla, A.M. (2021). Talent management practices: perception of registered nurses in Malawian public hospitals. *African Journal of Economic and Management Studies*, 12(3), 423-438.
- Festing, M., Budhwar, P.S., Cascio, W.F., Dowling, P.J. & Scullion, H. (2013). Current issues in International HRM: Alternative forms of assignments, careers and talent management in a global context. *German Journal of Research in Human Resource Management*, 27 (3), 161-66.
- Gallardo-Gallardo, E., Dries, N. & González-Cruz, T. F. (2013). What Is The Meaning of 'Talent' In The World Of Work?. *Human Resource Management Review*, 23 (4), 267-271.
- Garrow, V. , Wendy, H. (2008). Talent Management: Issues of Focus and Fit. *Public Personnel Management*, 37(4), 389-402.
- Gateau, T. & Simon, L. (2016). Clown scouting and casting at the Cirque du Soleil: Designing boundary practices for talent development and knowledge creation. *International Journal of Innovation Management*, 20(4), 1-31.
- Hay, M. (2002). Strategies for survival in the war of talent. *Career Development International*, 7 (1), 52-55.
- Heinsman, H. De Hoogh, A.H.B., Koopman, P.L. & van Muijen, J.J. (2007). Competencies Through the Eyes of Psychologists: A closer look at assessing competencies. *International Journal of Selection and Assessment*, 15 (4), 412-427.
- Jyoti, J. & Rani, R. (2014). Exploring talent management practices: antecedents and consequences. *International Journal of Management Concepts and Philosophy*, 8 (4), 220-248.
- Keçecioglu, T. (2017). Yetenek Yönetimi Felsefesine Farklı Lenslerle Bakabilmek Üzerine Alıştırmalar. *İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi*, 5 (1), 1-20.
- King, K. (2016). The talent deal and journey: Understanding how employees respond to talent identification over time. *Employee Relations*, 38 (1), 94-111.
- Le Deist, F.D. & Winterton, J. (2005). What is Competence?. *Human Resource Development International*, 8 (1), 27-46.

- Lewis, R. E., & Heckman, R. J. (2006). Talent management: A critical review. *Human Resource Management Review*, 16(2), 139–154.
- Lockwood, N.R. (2006). Talent Management: Driver for Organizational Success. *SHRM Research Research Quartely*, 2-4.
- Mc Kinsey&Company. (2001). *The War for Talent*. Organization and Leadership Practice.
- McCauley, C. & Wakefield, M. (2006). Talent management in the 21st century: help your company find, develop, and keep its strongest workers. *Journal for Quality and Participation*, 29 (4), 4-7.
- McDonnell, A., & Collings, D. G. (2011). The identification and evaluation of talent in MNEs. H. Scullion & D. G. Collings (Eds.), *Global Talent Management*, London and New York: Routledge.
- Merriam, S.B. (2018). *Nitel araştırma: desen ve uygulama için bir rehber*. (Çev. Selahattin Turan). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Meyers, M.C. & van Woerkom, M. (2014). The influence of underlying philosophies on talent management: Theory, implications for practice, and research agenda. *Journal of World Business*, 49 (2), 192-203.
- Michaels, E., Handfield-Jones, H., & Axelrod, B. (2001). *The War for Talent*. Brighton, MA: Harvard Business Press.
- Mohammed, A.A., Baig, A. & Gururajan, R. (2020). An examination of talent management processes in Australian higher education. *International Journal of Productivity and Performance Management*, 69(6), 1271-1299.
- Nilsson, S. & Ellström, P. (2012). Employability and talent management: challenges for HRD Practices. *European Journal of Training & Development*, 36, 26-45
- Oladapo, V. (2014). The Impact Of Talent Management On Retention. *Journal of Business Studies Quartely*, 5 (3), 19-36.
- Ramli, N., Alavi, M., Mehrinezhad, S., & Ahmadi, A. (2018). Academic Stress and Self-Regulation among University Students in Malaysia: Mediator Role of Mindfulness. *Behavioral Sciences*, 8(12),1-9.
- Schiemann, W.A. (2014). From talent management to talent optimization. *Journal of World Business*, 49 (2), 281–288.
- Schuler, R.S., Jackson, S.E. & Tarique, I. (2011). Global talent management and global talent challenges: Strategic opportunities for IHRM. *Journal of World Business*, 46 (4), 506-516.
- Schweyer, A. (2004). *Talent Management Systems: Best Practices in Technology Solutions for Recruitment, Retention and Workforce Planning*, Wiley, Hoboken, NJ.
- Scullion, H., Collings, D.G., Caligiuri, P. (2010). *Global Talent Management*. *Journal of World Business*, 45 (2), 105-108.
- Sinclair-Maragh, G., Jacobs-Gray, N., & Brown-Roomes, N. (2017). A case of talent management practices in motivating fast food service employees. *Emerald Emerging Markets Case Studies*, 7(3), 1–16.
- Sönmez, V. & Alacapınar, F.G. (2021.) *Örneklendirilmiş Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, 7. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Stewart, T.A. (1997). *Entellektüel Sermaye: Örgütlerin Yeni Zenginliği*. (Çev: Nurettin ElHuseyni). İstanbul: Mess Yayınları.
- Tansley, C., Turner, P., Carley, F., Harris, L., Sempik, A., Stewart, J., & Williams, H. (2007). *Talent: Strategy, management, measurement*. London: Chartered Institute of Personnel and Development.
- Watson, S. (2008). Where are we now? A review of management development issues in the hospitality and tourism sector. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*. 20, 758–780.
- Work Behaviour among Registered Nurses in Public Hospitals of Malawi. *Africa Journal of Nursing and Midwifery*, 23 (1), 1-21.
- Yarnall, J. (2011). Maximising the effectiveness of talent pools: a review of case study literature. *Leadership & Organization Development Journal*, 32(5), 510–526.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2005). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri Güncelleştirilmiş Geliştirilmiş 5. Baskı*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

İSLAMCILIĞIN YENİDEN İNŞASI ve SULTAN II. ABDÜLHAMİD

Dr. ZAFER GÜRBÜZ

Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı

zafergurbuz06@gmail.com, ORCID: 0000-0002-2442-2297

Özet

II. Abdülhamid (1842-1918) Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde (1876-1909) 33 yıl padişahlık yapmış ve tarihe “31 Mart Vakası” olarak geçen ayaklanmayla tahttan indirilmiştir. Tahta geçmesinin ardından I. Meşrutiyet ilan edilmiş ancak meclis kısa süre içinde kapatılmıştır. Sultanlığı döneminde dengeleme siyasetiyle “büyük güçler”in Osmanlı’ya müdahalesini sınırlı tutmuş, toprak kayıplarını azaltmaya çalışmıştır. Bunun yanında baskıcı ve otoriter karakteri devlet siyasetine sirayet etmiş, bu nedenle yaşadığı döneme “devr-i istibdat” denilmiştir. İstibdat dönemi “İttihat ve Terakki Cemiyeti”nin öncülüğünde 23 Temmuz 1908 yılında ilan edilen II. Meşrutiyet’le son bulmuş ve hürriyet iklimi tesis edilmiştir. Sultan II. Abdülhamid, hükümdarlığı boyunca başını ittilhatçıların çektiği ancak içinde farklı inanç ve ideolojilerden müteşekkil fraksiyonlardan tepkiler almıştır. Dışarıda Panislamist bir politika izlemesine rağmen içerideki İslamcılar, “İslam’ın despotizme müsait bir din olduğu kanaatinin yayılmasına hizmet ettiği” düşüncesiyle II. Abdülhamid’i sıkı bir şekilde eleştirmişlerdir. Tahttan indirilmesi konusunda dönemin İslamcılar arasında bir konsensüs oluşmuştur. Dolayısıyla Meşrutiyet İslamcıları, II. Abdülhamid’in politikalarına muhalefet etmiş, sertçe eleştirmiş ve hal fetvasının yazılması için gayret göstermişlerdir.

Osmanlı İmparatorluğu’nun yıkılıp yerine Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte İslamcılık da fetret dönemine girmiş ve erken Cumhuriyet dönemindeki politikalarından kaynaklı olarak yer altına çekilmiştir. Geriye çekilme, II. Dünya Savaşı’nın sonlanması ve Türkiye’de çok partili hayata geçilmesine kadar devam etmiştir. Yaklaşık çeyrek asırdan sonra İslamcılık yeniden canlanıp filizlenmiştir. Bu canlanma kendisini en çok süreli yayınlarda ve matbuatta göstermiştir. II. Meşrutiyet döneminin önemli yayınlarından biri olan *Sebilürreşad Mecmuası* da 1948 yılında tekrar yayımlanmaya başlamıştır. Derginin yayın politikası tek parti dönemine muhalefet üzerine kurulmuştur. Ancak muhalefetini Osmanlı İmparatorluğu’nu ve Sultan II. Abdülhamid’i yücelterek yapmıştır. Meşrutiyet İslamcılığı, Sultan Abdülhamid’e muhalefet edip bir anlamda tahttan indirilmesi için çabalamışken yeniden inkişaf eden İslamcılık bu kez tam aksi bir politika gütmeye başlamış Sultan Abdülhamid’i yeniden inşa edip her eylemine kutsiyet atfederek onun üzerinden Cumhuriyetin kurucu felsefesine muhalefet etmiştir. Bu doğrultuda çalışma içerisinde İslamcı yayınlarda Sultan Abdülhamid hakkındaki söylemler “geleneğin icadı” bağlamında analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Cumhuriyet İslamcılığı, Geleneğin İcadı, Sultan II. Abdülhamid, Soğuk Savaş

THE RECONSTRUCTION of ISLAMISM and SULTAN ABDULHAMID II

Abstract

Abdülhamid II (1842-1918) had been the sultan for 33 years during the last period of the Ottoman Empire (1876-1909) and was deposed in the uprising known in history as the “March 31st Incident”. After his accession to the throne, the First Constitutional Monarchy was proclaimed, but the parliament was dissolved in a short time. During his reign, he limited the intervention of the “great powers” in the Ottoman Empire with a balancing policy and tried to minimize the territorial losses. In addition, his oppressive and authoritarian character permeated the state politics, and for this reason, the period he lived in was called “dev-i istibdat”. The period of tyranny came to an end with the Constitutional Monarchy declared on July 23, 1908 under the leadership of the “Committee of Union and Progress” and a climate of freedom was established. Throughout his reign, Sultan Abdülhamid II received reactions from factions led by the Ittihadists composed of different beliefs and ideologies. Although he pursued a Pan-Islamist policy on the outside, Islamists on the inside strongly criticized Abdul Hamid II for “serving to spread the belief that Islam is a religion that lends itself to despotism”. There was a

consensus among the Islamists of the period that he had to be deposed. Therefore, the Islamists of the Constitutional Monarchy opposed and harshly criticized the policies of Abdülhamid II and made efforts to have a fatwa written for his death.

With the collapse of the Ottoman Empire and the establishment of the Republic, Islamism entered a new period of conquest and went underground due to the policies of the early Republican period. The retreat continued until the end of World War II and the transition to multi-party rule in Turkey. After nearly a quarter of a century, Islamism revived and flourished again. This revival manifested itself mostly in periodicals and the press. *Sebilürreşad*, one of the most important publications of the Second Constitutional Monarchy period, started to be published again in 1948. The editorial policy of the magazine was based on opposition to the one-party period. However, it did so by glorifying the Ottoman Empire and Sultan Abdülhamid II. While Constitutional Islamism opposed Sultan Abdülhamid and in a sense tried to dethrone him, the Islamism that flourished again started to pursue the opposite policy this time, rebuilding Sultan Abdülhamid and attributing sanctity to his every action and opposing the founding philosophy of the Republic through him. Accordingly, the discourse on Sultan Abdülhamid in Islamist publications were analyzed in the context of “invention of tradition”.

Keywords: Republican Islamism, Invention of Tradition, Sultan Abdülhamid II, Cold War

1. GİRİŞ

Sultan II. Abdülhamid, Osmanlı imparatorluk tarihinin en kritik dönemlerinden birinde hükümdarlık yapmıştır. Hakkında yapılan yorumlar günümüze kadar gerici-ilerici ekseninde gündeme getirilmiş ya “Kızıl Sultan” ya da “Ulu Hakan” olarak muamele görmüştür. Şüphesiz bu çıkarımlar iktidar mekanizmasının kimin elinde olduğuna veya konjonktürün dayatmalarına göre değişiklikler arz etmektedir. Abdülhamid, sadece yaşadığı dönemde değil tahtı bırakması sonrasında da pek çok açıdan uygulamalarıyla, düşünceleriyle ve kişiliğiyle tartışma unsuru olmayı sürdürmüştür. Abdülhamid’in hükümdarlık yaptığı dönem muhaliflerince “devr-i istibdat” olarak adlandırılır. Hakkında yazılanlara bakıldığında Abdülhamid’in otoriter bir padişah olduğu, mutlak bir iktidar yerleştirmeye çalıştığı, her şeyi denetleyip kontrol etmek istediği, sansürü egemen kıldığı, tebaasını gelişkin bir muhbir ve hafiye ağıyla gözetim altında tutmak istediği görülür. Yürütme ve yasama yetkisi sultanın elindedir. Yanı sıra; memuriyet atamalarını yapmak, hiyerarşik unvanları dağıtmak, sikke bastırmak, Cuma hutbesinde adını okutmak, tuğra kullanma hakkına sahip olmak gibi yetkilere de sahiptir. Ordunun da başkumandanıdır. (Georgeon, 2012).

Sultan II. Abdülhamid, hükümdarlığı boyunca başını ittihatçıların çektiği ancak içinde farklı inanç ve ideolojilerden müteşekkil gruplardan tepkiler almıştır. II. Abdülhamid, İttihad-ı İslam (Panislamizm) politikasına karşın o dönemdeki İslamcılar tarafından “İslam’ın otoriterliğe, istibdada ve despotizme uygun bir din olduğu kanaatinin yerleşmesine hizmet ettiği” düşüncesiyle sıkı bir şekilde eleştirilmiştir. Yanı sıra, Abdülhamid’in ilmiye sınıfına bakışı da çokça tenkit edilmiştir. Şerif Mardin, Abdülhamid için şu yorumu yapmaktadır: “İlmiyenin yeniden canlandırılmasından son derece endişeli idi, onun taktiği, ulemanın bir batağa saplanıp yok olmasını izleme yönündeydi” (Mardin, 1992). Bu tutum ve yönelişlerinden dolayı tahttan indirilmesi konusunda dönemin İslamcıları arasında bir konsensüs oluştuğu görülür. İslamcılığın kurucu isimlerinden biri olan Mehmet Akif Ersoy, “ortalık şöyle fena, böyle müzebzeb işler, ah o yıldız’daki baykuş ölüvermezse eğer, âkıbet çok kötü...” ifadelerini kullanır (Ersoy, 1988). Dönemin önemli simalarından Said-i Nursi, “İşte istibdadın mahiyet-i şöyledir: Zira önceden padişah kendi yerinde mahpus gibi oturuyordu, biçare milletin halini anlamıyordu yahut zaaf-ı kalb ve vehimli hali ile anlamak istemiyordu yahut mütehevvisâne (heveslerine tabi olarak) ve mütekeyyifâne (keyfine tabi olarak) ve mütekalkıl (tedirgin) olan tabiatı, anlamasına müsait değildi” demektedir (Nursi, 2004). Dolayısıyla Meşrutiyet İslamcıları, II. Abdülhamid’in politikalarına

muhalefet etmiş, sertçe eleştirmiş ve tahttan indirilmesi için gayret göstermişlerdir. Çalışma içinde öncelikle “retrospektif tarih anlayışı” ve “geleneğin icadı” kavramları bağlamında tarihsel şahsiyet ve meselelerin nasıl ele alındığı analiz edildikten sonra II. Dünya Savaşı sonrasında yeniden canlanan İslamcılığın II. Abdülhamid’e dair yaklaşımları ortaya çıkarılmaya çalışılacaktır. Bu bağlamda, Meşrutiyet İslamcılığı ile Cumhuriyet İslamcılığının Sultan II. Abdülhamid’e bakışlarındaki farklılığın sebepleri irdelenecektir.

2. RETROSPEKTİF TARİH ANLAYIŞI VE GELENEĞİN İCADI

İngiliz tarihçiliğinin önemli isimlerinden biri olan Edward Carr, tarihçinin geçmişi yaşanan anın gözlerinden ve o anın sorunlarının ışığında gördüğünü ifade eder. Bu doğrultuda tarihçi, rastlantısal olarak bir olayı alıp kayda geçirmez, belli olguları seçer ve değerlendirir (Carr, 2022). Tarih ve tarihçi arasındaki diyalektik ilişkiye vurgu yapar. Tarihçi geçmişi yaşadığı zamanın bakış açısıyla inceler ve geçmiş anlayışını da bu perspektifle icat eder. Zira tarihçi yaşadığı çağın insanıdır ve çağına insani varoluşun koşullarıyla bağlıdır. Kullandığı demokrasi, savaş, imparatorluk, devrim gibi kavramların dönemin şartlarına özgü anlamları bulunmaktadır (Carr, 2022).

Carr, tarihçinin sübjektifliğine ve etkilenen bir varlık olduğuna dair satırlarında onun hangi olayları/olguları/vakaları hangi kıstaslara göre tercih ettiği üzerinde durur. Tarihçinin ele aldığı olgular sınırsız ve uçsuz bucaksız bir okyanusta dolaşan balıklara benzer. Tarihçinin bu geniş sahadan ne yakalayacağı kısmen şansa bağla olsa da avlanmak için okyanusun neresine gideceğine ve hangi oltayı kullanmayı seçmesi temel belirleyendir. Carr, oltaya takılan olguların, bize hiçbir zaman “arı” olarak gelmediklerini ifade eder. Daima kayıt tutanın zihninden kırılarak yansır. Bundan çıkarılacak sonuç ise şudur: Bir eseri ele aldığımızda ilgileneceğimiz ilk husus içindeki olgular değil, onu yazan tarihçi olmalıdır (Carr, 2022). Dolayısıyla olguları incelenmeden önce tarihçi incelenmelidir.

Tarihçi çoğu zaman üzerinde çalıştığı tarihsel döneme kendi yaşadığı zamanın gözünden bakar, bugünün sorunları hakkında geçmişi bir anahtar olarak kullanır. Geçmiş pragmatik bir şekilde ve “amaç”ına uygun biçimde ele alır. Bu perspektifle belli olguların seçilerek yorumlanmasına dayalı olarak yazılmış tarih, geçmişin tarihçinin zihninde yeniden kurulmasından/icat edilmesinden ibarettir. Olayların hatırlandığı şimdiki anın gerekleri ve konumları meselenin çerçevesini çizer. “Tarih, tarihçilerin yaşantısıdır. Tarihçiden başkası onu ‘yapamaz’: Tarihi yapmanın tek yolu, onu yazmaktır.” “Tarihçi, bir birey olarak aynı zamanda hem tarihin hem de toplumun bir ürünüdür” (Carr, 2022).

Tarihçinin görevi ise, geçmiş sevmek ya da kendisini geçmişten kurtarmak değil, bugünü anlamının anahtarı olarak onun üstünde çalışmak ve anlamaktır (Carr, 2022). Ancak genellikle bunun tam tersi yapılır. Tarih, olduğu gibi kavranmak yerine zamanın şartlarına göre yeniden inşa edilip yorumlanır. Carr’ın bu yorum ve perspektifi dünya tarihinde özellikle kırılma dönemlerinde karşımıza daha fazla çıkar. Geçmiş ya yüceltilerek gündeme getirilir ya da yerilerek paranteze alınır ve görülmek istenilmez.

Eric Hobsbawn, tarihin söz konusu şekilde kavranmasını “icat edilmiş gelenek” olarak şu şekilde tanımlar: Açık veya örtük kabul görmüş kurallarla yönlendirilen ve bir ritüel ya da sembolik bir özellik sergileyen, geçmişle doğal bir süreklilik andıran şekilde tekrarlarla dayanarak belli değerler ve davranış normlarını aşılama çabası olan pratikler kümesidir. “İnşa edilmiş gelenek” bilinçli bir şekilde, bir plan dahilinde yürütülür ve bir süreklilik dahilinde gerçekleşir. Bunlar yarı zoraki tekrarlarla kendi geçmişlerini oluşturarak bugünde karşılığını bulan geleneklerdir. Büyük ölçüde yapay ve uydurmadır, yeni durumlara uyarlanmıştır, eski durumları akla getiren formlara bürünmüştür (Hobsbawn, 2006).

3. CUMHURİYET İSLAMCILARIN ve SULTAN II. ABDÜLHAMİD KAVRAYIŞI

2. Dünya Savaşı sonrasında İslamcılığın yeniden canlanması “İcat edilmiş gelenek” bağlamında incelenebilir. Zira bu süreçte tarihi olay ve şahsiyetlerin güncel siyasetin hizmetinde seçici bir şekilde kullanılıp kutsallaştırılmasına ya da unutturulmasına dayalı bir hafıza siyaseti hüküm sürmüştür. Basın aracılığıyla yürütülen kamusal tartışmalarla ve retrospektif bir bakışla geçmişten seçilmiş olay ve figürler güncel siyasal bağlamın amaçlarına göre araçsallaştırılır (Azak, 2019). Bu kapsamda en çarpıcı

örnek kırklı yılların ortalarından itibaren II. Abdülhamid'in toplumsal tartışmalara yeniden dahil edilmesidir. Kuşkusuz buradaki temel amaç kendisini siyasal ve toplumsal alandan dışlayan Cumhuriyet'in Batıcı merkezîyetçiliğine karşı, İslamcıların "eski" kimliğine, Osmanlı mirasına ve tarihine sahip çıkmasıdır (Mert, 2018). Resmî ideolojinin yerleşmesi ve reformasyon sürecinde bastırılmış/geri plana atılmış İslamcılar, Osmanlı'yı tekrar hatırlamış; II. Abdülhamid üzerinden yeni bir tarih anlayışı inşa etmişlerdir. Popüler tarih yazımının önemli isimlerinden olan Kısakürek, tarihin bu şekilde okunmasında başat roledir. *Büyük Doğu Mecmuası*'nın yayımlandığı ilk sayısından itibaren resmi tarih okumasına yönelik pek çok eleştirinin/itirazın ve II. Abdülhamid üzerinden alternatif tarih okumasının izlerini sürmek mümkündür.

İslamcı dergilerde II. Abdülhamid, ideal bir sultan ve yönetimi ise ideal bir sistem olarak resmedilmiştir (Zeren, 2020). Necip Fazıl bu tasavvurda en ileri giden isimdir. "Abdülhamid'i anlamak her şeyi anlamaktır" ifadesini kullanan Necip Fazıl'a göre II. Abdülhamid; "Türk tarihi ve sahte inkılaplar bilmesinin anahtar şahsiyetidir. Jön Türk ve Yahudi elinde köksüzlük ve asliyetsizlik hareketinin kurbanıdır" (Kısakürek, 2013). Bu düşünce sistemi içinde geçmişin parlak günlerinin hayaline sığınarak Osmanlı İmparatorluğu'nun yenilip dağılmasının hiç hak edilmedik biçimde birtakım "fitne fesat" faaliyetlerinin sonucu olduğu iddia edilmiştir. Özellikle de II. Abdülhamid'in tahtan indirilişi bir siyonist-farmason-dönme komplosu olarak kavranmıştır. İslamcı yayınlarda, modern Siyonizm'in kurucu babalarından olan Teodor Herzl'in İstanbul'a gelerek Sultan II. Abdülhamid'den bir yurt istediği, Abdülhamid'in de "ecdadımızın ve milletimizin kanıyla elde edilen bir vatan para ile satılamaz" cevabını verdiği ileri sürülmüştür. Söz konusu tarihsel anlatıda Abdülhamid'in İslam topraklarında bir Yahudi memleketi kurmaya çalışanlara karşı koyduğu tezi işlenmiştir (Cevdet, 1952). Komplocu yaklaşımlarıyla meşhur Cevat Rifat Atilhan'a göre bu hadiseden sonra Türkler ve siyonistler arasında şiddetli bir mücadele başlamıştır (Atilhan, 1949). Derginin yazarları bu talebin reddedilmesi nedeniyle Yahudilerin misilleme yaptığını düşünmüşlerdir. II. Abdülhamid'in "maskeli Siyonistler" ve masonlar tarafından ortak bir şekilde hazırlanan 31 Mart ihtilaliyle İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından tahttan indirilmesi (Atilhan, 1948) İslamcılar açısından İmparatorluğun çöküş sürecinin başlangıcını sembolize etmektedir (Atilhan, 1949). İsrail devletinin de Osmanlı İmparatorluğu'nun çökmesi pahasına kurulduğu kanaatine sahiptirler (Bali, 2014).

İslamcılar bu dönemde yazdıklarına bakınca İTC'yi, Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılması ve halifeliğin ilga edilerek seküler bir devlet kurulması süreçlerinde esas etken olarak gördükleri anlaşılır. İTC'nin Selanik'de kurulmasının nedenleri sorgulanır. Bu şehrin "nüfusunun çoğunluğunun Yahudi ve dönme" olmasının burada kurulmasının sebebi olarak gösterilir. "Gizli toplantılarının, üyelerinin çoğunluğunun Yahudi ve dönmelerden oluşan Selanik'teki mason localarında" yapıldığı iddia edilir. Bu verilerle İslamcı basında, Abdülhamid'in bir Yahudi komplosuyla tahttan indirildiğine dair inanç pekişir. Öte yandan sultanın tahttan indirilmesine dair tebliği bildiren ekte yer alan Selanik mebusu Yahudi kökenli Emanuel Karasu'nun da (Atilhan, 1948) yer alması bu düşüncenin zihinlerde yer etmesinin bir başka nedenidir (Bali, 2014).

Sultan II. Abdülhamid'e İslamcı basında bu derecede yer verilmesinin arka planındaki isimlerden biri de Mehmet Raif Ogan'dır. Sebilürreşad mecmuasının itibarlı kalemlerinden biri Ogan *Sultan Abdülhamid ve Bugünkü Muasırları* isimli bir kitap yazar. Kitapta Abdülhamid'in 31 Mart Vakası sonrası tahttan indirilme süreci üzerine durur. Hal fetvasında yer alan maddelerin "iftira ve tezvirat" olduğunu ileri sürer. Ogan'ın iddiasına göre "sonraki din adamları hal fetvasından utanç duymaktadırlar. Bu tahayyülde Ogan'ın dile getirdiği ancak İslamcıların mutabakatla eleştirdiği hal fetvasının arkasındaki temel etken Filistin'de bir Yahudi devletinin kurulmasına engel olan Sultan II. Abdülhamid'den Farmason Yahudilerin aldıkları intikam yer almaktadır. Fetvanın tebliğinde yer alan Karasso Selanik'te yer alan mason locasının üstadı azamı ve İtalyan tabiiyetindeki bir Yahudi Osmanlı mebusudur" (Ogan, 1956). Sebilürreşad mecmuasında sultanın tahttan indirilmesine ve Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşüne neden olduğu düşünülen 31 Mart Vakası'nın bir facia olduğu dile

getirilmiş, (Atilhan, 1958) “Türk imparatorluğunu bir hamlede ve kökünden yıkmak için hazırlanan sahte bir ihtilaf” olduğu tezi dergide sıklıkla işlenmiştir (Atilhan, 1956).

Ogan yalnızca bahsi geçen eseriyle değil, yazı ve makalelerinde de Abdülhamid savunusu yapmayı sürdürmüştür. Dönemin popüler isimlerinden biri olan Peyami Safa’nın II. Abdülhamid’in kızı olan Ayşe Sultan’a yönelik “Osmanlı tarihi zalim ve baskıcı Sultan Hamid için veya Avrupalıların dili ile Kızıl Sultan için sizin gibi düşünmüyor! Muhterem pederiniz bir katildir. Hem de bir değil birkaç defa katildir” sözlerine tepki göstermiş Sultan Abdülhamid’e “Kızıl Sultan” unvanını takanların Ermeniler olduğuna işaret etmiştir (Ogan, 1956). Yanı sıra Ogan, Abdülhamid’in insanları denize atarak katlettiğine dair söylentilerin kasti olarak yayıldığını söyleyerek Mithat Paşa’yı Taif’te boğdurduğu iddiasına karşı çıkmıştır. Katilinin Sultan Abdülhamid olmadığını ileri süren Ogan, Sultan Abdülhamid’e katil diyen Peyami Safa’ya hitaben bu iddiaların bütünüyle iftira olduğunu ileri sürmüştür (Ogan, 1956).

4. SONUÇ

II. Dünya Savaşı sonrasında içine girilen *Soğuk Savaş* döneminde Türkiye’de İslamcılık yeniden canlanmıştır. İslamcılık yeni toplumsal koşullarda kendi argümanlarını ileri sürerken Cumhuriyet’in paranteze aldığı Osmanlı/Selçuklu mirasına sahip çıkmıştır. Erken Cumhuriyet’in arkaik olarak gördüğü, aşıldığını düşündüğü ve radikal bir kopuş halinde kendisini kurduğu tarihsel yaklaşıma eleştiriler yöneltilmiş ve alternatif tarih okuması yapılmıştır. Dönemin İslamcı matbuatında bu tasavvurla yazılan çokça makale ve yazı bulunmaktadır. Başyazarlığını Necip Fazıl Kısakürek’in yaptığı Büyük Doğu Mecmuası’nda ve başyazarlığını Eşref Edip’in yaptığı Sebilürreşad’da Sultan II. Abdülhamit gündeme getirilip onu yücelten yazılara yer verilmiştir. Söz konusu tarih okuması Carr’ın “tarih nedir?” çalışmasında işaret ettiği üzere dönemin koşulları ile ilgilidir. Meşrutiyet İslamcılığı Abdülhamid’i başta istibdatçı yönelimleri nedeniyle eleştirip İslam’a zarar verdiği düşüncesiyle tahttan inmesi gerektiğine dair değerlendirmelerine rağmen Cumhuriyet İslamcıları Sultan II. Abdülhamid’e sınıksız sarılmışlardır. İslamcılığın Cumhuriyet dönemindeki ikinci doğumunda kurucu isimlerden biri olan Necip Fazıl Kısakürek bu muhayyilede ön plandadır. İslamcılar alternatif tarih okumasını II. Abdülhamit üzerinden şekillendirmişlerdir. Çok partili siyasal hayata geçilmesiyle birlikte bu yaklaşım kendisini daha fazla göstermeye başlamıştır. Bu tarih yazımında II. Abdülhamid Yahudi/mason/dönme etkisiyle “kızıl sultan” olarak adlandırılmıştır. Oysaki II. Abdülhamid, iddia edilen aksine Selanik kökenli Yahudi, dönme ve masonların kurbanıdır. Osmanlı’nın son dönemdeki modernleşme hareketlerinden başlayıp Cumhuriyet’e kadar uzanan bu söylem bir “Yahudi komplosu”dur. Türk milletinin kendi öz değerlerinden, İslam kültürü ve yaşayışından uzaklaşmasının başlıca nedeni, Yahudilerin Türk milleti ve devleti için yürüttükleri “hasmane tutum ve faaliyetler”dir.

KAYNAKÇA

- Anonim, “Müslüman Memleketlerinde Tedkikler”, *Sebilürreşad*, Cilt 3, Sayı 51, Temmuz 1949, s. 10.
- Atilhan, C. R. (1948a). “Filistin Hadiseleri ve Türkiye”, *Sebilürreşad*, Cilt 1, Sayı 3, Haziran 1948, s. 45.
- Atilhan, C. R. (1948b). “Siyonizm ve Sultan Abdulhamid”, *Sebilürreşad*, Cilt 1, Sayı 19, Kasım 1948, s. 299.
- Atilhan, C. R. (1948c). “Siyonizm ve Sultan Abdulhamid III”, *Sebilürreşad*, Cilt 1, Sayı 21, Kasım 1948, s. 332.
- Atilhan, C. R. (1956). “31 Mart Faciası”, *Sebilürreşad*, Cilt 9, Sayı 222, Haziran 1956, s. 250.
- Atilhan, C. R. (1958). “Yine 31 Mart Faciası”, *Sebilürreşad*, Cilt 11, Sayı 266, Nisan 1958, s. 252-253.
- Azak, U. (2019). *Türkiye’de Laiklik ve İslâm*, İletişim Yayınları.
- Bali, R. N. (2014). *Musa’nın Evlatları Cumhuriyet’in Yurttaşları*, İletişim Yayınları.
- Carr, E. (2022). *Tarih Nedir?*, İletişim Yayınları.

- Cevdet, A. (1952). “Müslüman Topraklarında Yahudi Hükümeti”, *Sebilürreşad*, Cilt VI, Sayı 139, Kasım 1952, s. 218-219.
- Ersoy, M. Â. (1988). Safahat. Haz: M. Ertuğrul Düzdağ, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Georgeon, F. (2012). Sultan Abdülhamid. Çev: Ali Berktaş, İletişim Yayınları.
- Hobsbawn, E. (2006). Giriş: Gelenekleri İcat Etmek, Der: Eric Hobsbawn, Trence Ranger, Geleneğin İcadı içinde, Çev. Mehmet Murat Şahin, Agora Kitaplığı.
- Kısakürek, N. F. (2013). *Ulu Hakan İkinci Abdülhamid Han*, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, 2013.
- Mardin, Ş. (1992). Bediüzzaman Said Nursi Olayı Modern Türkiye’de Din ve Toplumsal Değişim. Çev: Metin Çulhaoğlu, İletişim Yayınları.
- Mert, N. (2018). “Türkiye İslamcılığına Tarihsel Bir Bakış”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, İslamcılık*, Cilt 6, Edt. Yasin Aktay, İletişim Yayınları.
- Nursi, S. (2004). İçtimai Dersler. Zehra Yayıncılık.
- Ogan, M. R. (1956a). “Sultan Abdülhamid Hal Fetvasının Yazılışı”, *Sebilürreşad*, Cilt 10, Sayı 230, Ekim 1956, s. 73-76.
- Ogan, M. R. (1956b). “Sultan Abdülhamid (Kızıl Sultan) Lafını Çıkaranlar Ermenilerdir”, *Sebilürreşad*, Cilt 10, Sayı 232, Kasım 1956, s. 100-102.
- Ogan, M. R. (1956c). “Sultan Abdülhamid Katil Değildir, Peyami Safa Bey!”, *Sebilürreşad*, Cilt 10, Sayı 233, Kasım 1956, s. 115-116.
- Zeren, B. (2020). “Hayal ile Gerçeklik Arasında İslamcı İktidar: Hamidizm Üzerine”, *Türkiye’nin Soğuk Savaş Düzeni*, İstanbul, Tekin Yayınevi.

SANATTA YENİ SOLUK: YAPAY ZEKÂ ÜRETİMİ RESİM SANATI

BEKİR BURAK ÇELİK

Ege Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Sinirbilim
bekirburakcelik@outlook.com, ORCID: 0009-0004-3432-7455

Özet

Helenistik dönem ile başlayan insandan bağımsız çalışan makinelerin gelişimi özellikle 17. Yüzyıldan sonra hızlı bir gelişme göstermiştir. İlerleyen yıllarda teknolojik devrimlerin aracılık ettiği makine öğrenmesi ve derin öğrenme modellerinin gelişimi otomasyon devrimini daha ileri bir noktaya taşıyarak yapay zekâ algoritmalarının doğmasını sağlamıştır. Son yıllarda yapay zekâ teknolojilerindeki gelişmelerle birlikte yapay zekâ, görüntü işleme, eğitim, sağlık, ekonomi ve sanat gibi pek çok alanda kullanılmaktadır. Yapay zekâ modellerinin, gelişen GPU teknolojileriyle daha kararlı sonuçlar üretmesi sanat alanında insan üretimi ve yapay zekâ üretimi eserlerin ayırt edilebilmesini zorlaştırmaktadır. Özellikle metin tabanlı görsel üretim algoritmalarının gelişmesiyle, yapay zekânın resim üretme yeteneği bir üst noktaya taşınmıştır. Bu da makinelere sanatçı statüsü atfedilip edilemeyeceği ve yapay zekâ üretimi sanatın gerçek sanat statüsüne konulup konulamayacağı tartışmalarını gündeme getirmiştir. Bu çalışmada, yapay zekânın geçmişten bugüne gelişimi, sanat alanındaki hızlı yükselişiyle birlikte ürettiği eserlerin bireyler tarafından ayırt edilip edilemediği ve toplumun yapay zekâ üretimi eserlere karşı bakış açısı tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Algoritma, Yapay zekâ, Yapay zekâ çizim programı, Resim, Sanat

NEW BREATH IN ART: ARTIFICIAL INTELLIGENCE GENERATED PAINTING ART

Abstract

The development of human-independent machines, which started in the Hellenistic period, has made rapid progress especially after the 17th century. In the following years, the development of machine learning and deep learning models mediated by technological revolutions took the automation revolution to a higher level and led to the birth of artificial intelligence algorithms. In the light of the developments in artificial intelligence technologies in recent years, artificial intelligence has been used in many fields such as image processing, education, health, economy and art. The fact that artificial intelligence models produce more stable results with developing GPU technologies makes it difficult to distinguish between human and artificial intelligence works in the field of art. Especially with the development of text-based image generation algorithms, the ability of artificial intelligence to produce images has been taken to the next level. This has raised the debate on whether machines can be attributed the status of artists and whether art produced by artificial intelligence can be placed in the status of real art. In this article, the development of artificial intelligence from the past to the present, whether the works produced by artificial intelligence can be distinguished by individuals with its rapid rise in the field of art, and the society's perspective on the works produced by artificial intelligence will be examined.

Keywords: Algorithm, Artificial Intelligence, Artificial Intelligence Image Generator Tool, Painting, Art

1. GİRİŞ

Son yıllarda yapay zekâ alanında büyük gelişmeler yaşanmıştır. Özellikle Nvidia tarafında üretilen grafik işlemci ünitelerindeki (GPU) CUDA mimarisi yapay zekâ ve otonom teknolojilerin gelişiminde bir devrim oluşturmuştur (Baji, 2017). Bugün yapay zekâ günlük hayatta birçok alanda kullanılmaktadır (Carrasco, Ramírez & Islam, 2024). Özellikle makine öğrenmesi (*Machine Learning*) temelli yazıdan görsel oluşturma modellerinin (*Text-to-Image Models*) icadı (Mansimov et al., 2015) ve gelişimi (Reed et al., 2016) sonrası hızla gelişen yapay zekâ resim üretme algoritmaları, yapay zekâyı bir ressam statüsü vermiştir. Yapay zekânın sanat alanına girişi ve bu alandaki hızlı gelişmeler bu konunun incelenmesini gerektirmektedir. Bu çalışmada, yapay zekânın geçmişten bugüne gelişimi, yapay zekâyı atfedilen

ressamlık statüsünün toplum tarafından nasıl görüldüğü ve yapay zekâ üretimi resimlerin orijinal sanat eserlerinden ayırt edilip edilmediği konuları ele alınacaktır.

1.1 Yapay Zekânın Geçmişten Bugüne Gelişimi

Yapay zekâ ürünlerin atası diyebileceğimiz ilk örnekler Helenistik dönemde İskenderiyeli Heron (*Heron of Alexandria*) tarafından oluşturulmuştur ve otomat olarak adlandırılmaktadır (Rossi, 2016). Otomat (*Automaton*) kelimesi “kendi başına hareket etmek üzere çalıştırılabilen, insan şeklinde bir makine” olarak tanımlanırken, Otomasyon (*Automate*) ise “İnsanları değil makineleri kullanarak bir şeyi kontrol etmek” olarak tanımlanır (Cambridge Dictionary, t.y.).

Otomatların daha gelişmiş halleri ilk olarak 18. Yüzyılda Paris’te mühendis Jacques Vaucanson döneminde ortaya çıkmıştır (Schaffer, 1999). O yıllarda Wolfgang von Kempelen tarafından Kraliçe Habsburg Empress Maria Theresa’ya sunulmak üzere icat edilen The Turk isimindeki satranç otomatu 18. Yüzyılın en popüler otomatları arasındadır ve bütün Avrupa’da yankı uyandırmıştır (Squires, 2016). The Turk insan mimikleri yapan, kaybedeceğini anladığında masaya vuran ve şah çekerken başını sallayan satranç tahtasının arkasında kavuklu ve bıyıklı bir otomattı. Satranç oyunları genellikle The Turk’un rakibini alt etmesiyle son bulurdu (Schaffer, 1999). Programlanabilir bilgisayar fikrinin babası, bilgisayar bilimcisi Charles Babbage ve ünlü kumandan Napolyon Bonapart’ın da The Turk’un kurbanları arasında olduğu bildirilmektedir (Standage, 2002). Fakat sergilendiği yıllarda gerek işleyiş biçiminin gizemini koruması gerekse dizayn sistemi The Turk’ün bir otomat olmadığını düşündürmüştür. Ünlü yazar Poe “Maelzel's Chess-Player” kitabında The Turk’ün aslında bir otomat olmadığını satranç tahtasının içinde yer alan küçük bir insan tarafından oyunun yönetildiğini söyler (Poe, 1985). Fakat The Turk’ün işleyiş biçimi hala kanıtlanmamıştır (Standage, 2002).

Otomatların icadı ve gelişmelerinden sonra insan-makine etkileşimindeki önemli ilerlemelerden birisi ise algoritma tabanlı gelişmelerdir. İlk olarak 1943 yılında McCulloch ve Pitts tarafından nöronal işleyişin hesaplamalı bir modeli olan yapay sinir ağlarının (*artificial neural networks*) mimarisi ortaya atılmıştır. 1950 yılında ise Alan Turing “Makineler düşünebilir mi?” sorusu ile bu gelişimi önemli bir noktaya taşımıştır. Turing makalesinde makine ve düşünme terimlerini geniş bir perspektiften tartışarak düşünebilir makinelerin var olabilmesi için bir önkoşul sunar. Şimdilerde Turing Testi olarak bilinen İmitasyon Oyununu (*Imitation Game*) önerir (Turing, 1950). Turing (1950) bir makinenin düşünebilmesinin kanıtı olarak sistematik bir şekilde bu oyunda kazanan olması gerektiğini savunur.

1956 yılında tarihte ilk kez yapay zekâ terimi Dartmouth Summer Research Project on Artificial Intelligence adlı konferansta kullanıldı (Kline, 2011). Sonraki yıllarda teknolojiye ve bilgisayar bilimlerindeki hem mekanik ve yazılımsal gelişmelerle birlikte önce 1958 yılında “The Perceptron” adında ilk yapay zekâ sinir ağı tasarlandı (Rosenblatt, 1958). Sonrasında Samuel tarafından dama oynayan ve deneyimlerinden ders alarak oyunun geliştiren bir algoritma tasarlandı ve 1959 yılındaki makalesinde makine öğrenimi (*machine learning*) terimi ilk olarak kullanıldı. Makine öğrenmesi ve derin öğrenme (LeCun et al., 2015) algoritmalarının gelişmesiyle beraber bugün yapay zekâ oyunlarda görüntü işlemede (Lin & Burnes, 2022), eğitimde (Chiu et al., 2023), sağlıkta (Al Kuwaiti et al., 2023), ekonomide (Qian et al., 2023), sanatta (Mazzone & Elgammal, 2019) ve daha birçok alanda kullanılmaktadır.

1.2 Yapay Zekâ ve Sanat

Goodfellow ve diğerleri (2014) makine öğrenmesi temelli “Generative Adversarial Network” olarak adlandırılan bir algoritma geliştirmişlerdir. Bu algoritma temelde kedi fare oyununa benzeyecek bir şekilde bir üretici (*Generator*) ve bir ayırt ediciden (*Discriminator*) oluşmaktadır. G bir resim üretir ve D, o resmin gerçek olup olmadığına karar verir. Temelde oyunda her zaman bir kazanan ve bir kaybeden olduğu için bu sıfır toplamı bir oyundur.

2015 yılında Google DeepDream ile yapay zekânın sanat alanındaki ilk büyük atılımını gerçekleştirmiştir (Mordvintsev, 2015a, 2015b) ve yapay zekâ sanatı günlük hayatımıza girmiştir. Yazıdan görsel oluşturma modellerinin (*Text-to-Image Models*) gelişmesiyle (Reed et al., 2016) birlikte yakın zamanda ortaya çıkan Dall-e (Dall-e, t,y; Shi et al., 2020) ve Midjourney (Midjourney, t,y; Hanna, 2023) gibi metin tabanlı görsel üretim algoritmalarının hızlı gelişimi geçmişten bu yana sorulan (Cohen, 1973) makinelere sanatçı statüsünün atfedilip edilemeyeceği sorusunu tekrar gündeme getirmiştir (Hertzmann, 2018). Jason M. Allen'nin Midjourney ile ürettiği “Théâtre D’opéra Spatial” adlı eserinin Colorado Eyalet Fuarında birincilik ödülünü alması sonrası medyada çokça yankı bulan yapay zekânın sanatçılık statüsü ve ürettiklerinin sanat olup olmadığı tartışması özellikle sanat camiasında tepkiye yol açmıştır (Rosse, 2022). Daha sonrasında eserin telif hakkını almaya çalışan Allen, Amerika Telif Hakları Ofisinden red yanıtı almıştır. Eserin üretiminde 642’den fazla prompt kullandığını belirten Allen, eserin üretiminde esas rolü oynadığını söylemektedir (Knibbs, 2023). Tarihte benzer şekilde, AARON adlı resim üretim programının yaratıcısı (McCorduck, 1991), sanatçı Harold Cohen yaratıcılığın ne programda ne de programcıda yattığını, ikisi arasındaki etkileşimin yaratım sürecinin asıl unsuru olduğunu dile getirir (Cohen, 2010).

Alanyazında yapay zekânın ürettiği sanatlar üzerine yakın zamanlarda çokça çalışmalar yapılmıştır. Özellikle insanların yapay zekâ sanatına ilişkin tutumları ve yapay zekâ sanat eserlerini gerçek sanat eserlerinden ayırt edip edemedikleri sıkça araştırılan sorular arasındadır. İlgili konularda yapılan ilk çalışmalardan olan Chamberlain ve diğerlerinin (2018) makalesinde katılımcılar yapay zekâ resimler ile orijinal sanat eserlerini %52.49 oranında ayırt edebilmişlerdir ve yapay zekâ üretimi olduğunu düşündükleri resimleri estetik olarak daha düşük değerlendirmişlerdir. Aynı zamanda katılımcılar temsili (*representational*) resimleri soyut (*abstract*) resimlerden daha yüksek oranda insan üretimi olarak etiketlemiştir. Gangadharbatla’nın (2011) çalışmasında ise katılımcılar insan üretimi resimleri yüksek oranda (%80) doğru kategorilendirmelerine rağmen yapay zekâ resimleri başarılı bir şekilde ayırt edememişlerdir. Ragot ve diğerlerinin (2020) çalışmasında ise katılımcılar bütün resimleri %61 oranında ayırt edebilmiştir.

2023 ve sonrasında yayınlanan en güncel çalışmalara bakıldığında, Park ve diğerlerinin (2023) çalışmasında katılımcılar yapay zekâ resimler ile orijinal sanat eserlerini başarılı bir şekilde ayırt edememişlerdir. Samo ve Highhouse’un (2023) yaptığı çalışmada katılımcılar bütün resimleri ayırt etme konusunda %60’lık bir performans sergilerken insan resimleri ayırt etme konusunda %85, makine üretimi resimleri ayırt etme konusunda ise %35’lik bir başarı sergilemiştir. Zhou ve Kawabata (2023) çalışmasında ise katılımcılar yapay zekâ resimler ile insan üretimi resimleri ayırt etme konusunda başarısız olmuştur. Diğer çalışmalardan farklı olarak, Bellaiche ve diğerlerinin (2023) çalışmasında bütün resimler yapay zekâ tarafından üretilmiş ve araştırmacılar tarafından yapay zekâ ya da insan üretimi olarak kategorilendirilmişlerdir. Katılımcılar yapay zekâ resimleri beğeni, derinlik, güzellik ve değer açısından insan üretimi olarak kategorilendirilen resimlere oranla daha düşük puanlarda değerlendirmiştir. Di Dio ve diğerlerinin (2023) yaptığı çalışmada ise eser sahibinin söylendiği (insan ve robot) ve söylenmediği koşullarda resimler katılımcılara sunulmuştur. Çalışmanın sonuçlarına göre, katılımcılar insanlar tarafından yapıldığı söylenen resimleri diğer koşullardaki resimlere kıyasla daha yüksek bir beğeni derecesiyle değerlendirmişlerdir. Tersî şekilde robotlar tarafından yapıldığı söylenen resimleri diğer koşullardan daha düşük bir beğeni derecesiyle değerlendirmişlerdir. Messer’in (2024) çalışmasında ise katılımcılar bir sanat eserinin yapay zekâyla yaratıldığını öğrendiklerinde eseri daha yeniliksel fakat daha az sanatsal olarak değerlendirmişlerdir. Aynı zamanda sanatçıların yapay zekâyı kullandıklarını açıkladıkları durumda katılımcıların sanatçıya olan hayranlığının azaldığı görülmüştür.

2. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Alanyazındaki çalışmaları özetleyecek olursak eğer, bireylerin yapay zekânın ürettiği ya da katkıda bulunduğu eserlere karşı bir önyargısının olduğu çokça tekrarlanan bir sonuçtur. Fakat diğer yandan çalışmaların bir kısmı katılımcıların yapay zekâ ve insan üretimi resimleri anlamlı bir şekilde ayırt

edebildiğini gösterirken (Chamberlain, 2018; Ragot et al., 2020; Samo & Highhouse, 2023) çalışmaların bir kısmında ise bu ayrımın katılımcılar tarafından yapılamadığı gösterilmiştir (Gangadharbatla, 2021; Park et al., 2023; Zhou & Kawabata, 2023). Alanyazındaki bu çelişkiler göz önüne alındığında bu konuda daha fazla çalışma yapılması gerektiği görülmektedir. Özellikle Nvidia temelli GPU teknolojilerindeki CUDA mimarisi yapay zekâ çıktılarının gelişmesini büyük oranda arttırmıştır (Baji, 2017), bu da her geçen gün yapay zekâ algoritmalarının daha kararlı ve iyi sonuçlar üretebilmesini sağlamaktadır. Özellikle yakın zamanda OpenAi tarafından duyurulan Sora adlı yapay zekâ modeli artık yapay zekânın sabit görüntüler yerine hareketli görüntüler de oluşturmasının mümkün olduğunu göstermiştir (Openai, t.y.; Brooks et al., 2024). Yapay zekâdaki hızlı gelişmelerin ışığında alanyazındaki çelişkiler de göz önüne alındığında bu konu hakkında daha fazla çalışmanın yapılması gerektiği görülmektedir. Örneğin, sanat alanında sıkça kullanılan göz izleme yönteminden (Blascheck et al., 2014, Quiroga & Pedreira, 2011) yararlanılarak, sanat bilgisine sahip katılımcılar ile sanat bilgisine sahip olmayan katılımcıların yapay zekâ tarafından üretilen resimler ile orijinal sanat eserlerini ayırt edebilme becerileri incelenebilir. Aynı zamanda, katılımcıların bu ayrımı yaparken resimlere karşı nasıl bir yaklaşım sergiledikleri anlamak üzere yapılacak incelemelerin gelecek vadeden bir araştırma konusu olabileceği düşünülmektedir.

Yapay zekâ günümüzde birçok alanda sıkça kullanılmakta ve hayatımızın içinde yer almaktadır. Özellikle yüzyıllar boyunca insanlığın sahip olduğu sanatçılık statüsü ve sanat üretmek konusunda yapay zekânın hızlı gelişiminin toplum üzerindeki etkisinin araştırılmasını gerektirmektedir. Bu bağlamda, yapay zekânın sanat alanındaki etkisi sadece teknolojik bir gelişme olarak değil, aynı zamanda sanatın doğasını ve algısını da değiştiren bir faktör olarak değerlendirilmelidir. Gelecekte, yapay zekânın sanat üretimindeki rolü ve bu üretimlerin sanatsal değeri üzerine daha fazla araştırma yapılması gerekmektedir. Bu, yapay zekânın sanat dünyasındaki yeri ve etkisi hakkında daha kapsamlı bir anlayışın oluşturulmasına katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Al Kuwaiti, A., Nazer, K., Al-Reedy, A., Al-Shehri, S., Al-Muhanna, A., Al-Muhanna, A., Subbarayalu, A. V., Al Muhanna, D., & Al-Muhanna, F. A. (2023). A review of the role of artificial intelligence in healthcare. *Journal of personalized medicine*, 13(6), 951-973.
- Baji, T. (2017). GPU: the biggest key processor for AI and parallel processing. *Photomask Japan 2017: in XXIV Symposium on Photomask and Next-Generation Lithography Mask Technology*, 10454, 24-29.
- Bellaiche, L., Shahi, R., Turpin, M. H., Ragnhildstveit, A., Sprockett, S., Barr, N., Christensen, A., & Seli, P. (2023). Humans versus AI: whether and why we prefer human-created compared to AI-created artwork. *Cognitive Research: Principles and Implications*, 8(1), 42-63.
- Blascheck, T., Kurzhals, K., Raschke, M., Burch, M., Weiskopf, D., & Ertl, T. (2014). State-of-the-art of visualization for eye tracking data. *In Eurovis (stars)*, 29-49.
- Brooks, T., Peebles, B., Holmes, C., DePue, W., Guo, Y., Jing, L., Schnurr, D., Taylor, J., Luhman, T., Luhman, E., Ng, C., Wang, R., & Ramesh, A. (2024). *Video generation models as world simulators*. <https://openai.com/research/video-generation-models-as-world-simulators>
- Cambridge Dictionary (t.y.). <https://dictionary.cambridge.org/us/dictionary/>
- Carrasco Ramírez, J. G., & Islam, M. (2024). Utilizing Artificial Intelligence in Real-World Applications. *Journal of Artificial Intelligence General Science (JAIGS)*, 2(1), 14-19.
- Chamberlain, R., Mullin, C., Scheerlinck, B., & Wagemans, J. (2018). Putting the art in artificial: Aesthetic responses to computer-generated art. *Psychology of Aesthetics, Creativity, and the Arts*, 12(2), 177-192.
- Chiu, T. K., Xia, Q., Zhou, X., Chai, C. S., & Cheng, M. (2023). Systematic literature review on opportunities, challenges, and future research recommendations of artificial intelligence in education. *Computers and Education: Artificial Intelligence*, 4.
- Cohen, H. (1973). Parallel to perception: some notes on the problem of machine-generated art. *Computer Studies*, 4(3/4).

- Cohen, H. (2010). *Driving the creative machine*. Talk given at Orcas Center, Crossroads Lecture Series, Orcas, WA. www.aaronshome.com
- Dall-e. (t.y.). <https://openai.com/dall-e-3>
- Di Dio, C., Ardizzi, M., Schieppati, S. V., Massaro, D., Gilli, G., Gallese, V., & Marchetti, A. (2023). Art made by artificial intelligence: The effect of authorship on aesthetic judgments. *Psychology of Aesthetics, Creativity, and the Arts*.
- Gangadharbatla, H. (2021). The role of AI attribution knowledge in the evaluation of artwork. *Empirical Studies of the Arts*, 40(2), 125-142.
- Goodfellow, I., Pouget-Abadie, J., Mirza, M., Xu, B., Warde-Farley, D., Ozair, S., Courville, A., & Bengio, Y. (2014). Generative adversarial nets. *Advances in neural information processing systems*, 27.
- Hanna, D. (2023). The Use of Artificial Intelligence Art Generator “Midjourney” in Artistic and Advertising Creativity. *Journal of Design Sciences and Applied Arts*, 4(2), 42-59.
- Hertzmann, A. (2018). Can computers create art?. *In Arts*, 7(2), 18-43.
- Kline, R. (2011). Cybernetics, automata studies, and the Dartmouth Conference on artificial intelligence. *IEEE Annals of the History of Computing*, 33(4), 5–16.
- Knibbs, K. (2023, Eylül 6). *Why this award-winning piece of ai art can't be copyrighted*. Wired. <https://www.wired.com/story/ai-art-copyright-matthew-allen/>
- LeCun, Y., Bengio, Y., & Hinton, G. (2015). Deep learning. *Nature*, 521(7553), 436-444.
- Lin, H. C., & Burnes, A. (2022, Eylül 20). *Nvidia dlss 3: Ai-powered performance multiplier boosts frame rates by up to 4x*. Nvidia. <https://www.nvidia.com/en-us/geforce/news/dlss3-ai-powered-neural-graphics-innovations>
- Mansimov, E., Parisotto, E., Ba, J., & Salakhutdinov, R. (2015). Generating Images from Captions with Attention. *CoRR*, abs/1511.02793.
- Mazzone, M., & Elgammal, A. (2019). Art, creativity, and the potential of artificial intelligence. *In Arts*, 8(1), 26-35.
- McCorduck, P. (1991). *Aaron's code: meta-art, artificial intelligence, and the work of Harold Cohen*. New York: W. H. Freeman and Company
- McCulloch, W. S., & Pitts, W. (1943). A logical calculus of the ideas immanent in nervous activity. *The bulletin of mathematical biophysics*, 5, 115-133.
- Messer, U. (2024). Co-creating art with generative artificial intelligence: Implications for artworks and artists. *Computers in Human Behavior: Artificial Humans*, 2(1).
- Midjourney (t.y.). <https://www.midjourney.com>
- Mordvintsev, A. (2015a, Haziran 18). *Inceptionism: Going Deeper into Neural Networks*. <https://blog.research.google/2015/06/inceptionism-going-deeper-into-neural.html>
- Mordvintsev, A. (2015b, Temmuz 1). *DeepDream - a code example for visualizing Neural Networks*. <https://blog.research.google/2015/07/deepdream-code-example-for-visualizing.html?m=1>
- Opanai (t.y.). <https://openai.com/sora>
- Park, J., Kang, H., & Kim, H. Y. (2023). Human, Do You Think This Painting is the Work of a Real Artist?. *International Journal of Human-Computer Interaction*, 1-18.
- Poe, E. A. (2022). *Maelzel's chess-player*. DigiCat.
- Qian, Y., Liu, J., Shi, L., Forrest, J. Y. L., & Yang, Z. (2023). Can artificial intelligence improve green economic growth? Evidence from China. *Environmental Science and Pollution Research*, 30(6), 16418-16437.
- Quiroga, R. Q., & Pedreira, C. (2011). How do we see art: an eye-tracker study. *Frontiers in human neuroscience*, 5.
- Ragot, M., Martin, N., & Cojean, S. (2020). Ai-generated vs. human artworks. a perception bias towards artificial intelligence?. *Extended abstracts of the 2020 CHI conference on human factors in computing systems*. 1-10.
- Reed, S.E., Akata, Z., Yan, X., Logeswaran, L., Schiele, B., & Lee, H. (2016). Generative Adversarial Text to Image Synthesis. *International Conference on Machine Learning*.
- Rosenblatt, F. (1958). The perceptron: a probabilistic model for information storage and organization in the brain. *Psychological review*, 65(6), 386-408.
- Rosse, K. (2022). *An A.I.-Generated picture won an Art Prize. Artists aren't happy*. The New York Times. <https://www.nytimes.com/2022/09/02/technology/ai-artificial-intelligence-artists.html>

- Rossi, C. (2016). The Beginning of the Automation: A Brief Review on the Automatic Devices in the Hellenistic Age. *Advances in Robot Design and Intelligent Control: Proceedings of the 24th International Conference on Robotics in Alpe-Adria-Danube Region (RAAD)*, 59-67. Springer International Publishing.
- Samo, A., & Highhouse, S. (2023). Artificial intelligence and art: Identifying the aesthetic judgment factors that distinguish human-and machine-generated artwork. *Psychology of Aesthetics, Creativity, and the Arts*.
- Samuel, A. L. (1959). Machine learning. *The Technology Review*, 62(1), 42-45.
- Schaffer, S. (1999). Enlightened automata. William Clark, Jan Golinski & Simon Schaffer (Ed.), *The Sciences in Enlightened Europe* (s. 125-165). London: University of Chicago Press
- Shi, Z., Zhou, X., Qiu, X., & Zhu, X. (2020). Improving image captioning with better use of captions. *arXiv preprint arXiv:2006.11807*.
- Squires, J. (2016). *The Turk*. Log, (36), 111-114.
- Standage, T. (2002). *The Turk: The Life and Times of the Famous Eighteenth Century Chess Playing Machine*. Walker&Company.
- Turing, A. M. (1950). Computing Machinery and Intelligence. *Mind*, 49, 433-460.
- Zhou, Y., & Kawabata, H. (2023). Eyes can tell: Assessment of implicit attitudes toward AI art. *i-Perception*, 14(5), 1-14.

YABANCILARA TÜRKÇE ÖĞRETMEK AMACIYLA 1995 YILINDA YAYIMLANAN TÜRKÇE ÖĞRENİYORUZ 1-6 DERS KİTAPLARI (1985-I.)

Öğr. Gör. Dr. MELİKE ERDİL

Gebze Teknik Üniversitesi, Rektörlüğe Bağlı Bölümler, Türkçe Hazırlık Bölümü, Gebze, Kocaeli
merdil@gtu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8146-2183

Özet

Bu araştırmada, Nurettin Koç ve Mehmet Hengirmen tarafından 1985 yılında birinci, 1995 yılında ikinci baskısı yayımlanan ve yabancılara Türkçe öğretmek amacıyla yazılan “*Türkçe Öğreniyoruz*” 1-6 ders kitaplarını, dil becerileri ile dil bilgisi dağılımı açısından incelemek amaçlanmaktadır. Kitabın Türkçe ön sözünün 5 dile çevrilmesi ilgili dönemde yabancılara Türkçe öğretiminin geniş kitlelere yapıldığının kanıtı niteliğindedir. İlk kitapta, “*günlük konuşmaların*” üzerinde durulmuş, konuşmalar “*gerçek hayattan olduğu gibi*” metinlere aktarılmış ve doğal dil yaklaşımıyla yabancılara Türkçe öğretimi esas alınmıştır. Kitabın ilerleyen bölümlerinde dönemin “*gazete ve yazı dili*” öğretimine önem verildiğine değinilmiştir. Kitabın ön sözünde belirtildiği üzere bütün metin ve alıştırma kaset ve bantları hazırlanmıştır. Dönemin koşulları göz önüne alındığında dinleme metinlerine dair yapılan bu çalışma günümüzde CD ya da QR kod tanımlı sistemlerle erişilen dinleme metinlerinin geleceğine ışık tutmaktadır. Görsel-işitsel öğrenmenin önemine değinilerek konuların, diapositiflerinin yapıldığı fotoğraflarla anlatımına özen gösterilmiştir. Çalışmada, “*nitel araştırma yöntemi*” ve “*doküman incelemesi*” tekniği kullanılmıştır. İlgili veriler, içerik analizine tabi tutulmuştur. Araştırma bulguları, 6 başlık altında incelenmiştir. Birinci, ikinci ve üçüncü bölüm 14 dersten oluşurken dördüncü bölüm 20 dersten oluşmaktadır. Beşinci bölümde 44 metin ve altıncı bölümde ise 38 metin bulunmaktadır. Birinci, ikinci ve üçüncü bölümde dil bilgisi konuları yer almaktadır. Ancak ilk 3 ders kitabından sonra dil bilgisi anlatımı sona ermiştir. Dördüncü bölümde karışık metinler, beşinci bölümde sosyal bilimlerden örnek metinler ve altıncı bölümde ise fen bilimlerinden örnek metinlere yer verilmiştir. Beşinci ve altıncı bölümler incelendiğinde sözel ve sayısal metin seçenekleriyle, yabancılara Türkçe öğretimi esas alınmıştır. Kitabın dördüncü bölümünden itibaren Yükseköğretim Kurumu’nun tavsiyesi doğrultusunda tarih, edebiyat, dil, coğrafya, ekonomi, işletme, siyasal bilim ve hukuk konularını içeren ‘*Branş Türkçesine*’ yer verilmiştir. Günümüzde ‘*Akademik Türkçe*’ olarak nitelendirilen yabancılara uzmanlık bilgisine dair Türkçe öğretiminin temellerinin bu dönemlerde ortaya atıldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: 1995, Aktif Türkçe, Türkçe Öğreniyoruz, Yabancı Dil Olarak Türkçenin Öğretimi

WE LEARN TURKISH 1-6 COURSEBOOKS PUBLISHED IN 1995 FOR THE PURPOSE OF TEACHING TURKISH TO FOREIGNERS (1985-I.)

Abstract

In this research, it is aimed to examine the “*Turkish We Learn (Turkish Active)*” 1-6 textbooks, written by Nurettin Koc and Mehmet Hengirmen, the first edition of which was published in 1985 and the second edition of which was published in 1995, with the aim of teaching Turkish to foreigners, in terms of language skills and grammar distribution. The fact that the Turkish preface of the book has been translated into 5 languages is the proof that large masses learned about teaching Turkish to foreigners in the relevant period. In the first book, “*daily conversations*” were emphasized, the conversations were transcribed into texts “*as was real life*”, and teaching Turkish to foreigners was based on the natural language approach. It is mentioned in the following chapters of the book that “*newspaper and written language*” of the period was crucial. As stated in the preface of the book, cassettes and tapes of all texts and exercises have been prepared. Considering the conditions of the period, this study on listening texts sheds light on the future of listening texts accessed via CD or QR code defined systems. By touching on the importance of audio-visual learning, it was considered important to explain the subjects with photographs of which diapositives were made. “*Qualitative research method*” and “*document review technique*” were used in the study. Relevant data were subjected to content analysis. The research findings were examined under 6 headings. The first, second and third sections consist of 14 lessons,

while the fourth section consists of 20 lessons. There are 44 texts in the fifth section and 38 texts in the sixth section. The first, second and third sections include grammar topics. However, grammar explanation ends after the first 3 textbooks. In the fourth section, mixed texts are included, in the fifth section, sample texts from social sciences, and in the sixth section, sample texts from science are included. When examining the fifth and sixth chapters, the basis is on teaching Turkish to foreigners with verbal and numerical text options. Starting from the fourth chapter of the book, '*Branch Turkish*', which includes history, literature, language, geography, economy, business, political science and law, is included in line with the recommendation of the Higher Education Institution. It has been concluded that the foundations of teaching Turkish regarding the specialized knowledge of foreigners, which is today described as '*Academic Turkish*', were put forward in these periods.

Keywords: 1995, Teaching Turkish As A Foreign Language, Turkish Active, We Learn Turkish

1.GİRİŞ

“Dil olmadan insanların birlikte yaşamaları, anlaşabilmeleri, dolayısıyla bir toplumu oluşturmaları söz konusu olamayacağından, dil bu açıdan önemlidir; bir topluluğu, topluma dönüştürür. Bir toplumu, ulus yapan bağların en güçlüsü dildir. Bireyleri ulusuna, yurduna, geçmişine sıkı sıkıya bağlar; kuşaktan kuşağa aktararak gelen dil, bireyi geçmiş ile gelecek arasındaki zincirin bir halkası durumuna getirir (Aksan, 1979, s. 13).”

Dil, insanların duygu ve düşüncelerini aktarmalarını sağlayan bir iletişim aracıdır. Dil, yabancı dil kavramını da içinde barındırır. Yabancı dil ise bireyin ana dili dışında öğrenmiş olduğu dildir.

“Yabancı dil öğrenimi, kişinin ana dili dışında başka bir dil ve kültürle tanışması demektir. Her insan yabancı dil öğrenirken ilk önce kendine psikolojik bir duvar örer ve zaman zaman da bu yeni dili öğrenemeyeceğini düşünür. Bu yüzden, yabancı dil öğretilirken her tür sıkıcılık ve zorluktan uzak durulmalıdır. Burada görev öğretim elemanına düşmektedir (Barın, 2004, s. 20).”

Yabancı dil öğretiminde, öğretim elemanlarının da yararlandığı ders kitapları, başat roledir. Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde de ders kitaplarının Türkçe öğretimi üzerindeki etkisi büyüktür.

Bu araştırmada, yabancılara Türkçe öğretimi alanına özgü ders kitaplarının tarihine ışık tutan eserlerin daha önce incelenmediği ancak günümüzde yapılan Türkçe öğretimi daha iyi anlayabilmemize yardımcı olacak kaynaklardan biri olması bakımından önem taşıyan Türkçe Öğreniyoruz 1-2-3-4-5-6 ders kitapları incelenecektir. Kitabın ilk basım tarihi, 1985 yılıdır ancak kitabın, 1995 yılındaki ikinci basımına ulaşılmıştır. Bu sebepten dolayı ikinci basım incelemeye tabi tutulmuştur.

Kitabın Türkçe ön sözünün 5 dile çevrilmesi ilgili dönemde yabancılara Türkçe öğretiminin geniş kitlelere yapıldığının kanıtı niteliğindedir. İlk kitapta, “*günlük konuşmaların*” üzerinde durulmuş, konuşmalar “*gerçek hayattan olduğu gibi*” metinlere aktarılmış ve doğal dil yaklaşımıyla yabancılara Türkçe öğretimi esas alınmıştır. Kitabın ilerleyen bölümlerinde dönemin “*gazete ve yazı dili*” öğretimine önem verildiğine değinilmiştir. Kitabın ön sözünde belirtildiği üzere bütün metin ve alıştırmaların kaset ve bantları hazırlanmıştır. Dönemin koşulları göz önüne alındığında dinleme metinlerine dair yapılan bu çalışma günümüzde CD ya da QR kod tanımlı sistemlerle erişilen dinleme metinlerinin geleceğine ışık tutmaktadır. Ayrıca görsel-işitsel öğrenmenin önemine değinilerek konuların, diaporitlerinin yapıldığı fotoğraflarla anlatımına özen gösterilmiştir.

1.1. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmada, Türkçe Öğreniyoruz 1-2-3-4-5-6 ders kitaplarındaki, dil becerileri ve dil bilgisi öğretimi açısından incelemek amaçlanmaktadır.

1.2.Araştırma Sorusu

Araştırmada, “*Türkçe Öğreniyoruz 1-2-3-4-5-6 ders kitaplarındaki konu dağılımı nasıldır?*” sorusuna yanıt aranılmıştır.

1.3.Araştırmanın Önemi

1995 yılında, yabancılara Türkçe öğretildiğinin kanıtı niteliğinde olan Türkçe Öğreniyoruz 1-2-3-4-5-6 ders kitapları, alan tarihine ışık tutması ve günümüzdeki yabancılara Türkçe öğretimi politikaları ile stratejilerine yön vermesi bakımından çalışmamız önem arz etmektedir.

1.4.Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırma, Nurettin Koç ve Mehmet Hengirmen tarafından 1995 yılında yayımlanan Türkçe Öğreniyoruz 1-2-3-4-5-6 ders kitaplarının incelemesiyle sınırlıdır.

2. YÖNTEM

Bu çalışmada, “*nitel araştırma yöntemi*” kullanılmıştır.

2.1. Evren ve Örneklem

Araştırmamızın evrenini, yabancılara Türkçe öğretim setleri oluşturmaktadır. Araştırmamızın örneklemini ise 1995 yılında yayımlanan ve Nurettin Koç ile Mehmet Hengirmen tarafından kaleme alınan Türkçe Öğreniyoruz 1-2-3-4-5-6 ders kitapları oluşturmaktadır.

2.2.Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada, “*doküman incelemesi tekniği*” kullanılmıştır. “Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu ve olaylar hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s. 217).” Veri toplama araçları, Nurettin Koç ve Mehmet Hengirmen tarafından 1995 yılında yayımlanan Türkçe Öğreniyoruz 1-2-3-4-5-6 ders kitaplarıdır. İncelenen ders kitaplarının kapakları, Resim 1’de yer almaktadır.

Resim 1: Türkçe Öğreniyoruz 1-6 Ders Kitapları

2.3.Verilerin Analizi

Türkçe Öğreniyoruz 1-2-3-4-5-6 ders kitapları, ‘*içerik analizine*’ tabi tutulmuştur. “Karasar (2016, s. 31), iki tür belgesel taramadan söz etmektedir. Birincisi genel tarama ikincisi içerik çözümlemesidir. Genel tarama, hemen her çalışmada izlenen “alanyazın” ya da “literatür taraması” olarak bilinen bir taramadır.” “İçerik çözümlemesi, belli bir metnin, kitabın içeriğinde gizli kavram, ilke ve özellikleri anlama ve anlatma amacı ile yapılan bir taramadır. Belgelerdeki bakış açısı, felsefe, dil anlatım vb. özellikler, derinliğine yapılacak çözümlemelerle anlamaya çalışılır (Selltiz, Wrightsman & Cook, 1976, s. 392).”

“Sosyal bilimler alanında oldukça fazla başvurulmuş içerik analizi tekniğinde, çalışmanın amacı belirlendikten sonra bu amaca yönelik kategoriler oluşturulur. Daha sonra sayma ve yorumlama işlemleri yapılarak sonuca ulaşılır (Büyüköztürk, vd. 2008).” Bu çalışmada da Türkçe Öğreniyoruz 1-2-3-4-5-6 ders kitapları, yapılan ‘*içerik analizi*’ kapsamında 6 kategori altında incelenmiştir.

3.BULGULAR

Türkçe Öğreniyoruz 1-2-3-4-5-6 ders kitaplarındaki konu dağılımı incelenmiş ve elde edilen bulgular, 6 başlık altında sınıflandırılmıştır.

3.1.Türkçe Öğreniyoruz 1 Ders Kitabının Bulguları

Türkçe Öğreniyoruz 1 ders kitabı, 14 dersten oluşmaktadır. Türkçe okuma metinleriyle başlayan ders kitabında 3. 7. ve 12. derslerde dil bilgisi konularına yer verilmediği görülmektedir.

Tablo 1: Türkçe Öğreniyoruz 1

1.Ders	2.Ders	3.Ders	4.Ders	5.Ders	6.Ders	7.Ders
Tanışma Türkçe Kursunda	İstasyonda Bilet Gişesinde Erksin Hanım ve Esen Hanım Pazarda	Barış Bey Saat Kaç? Kasapta	Trende İstanbul- Ankara Treni	Karşılaşma Yolculuk Sonrası	Kahvaltı Süpermarkette	Mektup Kartpostal Gülsevil Doktorda Şarkı
Dil Bilgisi Eylem çekimi: şimdiki zaman Ad durumu ekleri, -e(-a), -de (-da), -den (-dan) Ünlü uyumu: I, ö, ü, a, ı, o, u	Dil Bilgisi Ekeylem: -dir (- dür, -dır, -dur) Çoğul eki: -ler (- lar) Soru eki: -mı (- mi, -mu, -mü) Emir kipi: gel, gelme, al, alma Ünsüz benzeşmesi: ç, f, h, k, p, s, ş sesleri.	-----	Dil Bilgisi İle bağlacı: -le (-yle), -lar (- yla) Ad durum ekleri: 1.Tamlayan durumu: -in (- ın, -ün, -un) 2.Belirtme durumu: -ı (-ı, - u, -ü)	Dil Bilgisi İyelik ekleri: - im, -in, -imiz, - iniz, -leri -di'li geçmiş zaman: geldim, buldum, gördüm.	Dil Bilgisi Belirtisiz ad tamlaması: ilkokul öğretmeni, Ankara ekspresi Belirtili ad tamlaması: öğretmenin paltosu, öğrencinin çantası Gelecek zaman: geleceğim, gideceğim, uyuyacağım, alacağım	-----
8.Ders	9.Ders	10.Ders	11.Ders	12.Ders	13.Ders	14.Ders
Esen Hanımın Bir Günü İş Saati	Fakültede Fakülteye Kayıt Dilekçesi Henrike yol soruyor.	Bir Ziyaret Monika'nın Evi	Postanede Anneler günü	Hikâye: Cahit Külebi Atasözleri Deyimler	Bankada	Turizm Bürosunda Monika Bodrum'a gidiyor.
Dil Bilgisi Ad durum ekleri: ev, evi, eve, evden, evin. Kişi zamirleri: ben, sen, o, biz, siz, onlar Soru zamirleri: kim, kimler, ne, neler. İşaret zamirleri: bu, şu, o, bunlar, şunlar, onlar.	Dil Bilgisi 1.-lı (-li, -lu, lü) eki 2.-lik, (-lık, -lük, -luk) eki İstek kipi: -a (-e)	Dil Bilgisi 1.hem... hem bağlacı 2.ne... ne bağlacı Geniş zaman: -r, -ar (-er), -ır (-ir, -ur, -ür) giderim, çalışırım, görürüm, bilirim	Dil Bilgisi 1.-ip (-ıp, -üp, - up) ulacı 2.-meden (- madan) ulacı	-----	Dil Bilgisi 1.Ettirgen eylem yapan ekler: -t, -dir, - ir -t: uyuttum, arıyorum, imzalatacağım, okutuyor. -dır (-dir, -dur, - dür), -tır (-tur, - tür, -tir) diktireceğim, çizdireceğim, ölçtürdüm, yazdırıyor. -ir (-ır, -ür, -ur) yatırdın mı?, düşürdüm,	Dil Bilgisi 1.kadar ilgeci: -Ne kadar paran var? -Yüz lira kadar. 2.e kadar: Adana'ya kadar, Kıbrıs'a kadar, İskenderun'a kadar

					pişirdim, kaçtırdım	
--	--	--	--	--	------------------------	--

3.2.Türkçe Öğreniyoruz 2 Ders Kitabının Bulguları

Türkçe Öğreniyoruz 2 ders kitabı, 14 dersten oluşmaktadır. Türkçe Öğreniyoruz 1’de olduğu gibi Türkçe Öğreniyoruz 2’de de Türkçe okuma metinleriyle dil öğretimine başlanmıştır. Türkçe Öğreniyoruz 2’de bulunan 14 dersin tamamında dil bilgisi konuları yer almaktadır.

Tablo 2: Türkçe Öğreniyoruz 2

1.Ders	2.Ders	3.Ders	4.Ders	5.Ders	6.Ders	7.Ders
Otelde Resepsiyonda	Lokantada Dönercede	Giyim Mağazasında Cengiz Bey Elbise Alıyor Köylü ve Denizci	İş Dönüşü Öğrenci ve Bakkal	Piknikte Otobüs Durağında	Doktor Kışın Nelere Dikkat Etmeliyiz?	Dişçide Erksin Hanımın Dişi Çekiliyor
Dil Bilgisi Ulaş Sıfat eki Olumsuz sıfat eki	Dil Bilgisi -dan beri -dır Pekiştirme sıfatları	Dil Bilgisi Dilek-şart kipi	Dil Bilgisi Belirsiz geçmiş zaman	Dil Bilgisi Yeterlik eylemi	Dil Bilgisi Gereklik kipi -ken ulacı	Dil Bilgisi Edilgen eylem Küçültme sıfatları
8.Ders	9.Ders	10.Ders	11.Ders	12.Ders	13.Ders	14.Ders
Kitapçıda Bilgin ile Kayıkçı	Üniversitede Hipnotizma Şiir: İstanbul Türküsü Şiir: Besbelli Şiir: Kır Şarkısı	Memur Hayatı Hocanın Paltosu	Berna Hanım Tiyatroya Gidiyor Bugün Nereye Gidelim?	Benzincide Kamyonla Araba Çarpıştı	Usta Şoför İklim Dengesi	Uludağ’da İlk Heyecan
Dil Bilgisi -an -acak -dık	Dil Bilgisi -dığı zaman -dığımda -dığı için Sıra sayı sıfatları	Dil Bilgisi -ınca, -ince	Dil Bilgisi Dönüşlü eylem	Dil Bilgisi İşteş eylem Ortaç: - dikten sonra	Dil Bilgisi Ulaş: -a (- e), -alı (-eli) Ortaç: -ır (- ir, -ur, -ür), -ar (er) -mış (-miş, - muş, -müş)	Dil Bilgisi Eylem çekimleri: şimdiki zaman, geniş zaman, belirli geçmiş zaman, belirsiz geçmiş zaman, gelecek zaman. Dilek, istek, gerekliklik, emir.

3.3.Türkçe Öğreniyoruz 3 Ders Kitabının Bulguları

Türkçe Öğreniyoruz 3 ders kitabı, 14 dersten oluşmaktadır. Türkçe Öğreniyoruz 1 ve 2’de olduğu gibi Türkçe Öğreniyoruz 3 ders kitabında da öncelikle okuma metinlerine yer verilmiştir. Türkçe Öğreniyoruz 1’in 3. 7. ve 12. derslerinde olduğu gibi Türkçe Öğreniyoruz 3’ün de 13. ve 14. derslerinde dil bilgisi konu anlatımına yer verilmediği dikkat çekmektedir.

Tablo 3: Türkçe Öğreniyoruz 3

1.Ders	2.Ders	3.Ders	4.Ders	5.Ders	6.Ders	7.Ders
Tatil Programı Mavi Yolculuk Kekova	Noel Baba'nın Kentine Hareket Antik Tiyatroda Noel Baba Kilisesinde	Sönmeyen Ateş Olaylar ve Görüşler	Marmaris'te Tatil Cenneti Marmaris Denizin Ortasında 30.000 Nüfuslu Şehir Şiir: Eller	Pazarlık Bakırcılar Çarşısında	Göz Doktorunda Sağırın Hasta Ziyareti Televizyonun Zararlı Işınları ve Göz	Bir Gazete Haber Kadınlar Erkeklerden Daha Çok Yaşıyor Sen de Haklısın Şiir: Cımbızlı Şiir
Dil Bilgisi Birleşik eylem zamanları: şimdiki zamanın hikâyesi, geniş zamanın hikâyesi, gelecek zamanın hikâyesi, belirsiz geçmiş zamanın hikâyesi, dilek-şart kipinin hikâyesi, istek kipinin hikâyesi, gereklik kipinin hikâyesi.	Dil Bilgisi Birleşik eylem zamanları: şimdiki zamanın rivayeti, geniş zamanın rivayeti, gelecek zamanın rivayeti, belirsiz geçmiş zamanın rivayeti ----- Şiir: Anlatamıyorum	Dil Bilgisi Birleşik eylem zamanları: şimdiki zamanın şartı, geniş zamanın şartı, gelecek zamanın şartı, belirli geçmiş zamanın şartı, belirsiz geçmiş zamanın şartı.	Dil Bilgisi Belirteçler: - in, -leyin, -ca (-ce, -ça, -çe), -cık (-cik, - cuk, -cük) Eylemden yapılan belirteçler İkilemelerden yapılan belirteçler Belirteç Çeşitleri: 1.Zaman Belirteçleri 2.Yer, Yön Belirteçleri 3.Azlık, Çokluk Belirteçleri 4.Durum Belirteçleri 5.Soru Belirteçleri	Dil Bilgisi Geçişli eylemler Nesne a.Belirtisiz Nesne b.Belirtili Nesne Geçişsiz eylemler ----- Şiir: Desem ki	Dil Bilgisi Tezlik eylemi	Dil Bilgisi Yarımçı Eylemler: etmek, olmak, kılmak.
8.Ders	9.Ders	10.Ders	11.Ders	12.Ders	13.Ders	14.Ders
Mevlana Mevlana'nın Felsefesi İstekler Bir Diller Ayrı Deveci İle Filozof	Savaş ve Ölüm Düzeni Yaşama Saygı	İstanbul'da Dostluk Görüşmesi Gençliğin Eğitimi ve Dünya Barışı İyi İnsanlara Olan İhtiyaç	Nevşehir'de Nevşehir'in Sekiz Kat Altında	Uçan Daireler Babasını yaşlandı diye dağ başında yalnız bıraktı. Biz bu eve taşınmadık mı?	Sigara İçmeyenler Cemiyeti "Yak Bir Tane" Demesi Kolay Ama... Sigara Öldürebilir Tavşanın Suyunun Suyu	Tömer Alanya'da Robenson Hayat Ne Tatlı Şiir: Deniz Türküsü Cennet Gemisi
Dil Bilgisi Sürerlik eylemleri: --a (-e) durmak, kalmak, - p (-ıp, -ip, -up, - üp) durmak, kalmak -----	Dil Bilgisi Addan eylem yapan ekler: -la (-le), -lan (-len), -al (-el), -l, -a (- e), -ar (-er), -laş (-leş), -sa (-se), - msa (-mse)	Dil Bilgisi Eylemden ad yapan ekler: - m, -ı, -gı, -gın ----- Şiir: Karda Ayak İzleri Var	Dil Bilgisi Meslek adları yapan ek: -cı (-ci, -cu, -cü), -lık (-lik, -luk, -lük)	Dil Bilgisi Eylemden ad yapan ekler: - gıç, -k, -cık, -n, -ıcı, -t ----- Düşünceyi Okuyorlar	-----	-----

Şiir: İlahi				----		
				Şiir: Küçük Haberci Bulut		

3.4.Türkçe Öğreniyoruz 4 Ders Kitabının Bulguları

Türkçe Öğreniyoruz 4'te, 20 okuma metni yer almaktadır. Türkçe Öğreniyoruz 1-6 ders kitaplarında 4'ten itibaren Türkçe okuma metinlerine yer verildiği ve okuma becerisinin kazanımına önem verildiği görülmektedir. Ancak metinlerin seçiminde, sınıflandırmaya gidilmediği de dikkat çekmektedir.

Tablo 4. Türkçe Öğreniyoruz 4

1. Dünyanın Yedi Harikası 1A- Diyana (Artemis) Mabedi ve Mozaik'in Anıtı 1B- Meryem Ana Kilisesi	2. Büyük İskender 2A- Büyük İskender ve Diyojen 2B- Söyle Sevda İçinde Türkümüzü	3. İstanbul'da 3A- Topkapı Müzesinde 3B- Sultan Murat'la Bekri Mustafa	4. Dolmabahçe Sarayında 4A- İstanbul'u Dinliyorum 4B- Mevlana	5. Boğaziçi Vapuru 5A- Mimar Sinan 5B- Eğri Minareli Cami
6. Anıtkabir'de 6A- Atatürk'ün Özellikleri 6B- Atatürk İçin Ne Diyorlar?	7. Çalışan Kadınlar 7A- Kreşte 7B- Müjde Dışısı de Geliyor	8. Bayramlar 8A- Ramazan 8B- ilim	9. Eskici 9A- İslam'da Bilim ve Teknolojinin Değeri 9B- Onlar	10. Eş Seçimi 10A- Dirilmeyi Bekleyenler 10B- Güzel ve Dinç Kalmak İçin Neler Yapmalıyız?
11. Fal Merakı 11A- Kadınlar Niçin Erkeklerden Farklı Düşünürler? 11B- Fahriye Abla	12. Türkçe Reçete 12A- Dünyanın Yedili Gizemi 12B- Paraşüt Talimi Sırasında	13. Geciken Teşhis 13A- Ağrısız, Sızısız Ameliyat 13B- Kesip Biçmeden, Kan Akıtmadan Tedavi Eden Işın: Lazer	14. Bir Çocuk Yetiştiriyor 14A- Ahmed Yesevi 14B- Doğracağına İnanıyorsun da...	15. Yunus'un Şiir Dünyası 15A- Galaksinin Merkezinde Ne Olabilir? 15B- Tesadüfler Zinciri
16. Türkçenin Gücü 16A- Yolcu İle Yılan 16B- Çıkıp Yücesine Seyran Eyledim	17. Mendil Altında 17A- Türkçenin Dünya Dilleri Arasındaki Yeri 17B- Sessiz Gemi	18. Sebzeye Yiyiciler 18A- Türk Dilinin Bugünkü Durumu ve Yayılma Alanları 18B- Bana mı İnanacaksın Eşeğe mi?	19. Yayla 19A- Başka Gezegenlerde Hayat 19B- Memleket İsterim	20. Duha Koca-Oğlu Deli Dumrul Boyu 20A- Ruh Sağlığı İçin Dokuz Yol 20B- Doksan Dokuz Olsun

3.5.Türkçe Öğreniyoruz 5 Ders Kitabının Bulguları

Bu bölümde sosyal bilimlerden 44 örnek metin yer almaktadır. Metinlerin yanı sıra şiirlere de yer verildiği görülmektedir.

Tablo 5. Türkçe Öğreniyoruz 5

1.Oğuzhan Destanı	10.Menevşeler Ölmemeli	20.Hukuk ve Hak	30.Hukukun	40.Ortadoğu ve
2.Orhun Abideleri	11.Şiir: Neredesin	Kavramları Arasındaki	Kaynakları	Türkiye
3.Hukukun Tanımı	12.Türklerin Adı ve Ana	İlişki	31.Az Tamah Çok	41.Anadolu'daki
4.Post Elden Gider	Yurdu	21.Parasız Yatılı	Ziyan Getirir	Nuh'un Gemisi
5.Avukat	13.Türk Cumhuriyetleri İle	22.Şiir: Sitem	32.Borsaya Giriş	42.Karanfiller
6.Şiir: Memleket	Kültürel İlişkilerimiz	23.Türkçülük Nedir?	33.Duha Koca Oğlu	ve Domates
İsterim	Açısından Öneriler	24.Sevelim Sevillelim	Deli Dumrul Destanını	Suyu
7.Kentlerde İşsizlik	14.Sultan Mahmut ve Ayas	25.Kamu İktisadi	Beyan Eder Hanım	43.Kendini Deli
8.İş Görüşmesindeki	15.Can Bey Esir Düşüyor	Teşebbüsleri	Hey	Gösteren Adam
Sinir Harbinden Siz	16.Para ve Maliye	26.Organize Sanayi	34.Konvertibilite	44.Çevre
Galip Çıkabilirsiniz	Politikalarında Sıcak Savaş	Bölgelerine Teşvik	35.Dış Ödemeler	Sorunları
9.Özelleştirilen	17.Şiir: Dört Yapraklı	27.Örgütsel Yapı	Dengesi	
Şirketlerin İşçilerine	Çiçek	28.Yeniden Bahar	36.Ava Giden Avlanır	
İşsizlik Sigortası	18.Atölyelerde Ünlü	Olsa	37.Sosyal Düzen	
	Firmaların Otobüsleri	29.Şiir: Gizli Sevda	Kuralları	
	19.Herkesin Tarifi Kendine		38.Ferhunde Kalfa	
	Göre		39.Şiir: Çoban	
			Çeşmesi	

3.6.Türkçe Öğreniyoruz 6 Ders Kitabının Bulguları

Bu bölümde fen bilimlerinden 38 örnek metin yer almaktadır. Fizik, kimya ve biyoloji alanlarında metinler mevcuttur.

Tablo 6. Türkçe Öğreniyoruz 6

1.Anne Sütü	10.Kimyasal Silahlar	20.Hayat Elden Kaçarken	30.Ölümün Eşiğinde
2.Gülmek ve Ağlamak	11.AIDS'le İlgili 16 Gerçek	21.Elma Kesilince Neden	31.Burnunuzdaki Pusula
Üzerine	12.Babasının Oğlu	Kararır	32.Sadece Bir Deri
3.Pamukkale	13.Bir Mevsim Boyu Uyku	22.Alkolizmi Önleyen Protein	Kalınlığı
4.Neden Esneriz	14.Şişmanlık Bir Hastalık	23.Türk-İslam Medeniyetinde	33.Doğanın Antikorları
5.Hiçbir İnsan Diğeri Gibi	midir?	Astronomi Çalışmaları	34.Uzaydan Gelen
Düşünmez	15.Parlak Zekâlar	24.Şimşegin Sırları	Canlılar
6.Isaac Newton	16.Bilimin Öncüleri Lavoisier	25.İşte Doğa	35.Korkuyla Savaşanlar
7.Güneş Işığı Kirli Suların	17.Stresin Biyokimyasal	26.Bellek Eridiği Zaman	36.Görmek
Artırılmasında Çok Ekili	Temelleri	27.Elektrik Çarpması	Gerçekleştirmektir
Oluyor	18.26 Eylül 2000'de	28.Amazon Ormanları Ölüyor	37.UFO'lar Gerçek mi
8.Dolunay Korkusu	Dünyamıza Bir Gökteşi mi	29.İnsan Aklının Ölçümü	Yoksa Sanrı mı?
9.Daha Önce Burada	Çarpacak?		38.Aslan Efsanesi
Bulunduk mu?	19.Sağlık ve Egzersiz		

4. SONUÇ

Türkçe Öğreniyoruz 1-2-3-4-5-6 ders kitaplarının günümüzdeki yabancılara Türkçe öğretim setlerine ışık tuttuğunu söylememiz mümkündür. Günümüzdeki ders kitapları, A1, A2, B1, B2, C1 ve C2 olarak harf ve rakamlarla seviyelendirilirken ilgili ders kitabının yalnızca rakamlarla 1-2-3-4-5-6 olarak sınıflandırıldığı tespit edilmiştir. 6 başlık altında incelenen bulgulara ait elde edilen sonuçlar, aşağıda yer almaktadır:

1.Türkçe Öğreniyoruz 1'de, 14 ders bulunmaktadır. Öncelikle okuma metinlerine yer verilmiştir. 3. 7. ve 12. dersler hariç, dil bilgisi konuları mevcuttur.

2.Türkçe Öğreniyoruz 2'de, 14 ders bulunmaktadır. 1'de olduğu gibi 2'de de ilk sırada okuma metinlerine yer verilmiştir. 14 dersin tamamında dil bilgisi konuları bulunmaktadır.

3.Türkçe Öğreniyoruz 3'te, 14 ders bulunmaktadır. 1 ve 2'de olduğu gibi öncelikle okuma metinlerine yer verilmiştir. 13. ve 14. dersler hariç dil bilgisi konuları mevcuttur.

4. Türkçe Öğreniyoruz 4'te, 20 okuma metni yer almaktadır. Bu bölümde, metinlerin seçiminde, sınıflandırmaya gidilmemiştir.

5. Türkçe Öğreniyoruz 5'te, sosyal bilimlerden 44 örnek metin yer almaktadır. Aynı zamanda şiir türüne de yer verilmiştir.

6. Türkçe Öğreniyoruz 6'da, fen bilimlerinden 38 örnek metin bulunmaktadır. Fizik, kimya ve biyoloji alanında metinler mevcuttur.

Kitabın dördüncü bölümünden itibaren Yükseköğretim Kurumu'nun tavsiyesi doğrultusunda tarih, edebiyat, dil, coğrafya, ekonomi, işletme, siyasal bilim ve hukuk konularını içeren '*Branş Türkçesine*' yer verilmiştir. Günümüzde '*Akademik Türkçe*' olarak nitelendirilen yabancıların uzmanlık bilgisine dair Türkçe öğretiminin temellerinin bu dönemlerde ortaya atıldığı sonucuna ulaşılmıştır.

İlgili ders kitabı, yabancılar Türkçe öğretimi alanında dil öğretim setlerinin üretimine önderlik eden ve yabancılar Türkçe öğretimi alanına özgü ders kitaplarının geçmişine de ışık tutan eserlerden biridir.

KAYNAKÇA

Aksan, D. (1979). *Her yönüyle dil ana çizgileriyle dil bilim*. Ankara: TDK.

Barın, E. (2004). Yabancılar Türkçe öğretiminde ilkeler. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları*, 1, 19-30.

Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E., Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş., Demirel, F. (2008). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem.

Karasar, N. (2016). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel.

Koç, N. & Hengirmen, M. (1995). *Türkçe Öğreniyoruz 1-2-3-4-5-6*. Ankara: Engin.

Selltiz, C., Wrightsman, L.S. & Cook, S.W. (1976). *Research methods in social relations* (3rd ed.). Holt Rinehart and Winston.

Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin.

ÇALIŞANLARIN KÜLTÜREL ÖZELLİKLERİNİN BABACAN LİDERLİK BEKLENTİLERİ İLE İLİŞKİSİ: YEMEN VE TÜRKİYE KARŞILAŞTIRMASI

ALAA THABİT ABDULLAH, MOHAMMED

İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İşletme
mohammed.alaa@std.izu.edu.tr, ORCID: 0009-0006-3030-1068

Doç. Dr. GÜLÇİN KAZAN

İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, İşletme ve Yönetim Bilimleri Fakültesi, Uluslararası Ticaret ve
Finansman
gulcin.kazan@izu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3877-6774

Özet

Kültürel dinamikler, hem bireysel hem de örgütsel perspektiflerde araştırmacıların sürekli ilgisini çeken bir alan olarak öne çıkmaktadır. Kültürün derinlemesine anlaşılması, Hofstede'nin 2011'deki çalışması gibi, farklı uluslararası bağlamlarda kültürel farklılıkları aydınlatan önemli çerçeveler aracılığıyla büyük önem kazanmaktadır. Bu çalışma, Yemen ve Türkiye'deki çalışanların babacan liderlik beklentileri ile Hofstede'nin "kültür boyutları ölçeği" arasındaki ilişkiyi karşılaştırmalı bir şekilde incelemeyi amaçlamaktadır.

Bu araştırma, konuyla ilgili geniş kapsamlı literatür taraması yaparak başlamış ve anket sorularını bu literatürden yararlanarak oluşturmuştur. Yemen'deki çalışanlar için İngilizce, Türkiye'deki çalışanlar için ise Türkçe anketler hazırlanarak, her iki ülkeden toplam 360 katılımcının görüşleri alınmıştır. Elde edilen veriler, SPSS yazılımı kullanılarak analiz edilmiş ve her iki ülkenin kültürel özelliklerinin liderlik beklentileri üzerindeki etkileri nicel yöntemlerle incelenmiştir. Bu çalışma, kültürel çeşitlilik ve liderlik beklentileri arasındaki ilişkiyi anlamak adına önemli bir adım atmakta ve bu iki farklı kültür arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları aydınlatarak, kültürel anlayışın liderlik yaklaşımlarına nasıl entegre edilebileceğine dair değerli içgörüler sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Liderlik, Babacan Liderlik, Kültürel Farklılıklar, Hofstede'nin Kültür Boyutları, Yemen Kültürü, Türkiye Kültürü

THE RELATIONSHIP BETWEEN EMPLOYEES' CULTURAL CHARACTERISTICS AND PATERNALISTIC LEADERSHIP EXPECTATIONS: COMPARISON BETWEEN YEMEN AND TÜRKİYE

Abstract

Cultural dynamics stands out as an area that constantly attracts the attention of researchers from both individual and organizational perspectives. An in-depth understanding of culture is crucial through important frameworks such as Hofstede's work in 2011, which illuminate cultural differences in different international contexts. This study aims to comparatively examine the relationship between the paternalistic leadership expectations of employees in Yemen and Turkey, and Hofstede's culture dimensions scale.

This research started with a comprehensive literature review on the subject, then established survey questions based on this literature. Surveys were prepared in English for employees in Yemen and in Turkish for employees in Turkey. The opinions of 360 participants from both countries were received. The data obtained was analyzed using SPSS software and the effects of the cultural characteristics of both countries on leadership expectations were examined with quantitative methods. This study takes an important step towards understanding the relationship between cultural diversity and leadership expectations and provides valuable insights into how cultural understanding can be integrated into leadership approaches by illuminating the similarities and differences between these two different cultures.

Keywords: Leadership, Fatherly Leadership, Cultural Differences, Hofstede's Cultural Dimensions, Yemeni Culture, Turkish Culture

1. GİRİŞ

Son yıllarda, kültür ve liderlik arasındaki etkileşim, akademik çevrelerde artan bir ilgi görmektedir. Özellikle, babacan liderlik anlayışı, kültürel değerlerin liderlik uygulamaları ve yaklaşımları üzerindeki etkisini vurgulayarak, kültürlerarası literatürde önemli bir yer tutmaktadır. Babacan liderlik, çalışanlara, bir aile reisi gibi şefkat ve ilgiyle yaklaşan bir liderlik türü olarak tanımlanabilir. Bu çalışma, Yemen ve Türkiye'deki çalışanların babacan liderlik anlayışına dair kültürel temelleri ve bu kültürel bağlamda liderlik beklentilerini araştırmayı hedeflemektedir. Araştırma, çalışanların görüşlerine dayanarak, bu iki ülkedeki babacan liderlik yaklaşımlarının Hofstede'nin kültür değerleri boyutları ile olan uyumunu incelemektedir (Saylık, 2017, s. iii).

Liderlik, dünya çapında psikolojik ve uygulamalı alanlarda en çok incelenen konseptlerden biridir. Yüzyıllar boyunca önemli bir rol oynayan bu eski kavram, 20. yüzyılda geniş çaplı araştırmalara konu olmuş ve sayısız liderlik tanımı geliştirilmiştir. Bu bağlamda, liderlik üzerine binlerce araştırma gerçekleştirilmiş ve liderlik kavramının çeşitli yönleri ortaya konmuştur (Burns, 1978 ; Erçetin, 2000, ; Çelik, 2012, s. 1).

Kültür ve liderlik, bir madalyonun iki yüzü gibidir. Liderler, kurum ve örgütler inşa ederek kültürel değerleri şekillendirirler ve bu süreç, kimin lider olabileceğine dair standartları belirler. İnsanın sosyal, psikolojik ve biyolojik yönleri, kişiliği üzerinde önemli rol oynar ve bu yönler kültürle iç içe geçmiştir. Kültür, insan davranışlarını etkileyen ve topluluk üyelerinin yaşam tarzını belirleyen bir sistem olarak işlev görür. Liderlik kavramı, bu kültürel farklılıklar ışığında incelendiğinde, önemli gerçekler sunar (Acartürk, 2016, s.1; Schein, 2004, s. 22-23).

Bu araştırma, Yemen ve Türkiye'deki çalışanların, babacan liderlik beklentilerine kültürel değerlerin etkisini inceleyerek, bu iki ülkeyi karşılaştırmaktadır. Daha önce Yemen ve Türkiye arasında babacan liderlik beklentilerini karşılaştıran bir çalışma yapılmamıştır ve kültürel faktörlerin etkisi yeterince incelenmemiştir. Bu eksiklikten yola çıkarak, bu iki ülke arasındaki asırlık kültürel alışverişin bu karşılaştırmayı daha da önemli kıldığı bu çalışma, çalışanların kültürel değerlerinin, özellikle babacan liderlik beklentilerini nasıl etkilediğini ve bu beklentileri açıklayabilecek kültürel boyutları ortaya koymayı amaçlamaktadır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Kültür ve Liderlik Kavramı

Kültür, tarihin çeşitli dönemlerinde farklı düşünürler tarafından çeşitli şekillerde tanımlanmıştır. 17. yüzyılda Samuel Von Pufendorf, kültürü, insanın doğaya karşı yarattığı, toplumsal bağlamda şekillenen eserlerin ve yapıların bütünü olarak tanımlamıştır. Bu tanım, daha sonraları 18. yüzyılın önde gelen düşünürlerinden Immanuel Kant tarafından benzer bir yaklaşımla ele alınmıştır, bu da kültürün insan etkinliğinin bir ürünü olarak algılandığını gösterir (Kant, 1784).

1.yüzyılda kültür, antropolojik bir bakış açısıyla, Edward B. Tylor tarafından "bilgi, inanç, sanat, ahlak, hukuk, gelenek ve diğer yetenekler ve alışkanlıkların insan tarafından toplum üyesi olarak kazanılması" olarak tanımlanmıştır (Tylor, 1871). Bu tanım, kültürün, insan toplulukları içinde sosyalleşme ve öğrenme yoluyla nasıl aktarıldığını vurgulamaktadır.

Hofstede ve diğerleri ise kültürü, "yaşam süreci içinde kazanılan, bir toplumun üyelerini diğerlerinden ayıran insan zihniyetinin kolektif programlaması" olarak açıklarlar. Bu tanım, kültürün, bireylerin ve grupların çevreleriyle olan etkileşimlerini şekillendiren öğrenilmiş değerler ve davranışlar bütünü olarak algılanmasını sağlar (Hofstede vd., 2010).

Antropolog Clifford Geertz, kültürü "anlamın dokusu" olarak tanımlar ve bu tanım, kültürün simgesel anlam ve anlatıların bir ağı olarak insan deneyimini nasıl şekillendirdiğini vurgular (Geertz, 1973).

Günümüzde kültür, toplum üyelerinin veya sosyal grupların yaşam tarzlarını belirleyen, giyimden sosyal ve aile yaşamına, çalışma düzenlerinden boş zaman aktivitelerine kadar geniş bir alanda etkili olan bir

kavram olarak kabul edilmektedir. Bu geniş tanım, kültürün insan topluluklarındaki çeşitli ve çok yönlü ifadelerini kapsar (Bulut, 2012, 217-218).

Bu çeşitli tanımlar, kültürün insan deneyiminin temel bir parçası olarak karmaşıklığını ve toplumsal bağlam içindeki rolünü vurgular. Kültür, bireylerin ve grupların yaşam tarzlarını, değerlerini ve etkileşimlerini şekillendiren, sürekli bir evrim içinde olan dinamik bir yapı olarak anlaşılmalıdır.

2.2. Liderlik ve Babacan Liderlik

Liderlik, özellikle organizasyonel bağlamda, çalışanları belirli hedefler ve amaçlar doğrultusunda motive edip harekete geçiren bir süreç olarak tanımlanmaktadır (Gerçek, 2018: 101). Babacan liderlik kavramı, son yirmi yıl içinde giderek daha fazla ilgi gören bir araştırma alanı haline gelmiştir. Bu kavramın kökenleri, Max Weber'in erken dönem çalışmalarına dayanmakta olup, Weber tarafından yasal sultanlığın bir formu olarak tanımlanmıştır (Akdeniz, 2016: 14). Weber'in bu kavramlaştırması, liderlik yaklaşımlarının toplumsal ve tarihsel bağlamlar içinde nasıl şekillendiğini göstermektedir.

Paternalist liderliği "çalışma ortamında sembolik bir baba figürü arayan ve bu figürü bulduğunda otoriteyi ve saygıyı gönüllü olarak kabul eden bireylerin liderlik anlayışı" olarak tanımlarlar (Köksal, 2011: 104).

Babacan liderlik kavramını, lider ile takipçileri arasındaki rollerin belirlendiği, bir ailedeki baba-evlat ilişkisine benzer bir yapıda açıklar. Bu ilişkide liderin, yani "babanın", takipçilerini koruma, onlara yol gösterme ve onların faydasına olacak kararları alma sorumluluğu bulunmaktadır (Durmaz, 2019: 14). Ek olarak, liderliğin, etkileşimli bir süreç olduğunu ve bu sürecin, lider ve takipçiler arasındaki etkileşim ve ilişkilerle şekillendiğini belirtir. Babacan liderlik, bu etkileşimli sürecin özel bir formunu temsil eder ve takipçilerin liderlerine duyduğu güven ve bağlılığın derinlemesine anlaşılmasını sağlar (Northouse, 2018).

3. LİTERATÜR

Uslu tez çalışmasında da, babacan liderlik algısı ve yöneticiye güven ilişkisinde kültürel değerlerin etkisini araştırmıştır. Tez, literatürde güç mesafesi yüksek ve toplulukçu toplumlarda babacan liderliğin olumlu algılandığını, ancak düşük güç mesafesi ve bireyci toplumlarda olumsuz algılandığını belirtir. Bu bağlamda, farklı kültürel değerlere sahip bireylerin babacan liderliğe yönelik algı ve tutumlarının farklılık gösterebileceği vurgulanmaktadır. Nicel bir araştırma tasarlanmış ve veriler anket formu aracılığıyla toplanmıştır. Araştırma örneklemini farklı iş kollarında özel ve kamu sektöründe çalışan toplam 753 katılımcı oluşturmuştur. Araştırma bulgularına göre, çalışanların babacan liderlik algısı ile yöneticiye güven düzeyleri arasında kuvvetli pozitif bir ilişki bulunmaktadır. Babacan liderlik algısı, yöneticiye güveni pozitif yönde etkilemektedir ve çalışanlar babacan lider davranışına ilişkin algıları pozitif olduğunu ve yöneticilerinden tatmin olduklarını belirtmişlerdir. Ancak, moderatör etki analizi bulgularına göre, babacan liderlik algısı ile yöneticiye güven ilişkisinde kültürel değerlerin anlamlı bir etkisi bulunmamaktadır. Sonuçlar, çalışanların kültürel değerlerinin bu çalışma bağlamında kayda değer biçimde önemli olmadığını ve çalışanların kültürel değerlerinin örgütte yansımalarının oldukça düşük olduğunu veya kayda değer bir sonuç ortaya çıkarmadığını göstermektedir (Uslu, 2017).

Arun vd. (2021) yaptıkları çalışmada, kültürel değerlerin liderlik rolleri üzerindeki etkilerini ve bu rollerin liderlik stilleri üzerindeki etkilerini araştırmışlardır. Çalışmanın temel amacı, farklı kültürel toplulukların liderlerin üstlenmesi gereken veya gerekmeyen roller hakkında farklı kültürel modellere sahip olduğunu göstermektir. Örneklem olarak Türkiye'de Avrupa'ya en yakın büyüyen ekonomik bölge olan ve göçmen iş gücünün arttığı şehir bölgesinden seçilmiştir. Bulgulara göre, kültürel değerler liderlik rollerini önemli ölçüde etkilemektedir. Ayrıca, roller ile babacan liderlik stili arasında bir korelasyon bulunmaktadır. Asya kültürel değerleri, Batı değerlerinden daha fazla liderlik rollerini etkilemektedir. Ayrıca, her kültür diğerini azaltmaktadır. Liderlik rolleri arttıkça, babacan liderlik stili yerine geçmektedirler. Alışma babacan liderliğin sadece kültürel olarak değil, aynı zamanda bağlamsal olarak da sınırlı olduğunu göstermiştir (Arun vd., 2021).

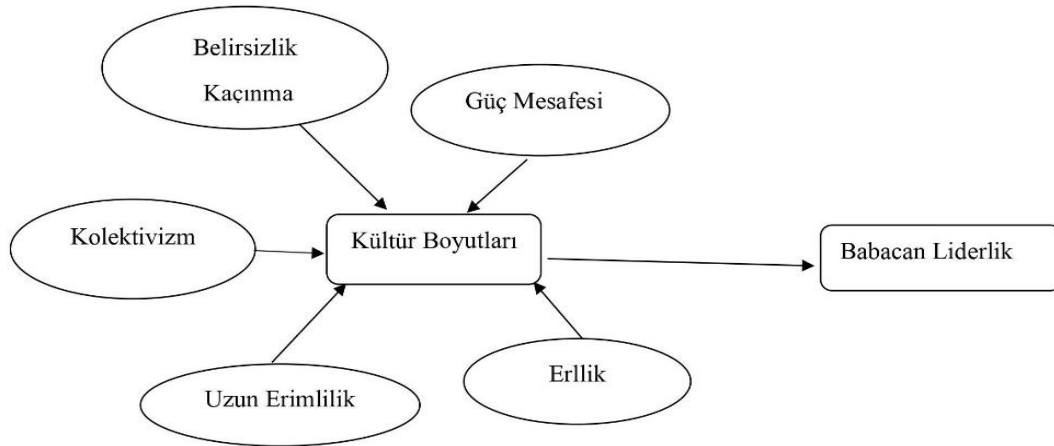
Mansur vd. (2015) yaptıkları çalışmada, Küresel Liderlik ve Örgütsel Davranış Etkinliği (GLOBE) Projesi'nden elde edilen verileri kullanarak liderlik nitelikleri ve toplumsal ve örgütsel kültürler hakkında anket çalışması yapmışlardır. Bu çalışma, paternalist liderlik niteliklerini tanımlamak için doğrulayıcı faktör analizi yöntemini kullanmış ve bu niteliklere göre toplumları sınıflandırmak üzere küme analizi gerçekleştirmiştir. Araştırma, paternalist liderliğin üç boyutu - otorite, yardımseverlik ve dürüstlük - üzerinde odaklanmıştır. Araştırma, PL'nin İyi Niyetli ve Sömürücü olmak üzere iki ayrı formunu tanımlamıştır. Çalışma, bu liderlik tarzlarının kolektivizm, güç mesafesi ve atılganlık gibi toplumsal kültürel değerler tarafından etkilendiğini bulmuştur. Bu PL biçimlerinin küresel olarak kabulünün değişken olduğu gözlemlenmiştir; bu da paternalist liderlik kavramının evrensel olarak benimsenmediğini veya her kültürde aynı şekilde yorumlanmadığını, ancak büyük ölçüde kültürel bağlama bağlı olduğunu göstermektedir (Mansur vd., 2015).

Aktaş yaptığı çalışmada, öğretmen algılarına göre ortaokul müdürlerinin paternalistik liderlik davranışları ile politik taktikleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışma, İzmir ili Gaziemir ilçesindeki 243 öğretmenden alınan anket verilerine dayanmaktadır. Öğretmen algılarına göre, paternalistik liderlikte en güçlü alt boyut ahlaki liderlik olurken, en düşük puanı çıkarıcı liderlik almıştır. Politik taktiklerde ise en yüksek puan koalisyon oluşturma iken, en düşük puan yıldırma olarak belirlenmiştir. Çalışma süresi, cinsiyet, medeni durum, yaş, hizmet süresi, gelir düzeyi ve yöneticilik görevi açısından paternalist liderlik ve politik taktikler arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Ölçekler ve alt boyutları arasındaki ilişki incelendiğinde, paternalist liderlik ile politik taktikler arasında negatif yönlü bir ilişki bulunurken, paternalist liderlik ölçeğinin yardımsever liderlik ve ahlaki liderlik alt boyutları ile politik taktikler ölçeği arasında orta düzeyde negatif bir ilişki gözlemlenmiştir. Ayrıca, paternalist liderlik ölçeğinin otoriter liderlik ve çıkarıcı liderlik alt boyutları ile politik taktikler ölçeği arasında orta düzeyde pozitif bir ilişki bulunmuştur. Regresyon analizi sonuçları, yardımsever liderlik, ahlaki liderlik ve çıkarıcı liderlik değişkenlerinin politik taktiklere etkisi açısından anlamlı yordayıcılar olduğunu göstermiştir (Aktaş, 2019).

4. ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ

4.1. Araştırma Modeli ve Hipotezi

Bu çalışmada, Yemen ve Türkiye'deki kamu ve özel sektörlerde faaliyet gösteren çalışanlar ve üst düzey yöneticiler üzerinde odaklanılmıştır. Araştırma, bu bireylerin cinsiyet, eğitim düzeyi, mesleki alan, kıdem, medeni durum ve nesil gibi değişkenlere bağlı olarak, babacan liderlik davranışları ve Hofstede'nin kültürel boyutlarına ilişkin algılarının nasıl değişkenlik gösterdiğini tanımlayıcı bir biçimde incelemeyi amaçlamıştır. İkinci aşamada, üst düzey yöneticilerin babacan liderlik davranışları ile Hofstede'nin kültürel boyutları arasındaki olası ilişkinin varlığı ve bu ilişkinin doğası araştırılmıştır.

H1: Çalışanların kültür özellikleri ile babacan liderlik beklentileri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H2: Yemenli ve Türk çalışanlar arasında kültür özellikleri arasında anlamlı farklılıklar vardır.

H3: Yemenli ve Türk çalışanlar arasında “babacan liderlik” beklentisi konusunda arasında anlamlı farklılıklar vardır.

4.2. Veri Toplama Tekniği ve Ölçekler

Bu araştırmada, anket yöntemi kullanılarak veri toplama süreci gerçekleştirilmiştir. Kullanılan anket, önceden belirlenmiş ve test edilmiş sorulardan oluşan bir teknikle hazırlanmıştır ve üç ana bölüme ayrılmıştır: Birinci bölüm, demografik özelliklere yöneliktir; ikinci bölüm, Hofstede'nin kültür boyutlarına odaklanmaktadır; üçüncü bölüm ise babacan liderlik konularını ele almaktadır.

Bu çalışma kapsamında, Yemen ve Türkiye'deki kamu ve özel sektör çalışanlarından toplamda 360 kişi (Yemen'de 198, Türkiye'de 162) tarafından anketler doldurulmuş ve veriler toplanmıştır.

Araştırmanın veri analizi, Babacan Yönetici Davranışları Ölçeği (PAYDA) ve Hofstede'nin kültür boyutlarını içeren, Yoo, Donthu ve Lenartowicz (2011) tarafından geliştirilen ölçeğin bireysel bağlamda yeniden değerlendirilmesiyle gerçekleştirilmiştir. Özgün formu “CVSCALE*-Individual Cultural Values Scale” olan ölçek Türkçeye “Bireysel Kültürel Değerler Ölçeği” olarak çevrilmiştir. Bireysel Kültürel Değerler Ölçeği; güç mesafesi 5, belirsizlikten kaçınma 5, kolektivizm 6, kısa erimlilik 6 ve erillik 4 madde olmak üzere toplamda 26 maddeden oluşmaktadır. Ayrıca ölçek, beşli likert tipi bir ölçektir. Ölçeğin güvenilirliği ve geçerliliği, Brislin, Lonner ve Thorndike'in (1973) beş aşamalı çeviri tekniği kullanılarak sağlanmıştır. Bu süreçte, ölçeğin İngilizce ve Türkçe versiyonları arasında yüksek düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Ayrıca, babacan liderlik ölçümü için Aycan ve arkadaşları tarafından geliştirilen bir ölçek kullanılmıştır. Bu ölçek, işyerinde aile ortamının oluşturulması, çalışanlara karşı kişisel ilgi, statü hiyerarşi otoritesi ve sadakat ve samimiyet beklentisi olmak üzere dört alt boyuttan oluşmaktadır.

5. ANKET ANALİZİ VE SONUÇLARI

5.1. Çalışmanın Demografi ve Özellikleri:

Bu bölümde, çalışmanın cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi, meslek, medeni durum ve çalışma süresi gibi değişkenlerin analizi, aşağıdaki tablolarda gösterildiği üzere yapılmıştır.

Tablo 1: Çalışmanın Demografi ve Özellikleri

Faktör	Aralık	Frekans	Yüzde
Cinsiyet	Erkek	284	78.89
	Kadın	76	21.11
Yaş	30 Yıldan Az	158	43.9
	30-40 Arası	132	36.7
	41-50 Arası	45	12.5
	50 ve Üstü	25	5.8
Medeni Durumunuz	Evli	236	65.56
	Bekar	124	34.44
Eğitim Düzey	Lise	27	7.50
	Ön Lisans	96	26.67
	Lisans	132	36.67
	Yüksek Lisans	73	20.28
	Doktora	32	8.89
İş Tecrübesine Göre	10 Yıldan Az	210	58.3
	10-19 Arası	85	23.6
	20-29 Arası	45	12.5
	30 ve Üstü	20	5.6
	Toplam	360	100,0

Katılımcıların çoğunluğunu erkekler oluşturmakta olup; erkek katılımcı oranı %78.89 iken, kadın katılımcı oranı %21.11'dir.

Yukarıdaki tablo, katılımcıların yaş dağılımını göstermektedir. 30 yaş altı grup toplamın %43.9'unu oluşturarak en büyük grubu temsil eder. 30-40 yaş arası çalışan sayısı %36.7 ile ikinci sırada yer alırken, 41-50 yaş arası çalışanların oranı %12.5 ile üçüncü sırada bulunmaktadır. 50 yaş ve üzeri grup ise %4.4 ile en az temsil edilen yaş grubudur.

Çalışanların medeni durumlarına göre dağılımı şu şekildedir; Evli çalışanlar %65.56 ile çoğunluğu oluştururken, bekar çalışanların oranı %34,44.06'dır.

Katılımcıların eğitim durumlarına göre Üniversite mezunu çalışanlar %36.67 ile en yüksek orana sahipken, Ön Lisans mezunu çalışanlar %26.67 ile ikinci sırada yer alır. Yüksek lisans düzeyindeki çalışanların oranı %20.28 ile üçüncü sıradadır. Doktora ve lise mezunu çalışanlar ise sırasıyla %8.89 ve %7.50 oranlarıyla en düşük oranlara sahiptir.

Araştırmada iş tecrübesine göre dağılım ise; 10 yıldan az hizmet süresi olanlar %58.3 ile en büyük grubu oluştururken, 10-19 yıl arası hizmet vermiş olanlar %23.6 ile ikinci sırada yer almaktadır. 20-29 yıl arasında hizmet süresi olanlar %12.5 ile üçüncü sırada bulunur. En uzun hizmet süresi olan, yani 30 yıldan fazla çalışmış olanların oranı ise %5.6'dır.

Araştırmada, anketin iç tutarlılığını test etmek için Alpha Cronbach katsayısı kullanılmıştır ve sonuçlar aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 2: Cronbach Katsayısının Değerleri

Değişken	Paragraf sayısı	Cronbach Alfa değeri
Tüm Anket	36	0.94
Güç Mesafesi	5	0.72
Belirsizlik Kaçınma	6	0.92
Kolektivizm	5	0.88
Uzun Erimlilik	6	0.90
Erllik	4	0.85
Babacan Liderlik Ölçeği	10	0.87

Anket sorularının Cronbach katsayısının değeri 0.94 olup, yüksek bir tutarlılığa sahip olduğunu göstermektedir. Çalışmanın maddelerine ve değişkenlerine yanıtlarda tutarlılık vardır.

5.2. Doğrulayıcı Faktör Analizi

Modelin uygunluğunu test etmek için doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Babacan liderlik tarzına ait uyum indeksi sonuçları, χ^2/df ; 5,985, RMSEA; 0,118, CFI; 0,927, GFI; 0,932, AGFI; 0,855, olarak bulunmuştur. Tablo 3'de verilen sonuçlarda GFI ve AGFI değerlerinin iyi uyumlu olduğu dolayısı ile ölçeğin uyumlu olduğu kabul edilmiştir.

Tablo 3: Babacan Liderlik Beklenti Tarzına Ait Uyum İndeksi Sonuçları

Uyum Ölçüleri	Mükemmel Uyum	İyi Uyum	Kabul Edilebilir Uyum
χ^2/df			5,985
RMSEA			0,118
CFI			0,927
GFI		0,932	
AGFI		0,855	

Babacan liderlik beklenti tarzına ait uyum indeksi sonuçları, χ^2/df ; 2,598 , RMSEA; 0,067, CFI; 0,923, GFI; 0,866, AGFI; 0,835, olarak bulunmuştur. Tablo 4'da verilen sonuçlarda GFI ve AGFI değerlerinin kabul edilebilir uyumlu olduğu dolayısı ile ölçeğin uyumlu olduğu kabul edilmiştir.

Tablo 4: Kültür Boyutları Tarzına Ait Uyum İndeksi Sonuçları

Uyum Ölçüleri	Mükemmel Uyum	İyi Uyum	Kabul Edilebilir Uyum
χ^2/df		2,598	
RMSEA		0,067	
CFI			0,923
GFI			0,866
AGFI			0,835

5.3. Kültür Boyutları Ölçeği Değişkeninin Betimsel Analizi

Tablo 5: Kültür Boyutları Ölçeği Değişkeninin Betimsel Analizi

Değişken	Değişken Ortalama	Standart Sapma
Güç Mesafesi	2.33	0.19
Belirsizlikten Kaçınma	3.77	0.07
Kolektivizm	3.36	0.18
Uzun Erimlilik	3.71	0.17
Erllik	3	0.30

Tablo 5'te görüldüğü üzere, güç mesafesi değişkeninin ortalama değeri 2.33 ve standart sapması 0.19 olarak gösterilmektedir. Belirsizlikten Kaçınma değişkeninin ortalama değeri 3.77 ve standart sapması 0.07 olarak belirtilmiştir. Kolektivizm değişkeninin ortalama değeri 3.36 ve standart sapması 0.18 olarak gösterilmektedir. Uzun erimlilik değişkeninin ortalama değeri 3.71 ve standart sapması 0.17 olarak gösterilmektedir. Ve son olarak Erllik değişkeninin ortalama değeri 3 ve standart sapması 0.30 olarak gösterilmektedir.

5.4. Babacan Liderlik Tarzı Değişkeni'nin Betimsel Analizi

Tablo 6: Babacan Liderlik Tarzı Değişkeninin Betimsel Analizi

Değişken	Değişken Ortalama	Standart Sapma
Babacan Liderlik	3.25	0.26

Tablo 6'da görüldüğü üzere, Babacan Liderlik değişkeninin ortalama değeri 3.25 ve standart sapması 0.26 olarak gösterilmektedir.

6. ÇALIŞMANIN HİPOTEZ TEZİ

Bu bölümde, araştırmacı çalışmanın hipotezlerini T metodu ve verinin testi ile iki bağımsız veriyi test etmiştir.

H1: Çalışanların kültür özellikleri ile babacan liderlik beklentileri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Hipotezi test etmek için, aşağıdaki tabloda gösterildiği gibi çoklu regresyon analizi yapılmıştır.

Tablo 7: Kültür boyutları arasındaki çoklu regresyon analiz sonucu

Bağımsız Değişken	Babacan Liderlik beklenti Tarzı / Bağımlı var								
	Parametre		Stnd. Hata			R	R ²	F	
				t	sig			f	sig
Sabit	a	.838	.138	6.089	.000	0.73	0.53	81.794	.000
Güç Mesafesi	B1	-0.032	.039	-.819	.413				
Belirsizlik Kaçınma	B2	0.167	.045	3.666	.000				
Kolektivizm	B3	0.205	.045	4.562	.000				
Uzun Erimlilik	B4	0.205	.054	3.793	.000				
Erlilik	B5	0.136	032	4.222	.000				

Tablo 7, bağımsız değişkenler olan kültür boyutları (Güç Mesafesi, Belirsizlikten Kaçınma, Kolektivizm, Uzun Erimlilik, Erillik) ve bağımlı değişken olan Babacan Liderlik beklenti tarzı arasında güçlü bir korelasyon ilişkisi olduğunu göstermektedir. Pearson korelasyon katsayısı, 0.73 ile bu ilişkiyi belirginleştirmektedir. Kültür boyutlarının Babacan Liderlik beklenti tarzı üzerindeki etkisi, yol katsayıları (-0.032, 0.167, 0.205, 0.205, 0.136) ile anlamlılık düzeyi ($p=0.05$) istatistiksel olarak önemli bulunmuştur. Bu analize göre, Kolektivizm ve Uzun Erimlilik değişkenleri en yüksek etkiye sahipken, Belirsizlikten Kaçınma ikinci, Erillik üçüncü ve Güç Mesafesi ise en düşük etkiye sahiptir. Modelde açıklanmayan %47'lik bir oran diğer faktörlerden kaynaklanmaktadır. F testi sonucu 81.794 değeriyle, anlamlılık düzeyi $p<0.000$ olarak hesaplanmıştır, bu da hipotezin 0.05 anlamlılık düzeyinde kabul edildiğini onaylar. Böylece, kültür boyutlarının Babacan Liderlik beklenti tarzı üzerinde anlamlı bir etkisi olduğu sonucuna varılmıştır.

H2: Yemenli ile Türk çalışanlar arasında kültür özellikleri arasında anlamlı farklılıklar vardır.

Tablo 8: Yemen ile Türkiye Çalışma Verilerine Göre Değişkenlerin Farklılıkları Bağımsız T Testi.

Değişkenler	Örnek Türü	Ortalama	Stnd.	T-Değeri	P-Değeri
Güç Mesafesi	Yemen	2.2101	.74035	-3.143	0.002
	Türkiye	2.4691	.82155		
Belirsizlik Kaçınma a	Yemen	3.6768	1.07116	-1.811	0.07
	Türkiye	3.8778	1.01889		
Kolektivizm	Yemen	3.2593	.87476	-2.266	0.24
	Türkiye	3.4835	1.00262		
Uzun Erimlilik	Yemen	3.5051	.89208	-4.610	0.00
	Türkiye	3.9650	.99938		
Erllik	Yemen	2.8977	.94282	-1.909	0.05
	Türkiye	3.1142	1.20850		

Tablo 8, çalışmanın değişkenlerinin t-testi (T) (-3.143, -1.811, -2.266, -4.610, 1.909-), 0.05 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı olduğu babacan liderlik beklenti tarzı Ölçeğinde çalışmanın değişkenlerinde (Güç Mesafesi - Belirsizlikten Kaçınma - Kolektivizm - Uzun Erimlilik - Erllik), iki ülke arasında anlamlı farklılıklar olduğunu göstermektedir.

H3: Yemenli ile Türk çalışanlar arasında babacan liderlik beklentisi konusunda farklılık var mıdır?

Tablo 9: Yemen ile Türkiye Çalışma Verilerine Göre Değişkenlerin Farklılıkları Bağımsız T Testi.

Değişkenler	Örnek Türü	Ortalama	Std.	T-Değeri	P-Değeri
Babacan Liderlik Beklenti Ölçeği	Yemen	3.1298	.69907	-3.141	0.002
	Türkiye	3.3932	.89179		

Tablo 9, 0.05 anlamlılık düzeyinde istatistiksel anlamlılığa sahip, çalışmanın babacan liderlik beklenti tarzının t-testinin (T) -3.141 olduğu çalışan örneğine dayanan iki ülke arasında Babacan liderlik beklenti tarzı değişkeninde anlamlı farklılık olduğunu göstermektedir.

7. SONUÇ

Çalışmada Kültür alt boyutları ile Babacan liderlik beklenti tarzı ile istatistiki olarak arasında güçlü ilişkisi olduğunu göstermektedir ve bu Pearson korelasyon katsayısı ile gösterilmektedir. Kültür boyutlarının Babacan liderlik beklentisinin üzerindeki etkisi açısından tüm Kültür boyutlarının Babacan liderlik beklenti değişkenini anlamlı şekilde etkilediğini bulgulanmıştır.

Babacan liderlik beklenti Ölçeğinde çalışmanın değişkenlerinde iki ülke arasındaki kültür boyutları anlamlı farklılıklar olduğunu görülmüştür.

Babacan liderlik beklentisi anlamlılık düzeyinde istatistiksel anlamlılığa sahip, çalışmanın babacan liderlik beklenti tarzının t-testinin verinin örneğine dayanan iki ülke arasında Babacan liderlik beklenti tarzı değişkeninde anlamlı farklılık olduğunu göstermektedir.

KAYNAKÇA

Kitap:

- Burns, J. M. (1978). Leadership. Harper & Row.
- Çelik, V. (2012). Eğitimsel Liderlik (6. Baskı). Pegem Yayıncılık.
- Geertz, C. (1973). The Interpretation of Cultures. New York: Basic Books.
- Hofstede, G., Hofstede, G. J., & Minkov, M. (2010). Cultures and organizations: software of the mind: intercultural cooperation and its importance for survival. McGraw-Hill.
- Kant, I. (1784). Beantwortung der Frage: Was ist Aufklärung? [Cevap: Aydınlanma Nedir?]. Berlinische Monatsschrift, Aralık, 1784.
- Northouse, P. G. (2018). Leadership: Theory and Practice (8th ed.). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Schein, E. H. (2004). Organizational culture and leadership. Josey Bass.
- Tylor, E. B. (1871). Primitive Culture: Researches into the Development of Mythology, Philosophy, Religion, Art, and Custom. London: John Murray.

Makale:

- Arun, K., Gedik, N.K., Okun, O. and Sen, C. (2021), "Impact of cultural values on leadership roles and paternalistic style from the role theory perspective", World Journal of Entrepreneurship, Management and Sustainable Development, Vol. 17 No. 3, pp. 422-440.
<https://doi.org/10.1108/WJEMSD-10-2020-0128>
- Bulut, S. S. (2012). Gazi eğitim fakültesi öğrencilerinin değer yönelimleri. Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi, 216–238.

- Gerçek, M. (2018). Yöneticilerin Babacan (paternalist) Liderlik Davranışlarının Psikolojik Sözleşme Bağlamındaki Beklentileri Üzerindeki Etkilerine Yönelik Bir Çalışma. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Derneği, 101–118.
- Juliana Arcoverde Mansur, Rafael Goldszmidt, & Felipe Fonseca de Araujo. (2015). Shades of Paternalistic Leadership across Cultures. Academy of Management Proceedings, 2015. <https://doi.org/10.5465/ambpp.2015.17143>
- Köksal, O. (2011). Bir Kültürel Liderlik Paradoksu: Paternalizm. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 101–122.
- Saylık, A. (2019). Hofstede'nin Kültür Boyutları Ölçeğinin Türkçeye Uyarlanması; Gerçeklik ve Güvenlilik Çalışması. Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi, 1860–1881.
- Tez:**
- Akdeniz, M. Z. (2016). Paternalistik Liderlik ve Örgütsel Adaletin Çalışanların Mutluluklarına Olan Etkisi: Sağlık Sektöründe Bir Uygulama. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul : Bahçeşehir Üniversite.
- Aktaş, T. (2019). Okul Müdürlerinin Paternalistik Liderlik Davranışları İle Politik Taktikleri Arasındaki İlişkiler. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Denizli: Pamukkale Üniversitesi.
- Durmaz, C. (2019). Babacan Liderlik - Örgütsel Sinizm İlişkisinde Yıldırma Değişkeninin Aracı, Bireycilik-Toplulukçuluk Değişkeninin Düzenleyici Rolü. Yayınlanmamış Doktora Tezi: Ankara:Hacettepe Üniversitesi.
- Dernek Çalışma Grupları üyeleri Üzerinde bir. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul : Üsküdar Üniversite
- Uslu, O. (2017) Babacan Liderlik Algısı ve Yönetiye Güven İlişkide Kültürel Değerlerin Etkisi [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

ÖZBEK TÜRKLERİNİN HAKANI MUHAMMED ŞEYBANİ HAN

BAŞBUĞ FERHAT BOZKURT MİDİ

İstanbul Aydın Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi/ Tarih
bozkurtmidi@gmail.com, ORCID: 0009-0008-7456-5270

Özet

Şeybanilerin olmadığı bir Türk-Moğol tarihinin olması şüphesiz imkansız ve hayaldir. Cengiz Han'ın oğlu Jochi'nin oğlu Şiban'ın hanedanı olan Şeybaniler veya kimi kaynaklarda Şibaniler. İlk kaynaklarda İslam'ı kabul ettikleri 1280'li yıllarda gözüktürler. Askeri güç olarak ise Altın Orda hükümdarı Özbek Han'ı destekleyen ve Özbek adını alan Türk-Moğol oymakları sayesinde güçlenen Şeybaniler Altın Orda'nın doğu kanadı olan Ak Orda hanlığına bağlı olarak Batı Sibirya bölgesinde devletleşmiş ve hükümdarları Ebul Hayır Han devrinde Ak Orda tahtını ele geçirmişlerdir. Ebul Hayır Han'ın ölümü ve Kazak Hanlığı adıyla Ak Orda ulusunun yeniden kurulmasıyla dağılan Özbek Türk kabileleri Ebul Hayır Han'ın oğlu Şah Budag'ın oğlu Muhammed Şeybani Han liderliğinde birleşerek 20 yıl Kazak Türk hükümdarlarına karşı mücadele etmek suretiyle Kazakistan'ın güneyi olan Türkistan bölgesindeki şehirlerde yeniden devletleşmiştir. Sonrasında ise 10 yıl süren mücadele sonunda Timurlu devletini yıkan Şeybani Han Maverünnehir ve Horasan'ı fethederek bölgede kudretli Şeybani Özbek İmparatorluğunu kurmuştur. Ancak devletin kuruluşundan 3 yıl sonra Şeybani Han Azerbaycan Türklerinin Şahı Şah İsmail tarafından öldürülünce devlet bir miktar güç kaybetse de 1 asır boyunca ayakta kalmıştır. Bizim görevimiz bu kudretli Türk hükümdarı Muhammed Şeybani Han'ın hikayesini anlatmaktır.

Anahtar Kelimeler: Türk-Moğol Tarihi, Şeybaniler, Kazaklar, Özbekler, Şah İsmail, Şeybani Han, Timurlular, Safeviler

MUHAMMAD SHAYBANI KHAN THE KHAGAN OF UZBEK TURKS

Abstract

It is impossible to dream to have a Turco-Mongol History Without The Shaybanids. Shaybanids, The Dynasty Of Shiban, Son Of Genghis Khan's Son Jochi, Or, İn, Some Sources, Shibanids. They Appear İn The First Sources İn The 1280's When They Accepted İslam. As a Military Power The Shaybanids Who Supported The Golden Horde Ruler Uzbek Khan And Became Stronger Thanks To Turco-Mongol Tribes That Took The Name Uzbek, Became a State İn The Western Siberia Region Under The Ak Orda Khanate, Which Was The Eastern Wing Of The Golden Horde. And Seized The Ak Orda Throne During The Reign Of Their Ruler Abul Khayr Khan. The Uzbek Turkic Tribes, Which Were Disintegrated With The Death of Abul Khayr Khan And The re- establishment of the Ak Orda nation under the name of Kazakh Khanate, united under the leadership of Muhammad Shaybani Khan, son of Shah Budag, son of Abul Khayr Khan. and fought against Kazakh Turk rulers for 20 years in Turkestan and re- nationalized in the cities of the South of Kazakhstan finally. Afterwards, after 10 years of struggle, Shaybani Khan, who destroyed the Timurid State. Conquered Transoxiana And Khorasan and established the mighty Shaybanid Uzbek Empire İn The region. However 3 years after the establishment of the state, when Shaybani Khan was killed by Shah İsmail, the Shah of Azerbaijani Turks, the state remained standing for one century even though it lost some power. Our task is to tell the story of this mighty Turkish ruler, Mohammad Shaybani Khan.

Keywords: Turco-Mongol History, Shaybanids, Kazakhs, Uzbeks, Shah İsmail, Shaybani Khan, Timurids, Safavids

1. GİRİŞ

Özbek Türklerinin kökenine gelirse O dönemin kıymetli eserlerinden Nesepname-i Özbek adlı esere göre Özbek Türkleri 92 kadar Türk-Moğol kabileden oluşan büyük bir göçebe birliğiydi. Bu birlikte yer alan boyların içinde: Özbek, Celayir, Kongrat, Alçın, Argın, Nayman, Kıpçak, Çakmak, Azak, Kalmak, Tarlık, Tudak, Burlak, Kelaçi, Kınakaş, Buyrak, Kıyat, Hitay, Tunidi, Uzculaçi, Koyçi gibi boyların

yanı sıra Kereyit, Tangut, Merkit, Mangıt, Burkut, Uyşın, Kırgız, Macar, Sulduz, Barın, Tatar, Şirin, Uygur, Kurlat, Karluk gibi kabilelerde mevcuttur.¹

Özbek ulusu ismini Cengiz Han'ın oğlu Jochi'nin soyundan Altın Orda hükümdarı Sultan Muhammed Özbek Han'dan almıştır. Bu ad hükümdarı destekleyen Türk-Moğol kabilelerine verilmiştir. Arap Seyyah İbn-ı Batuta Özbek Han'dan şu şekilde bahseder: Geniş bir ülkesi ve kuvvetli ve çöl kadar büyük bir ordusu vardı. Kafir Bizans kayzerine karşı sık sık cihad etmektedir. Döneminin kudretli ve şanlı bir sultanıydı. Kefe, Kırım, Azak, Sıgnak ve Harezm gibi ticaret şehirlerine sahipti.²

İleride Özbek tahtına çıkacak olan Şeybanilerin Atası Ebul Hayr Han ise şecere olarak Cengiz Han'ın oğlu Jochi'nin oğlu Şiban'ın soyundan İbrahim Oğlan'ın oğlu Devlet Şeyh'in oğludur ve geniş bir soya sahiptir. Hüküm bölgesi olarak Merkezi Tura olmak üzere Batı Sibiryaya olan Şeybaniler ileride Kazakistan topraklarına oradan Maverayünnehir'e uzanan bir serüvende adlarını tarihe yazdıracaktır.³

2. EBUL HAYR HAN VE TORUNU MUHAMMED ŞEYBANİ

Cengiz Han'ın oğlu Jochi'nin oğlu Şiban'ın torunları olan Şeybani hanedanı Özbek Han devrinde Şiban'ın soyundan Ming Timur tarafından idare ediliyor ve kabileleri Batı Sibiryaya bölgesinde ikamet ediyordu. Ming Timur'un soyundan gelen Mahmutek Hoca ile aynı hanedana mensup olan İbrahim Oğlan'ın torunu Ebul Hayr arasında iktidar savaşı başlamış ve Ebul Hayr Özbeklerin tahtını ele geçirerek 1428 yılında Sibiryaya'nın Tura şehrinde kendisini Han ilan ettirmiş. Böylece Altın Orda'dan siyasi olarak kopmuştur. Bu dönemde Cengiz Han'ın soyundan Urus Han'ın torunları Ak Orda hanlığı ile mücadele eden Ebul Hayr Han 1446 yılında Ak Orda tahtını ele geçirmiş ve Kazakistan'ın güneyindeki Sıgnak şehrini yeni başkent yapmıştı.⁴

Ebul Hayr Han'ın torunu olan Muhammed Şeybani Han Ebul Hayr Han'ın 11 oğlundan Şah Budag Sultan ile Akkuzu Begüm hanımefendinin oğludur. Gücünün zirvesinde olan Ebul Hayr Han Timurlu hükümdarı Uluğ Beyin kızı Rabia Begüm ile evlenmiş Şeybani Han'ın teyzesini selefi olan Ak Ordalı Barak Han'ın soyundan ve ileri zamanın Kazak Hanı Canibeg Sultan ile evlendirmiştir. Şah Budag Sultanın Oyratlar ile girişilen savaşta şehit olması sonucu Ebul Hayr Han torunları Şeybani Sultan ve Mahmud Sultan'ın velayetini üstlenerek onları yetiştirmiştir.⁵

1468 yılına gelindiğinde Ak orda tahtını geri almak isteyen Urus Han'ın torunları ve Kazak Türk Sultanları Kerey ve Canibeg 200 bin kişilik göçebe bir toplulukla isyana başlamış onların üzerine yürüyen Ebul Hayr Han ise yolda vefat etmişti. Vefat haberi duyulunda Ak Orda ülkesinin yerlisi olan kabileler ile Özbek ulusuna bağlı kabileler arasında çatışma başlamış Kazak sultanlarına katılan halkın nüfusu 1 milyona ulaşmıştı. Özbek tahtına geçen Ebul Hayr Han oğlu Şeyh Haydar'da öldürülünce Ak Orda tahtına 1470 yılında Kazak Sultanı Kerey Han çıktı. Özbek kabileleri ise dört bir yana dağılmıştı.⁶

Bu isyan olayı Muhammed Şeybani için hem geçici saklanma dönemi hem yeniden yükselişe geçme devridir. Kardeşi Mahmut Sultan ile birlikte Cengiz'in oğlu Jochi'nin soyundan Astarhan hükümdarı Kasım'a sığınan Şeybani Han kendisini destekleyen Özbek sultanları ve beylerinin fikirleri ve Kazak Türklerinin siyasi baskısı doğrultusunda Timurlulara sığınarak Buhara'ya yerleşir. Bir süre Nakşibendi tarikatından Mevlana Muhammed Hitayi'den dini kıraat eğitimi alan Muhammed Şeybani Buhara uleması ile ilişkilerini üst düzeyde geliştirmiştir. Ayrıca aynı tarikatten Hoca Muhammed Parsa'da Şeybani Han'ın akıl hocası olmuştur. Bu dönemde siyasi güç kazanan Muhammed Şeybani Özbek Sultanları ve beylerinin çağrısıyla Deşti Kıpçak'a dönerek halkının başına geçmiştir.⁷

¹Zebiniso Kamalova, *Özbeklerin Ulusal Oluşumu*, Milli Kültür Araştırmaları Dergisi, Cilt.1, Sayı.2, Niğde, Aralık 2017, s.167

²Timurlan Omorov, *Türkistan'daki Özbek Hanlığının Kısaca Tarihi ve Özbek Boyları*, Tübv Bilim Dergisi, Cilt.5, Sayı.2, Ankara, 2012, s.8

³Hayrunnisa Alan, İlyas Kemaloğlu Nurettin Hatunoğlu, *Asya'nın Sekiz Asrı Cengizogulları-Buhara Hanlığı*, Ötügen Yayınları, 3.Basım, İstanbul, Eylül 2020, s.487

⁴Timurlan Omorov, *a.g.e.*, s.10-11

⁵Nurten Kılıç, *Siyasal Kültürde Değişim: Şeybani Han ve Özbek Siyasi Oluşumu*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara, 1999, s.85-87

⁶Dana Moldabayeva, *Kazakların Zuhuru ve Kazak Hanlığının Kuruluşu*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ortaçağ Tarih Bilim Dalı, Master Tezi, Ankara, 2000, s.74-79

⁷Nurten Kılıç, *a.g.e.*, s.90-101

3. ŞEYBANİ HAN'IN SAVAŞLARI VE DEVLETİNİ KURMASI

3.1.Özbek-Kazak Savaşları:

Şeybani Han ata yurduna döndüğünde üç büyük siyasal güç vardı. Lideri olduğu Özbek ulusu, Hem akrabası hem düşmanı olan Kazak hanları ve dedesinin eski tebaası Mangıt-Nogay beyleriydi. Ayrıca bölgede Çağatay hanlığı ve Timurlularda bir güçtü. Yerleşeceği Türkistan bölgesine gelen Muhammed Şeybani Sultan barış yoluyla Arkuk şehrini teslim almış ve burada hükümdarlığını ilan etmişti. Kazak Han'ı Canibeg'in tahta çıktığı 1475'lere gelinen bu günlerde Yesi, Çimkent, Taşkent, Sayram, Otrar ve Andican'ı fetheden Muhammed Şeybani ordusuyla dedesinin başkenti Sıgnak'ı da ele geçirmeyi başardı. Ancak 1480'de tahta çıkan Kazak Hanı Burundık Sıgnak'ı geri aldı. Muhammed Şeybani'nin niyeti Deşti Kıpçak'ı ele geçirmek değildi Türkistan bölgesinde güçlenip Maveräünnehir'e yürümekti.⁸ 1488'de müttefiki Timurlular ile çıktığı Çağatay Hanlığı seferinde kendisine bir oyun oynanacağını düşünen Muhammed Şeybani Çağatay hükümdarı Sultan Mahmud Han'ın tarafına geçerek Timurlulara karşı ilk savaşını kazanmıştır. Böylece dağınık durumda kalan diğer Özbek beyleri de onun topraklarına yerleşip Şeybani ordusuna katılmaya başlamışlardır. 1490 yılına gelindiğinde Harezm bölgesindeki Adak ve Tirsek bölgelerini ele geçiren Muhammed Şeybani Sultan Harezm'in Kuzey bölgeleri ile yetinip geri dönmüştü çünkü Çağatay-Şeybani ittifakı ile Kazak hanları ve Timurlular arasında bir bölgesel savaş başlamıştı. Bu arada Şeybani Sultan'ın kardeşi Mahmut Sultan'da Sabran'ı ele geçirdi. Şeybani Sultan hocalarının tavsiyesiyle devlet sofrasını kenarından tutmuş ve toplamaya hazırdı.⁹

3.1.Özbek-Timurlu Savaşı:

1490 yılında Kazak Hanı Burundık karşısında galibiyet elde ederek hakimiyetini sağlamlaştıran ve 1500 yılına gelindiğinde gücünü sağlamlaştıran Şeybani Sultan 50 bin kişilik bir orduya sahip olmuş ve ordusunun mevcudunu 100 bine çıkarmıştı. Ayrıca amcaları Köçkuncü, Sevincek ve Süyünç Hoca Sultanlar da Deşti Kıpçak'tan topladıkları askerleriyle yeğenlerinin ordusuna katılmışlardı. 1501-1503 yılında Buhara ve Semerkand'ı ele geçirerek Timurlular üzerine istilasını başlatan Muhammed Şeybani Sultan kendisini Han ilan ederek yeni başkenti Semerkand'a taşındı. 1503-1504 yılında Fergana'yı fetheden Muhammed Şeybani Han Maveräünnehir'e sahip olduğu gibi aynı yıl Harezm bölgesini de fethetmiştir.¹⁰

Türkistan'ın idaresini amcalarına ve Buhara'nın idaresin Kardeşi Mahmut Sultan'a verdikten sonra 1506-1507 yılında Harekete geçen Şeybani Han ve ordusu Timurlu Hükümdarı Hüseyin Baykara'nın ölümünden sonra Herat, Belh, Nişabur, Meşhed, Sistan ve Merv'i ele geçirerek Timurlu imparatorluğuna son vermiştir. Böylece Turan ve Horasan tahtı Timurlulardan yine eski sahipleri olan Cengizogullarına geri dönmüştür. Bu durum aynı dönemde batıdan gelen Azerbaycan Türklerinin hükümdarı Şah İsmail ile komşu olunmasına sebep olmuştur.¹¹

4. ÖZBEK-SAFEVİ SAVAŞI VE ŞEYBANİ HAN'IN ÖLÜMÜ

Şeybani Han 1507'de Horasan'ı fethettiğinden ondan öncesinde ise Maveräünnehir'i fethettiğinde karşısında iki büyük düşman belirmişti. Biri Azerbaycan Türklerinin Hükümdarı Şah İsmail Bahadır Han diğeri ise Afganistan ve Kabil'de hüküm süren eski Timurlu Şehzadesi Babür Şah. Aynı yıl Babür'ün ordusunu Kandehar'da mağlup eden Şeybani Han şimdilik doğu tarafını güvenceye aldı, ancak asıl tehlike batıda idi. Kaynaklara göre Aynı zaman diliminde devletlerini kurup fetihler yapan Şeybani Han ve Şah İsmail Bahadır Han arasında Horasan bölgesi için rekabet başlamıştı. Şeybani Han hac yollarının Horasan'dan geçmesi dolayısıyla bölgeyi bırakmak istemiyordu. Şah İsmail ise Ehlibeyt 8. İmamı İmam Ali Rıza'nın türbesi orada olduğu için bölgeyi istiyordu.¹²

Şeybaniler ve Safevilerin komşu olması bir mektuplaşma siyasetini başlatmıştır. İlk mektup Şeybaniler tarafından 1508 yılında gönderilmiş ve mektupta Safevilere sığınan Timurlu Mirzası Bediüzzaman Mirza ve diğer Timurluların iadesini istemiş ve Horasan bölgesi hakkında uyarı çekmiştir. Ayrıca

⁸Nurten Kılıç, a.g.e, s.101-104

⁹Nurten Kılıç, a.g.e, s.108-110

¹⁰Remziye Kılıç, *Şeybanilerin Kuruluşunda Çevre Devletlerle Mücadelesi*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Dergisi, Cilt.130, Sayı.257, İstanbul, Mart-Nisan 2022, s.296-297

¹¹Remziye Kılıç, a.g.e, s.297-298

¹²Gülşay Karadağ Çınar, *Safevi-Özbek Siyasi İlişkileri ve Osmanlı'nın Tesiri*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Afyonkarahisar, 2011, s.23-26

mektubunda Şeybani Han dini tesislerin yeniden imar edilmesini ve Mekke'ye giden hac yolunun açılmasını istemiştir. Şah'ın cevabı da Han'ın mektubu gibi sükûnet içerikliydı. Her ne kadar sevgili dostumun bana muhalif tavrı olsa da Aynı Allah'a ve Peygambere inandıklarını ve Han'ın isteklerine vakıf olduğunu yazmıştır.¹³

Ancak 1509'dan sonra mektupların üslubu sertleşmişti. Şeybani Han gönderdiği mektupta Şahı bir Daruga yani vali olarak gördüğü ve Şeybani hilafetine biat ederek Irak ve Azerbaycan'ı Özbeklere teslim etmesini istemiş ve Hac yolculuğuna çıkıp sarayını ziyaret ettiğinde karşılanmasını ve biat tazelemesini bildirmiştir. Şah'ın mektubu ise sert ve şiirseldi. Her kim ki Ali'nin kulu değilse Yüz kere Mekke ve Medine'yi ele geçirse ehemmiyeti yoktur demiş ve Yakında İmam Rıza'nın türbesini ziyaret etmek için orduyla Horasan'a geleceğini söylemiştir. Böylece ipler kopmuştur.¹⁴

Savaş durumu artık başlamıştı. Şeybani Han komutanlarından Can Vefa Mirza ve Beyaku Bahadır'ı 10 bin kişilik orduyla Kirman ve Yezd bölgesine istilaya gönderdi. Bunu yapan Şeybani Han şu sözü söyleyerek gerekirse Şah'ın saldırısını beklemeyeceğini söyledi: Amacım Şeyh oğlunu gaflet uykusundan uyandırmaktır. Nitekim Şeybani Han'ın gönderdiği ordu Kirman ve Yezd'i yakıp yıkınca Bunun üzerine Şah İsmail Bahadır Han Irak, Azerbaycan ve Doğu Anadolu'dan topladığı orduyla Horasan'ı istila ederek Meşhed ve Nişabur'u ele geçirdi. Taraflar 1510 yılında Merv vilayetinde karşılaştılar. Merv kalesine kapanan Şeybani Han Ubeydullah Sultan ve oğlu Muhammed Timur Sultan'ın birliklerini beklemeden hücumla geçti ve sonuç olarak savaşı kaybederek öldürüldü. Şah İsmail Şeybani Han'ın kafatasından içki bardağı yapmış ve kellesinin derisini Osmanlı Sultanı 2.Bayezid'e ibret olarak gönderdi.¹⁵

Ancak Özbekler için bir intikam savaşı başlamıştı. 1512 yılında Muhammed Şeybani Han'ın yerine tahta çıkan amcası Köçkuncü Han ve naibi Ubeydullah Sultan'ın orduları. 1512 yılında Karşı savaşında Safevi-Babür-Timurlu müttefik ordusuyla karşılaştı. Uzun süren kanlı savaşın sonunda kazanan Özbekler olmuş Safevi emiri Necmi Sani öldürülürken Afganistan Timurlu hükümdarı Babür Şah ise Kabil'e geri kaçmıştır. Bundan sonra orduların başına geçen Ubeydullah Sultan aynı yıl Herat, Belh ve Merv'i geri alsada Meşhed ve Nişabur Safevilerin elinde kalmıştır. Sonuç olarak Muhammed Şeybani Han'ın intikamı alınsa da Batı Horasan'ın geri alınması için savaş devam edecekti.¹⁶

5. ŞEYBANİ HAN'IN DEVLET TEŞKİLATI

Şeybaniler'de Hanların kurultaya başkanlık etme, sikke bastırma ve hutbe okutma dışında yetkileri yoktur. Hanlar ve Sultanlar içişlerinde kendilerine ayrılan bölgelerde bağımsız olsa da savaş zamanı bir ortak güce dönüşüyorlardı. Ayrıca Ubeydullah Han döneminde Türkistan'ın Sabran şehri dahil bir çok şehirde ilim faaliyetleri yürütülüyor ve devlet tarafından destekleniyordu. Ayrıca Horasan ve Maverâünnehir'de yapılan medreselerde kıymetli şairler ve alimler yetiştirilmiştir. Fuat Köprülü'ye göre Şeybaniler vakıf faaliyetlerini yine devlet politikası olarak sürdürmüşlerdir. Şeybani Han Semerkand'ı ele geçirdikten sonra yaptırdığı Medrese-i Hani kurumunun gelirleri için kendi şahsi mülkünden vakıflar kurdurmuştu. Devlet içinde ayrıca Şeybani Han devrinden beri Nakşibendi tarikatı her alanda desteklenmiştir.¹⁷

6. SONUÇ

Konunun sonunda şunu anladım ki Şeybaniler çevremiz dışında pek az bilinse de gerek Türk-İslam tarihine gerek Türk-Moğol tarihine adını yazdıran Şeybaniler ve Özbek Türkleri Ebul Hayr Han döneminde 40 yıl Deşti Kıpçak'ta hükümdarlık yaptıktan sonra Muhammed Şeybani Han döneminde Timurlu hanedanını yıkarak Maverâünnehir, Türkistan ve Horasan'da tam 1 asır boyunca padişahlık yapan Şeybani İmparatorluğunu kurmuş ve bir dönem Safeviler ve Babürlülere korku salmış ve onlara karşı Osmanlı Türkleri ile ittifak bile kurmuştur. Kısaca özetlersek Cengiz Han'ı oğlu Jochi'nin oğlu Şiban'nın soyuna mensup olup onun ismine nispetle Şeybaniler adını alan bu Müslüman Türk-Moğol

¹³Gülay Karadağ Çınar, a.g.e, s.26-27

¹⁴Gülay Karadağ Çınar, a.g.e, s.30-35

¹⁵Gülay Karadağ Çınar, a.g.e, s.36-40

¹⁶Gülay Karadağ Çınar, a.g.e, s.41-45

¹⁷İsmail Türkoğlu, Şeybaniler, TDV İslam Ansiklopedisi, 39.Cilt, İstanbul, 2010, s.45-47

devletine tarih araştırmalarında daha fazla önem verilmelidir. Bizim görevimiz sadece bu konuyu hazırlamak ve sunmaktır.

KAYNAKÇA

- MOLDABAYEVA, Dana, Kazakların Zuhuru ve Kazak Hanlığının Kuruluşu, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ortaçağ Tarih Bilim Dalı, Master Tezi, Ankara, 2000
- TÜRKOĞLU, İsmail Şeybaniler, TDV İslam Ansiklopedisi, 39.Cilt, İstanbul, 2010
- ÇINAR, Gülay Karadağ, Safevi-Özbek Siyasi İlişkileri ve Osmanlı'nın Tesiri, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Afyonkarahisar, 2011
- KILIÇ, Remziye, Şeybanilerin Kuruluşunda Çevre Devletlerle Mücadelesi, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Dergisi, Cilt.130, Sayı.257, İstanbul, Mart-Nisan 2022
- KILIÇ, Nurten, Siyasal Kültürde Değişim: Şeybani Han ve Özbek Siyasi Oluşumu, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara, 1999
- OMOROV, Timurlan, Türkistan'daki Özbek Hanlığının Kısaca Tarihi ve Özbek Boyları, Tübav Bilim Dergisi, Cilt.5, Sayı.2, Ankara, 2012
- KAMALOVA, Zebiniso, Özbeklerin Ulusal Oluşumu, Milli Kültür Araştırmaları Dergisi, Cilt.1, Sayı.2, Niğde, Aralık 2017
- ALAN, Hayrunnisa, KEMALOĞLU, İlyas, HATUNOĞLU, Nurettin, Asya'nın Sekiz Asrı Cengizogulları-Buhara Hanlığı, Ötüken Yayınları, 3.Basım, İstanbul, Eylül 2020

4-6 YAŞ ÇOCUKLARDA EKРАН BAĞIMLILIĞI VE ANNENİN KAPSAYICI İŞLEVLERİ VE TUTUMU ARASINDAKİ İLİŞKİ

ZEHRA SEKMAN BIYIK

Arel Üniversitesi, Psikoloji Bölümü
z.sekmanbiyik@gmail.com, ORCID: 0009-0003-4827-7180

Özet

Çalışmanın temel amacı tüm dünyada yaygın olan çocuklardaki sanal bağımlılığın sebepleri üzerinde yoğunlaşmak ve okul öncesi yaş grubunu medya bağımlılığına iten faktörlerde annenin işlevini araştırmaktır. Anne çocuk ilişkisini taramak için 2 farklı ölçek tercih edilmiştir. Özyürek, A. nın geliştirmiş olduğu "anne baba tutum ölçeği (ABTÖ); Baumrind in ebeveynin çocuklarına karşı kendi geçmiş yaşantıları yolu ile deneyimledikleri bir ebeveyn figürünü standardize ederken; Zapçı Erol ve Şimşek (2018) tarafından geliştirilen "kapsayıcı ebeveyn ölçeği" ise psikodinamik bir tabana sahip bir veriye ulaşmamıza olanak sağlar. Dolayısı ile her iki ölçek ile ilişki düzeyi ve bu ilişki düzeyine göre çocuklardaki ekran bağımlılığının seviyesinin ölçülmesi amaçlanmıştır.

Nicel araştırma yöntemlerinden ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmanın evreni İstanbul da yaşayan, 4,5 ya da 6 yaşında çocuğa sahip olan 25 ile 45 yaş arası 350 anneden oluşmaktadır. Araştırmaya yönelik istatistiksel veriler SPSS 27 programı kullanılarak elde edilmiştir. Korelasyon ilişkilerinin analizinde Pearson korelasyon analizi, demografik ölçek puanlarını değerlendirmek için t testi ve ANOVA testleri kullanılmıştır. Elde edilen bulgulara bakıldığında çocuklardaki sanal bağımlılığın annenin eğitim durumu ve ailenin maddi durumu ile arasında pozitif bir bağlantı tespit edilmiş, anne ile olan psikodinamik ilişkinin iyi olma hali ile annenin demokratik tavrı arasında da uyumlu bir bağlantı tespit edilmiştir. ve bu bağlantının da bağımlılık üzerinde etkileri tartışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Bağımlılık, Annenin Kapsayıcı İşlevi, Ebeveyn Tutumu, Okul Öncesi

RELATIONSHIP BETWEEN SCREEN DEPENDENCY IN 4-6 YEAR OLD CHILDREN AND THE MOTHERS INCLUSIVE FUNCTIONS AND ATTITUDE

Abstract

The main aim of the study is to focus on the causes of virtual addiction in children, which is prevalent worldwide, and to investigate the role of the mother in the factors leading preschool-aged children to media addiction. Two different scales were preferred to examine the mother-child relationship. The Parental Attitude Scale (PAS) standardizes a parental figure experienced by parents towards their children through their own past experiences, while the "Inclusive Parenting Scale" developed by Zapçı Erol and Şimşek (2018) enables us to access data with a psychodynamic basis. Therefore, the aim was to measure the level of screen addiction in children according to the relationship level with both scales. The relational scanning model, one of the quantitative research methods, was used. The population of the study consists of 350 mothers aged between 25 and 45 years old living in Istanbul and having a child aged 4, 5, or 6 years old. Statistical data for the research were obtained using the SPSS 27 program. Pearson correlation analysis was used for the analysis of correlation relationships, t-tests and ANOVA tests were used to evaluate demographic scale scores.

Upon examining the findings, a positive correlation was found between virtual addiction in children and the mother's education level and the family's financial situation. A harmonious connection was also identified between the mother's psychodynamic relationship with the child and her democratic attitude, along with the well-being of the relationship, and the effects of this connection on addiction were discussed.

Keywords: Addiction, Maternal Inclusive Function, Parental Attitude, Preschool

1.GİRİŞ

Yetişkinlerde olduğu kadar günümüzde çocuklar için de ciddi bir problem olarak görülen medya bağımlılığı gün geçtikçe tehlikeli boyutlara varmaktadır. Biyolojik ve psikolojik olarak olgunluğa ulaşmış olmasına rağmen yetişkinlerde birçok zararları konuşulmakta olan ekran bağımlılığının zararları okul öncesi yaş grubu için çok daha tehlikeli ve zararlı boyutlara ulaşmaktadır.

Çocukları bu tehlikeden koruyabilmek için önce onların medya ve ekran bağımlılığına olan maruziyetinin altındaki sebepleri incelemek gerekmektedir.

2.ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Araştırmada nicel araştırma dahilinde yazılı bir anket çalışması aracılığıyla veriler toplanmıştır. Dijital ortamda sunulmuş olan anket yöntemi, kademeli şıklar içeren, puanlamaya açık likert tarzı ölçeklerden oluşmaktadır.

İstanbul’da ikamet etmekte olan okul öncesi çocukların velilerine veri tabanlı anketler uygulanarak toplam 300 kişilik bir veri elde edilmesi amaçlanmıştır

Kişisel Bilgi Formu Bu form araştırmacı tarafından gerekli olan bilgileri kapsayacak şekilde hazırlanıp kullanılmıştır. Formda yer alan bilgiler araştırmanın niteliğine hazırlanmıştır. Bu form çocuk ve ebeveynine ait bilgileri (ebeveyn yaşı, ebeveyn cinsiyeti, ebeveyn medeni durumu, ebeveyn çalışma durumları, ebeveyn öğrenim durumları, ailenin aylık gelir durumu, çocuğun yaşı – cinsiyeti- çocuğun kardeş sayısı) belirlemek için hazırlanmıştır

Anne baba tutum ölçeği Özyürek A. tarafından hazırlanmış olan 2-6 yaş arası çocuğu olan ebeveynlerin çocuk yetiştirirken çocuğa karşı takınmış olduğu tutumları incelemek için geliştirilmiş olan “Ebeveyn Tutum Ölçeği” 5’li likert tarzında cevapları olan toplam 23 maddeden oluşmaktadır. Ebeveyn tutumları ölçekte, “demokratik”, “otoriter”, “izin verici” olarak üç ayrı boyutta incelenmektedir. Ve ebeveynin tutumu belirleme amacı taşımaktadır

Sorunlu ekran kullanım ölçeği: 4-11 yaş aralığında olan çocuklardaki problemli ekran kullanımını ölçmek için Domoff ve arkadaşları (2017) tarafından geliştirilmiş olup, Furuncu ve Öztürk (2020) tarafından Türkçeye uyarlanmıştır. Ölçek 9 maddeli ve tek faktörlü olarak karşımıza çıkmaktadır.5li likert türü bir ölçektir (1: asla 5:her zaman). Ölçek puanı elde etmek için tüm maddelerden alınan puanın ortalaması gerekmektedir. Ölçekten alınan yüksek problemli ekran kullanımını ifade etmektedir.

Ebeveyn kapsayıcı işlev ölçeği: Zapçı, Erol ve Şimşek (2018) tarafından geliştirilen ölçek ile elde edilmek istenen bulgu anne ve çocuk arasındaki ilişkiyi incelemektir. Çocukların ilişkisel olarak yaşamış oldukları problemlerin sebebini bulmak ve bu problemlere yönelik müdahale yolu izlemektir.

Ölçek 5’li likert tarzı olmakla beraber 36 maddeden oluşmaktadır. Endişe, ayrılığa hassasiyet, eş ile ilişki, katı kuralcı ilişki, kapsanamayan ilişki ve doyum odaklılık olmak üzere 5 al dalı bulunmaktadır.

2.1.Ekran Bağımlılığı

Bağımlılık güven ve destek alabilmek için bir başka kişi ya da nesneye gereksinim duyma eğilimidir. Türkiye bağımlılıkla mücadele eğitim programına göre bağımlılık; kişinin yaptığı bir fiil veya kullandığı bir nesne üzerindeki kontrolünü kaybetmesidir (Ögel ,2018).

Ochterbeck, D, Forberger,S e göre bağımlılık beyinden kaynaklı bir problemdir. New York’lu psikiyatrist olan Ivan Golberg ilk olarak internet bağımlılığının bir bozukluk olabileceğini öne sürmüştür. Bundan sonra bu konu ile alakalı birçok araştırma yapılmıştır. Aşırı internet kullanımı madde bağımlılığı ile birebir aynı olmamakla beraber birçok özelliğini taşıyan dürtü bozukluğu olarak kabul edilmektedir.(Ran Tao, Xiuqin Huang, Jinan Wang, Huimin Zhang, Ying Zhang, Mengchen Li)

2.2.Televizyon Bağımlılığı

John Laiga Baird tarafından 1927 de icat edilen televizyon şüphesiz yüzyılın en önemli buluşlarından (Wikipedi 2024).

Kaynaklar televizyonun tarifinde toplumsallaşmayı sağladığını belirtirken küçük çocuklar için anne babadan sonra öğretici faktör alanında en önemli etken olarak nitelemektedir (Karaca, Y., Pekyaman, A., & Güney, H. 2007).

Televizyonun en önemli özelliği olan tek taraflı etkinliği ve izleyicinin pasif olması (Akpınar, M, E 2021) ve bu özellik zamanla bağımlılık oluşturan etkenlerden sayılmaktadır. Uzun süre pasif bir şekilde televizyona maruz kalmak okul öncesi çocuklarda dil gelişimini önemli ölçüde etkilerken (Kılıç, T 2021) göz yorgunluğu ve postür sorunlar gibi fiziksel sorunlara, hayal gücü ve problem çözme becerilerini etkileyerek sosyal becerilerine ve (Gönülal, O 2023), Ergeç, N. E., & Doğan, M. E. (2016) korkulu sahneler sebebi ile gördükleri kabuslar sebebi ile uyku düzenlerini bozarak sağlıklarına ket vurmaktadır.

Postman (1995), çocukların televizyon aracılığı ile yetişkinlerin meşgul olduğu dünyasına ait toplumsal, parasal ve cinsel ilişkilere, şiddet olayları, çatışma ya da kavga veya hastalık ve ölümle ilgili ‘sırlar’a vakıf olarak maruz kaldığı için, bunun ise çocukluğun yok oluşu anlamına geldiğine işaret eder. (Paker, YCY, Cesur, S. ve Paker, O. 2007).

2.3.Video, Hazır İçerikler Bağımlılığı

Çocuklar tarafından en fazla izlenen dijital platform olan “you tube” içerikleri ile ilgili sınırlı çalışma bulunmaktadır. Mevcut araştırma sonucunda da içeriklerin; tüketime özendirme, emek sömürüsü, sağlıksız beslenmeye teşvik, olumsuz duygulara yönlendirme gibi temaların işlendiği kaydedilmiştir (Ünlükaya, A., Savaş, S., Sucu, İ.2021).

2.4. Dijital Oyun

Dijital oyun bağımlılığı ile çocuklarda baş gösteren davranış problemlerini ele alan birçok çalışma da mevcuttur (Sallayıcı, Z. Yöndem, Z, D 2020), Ülkemizde bu konuda çalışmalar yapılmakla beraber net bir veri toplanamayışının en büyük sebebi oynanan oyunların kopya ya da orijinal olmayan crack versiyonlarının oynanmasıdır

Çocukların oyun bağımlılığı ebeveyn ilişkilerini zedelerken (Yıldırım, S) oyunların yabancı kaynaklı olması, çocukların Türk toplum yapısına uygun düşmeyen içeriklere maruz kalmasına neden olmaktadır. ASPB, (2017)

En yüksek riske sahip olan oyunlar oyuncunun pasif değil aktif bir şekilde adam öldürerek puan kazandıran oyunlardır. (ebeveynakademisi) Çocukların, “hepinizi öldüreceğim” türevi sanal oyunlarla “şiddet makinesi” ne dönüşme ihtimali oldukça yüksek görülmektedir (Güneş, 2017). Nitekim haber manşetlerinde çocukların oynamış oldukları oyunlardan etkilenecek birbirlerini öldürdüklerine dair haberler mevcuttur (Hürriyet ,NTV 2020).

Momo ve mavi balina oyunlarında kullanılan ludolojik yaklaşım ile sistemli bir şekilde çocukları kendilerine zarar vermeye yöneltmektedir. Vücut ile deney yapmak gibi ya da arazideki hayal ürünü olan ürkütücü yaratıkları yok etmek için sağladıkları motivasyon sıradan komutlar olup oyunun asıl amaç ve hedefi değildir. Bu açıdan bakıldığında her iki oyun da birer meydan okuma ve cesaret göstergesi içermektedir. Zamanla çocuğu işlevsel bir ödülden mahrum bırakarak umutsuzluğa sürüklemektedir. Zamanla yalnızlaşan oyuncu bedeni ile baş başa kaldıkça oyundaki sanal gerçekliğe uyum sağlama çabasına girmektedir (Yücel, V. 2019).

Çocukların birçoğu tarafından popüler olan “roblox” oyununun 8 yaş üstü çocukların oynayabilecekleri, çocukların arkadaşları ile sohbet ederken kendi evrenlerini inşa edebilecekleri bir oyun platformu idi. Çocuklar bu platform aracılığı ile tanıdıkları arkadaşları ile sohbet ederek bazen yabancı arkadaş edinerek yabancı dillerini geliştirebiliyorlar, bazen kurulu bir oyun oynayarak bazen de kendi tasarımlarını oyuna dökkebilmekte idi. Ancak zaman içinde muhtemelen popüleriteyi artırma amacı ile

popüler içeriklerin konulması, çocuklar arasında gittikçe yaygınlaşan dijital zorbalık buna ilaveten dijital cinsellik yayılmaya başladıkça artık bu oyun da güvenli olmaktan çıkmıştır (Toker,O).

2.5. Annenin Kapsayıcı İşlevleri

“Kapsayıcı genel işlevler” ile aynı bağlamda konuşulan “bağlanma kuramı” ilk olarak Bowlby tarafından ortaya atılmıştır.

Bowlby (1973) göre; erken yıllarda bakım sistemlerinin özellikleri tarafından şekillenen duygu, düşünce ve davranış örüntülerinin beşikten mezara kadar sürdüğünü ve gelişim süreci içinde diğer ilişkilere de genellendiğini öne sürmüştür.

Bebek ile anne arasındaki bağ, annenin zihninde başlamaktadır. Annenin zihnindeki, bilinç dışında bebeğe karşı hissettikleri aktarım yoluyla bebeğe geçmektedir. (Direk,S 2021) Annenin emzirirken bile sinirli, agresif tutumları bebeğe geçerek ileriki yıllarda öfkeye yatkınlığa neden olduğundan bahsedilmektedir (Çankırılı A.,Aydın,T 2012). Winnicot un “holding” (tutma) (Miller,A. 2006) kavramı , Bion un “kapsayıcı İşlev” aynı anlamı çağrıştırmaktadır. Winnicot(2018) bebeğin her an kaygı içinde olduğunu söyleyerek karşılaştığı her yeni durumun travmatik olabileceğini söylemektedir. Ve bu durum ile başa çıkabilmesi ancak annenin tutma yani (holding) tutumu ile gerçekleşmektedir (Erol, E. Zapçı,N.2021). Bion, bebeğin doğum itibari ile baş etmeğe çalıştığı bebeğin ilkel ihtiyaçlarına “beta öğeler” adını vermektedir. Beta öğeler açlık susuzluk uykusuzluk gibi iç (biyolojik) uyarılar; ses, ışık gibi (dış) çevresel uyarılar olarak iki kısımdır. Ve bu uyarılar bebek için oldukça rahatsız edicidir. Bu durumda bu uyarıların gerekliliğini yerine getirmek üzere anne bu ihtiyacı algılar yani beta öğeleri alfa öğelere dönüştürür. Başka bir deyişle anne, bebeğin rahatsızlığını rahatlamaya dönüştürür.ve bu durumda bebek “kapsanan” anne ise “kapsayan” konumunda olmaktadır. Beta öğelerin alfa öğelere dönüşmesi esnasında zihin üretmeye ve yorumlama işlevine başlayarak bilinç ve bilinçaltı işlenmeye başlamaktadır. Düşüncelerin bilinçten bilinçaltı boyutuna taşınması alfa ögesi ile gerçekleşmektedir. Beta unsurunun yoğun olması ve bilinçaltına işlenememesi bir takım düşünce bozuklukları oluşmaya başlayarak bilinç ve bilinçaltı ayrımı bozulmaya başlamaktadır (Parman,T.2003). Bion un “kapsayıcılık” Winnicot un “holding” kavramı ve Bowlby nin güvenli bağlanma ile anlatmaya çalıştıkları şey, annenin çocuk ile senkronize olması onun ihtiyaçlarına eş zamanlı olarak cevap verebilme ruh durumuna sahip olabilme kapasitesidir.

2.6. Anne Baba Tutumları

Ebeveynin çocuğa karşı geliştirmiş oldukları tutumları, çocuğun, diğer bireylere, nesne ve tüm yaşama karşı benimsediği tutum ve davranışların temelini oluşturmaktadır.

Ebeveyn tutumları bazı kategorilere ayrılmıştır. A) aşırı hoşgörülü tutum B) Aşırı koruyucu tutum C) Reddedici Tutum D) Baskılı ve otoriter tutum E) Gevşek tutum F) Tutarsız Tutum .(Sargın, N.2015) L. Kanner’in tasnifi ise 4 e ayrılmaktadır. A) normal aile modeli B) ilgisiz, olumsuz aile modeli C) titiz, üstünlük uyan, baskıcı aile modeli D) aşırı düşkün aile modeli (Çakmaklı, K 2008) Baumrind’in tanımladığı ebeveyn kategorileri ise;A) izin verici tarz B) otoriter tarz C) açıklayıcı- otoriter tarz (demokratik) D) Aşırı koruyucu tarz dan oluşmaktadır.

3. SONUÇ

Tablo 1. Çocuğun Cinsiyetine Ait Dağılım Bulguları

		n	%
Çocuğun Cinsiyeti	Kız	209	56.9
	Erkek	158	43.1
	Toplam	367	100.0

Yukarıdaki bulgulara göre, çocuğun cinsiyetinin %56.9'u kız, %43.1'i erkek olduğu saptanmıştır.

Tablo 2. Memeden Kesme Sürecine Göre Problemlı Medya Kullanım Ölçeği Puanlarının Karşılaştırılması

	Çocuk Sayısı						F(2,36)	p	Post-Hoc
	Kolay ¹ (n=15)		Orta ² (n=155)		Zor ³ (n=53)				
Bağımlı Değişkenler	$\bar{X}$	SS	$\bar{X}$	SS	$\bar{X}$	SS			
Problemlı Medya Kullanım Ölçeği	19.1 5	7.06	20.71	7.27	23.3 6	6.17	7.35	0.001* *	3>1,2

*** $p < .001$, ** $p < .01$, * $p < .05$ Kullanılan Test: Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA)

Verilen bulgulara ait sonuçlar incelendiğinde, Problemlı Medya Kullanım Ölçeđinden ($F(2.364)=7.35$, $p < .01$) aldıkları puanlar memeden kesme sürecine göre karşılaştırıldığında, karşılaştırılan gruplar arası bir farklılık olduğu gözlemlendi. Tukey bulgularına sonuçları ele alındığında, memeden kesme sürecini zor geçirenlerin aldığı puanları süreci orta ve kolay geçirenlere kıyasladığımızda anlamlı seviyede yüksek puan aldığı gözlemlendi.

Tablo 3. Problemlı Medya Kullanım Ölçeği ile Anne Baba Tutumları Ölçeği Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

	Problemlı Medya Kullanım Ölçeği
Demokratik Tutum	-.35**
Baskıcı ve Otoriter Tutum	0.02
Aşırı Hoşgörölü Tutum	.15**

** $p < 0.01$, * $p < 0.05$ Uygulanan testin ismi: Pearson Korelasyon Testi

Verilen bulgulara ait sonuçlar incelendiğinde, Problemlı Medya Kullanım Ölçeği ile Demokratik Tutum ($r = -.35$, $p < 0.01$), Problemlı Medya Kullanım Ölçeği ile Aşırı Hoşgörölü Tutum ($r = -.15$, $p < 0.01$) değişkenleri arasında düşük ve orta düzey negatif korelasyonlar saptandı.

Tablo 4. Problemlı Medya Kullanım Ölçeği ile Ebeveyn-Çocuk Kapsayıcı İşlev Ölçeği Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

	Problemlı Medya Kullanım Ölçeği
Ebeveyn-Çocuk Kapsayıcı İşlev Ölçeği	.39**
Endişe-Ayrınlığa Hassasiyet	0.10
Eş İle İlişki	.29**
Kapsanamayan İlişki	.26**

Doyum Odaklılık	.34**
Katı Kuralcı İlişki	.33**

** $p < 0.01$, * $p < 0.05$ Uygulanan testin ismi: Pearson Korelasyon Testi

Verilen bulgulara ait sonuçlar incelendiğinde, Problemlili Medya Kullanım Ölçeği ile Ebeveyn-Çocuk Kapsayıcı İşlev Ölçeği ($r=.39$, $p<0.01$), Problemlili Medya Kullanım Ölçeği ile Eş İle İlişki ($r=.29$, $p<0.01$), Problemlili Medya Kullanım Ölçeği ile Kapsanamayan İlişki ($r=.26$, $p<0.01$), Problemlili Medya Kullanım Ölçeği ile Doyum Odaklılık ($r=.34$, $p<0.01$), Problemlili Medya Kullanım Ölçeği ile Katı Kuralcı İlişki ($r=.33$, $p<0.01$) değişkenleri arasında düşük ve orta düzey pozitif korelasyonlar saptandı.

Araştırma bulgularına bakıldığında anne baba tutumları ve annenin kapsayıcı işlevleri arasındaki ilişkinin ekran bağımlılığını oldukça ciddi oranda etkilediği saptanmıştır.

Bununla beraber memeden kesilme sürecinin zorlukla geçiren çocuklardaki medya bağımlılığının yüksek olması her çocuktaki bağımlılık indeksinin farklı olmasını düşündürmektedir. Ve bu konu sadece başlı başına bir araştırma konusu oluşturma potansiyeline sahiptir.

Oranların yüzde yüz bir etkileşime sahip olmadığı göz önünde bulundurulduğunda ekran bağımlılığına bir diğer etkenin de çocukların sokaklardan koparılmış olmasına bağlanması mümkündür.

KAYNAKÇA

- Ögel (2018). Yeşilay Yayınları. <https://www.yesilay.org.tr/tr/bagimlilik/bagimlilik-nedir>
- Is a brain-based understanding of addiction predominant? An assessment of addiction researchers' conceptions of addiction and their evaluation of brain-based explanations
- Ochterbeck, D., Forberger, S. Drug and Alcohol Review Volume 41, Issue 7
- Proposed diagnostic criteria for internet addiction. Ran Tao, Xiuqin Huang, Jinan Wang, Huimin Zhang, Ying Zhang, Mengchen Li. Addiction Volume 105, Issue 3
- Wikipedia. 2024 .<https://tr.wikipedia.org/wiki/Televizyon#:~:text=Tarih%C3%A7e,-1939%20y%C4%B1l%C4%B1nda%20ABD&text=Televizyon%201923%20y%C4%B1l%C4%B1nda%2C%20John%20Logie,g%C3%B6r%C3%BCnt%C3%BClerin%20kalitesi%20Baird%20taraf%C4%B1ndan%20geli%C5%9Ftirilmi%C5%9Ftir.>
- Karaca, Y., Pekyaman, A., & Güney, H. (2007). Ebeveynlerin televizyon reklam içeriklerinin çocuklar üzerindeki etkilerini etik açıdan algılamalarına yönelik bir araştırma.
- Kılıç, T. (2021) televizyonun Çocuklar üzerindeki Etkileri. https://www.youtube.com/watch?v=NqTXk59WG_0
- Gönülal, O. (2023) Otizm Ekran ile tetiklenir mi? (Uyaran Eksikliği, 3T, Geç Konuşma..) <https://www.youtube.com/watch?v=6XBn6aqBpHI>
- Ergeç, N. E., & Doğan, M. E. (2016). Medyada Şiddet; Televizyon Çizgi Diziler Üzerine Bir İnceleme. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 25(1), 43-58.
- Paker, YCY, Cesur, S. ve Paker, O. (2007). Televizyon ve Çocuk: Çocukların TV Programlarına İlişkin Tercihleri. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 6(19), 106-125.
- Akpınar, M. E. (2021). TELEVİZYON VE İNTERNET HABERCİLİĞİNİN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ. Medya ve Kültürel Çalışmalar Dergisi, 3(1), 61-70. <https://doi.org/10.29228/mekcad.6>
- ÜNLÜKAYA, A., SAVAŞ, S., & SUCU, İ. (2021). YOUTUBE ÇOCUK KANALLARINDA BULUNAN VİDEO İÇERİKLERİNDEKİ TEMALARIN ORTAYA KOYULMASINA YÖNELİK BİR ÇALIŞMA. Journal of Business in The Digital Age, 4(1), 33-49. <https://doi.org/10.46238/jobda.962705>
- Sallayıcı, Z., Yöndem, Z. D. (2020) Çocuklarda Bilgisayar Oyun Bağımlılığı Düzeyi İle Davranış Problemleri Arasındaki İlişki. Bağımlılık Dergisi – Journal of Dependence | 2020; 21(1):13-23.
- Yıldırım, S. MEDYA VE ÇOCUK İSTİSMARI. Anasay, (10), 107-122.

<https://www.hurriyet.com.tr/egitim/cinayet-turkiyeyi-soke-etmisti-olduren-oyun-anneler-babalar-dikkat-41665135>

<https://www.ntv.com.tr/teknoloji/cocuklar-dehset-sacti-gercek-sanal-birbirine-karisiyor>

<https://ebeveynakademisi.trtcocuk.net.tr/makale/zararli-oyun-yararli-oyun-ayrimi-nasil-yapilir-11911506>

<https://www.aile.gov.tr/media/2496/dijital-oyunlar-icin-cocuk-ve-aile-rehberligi-calistayi-raporu.pdf>

Güneş, A. (2017) Çocuk Eğitiminde Doğru Bilinen Yanlışlar. İstanbul. Timaş Yayınları. 115. Baskı

Yücel, V. (2019). ZARARLI DİJİTAL OYUNLAR ve ÇOCUKLAR. Avrasya Sosyal Ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 6(7), 340-353.”

Toker, O. 2020. Dijital Oyunlar. <https://orhantoker.com/blog/>

Direk, S.(2021) 3-6 Yaş Okul Öncesi Çocukların Sosyal Yetkinlik Saldırganlık Ve Kaygı Düzeyleri ve Annelerinin Kapsayıcı İşlev Düzeyleri Arasındaki İlişki . yüksek Lisans Tezi. Maltepe Üniversitesi. İstanbul

Aydın, T., Çankırılı, A.(2018) Benim Sağlıklı Bebeğim. Zafer Yayınları.İstanbul. 3.baskı

Miller, A.(2006) Yetenekli Çocuğun Dramı. Profil kitap.13.baskı

Erol, Z, Zapçı, N. (2021) 3-7 Yaş Çocukların Depresif Semptomları ile Annelerinin Kapsayıcı İşlevleri Arasındaki İlişki. AYNA Klinik Psikoloji Dergisi, 2021, 8(3), 510–534

Parman T (2003). Bir Psikanalist: Wilfred Ruprecht Bion. Psikanaliz Yazıları, Bağlam Yayınları 2.baskı

Sargın, N. (2015) Çocuklarda ruh sağlığı. Konya . eğitim yayınevi.3. baskı

Çakmaklı, K.(2008) Aile içi iletişim ve sosyal sağlık. İstanbul . Nobel tıp kitabevi.5. Baskı

KADINLARA YÖNELİK TEZLERİN BİBLİYOMETRİK ANALİZİ

RABİA CEREN ER

Karabük Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü
abiacerener@gmail.com, ORCID: 0009-0002-1092-3370

ÖZNUR SEVAL KESİCİ

Karabük Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü
ogebkesici@hotmail.com, ORCID: 0009-0007-6573-5103

ELİF NUR PEHLİVAN

Karabük Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü
elifpehlivaan@hotmail.com, ORCID: 0009-0002-5873-0164

KADER KARA

Karabük Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü
kaderk7801@gmail.com, ORCID: 0009-0003-4515-1654

Doç. Dr. BORA BALUN

Karabük Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü
borabalun@karabuk.edu.tr, ORCID: 0000-0002-4933-2271

Özet

Kadınlar, toplumun temel taşları olan aile ve toplum içerisinde önemli bir role sahiptir. Kadınlar, aile içinde çocuk yetiştirme, ev işleri ve aile bütçesine katkı gibi önemli sorumlulukları üstlenirken, aynı zamanda toplumda da etkili bir şekilde yer almaktadırlar. Ancak, kadınların aile ve toplum içindeki rolleri, kültürel, sosyal ve ekonomik faktörlerin etkisiyle değişmeye devam etmektedir. Bununla birlikte kadınlar, toplumların önemli bir parçası olmalarına rağmen, dünya genelinde hala birçok toplumsal, ekonomik ve siyasi zorlukla karşı karşıya kalmakta, cinsiyet ayrımcılığı ve şiddet gibi olgularla yüzleşmektedirler. Bununla birlikte, kadının toplumsal konumu ve sorunlarına yönelik birçok bilimsel çalışma gerçekleştirilmektedir. Bu doğrultuda şekillenen çalışmanın amacı, doktora düzeyinde üretilen tezler dikkate alınmak suretiyle ilgili alanın daha yakından tanınması, yürütülen çalışmaların yoğunlaştığı alanların ortaya konulması ve araştırmacılara bu alanın yapısı ile ilgili bilgilerin sunulmasıdır. Bu kapsamda yürütülen çalışma betimsel ve bibliyometrik analiz yöntemi modeli ile gerçekleştirilmiş nitel bir araştırma olup, 2012-2022 yılları arasında üretilen tezler çalışma kapsamına dahil edilmiş ve “Kadın” anahtar kelimesi kullanılarak 287 adet doktora tezi incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kadın, Aile, Sosyoekonomik Konum, Toplumsal Cinsiyet

BIBLIOMETRIC ANALYSIS OF THESES ON WOMEN

Abstract

Women play an important role in the family and society, which are the cornerstones of society. While women undertake important responsibilities such as raising children in the family, household chores and contributing to the family budget, they also play an effective role in society. However, women's roles in the family and society continue to change under the influence of cultural, social and economic factors. Although women are an important part of societies, they still face many social, economic and political difficulties worldwide and face phenomena such as gender discrimination and violence. In this direction, many scientific studies have been carried out on the social position and problems of women. The aim of the study is to recognize the related field more closely by considering the theses produced at the doctoral level, to reveal the areas where the studies are concentrated and to provide researchers with information about the structure of this field. In this context, this study is qualitative research conducted with

descriptive and bibliometric analysis method model. In this direction, theses produced between 2012-2022 were included in the scope of the study and 287 doctoral theses were analyzed using the keyword “Women”.

Keywords: Women, Family, Socioeconomic Status, Gender

*2023-2024 eğitim öğretim yılında Karabük Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü Uygulamalı Araştırma Dersi kapsamında yürütülen çalışmadan üretilmiştir.

1. GİRİŞ

Kadınlar, toplumun temel taşları olan aile ve toplum içinde önemli bir rol oynamaktadır. Kadınlar, aile içinde çocuk yetiştirme, ev işleri ve aile bütçesine katkı gibi önemli sorumlulukları üstlenirken, aynı zamanda toplumda da etkili bir şekilde yer almaktadırlar. Ancak, kadınların aile ve toplum içindeki rolleri, kültürel, sosyal ve ekonomik faktörlerin etkisiyle sürekli değişen bir süreç içindedir.

Kadının toplum içindeki rolü, yüzyıllardır değişmeye ve dönüşmeye devam etmektedir. Tarih boyunca farklı kültürlerde, kadınlar farklı roller üstlenmiş, farklı haklara sahip olmuş ve farklı sınırlamalara maruz kalmıştır. Antik çağlarda Yunan ve Roma toplumlarında kadınların rolü, genellikle ev işleri ve çocuk bakımıyla sınırlı kalmış, kamusal alanda aktif rol oynamamışlardır. Orta çağ Avrupa'sında ise, feodal toplum yapısı ve Hristiyan düşünce dünyası, kadınları daha da geri planda tutmuş, genellikle evlilik ve annelik gibi geleneksel rollerle sınırlamıştır. Rönesans ve Aydınlanma dönemleriyle birlikte, bazı Avrupa ülkelerinde kadın hakları konusunda belirli ilerlemeler kaydedilmiştir. Özellikle Aydınlanma felsefesi, kadınların eşit haklara sahip olması gerektiği fikrini desteklemiş, bazı ülkelerde kadınların eğitim ve iş hayatına katılmasına olanak tanımıştır. Ancak, bu dönemlerde bile kadınlar genellikle erkeklerle eşit haklara sahip olmamış ve toplumun çeşitli alanlarında ayrımcılığa maruz kalmıştır. Günümüzde ise, kadınların toplumdaki yeri ve etkisi konusunda önemli değişimler yaşanmakta olup, birçok ülkede kadınlar eğitim, iş hayatı ve siyaset gibi alanlarda aktif rol oynamaktadır.

Geleneksel olarak birçok kültürde kadınlar, ev işleri ve çocuk bakımı gibi alanlarda daha fazla sorumluluk üstlenmişlerdir. Ancak, modernleşme süreci ve kadın hakları hareketi gibi gelişmeler, kadının rolünü ve konumunu önemli ölçüde değiştirmiştir. Artık birçok kadın eğitim, kariyer ve liderlik gibi alanlarda da aktif olarak yer almaktadır. Ayrıca, kadınların siyasette, iş dünyasında ve sosyal hayatta daha fazla söz sahibi olmaları için çeşitli yasal düzenlemeler ve toplumsal destekler de sağlanmaktadır. Bu değişimler, kadınların aile ve toplum içindeki rollerinin daha eşit ve adaletli bir şekilde dağıtılmasını sağlamaktadır. Yani kadının aile ve toplum içindeki yeri, toplumsal normların ve değerlerin evrimiyle birlikte sürekli olarak değişen ve gelişen bir konudur. Bununla birlikte kadınlar, toplumların önemli bir parçası olmalarına rağmen, dünya genelinde hala birçok toplumsal, ekonomik ve siyasi zorlukla karşı karşıya kalıp cinsiyet ayrımcılığı ve şiddetle maruz kalmaktadır. Bu aşamada birçok faktör etkili olmaktadır ve kültürel normlar oldukça belirleyicidir.

Kültürel normlar, toplumların belirli davranışları nasıl değerlendirdiğini, kabul ettiğini veya reddettiğini belirler. Bu normlar genellikle cinsiyet rolleri, aile yapısı, eğitim ve iş hayatı gibi alanlarda kadın ve erkekler arasında farklılık gösterir. Bütün toplumlarda her bireyin toplumsal cinsiyet rollerinden beklenen rol davranışları bulunmaktadır. Her toplum alışkanlıklarını veya geleneklerini devam ettirmek ister. Her toplum içerisindeki toplumsal cinsiyet rollerini öğrenme ve öğretme şeklinde kazandırır. Kadının konumu ise bu normlar içinde şekillenir. Örneğin, bazı kültürlerde kadınların ev işleri ve çocuk bakımı gibi geleneksel rolleri ön planda tutulurken, diğer kültürlerde kadınlar eğitim ve iş hayatında daha fazla yer alabilirler. Dolayısıyla, kültürel normlar kadının toplumdaki konumunu doğrudan etkiler ve kadınların hangi alanlarda ne tür roller üstlendiklerini belirler. Bu sebeple, kadının konumu ile kültürel normlar arasındaki ilişki, bir toplumun cinsiyet eşitliği ve kadın hakları konusundaki tutumunu da yansıtır.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Amacı

Çalışma, “kadın” temalı doktora tezlerinin betimsel ve bibliyometrik analiz yöntemi esas alınarak, ilgili alanda gerçekleştirilen çalışmaların tanıtılması, çalışma alanlarının belirlenmesi ve alanın yapısıyla hakkında yeni bilgilerin sunulması amacıyla gerçekleştirilmiştir.

2.2. Araştırmanın Modeli

Nitel araştırmalarda görüşme, gözlem ve doküman analizi yaygın şekilde kullanılan veri toplama yöntemleri arasında yer almaktadır (Kuzu, 2013, s.35). Özellikle doküman analizi yöntemi, belirli bir olay veya fenomenin odak noktasını yansıtmak amacıyla tercih edilmektedir. Bu yaklaşımda, araştırma problemi doğrultusunda yazılı ve görsel dokümanların incelenmesi çıkarım zenginliğine olanak tanıırken, belirli bir zaman aralığında üretilen araştırmaların gelişim seyrinin anlaşılması mümkün olmaktadır (Kıral, 2020). Bu minvalde gerçekleştirilen çalışmada betimsel ve bibliyometrik analiz yöntemi tercih edilmiştir. Araştırmanın veri seti ise YÖK Tez Merkezi veri tabanında yer alan doktora tezlerinden elde edilmiştir.

2.3. Verilerin Analizi

Bibliyometrik araştırmalar alternatif ve farklı bir temada öne çıkan araştırmacıların sınırlandırılmasına, bilim dalları arasında tanımlama yapılabilmesine, disiplinler arasındaki bilimsel iletişimin seyrine yönelik bilgi sunmaktadır (ULAKBİM, 2023). Bu çalışma, bilimsel üretkenliğin tespitinde oldukça sık tercih edilen betimsel ve bibliyometrik analiz esas alınarak yürütülmüştür. Verilerin elde edilmesi aşamasında, YÖK Tez veri tabanı tercih edilmiştir. Betimsel analizler, ilgili veri tabanından elde edilen bilgilerin excele aktarılması suretiyle gerçekleştirilmiştir. İlgili veri tabanında yer alan tezler, 2547 Sayılı Yükseköğretim Kanunun Ek Madde 40 hükümleri çerçevesinde elektronik ortamda erişime açmaktadır. Burada temel amaç bilime katkı sunmak, bilimsel araştırma ve faaliyetleri desteklemektir. Bu anlamda YÖK tez veri tabanı, farklı bilim dallarınca üretilen tezlere ulaşmayı kolaylaştırmaktadır (YÖK Tez, 2023).

Çalışmada, YÖK Ulusal Tez Merkezinde yer alan kayıtlar ve 01.10.2023 ve 28.10.2023 tarihleri arasında gerçekleştirilen taramadan elde edilen bilgiler dikkate alınmıştır. Bibliyometrik analizi noktasında, tez künyelerinde yer alan “yıl”, “dil”, “tür”, “üniversite”, “enstitü”, “yöntemi ve “anahtar kelimeler” şeklinde parametreler oluşturulmuştur. Veriler yüzde ve frekans analiz yöntemiyle değerlendirilmiş, çıkarımlarda içerik analizi yöntemi esas alınmıştır. Kadın temalı farklı bilim dallarınca farklı alanlarda çalışmalar üretilmektedir. Çalışmada, kadın temalı araştırmalara yönelik genel bir perspektif sunabilmek amacıyla, tezlerin seçimi ve değerlendirilmesi aşamasında genel bir çerçeve belirlenmiştir. Bu amaç doğrultusunda öncelikle, kadın ile ilgili çalışmalardan yararlanılabilecek arama terimleri oluşturulmuştur.

Araştırma çerçevesinin belirlenmesi noktasında yanıtı aranan bir başka olgu, kadın-sosyal hizmet ilişkisine hangi kapsamda inceleyen tezlerin incelemeye alınacağıdır. Arama terimi dikkate alındığında, farklı disiplinlerce üretilmiş farklı sayıda tezle karşılaşma olasılığı ortaya çıkmıştır. Bilindiği üzere, disiplinler arası çalışmalardan söz edebilmek için farklı disiplinlerin çalışmaya makul seviyede bir katkı sağlaması beklenmektedir. Fakat bununla ilgili somut bir kriter bulunmamaktadır. Çalışmada konuya dair temel kriter, tezin bölümlerinden en az birinin kadınlarla ilgili konulara ayrılmış olması şeklinde belirlenmiştir.

2.4. Araştırmanın Sınırlılıkları

- Araştırma, YÖK Tez veri tabanındaki doktora tezleri ile sınırlıdır.
- Araştırma, başlık, özet veya anahtar kelimelerde “kadın” ifadesi geçen çalışmalarla sınırlıdır.
- Veri tabanı, zaman aralığı 2012 – 2022 yılları ile sınırlandırılacak biçimde taranmıştır.
- Söz konusu veri tabanında 2023 yılı Ekim ayı içerisinde “kadın” kelimesi aratılmış, toplam 287 kaynağa ulaşılmış ve değerlendirme kapsamında alınmıştır.

2. BULGULAR

Araştırma bulguları kapsamında ilk olarak Ulusal Tez Merkezi içerisinde kadınları konu alan toplam 287 tez incelenmiştir. Tezlerin yıllara göre kronolojik dağılımında 2020 ve 2022 yılı öne çıkmıştır (Tablo.1). Bu yıllarda 80 adet doktora tezi üretilmiş olup, toplam tezlerin %27,8’ine denk gelmektedir.

Tezlerin incelendiği yıllar kendi içerisinde karşılaştırıldığında, örneğin 2012 yılında toplam 13 adet, 2022 yılında 40 adet doktora tezi üretilmiştir. Bu, yaklaşık üç katı kadar bir artış anlamı taşımaktadır. Bununla birlikte son yıllarda kadın temalı tezlerde istikrarlı bir artış dikkati çekmektedir.

Tablo 1: Doktora Tezlerinin Yıllara Göre Dağılımı

Yıl	n	%
2012	13	4,5
2013	19	6,6
2014	25	8,7
2015	17	5,9
2016	19	6,6
2017	27	9,4
2018	23	8,0
2019	33	11,4
2020	40	13,9
2021	31	10,8
2022	40	13,9
Toplam	287	100

Kadın temasını konu alan doktora tezlerinin hazırlandığı üniversitelerin değerlendirilmesinde beş ve daha fazla tez üreten üniversiteler dikkate alınmıştır. Bu kapsamda, en fazla doktora tezi üreten üniversitenin Ankara Üniversitesi olduğu görülmekte ve tüm tezlerin %10,4'ünü oluşturmaktadır. İkinci sırada oldukça yakın bir sonuçla İstanbul Üniversitesi 29 tez ve %10,1'lik oranla yer almıştır. Üçüncü sırada 18'er tez ile Hacettepe Üniversitesi ve Marmara Üniversiteleri bulunmaktadır. Belirlenen kritere göre 18 üniversite tabloda yer almış olup, yapılan sıralamada dikkat çekici bir unsur, Bilkent üniversitesi dışında başka bir vakıf üniversitesinin (5 tez) tabloda yer almamış olmasıdır (Tablo.2).

Tablo 2: Doktora Tezlerinin Üniversitelere Göre Dağılımı

Üniversite	n	%
Bilkent	5	1,7
İnönü	6	2,0
Bursa Uludağ	6	2,0
Kocaeli	6	2,0
Necmettin Erbakan	6	2,0
Erciyes	6	2,0
Anadolu	7	2,4
Trakya	7	2,4
Dokuz Eylül	7	2,4
Selçuk	8	2,7
Süleyman Demirel	8	2,7
Ege	9	3,1
Atatürk	11	3,8
Gazi	15	5,2
Hacettepe	18	6,2
Marmara	18	6,2
İstanbul	29	10,1
Ankara	30	10,4
Diğer	85	29,6
Toplam	287	100

Doktora tezlerinin enstitülere göre dağılımında Sosyal Bilimler Enstitüsü (%80,4) ilk sırada yer almaktadır. İkinci sırada Eğitim Bilimleri Enstitüsü (%5,5), üçüncü sırada ise Lisansüstü Eğitim Enstitüsü (%4,5) yer almaktadır. Her üç enstitü toplam tezlerin %90,4'ünü üretmiştir (Tablo.3).

Tablo 3: Tezlerin Enstitülere Göre Dağılımı

Enstitü	n	%
Eğitim Bilimleri	1	0,3
Sağlık Bilimleri	1	0,3
Fen Bilimleri	1	0,3
Bankacılık ve Sigortacılık	1	0,3
Güzel Sanatlar	2	0,6
Orta Doğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları	2	0,6
Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi	3	0,9
Adli Tıp	4	1,2
Türkiyat Araştırmaları	5	1,5
Ekonomi ve Sosyal Bilimler	7	2,4
Lisansüstü Eğitim	13	4,5
Eğitim Bilimleri	16	5,5
Sosyal Bilimler	231	80,4
Toplam	287	100

Tablo.4'te tezlerin künyelerinde bulunan çalışma konularına göre analizi görülmektedir. Tezlerin çalışma konularında ağırlıklı olarak kadının toplumsal konumunun incelendiği anlaşılmaktadır (n=98). Çalışma yaşamında kadın teması bir başka yoğun olarak incelenen olgu olarak dikkati çekmektedir (n=51). Kültür (n=43), yoksulluk (n=36), tarih (n=22), şiddet (n=16), sosyal medya (n=14) ve göç (n=7) temaları, kadın bağlamında incelenen konular arasında yer almaktadır.

Tablo 4: Tezlerin Çalışma Konularına Göre Dağılımı

Çalışma Konusu	n	%
Toplumsal konum	98	34,1
Çalışma yaşamı	51	17,7
Kültür	43	14,9
Yoksulluk	36	12,5
Tarih	22	7,6
Şiddet	16	5,5
Sosyal medya	14	4,8
Göç	7	2,4
Toplam	287	100

Tablo.5'te tezlerde benimsenen yöntemler ele alınmıştır. Tablo detayları dikkate alındığında, tezlerin %76,3'ünde nitel, %11,4'ünde nicel, %12,1'inde ise karma yöntem kullanılmıştır. Nitel ve nicel araştırma yöntemlerinin bir arada yürütüldüğü karma çalışmalar yıl bazında değerlendirildiğinde, 2022 yılında 10, 2021 yılında 3, 2020 yılında 2, 2019 yılında 8, 2018 yılında 2, 2017 yılında 3, 2016 yılında 2, 2015 yılında 2, 2014 yılında 1, 2013 yılında 2 tez bu yöntemle üretilmiştir. Bu durum, karma yöntemin son yıllarda daha fazla araştırmada benimsendiği şeklinde yorumlanmaktadır.

Tablo 5: Tezlerin Araştırma Yöntemlerine Göre Dağılımı

Araştırma Yöntemi	n	%
Nitel	219	76,3
Nicel	33	11,4

Karma	35	12,1
Toplam	287	100

3. SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Konusu, Yüksek Öğretim Kurumu Ulusal Tez Merkezi veri tabanındaki yayınların oluşturduğu, kadın çalışmalarını konu alan doktora tezlerin betimsel ve bibliyometrik analiz yöntemiyle incelenmesi olan çalışmamızda kadınları konu alan 2012-2022 yılları arasındaki 287 tane doktora tezi incelenmiş, doktora tezlerinin yıllara, üniversitelere, enstitülere, çalışma konularına ve araştırma yöntemlerine göre dağılımına bakılmış, tablo ve grafik şeklinde tezin içinde sunulmuştur. Söz konusu veriler dikkate alındığında dikkat çeken unsurlar şunlardır:

Tezlerin incelendiği yıllar kendi içerisinde karşılaştırıldığında, 2012 yılında toplam 13 adet olan kadın konulu tezler 2022 yılında yaklaşık üç katı bir artış göstererek 40 adete çıkmıştır. Tezlerin üniversitelere göre dağılımında en çok tez %10,4'lük dilimle Ankara Üniversitesinde hazırlanmıştır ve vakıf üniversitesi olarak değerlendirmeye girebilen sadece Bilkent Üniversitesi olmuştur. Tezlerin enstitülerine göre dağılımında ise Sosyal Bilimler beklenen bir şekilde 231 teze listenin en başında yer almaktadır. Tezlerin çalışma konularına göre dağılımı toplumsal konum %34,1 oranla en yüksek, göç %2,4 oranla en düşük paya sahiptir. Araştırma yöntemlerinde ise en yüksek oran %76,3 ile nitel araştırma yöntemidir.

Kadınlar, toplumun temel taşları olan aile ve toplum içinde önemli bir rol oynamaktadır. Kadınlar, aile içinde çocuk yetiştirme, ev işleri ve aile bütçesine katkı gibi önemli sorumlulukları üstlenirken, aynı zamanda toplumda da etkili bir şekilde yer almaktadırlar. Ancak, kadınların aile ve toplum içindeki rolleri, kültürel, sosyal ve ekonomik faktörlerin etkisiyle sürekli değişen bir süreç içindedir. Kadının sosyoekonomik konumu, kadınların toplum içindeki yerlerini ve ekonomik durumlarını ifade eder. Birçok faktörden etkilenir ve genellikle cinsiyet eşitsizliği ve toplumsal normlardan kaynaklanan zorluklarla karşılaşır. Kadının sosyoekonomik konumu ile sosyal hizmet arasında güçlü bir bağlantı vardır çünkü sosyal hizmet, toplumda adalet, eşitlik ve refahın sağlanmasına odaklanan bir alan olarak kadınların sosyoekonomik durumunu iyileştirmeyi amaçlar.

Toplumsal cinsiyet, bir toplumun kadınlara ve erkeklere attığı rollerin, sorumlulukların, algıların ve beklentilerin bir ifadesidir. Kadınların eğitim ve çalışma yaşamında ise cinsiyet eşitliğini sağlamak için, toplumsal normların ve kültürel beklentilerin değiştirilmesi, eğitim fırsatlarının artırılması, çocuk bakımı hizmetlerine erişimin iyileştirilmesi ve işyerinde cinsiyet eşitliğini teşvik eden politikaların uygulanması önemlidir. Bu şekilde, kadınların ekonomik ve sosyal açıdan güçlenmeleri ve toplumun genel refahının artması sağlanabilir. Aile içindeki cinsiyet rolleri ve ilişkiler, bireylerin toplumsal cinsiyet algılarını etkileyerek toplumdaki cinsiyet eşitliği veya eşitsizliğin sürmesine katkıda bulunabilir. Bu nedenle, aile yapısının toplumsal cinsiyet normları ve eşitlik üzerindeki etkisi önemlidir. Toplumsal cinsiyet algısı, bir toplumun kadınlar ve erkekler hakkındaki inançları, değerleri, beklentileri ve davranış kalıplarını yansıtır. Bu algılar, kültürel normlar, gelenekler, din, eğitim ve medya gibi faktörler aracılığıyla şekillenir. Toplumsal cinsiyetin analizi, cinsiyet eşitliği ve toplumsal cinsiyet normlarının dönüşümü için önemli bir araç sağlar.

Kadına yönelik şiddet, bir kişiye veya bir gruba karşı fiziksel, duygusal, cinsel veya ekonomik zarar vermek amacıyla yapılan kasıtlı bir davranıştır. Toplumsal cinsiyet rolleri ve stereotipleri, şiddetin yaygınlaşmasını kolaylaştırabilir. Kadınlar genellikle bir veya birkaç şiddet türüne aynı anda maruz kalırlar ve şiddetin bir türü genellikle diğerlerini de beraberinde getirir. Kadına yönelik şiddet genellikle fiziksel, sözlü/psikolojik, cinsel ve ekonomik olmak üzere dört kategoride ele alınır. Türkiye'de kadına yönelik şiddet, yasal düzenlemeler ve hukuki süreçler açısından önemli bir sorundur. Ülkede kadına yönelik şiddetin hukuki boyutu mevcut yasal çerçeve ile belirlenmektedir. Kadına yönelik şiddetin sağlık boyutu, sadece fiziksel ve psikolojik açıdan değil, sağlık açısından da ciddi sonuçlara yol açabilen bir sorundur. Kadına yönelik şiddetin psiko-sosyal boyutu, şiddetin mağdurlarının psikolojik sağlık ve sosyal yaşamları üzerindeki etkilerini içerir. Mağdurlar, şiddetin neden olduğu travma sonrası stres bozukluğu, depresyon, anksiyete gibi sorunlarla karşılaşabilirler. Bu durumlar, mağdurların günlük

yaşamlarını olumsuz etkileyebilir ve işlevselliklerini azaltabilir. Bu bilgiler doğrultusunda. Tablo.4'te tezlerin künyelerinde bulunan çalışma konularına göre analizi incelendiğinde 287 tez arasından şiddet konusunda toplam 16 (%5.5) tez bulunduğu görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Kıral, B. (2020). Nitel Bir Veri Analizi Yöntemi Olarak Doküman Analizi. Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 8(15), 170-189.
- Kuzu, A. (2013). Araştırmaların Planlanması. A. A. Kurt (Ed.), Bilimsel Araştırma Yöntemleri içinde (s. 19-46), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, Yayın No: 2750.
- ULAKBİM. (2023, Şubat 12). Bibliometric Analysis. <https://cabim.ulakbim.gov.tr/bibliometric-analysis/>
- YÖK Tez. (2023, Şubat 12). Yasal Uyarı. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/yasalUyari.jsp>

KELKİT VADİSİ'NDE BİR DEMİRKAPI: KOYULHISAR

MERVE BİLGİLİ

İstanbul Aydın Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Tarih
mervebilgili1@aydin.edu.tr, ORCID: 0009-0000-9761-9018

Özet

Kelkit Vadisi, doğu-batı doğrultusunda uzanan bir geçit olma özelliği taşımaktadır ve tarihsel olarak ticari ve askeri faaliyetler için önemli bir yol ağına ev sahipliği yapmıştır. Bu vadi, idari olarak Sivas'a bağlı olsa da coğrafi konumu itibarıyla Kelkit Vadisi ve Orta Karadeniz'in Koyulhisar Bölgesi'nde yer almaktadır. Geçmişten günümüze kadar çeşitli ticari ve askeri yolların kesişim noktası olmuştur. Kelkit Vadisi, dünyanın en kaliteli tuzlarının üretildiği bir bölge olarak bilinir ve günümüzde bile bu değerli ticaret yoluyla ticaret devam etmektedir. Bu çalışma, Kelkit Vadisi'nin geçmişten günümüze olan evrimini incelerken, özellikle vadi içinde yer alan Koyulhisar'ın tarihsel, sosyal, ekonomik, dini ve stratejik özelliklerini detaylı bir şekilde ele almaktadır. Araştırmanın amacı, bölgenin bu çeşitli yönlerini mikro ve makro düzeyde değerlendirerek, Kelkit Vadisi'nin ve Koyulhisar'ın önemini anlamak ve vadinin genel gelişimine katkıda bulunmaktır.

Anahtar Kelimeler: Kelkit Vadisi, Sivas, Koyulhisar, Demir Kapı

AN IRON GATE IN KELKIT VALLEY: KOYULHISAR

Abstract

The Kelkit Valley is a gorge running east-west and has historically hosted an important road network for commercial and military activities. Although this valley is administratively connected to Sivas, due to its geographical location, the Kelkit Valley and the Koyulhisar region of the Central Black Sea region have been the intersection point of various commercial and military routes from the past to the present. The Kelkit Valley is known as a region where the world's highest quality salts are produced, and even today, trade continues through this valuable trade route. This study examines the evolution of the Kelkit Valley from the past to the present, in particular the historical, social, economic, religious and strategic characteristics of Koyulhisar, which is located in the valley. The aim of the research is to understand the importance of the Kelkit Valley and Koyulhisar by evaluating these various aspects of the region at the micro and macro level and to contribute to the overall development of the valley.

Keywords: Kelkit Valley, Sivas, Koyulhisar, Iron Gate

1. GİRİŞ

“Tarih, Arapçada “anılmaya değeri olan olayların hikayesi”, (Türkoğlu,2022) Yunancada ise “istonya” kelimesine bağlı olarak, “araştırılmış haber” anlamına gelmektedir. Tarihçi, topluluk içerisinde meydana gelen siyasi, içtimai, iktisadi vb. sayısız her türlü olayları birbirinden ayıklamaya tabi tutar. Doğal ya da siyasi bir öneme sahip olan yerlerin geçiş noktalarına Demirkapı denmektedir (Bilgin,2016). Bu bağlamda Kelkit Vadisi ve Vadinin içerisinde yer alan Koyulhisar, tarihin ilk dönemlerinden itibaren doğal bir yol üzerinde bulunmaktadır. Coğrafya bakımından da elverişli olması sebebiyle Koyulhisar'ı “Demirkapı” olarak adlandırabiliriz. Dolayısıyla bu çalışma Kelkit Vadisi ve bilhassa vadinin içinde bulunan Koyulhisar'ın geçmişten günümüze stratejik özellikleri, idari yapısı, kültürel ve sosyal durumlarını içermektedir.

1.1. Çalışmanın Yöntemi

Kelkit Vadisi ve Koyulhisar hakkında yapılan çalışmalar sınırlı olduğundan, bu araştırmanın bütünlüğünü sağlamak amacıyla çeşitli kaynaklardan yararlanılmıştır. Bölge üzerinde gerçekleştirilen arkeolojik yüzey araştırmaları, tarihi coğrafya çalışmaları, Sivas Müzesi'nde bulunan buluntuların incelenmesi ve Kelkit Vadisi içerisindeki Koyulhisar'ın Akseki, Aydınlar, Ekinözü, Güzelyurt, Kalebaşı, Kılıçpınarı, Kızılelma, Sarıharman, Sugözü, Sötlüce, Yalnıztepe, Yeşilyurt, Yolüstü köyleri ve Terekeme Mezrası ile Suşehri'nin Çataloluk, Hödücek, Kozçukur, Sökün, Tatar ve Türkmenler köylerinde inceleme ve gözlem yapılmıştır. Ayrıca, Koyulhisar'da yer alan Kale-i Bala ve Kale-i Zir kaleleri de detaylı gözlemlerle araştırılmıştır. Bu çalışmada, eskiçağ kaynakları ve arkeolojik

araştırmaların yanı sıra, Pontus, Doğu ve Batı Roma, Selçuklu, Moğol ve İlhanlı, Akkoyunlu, Osmanlı ve günümüz kaynakları da kullanılmıştır. Özellikle bölgenin stratejik önemini vurgulamak amacıyla, Kelkit Çayı ve doğuya giden yolun jeopolitik değerini ortaya koymak için gerekli izinler alınarak Drone ile havadan fotoğraflar çekilmiştir.

Şekil 1: Sivas Koyulhisar, Doğu Yolu, sağ taraf HES, sol taraf Kelkit Çayı. (Fotoğraf Merve Bilgili 06.07.2022)

1.2. Koyulhisar'ın Tarihçesi ve Sivas

Koyulhisar bölge olarak Kelkit Vadisi'nde yer almasının yanında idari olarak 1934 yılında Sivas'a bağlanmıştır. Bu bağlamda çalışmanın asıl konusu olan Kelkit ve Koyulhisar'a değinmeden önce geniş bölgenin merkezi olan Sivas hakkında da araştırma yapmayı uygun gördüm. Sivas; Merkez ilçesi ile beraber Gemerek, Gölova, Gürün, Hafık, İmranlı, Kangal, Koyulhisar, Suşehri, Şarkışla, Ulaş, Akıncılar, Altınyayla, Divriği, Doğanşar Yıldızeli ve Zara ilçeleri olmak üzere toplam 17 ilçesi bulunmaktadır. Sivas, İç Anadolu'nun Yukarı Kızılırmak kısmında yer almakla beraber doğudan Köse Dağları kuzeyden Kelkit Vadisi, güneyden Kulmaç Dağları, batıdan İncebel ve Karababa dağları gibi doğal sınırlarla çevrilmiştir. Tüm Güney Anadolu'yu batıdan doğuya geçen Toroslarla bağlı dağlar ise, Şarkışla'dan başlayıp ilin ortalarına kadar ulaşır. Kuzey Anadolu sıradağlarının güneye açılan en önemli kollarından birini Köse Dağları oluşturur. Koyulhisar, doğal özelliklerinden ötürü çok fazla göç veren ilçelerimizden birisidir. Bu göçlerin sebepleri arasında kaynakların yeteri miktarda değerlendirilmediğini açık bir şekilde görmekteyiz.

Sivas'ın en kuzeyine ve Karadeniz coğrafi ve iklimine düşen Koyulhisar'ın ne kimler ve ne zaman kurulduğu kesin bir tarih ile bilinmemektedir. M.Ö. 2000 tarihleri ile M.Ö. 1000 yıllarında Anadolu'da yaşamakta olan Etilerin hudutları, batıdan Ege Denizinden doğuda ise Erzurum'a değin uzanmaktadır. Koyulhisar ise bu dönemlerde Eti İmparatorluğu içerisinde bulunmaktadır. Hititler'in hükümdarlık yaptığı dönemde ilçe, Kolonia adını taşımakla beraber bugünkü Suşehri ve Koyulhisar ilçeleri arasındaki Hanlar adı verilen Yemişli mevkiinde yer almaktadır (Dündar,1987).

M.S. 4. ve 5. yüzyılda Hazar ve Karadeniz'in kuzeyinde batıya doğru göç etmiş Türk kavimleri (Hunlar, Avarlar, Peçenek, Bulgar ve Kumanlar) gerek Kafkasya geçitlerini kullanarak, gerekse Balkanlardan Doğu Roma sınırlarına ve topraklarına akınlarda bulunmuştur. Bu akınlarda ele geçirilen bölgedeki vadilere yerleşimler olduğu gibi bizzat Doğu Roma eli ile Anadolu'da Doğu Roma'nın Partlarla daha sonra Müslüman Araplarla ve Anadolu'ya giren Selçuklularla olan muharebelerde Balkanlar ve Kafkaslardan güneye inen Türk gruplar asker olarak ve Romanın doğu sınırlarını güvence altına almak için yerleşimci olarak Doğu Roma askeri sistem içinde (Thema) bölgeye yerleştirilmiştir. Zaman içinde misyonerler tarafından Hristiyanlaştırılan Türkler, dilleri olan Türkçe konuşmaya devam etmiş Roma sistemi içinde özellikle idari ve askeri alanlarda yükselmiş, sivil kesimde ise dillerini muhafaza ederek Türkçeden başka bir dil konuşmamışlardır. Tüm Anadolu'daki Türkler, Yunan alfabesi kullanarak, Yunan alfabesi ile Türkçe dini ve edebi eserler üretmiş, kitaplar, salnameler, gazeteler, dergiler yayınlamıştır. Bunlara Osmanlı döneminde Karamanlı dendiğini biliyoruz. Kurtuluş Savaşında Mustafa Kemal'i destekleyen Karamanlı Türkler, dinleri Hristiyanlığın Ortodoks mezhebinden olduğu için, dış

güçlerin Hristiyanlığı koruma politikalarının da bir sonucu olarak imzalanan Mübadele anlaşması ile Yunanistan'a gönderilmiştir. Hristiyan Türkler bölgemizde Kayadibi Meryemana Kilisesi adında bir kilise inşa etmişlerdir. M.Ö. 391 yılından sonra şehir Türkler ve Romalılar arasında sürekli el değişimine uğramıştır (Tosun,2012).

Günümüzde yerleşim yerlerini seçerken bazı belirleyici unsurlara dikkat ederiz. Bu durum, insanlık tarihi boyunca da böyleydi. Bu unsurların başında coğrafi konum, yollar, maden yatakları ve su önem arz etmektedir. Bilhassa su, yaşamın ayrılmaz parçası olması hasebiyle yerleşim yerlerinin seçilmesinde su kaynaklarına yakın yerler öncelikli tercih olmuştur. Çalışmamın güzergahını belirlemek açısından vadi ve havza kelimelerini kullanmayı uygun gördüm. Vadi; iki dağın arasında bulunan doğal geçit, çukur arazi ve koyak olarak bilinmekte olan sınırları belli ve dar bir bölgeyi tanımlamaktadır. (İzbirak,1992) Havza; tepe veya dağ ile çerçevelenmiş, suyu aynı göle, ırmağa ya da denize akmakta olan geniş bir bölgeyi tanımlamak için kullanılmaktadır. Kelkit adının etimolojisi hakkında çeşitli iddialar bulunmaktadır. Paul Wittek İlkçağdaki Helen diline uyarlanmış olan Kelkit Irmağı'nın isminin Lykos olduğunu ve bu kelimenin Helen dilinde Kurt anlamına geldiği için Ermenilerin kendi dillerinde Gail-Get, yani Kurt Irmağı olarak çevirdiklerini kaydetmektedir. Antik dönem coğrafyacısı Strabon, Kuzeydoğu Anadolu'da yaşayan Appaitler adındaki bir halkın adını Kerkit ismiyle tesmiye etmektedir. (Witte,2003) Havza, Bizans İmparatorluğu zamanında ise Kalketi olarak adlandırılmaktadır (Acun, 2006).

Yollar ve Nehirler Anadolu'nun karayolu ağı Hititler dönemine kadar uzanmaktadır. Bu zamanda Anadolu'nun iç bölgelerini kıyılara bağlamakta olan yolların varlığı da bilinmektedir. Antik ve Roma dönemlerinden bu yana Anadolu'da doğu-batı yolu boyunca çeşitli yollar bulunmaktadır. Bu zamanlarda üç ana ticaret yolu Anadolu'da doğu-batı arasında köprü görevi olarak kullanılmıştır. Birincisi Suriye yolu üzerinden gelerek Tuz Gölü'nün güneyinden geçerek Milet ve Efes'e ayrılmış olan Kral yoludur. İkincisi Mezopotamya'dan gelerek Alışar, Çatalhöyük ve Alacahöyük üzerinden Troia yoludur. Üçüncüsü ise araştırma ve çalışma alanımızın da içerisinde bulunduğu Doğu Anadolu üzerinden Erzincan (Altıntepe) ve İzmit arasındaki yoldan meydana gelmektedir.(Durbin,1972.) Bu bağlamda, Kelkit Vadisi salt doğduğu coğrafya için değil, geçmiş olduğu tüm topraklarda ve buralarda sunmuş olduğu imkanlarla yaşama kültürünü etkilemiştir. Kelkit Çayı'nın bir ucu Karadeniz'e bağlı olmakla beraber diğer ucu Kafkaslara ve bir diğer ucu ise Ortadoğu'ya bağlıdır. Kervanların kullanıldığı ticaret tarihinde önemli ana yollardan birini teşkil etmektedir. Trabzon, Doğu Karadeniz kıyılarının önemli bir şehridir. Bu şehri İran Azerbaycan'ına bağlamakta olan tarihi yol, Gümüşhane Harşit Vadisini takip ederek, Kelkit Çayı'nın oluşturmuş olduğu vadiden uygun bir yola bağlanıp, Köse ve Kelkit'ten Erbaa-Niksar'a bağlanmaktadır. Vadi içinde bulunmakta olan Şebinkarahisar ise Kümbet, Giresun ve Sivas üzerinden Doğu Anadolu'ya gitmekte olan yol ile Kelkit'ten Çoruh Vadisi'ne uzanan yolun kavşak noktasında bulunmaktadır.

1.3.Hudutlar ve Kaleler

Çalışmanın Koyulhisar'ın Tarihçesi başlığında Anthony Bryer'in "Karadeniz'in Orta Çağ Dönemi Eserleri" adlı eserinde Koyulhisar'da bulunan bir kaleden söz ettiğini bahsettik. Yazar, yine aynı eserinde adı geçen kalenin Nikopolis (Suşehri), Sebastia'dan (Sivas) ve Korymba'ya (Ordu) giden yol üzerinde bulunduğunu ve bir istasyon noktası olarak önemini vurgulamaktadır (Bryer&Winfield, 2020). Evliya Çelebi, Koyulhisar'ın bugünkü adıyla Yukarıkale adıyla bilinen köyünde yer alan Hacı Murad Kalesi'ni Fatih Sultan Mehmed'in, Uzun Hasan ile uğraştığı dönemde bu kaleyi muharebe etmeden aldığını ifade etmektedir. Yine Evliya Çelebi, eserinde kaleyi tarif ederken sarp ve sağlam bir kale olduğunu, güney tarafa doğru bir Demirkapı'sı olduğunu, kale içerisinde yetmiş yakın küçük evin ve bir caminin bulunduğunu ve kalenin Kelkit Nehri kenarında küçük bir hanı olduğunu aktarmaktadır (Çelebi,2021).

1.4. Koyulhisar'ın Sosyal ve Ekonomik Yapısı

Ekonomisinin genelini oluşturan mera hayvancılığı bölgede egemendir. Yeşilirmak Havzası'na giren Koyulhisar'da iklim de Karadeniz'e benzer özellikler taşımaktadır. Meyve-sebzeden tahıla kadar birçok ürün bölgede yetiştirilmesinin yanında sınırlı sayıda tarım yapılan alanlardaki boşluk ise hayvancılık ile tamamlanmaktadır. Verimini Kelkit Çayı'ndan almakta olan topraklar içerisinde yetişen domates, (Kale

Domatesi) bölgenin pazara açılmış olan önemli bir gelir kaynağıdır. Kelkit Vadisi içerisinde Şebhane Köyleri adıyla anılan kesimlerde Şap madenleri bulunmaktadır. Burada üretilmekte olan ve Ortaçağlarda dünyanın en kaliteli şapı olarak üretilen maden, Avrupa'ya ihraç edilmektedir. Bu önemli tuz ticaretinin meydana geldiği yollar, Koyulhisar yolu üzerinden gerçekleşmektedir. Karahisar bölgesi Osmanlılar tarafından ele geçirildiğinde, Cenevizlilerin şap ihracı durdurularak, maden imparatorluk içerisinde pazarlanmaya başlanmıştır. Bu durum şap ihracının Osmanlılar tarafından yasaklanmasına rağmen, iç pazarın, bu stratejik maddeye olan talebini karşılamak üzere kendiliğinden oluşmuştur. Aynı dönemde, Avrupa'nın ihtiyaçlarını karşılayacak şap madenleri, İtalya'da keşfedilmiştir.

2.SONUÇ

Çalışma sahamızı teşkil eden Koyulhisar, Melet ve Kelkit çaylarıyla beraber dağlık alanlarla çevrili (güneyinde Köseadağ, kuzeyinde İğdir Dağı) ve bu dağlar arasından geçen akarsularla çoğu zaman yarılmış yüksek ve alçak platolar ile söz ettiğimiz vadileri meydana getirmektedir. İncelediğimiz kaynaklardan elde ettiğimiz bilgiler doğrultusunda Kelkit Vadisi ve Koyulhisar bölgesinin geçmişten günümüze kullanılmış yolların önemini açıklamaya çalıştım. Askeri, idari ve ticaret bakımından önem arz eden bu bölge günümüzde de Anadolu-Doğu-Kafkasya güzergahında bulunmasından dolayı önemini günümüzde de korumaktadır. Bölgenin yüksek eğim değerleri zenginlik kaynağı olan toprağın erozyonla taşınmasına neden olmakta ve ilçenin %80 kısmını farklı derecelerde erozyona rastlanılmaktadır. Sosyo-ekonomik etkiler de erozyon üzerinde etkili olmakla beraber, erozyonu önlemek açısından bir takım önlemler alınması gerekmektedir. Geçmişten günümüze kadar çeşitli milletlerin yaşamını sürdürdüğü bu bölgede mikro düzeyde geçimin tarım ve hayvancılık olduğunu açıkladık. Makro düzeyde bir geçim kaynağı olan tuz ticaretini bölgeden Avrupa'ya ihracat yapıldığını inceledik. Eczacılıkta ve dericilikte kullanılan şap madeni, bölgede, devletin talep edebileceği en büyük zengin gelir kaynağını oluşturmaktadır. Fakat, bölgenin Osmanlılar tarafından ele geçirilmesinin ardından Avrupa'ya yapılan ihracatın durdurulması Osmanlı ekonomisini olumsuz yönde etkilemiş olabilmesi yüksek muhtemeldir.

KAYNAKÇA

- Gök Alp, T. C. (2022). *Makaleler*. İstanbul: Bilge Oğuz Yayınları.
- Bilgin, M. (y.y.). Demirkapı ve Demirkapılar. *Uluslararası Eğitim ve Tarih Araştırmaları Dergisi*, 2, 134-158.
- Durbin, G. E. S. (1971). Iron Age Pottery From The Provinces Of Tokat And Sivas. *Anatolian Studies*, 21, 99-124.
- Bryer, A., & Winfield, D. (2020). *Karadeniz'in Orta Çağ Dönemi Eserleri ve Topoğrafyası* (İ. Köse, Çev.). Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Evliya Çelebi. (2001). *Evliya Çelebi Seyahatnamesi* (V. Kitap) (Y. Dağlı, S. A. Kahraman, & İ. Sezgin, Haz.). İstanbul: Yayınevi.
- Tosun, M. D. (y.y.). *Arşiv Belgelerinde Koyulhisar*.
- İzbırak, R. (1992). *Coğrafya Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Yeni Zamanlar Dağıtım.

KADINLARDA KÜL KEDİSİ SENDROMU'NUN ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

RÜMEYSA ATASOY

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kadın ve Aile Çalışmaları
rumeysatasoy@gmail.com, ORCID: 0000-0003-1071-4659

Doç. Dr. KEMAL ÖZCAN

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun Meslek Yüksekokulu, Çocuk Bakımı ve Gençlik Hizmetleri
kozcan@omu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-4675-218X

Özet

Adını herkesin çocukluktan beri aşına olduğu masaldan alan Külkedisi Sendromu, belirtileri açısından bahsi geçen karaktere benzemektedir. Kadınlarda bağımsızlık korkusu olarak özetlenebilecek belirtileri olan bu sendromun nedeninin genel olarak ataerki ve toplumsal cinsiyet rolleri olduğu biliniyor. Çalışmamızda Türkiye'nin farklı bölgelerinden rastgele seçilen 391 kadın Külkedisi Sendromu "Bağımsızlık Korkusu Olan Kadınlar" ölçeğini Google Formlar aracılığıyla doldurmuş ve belirlenen 6 değişkenin bu sendromun varlığı ve yoğunluğuna olan etkisi incelenmiştir. Araştırmanın amacı yaş, yaşanılan bölge, medeni hal, eğitim seviyesi, çalışma durumu ve gelir düzeyi olmak üzere altı değişkenin sendromun varlığını ve şiddetini etkilediği hipotezini test etmektir. Çalışma, kadınların bağımsız olma korkusunun altında yatan faktörleri ortaya çıkaracağı düşünüldüğü için önemlidir. Elde edilen veriler SPSS programında Kruskal-Wallis testi ile analiz edilmiş ve sonuç olarak belirlenen altı değişken arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Sonuçların rastgele olmadığını kanıtlamak için Mann-Whitney testi uygulanmış ve yine anlamlı farklar elde edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ataerki, Bağımsızlık, Korku, Kül Kedisi, Sendrom

EXAMINATION OF CINDERELLA SYNDROME IN WOMEN INTERMS OF MULTIPLE VARIABLES

Abstract

The Cinderella Syndrome, which takes its name from the fairy tale that everyone is familiar with from childhood, is similar to this character in terms of symptoms. It is known that the cause of this syndrome, which has symptoms that can be summarized as the fear of independence in women, is generally patriarchy and gender roles. In our study, 391 women randomly selected from different regions of Turkey filled the Cinderella Syndrome "Women with Fear of Independence" scale via Google Forms, and the effects of 6 determined variables on the presence and intensity of this syndrome were examined. The aim of the study is to test the hypothesis that six variables, namely age, region of residence, marital status, educational status, employment status and income status, affect the presence and intensity of the syndrome. The study is important because it is thought that it would reveal the factors underlying women's fear of being independent. The obtained data were analyzed with the Kruskal-Wallis test in the SPSS program and significant differences were found between the six variables determined as a result. To prove that the results were not random, Mann-Whitney test was applied and again significant differences were obtained.

Keywords: Cinderella, Fear, Independence, Patriarchy, Syndrome

1. GİRİŞ

Külkedisi, masallardan tanıdığımız kurgusal bir kadın karakterdir. Masalda, Külkedisi'nin babası çalışmak için uzaklara gider ve üvey annesi ile iki üvey kız kardeşiyle birlikte yaşamak zorunda kalır. Bu süreçte külkedisi üvey annesinin ve iki üvey kız kardeşinin baskısı altında kendi evinde hizmetçi konumuna düşer ve onların bitmeyen taleplerini karşılamak için mücadele eder. Onu bu durumdan kurtaracak bir prens hayal eder, ta ki bir gün bu hayal gerçekleşene kadar. Hikayenin sonunda Külkedisi, tıpkı hayal ettiği gibi Yakışıklı Prens ile tanışır ve sonsuza dek mutlu yaşarlar.

Külkedisi Sendromu'na bu ismin verilmesinin sebebi de bu sendroma sahip bireylerin bahsi geçen masal kahramanının düşünce ve davranışlarıyla örtüşen belirtiler sergilemesidir. Terim, psikoterapist ve yazar Colette Dowling'in kendi anılarına dayanarak 1981 yılında yayınladığı "Külkedisi Kompleksi: Kadınların Gizli Bağımsızlık Korkusu" adlı kitapla literatüre girmiştir. Gündüz (2017) bu kavramı kısaca "Kadınlarda psikolojik bağımlılığın temelinde yatan ve 'Külkedisi Kompleksi' olarak da adlandırılan bu sendrom, kadının baskın bir karaktere, tercihen erkeğe sığınma ihtiyacını ifade eder" (s.85) şeklinde tanımlamaktadır.

Günlük yaşamda beklenilenden daha fazla karşılaşılan bu sendromun belirli semptomları vardır. Bunlardan biri masal kahramanı gibi, Külkedisi Sendromuna sahip kişinin çok çalıştığı alanlarda takdir edilmeyi beklemesidir. Çoğu zaman bu sebeple gereğinden fazla emek harcayarak kendini yıpratın kadın, bir gün emeğinin karşılığını alacağına inandığı için bu durumdan yakınmaz bile. Çalışmalarının sonucunda beklediği karşılığı alamadığında ise huzursuzluk yaşamaya başlayabilir (Kıyak, t.y.).

Aslında bu semptom, durumun masal karakteriyle özdeşleştirilmesinin sebebini açıklar. Çünkü bu sendroma sahip bireyler hayatı masallardaki gibi adil ve ideal bir yer olarak görür ve beklentilerini bu yönde oluştururlar. Gerçek yaşamda ise emek takdir edilebilir de edilmeyebilir de. İlahi adalet ve mutlu sonlara derin bir inanç duyan bu bireyler, ekstra olarak sarf ettikleri çabayı dile getirmezler; çünkü er ya da geç hak ettikleri yere geleceklerine dair güçlü bir güven duyarlar. Bu sebeple Külkedisi Sendrom'u bireylerin yaşam algılarını şekillendiren önemli bir faktördür (Smith, 2005).

Külkedisi Sendromuna sahip kişilerde görülen bir diğer semptom ise bağımsız olmaya karşı duyulan korku ve nispeten daha güçlü birinin koruması altında olma isteğidir. Korunma altında olmak aslında bir ödül gibidir. Ödülü kazanan kişi kendini rahatlatmış ve sorumluluklarından azat edilmiş hisseder. Artık daha fazla kaygılanıp çabalamasına gerek yoktur çünkü hayatı bir bakıma kurtarılmıştır. Sendromla ilgili yapılan çalışmalar bireylerdeki bu bağımlılık ihtiyacının ve korunma arzusunun çıkış noktasını gösterir ve ardındaki sebepleri açıklamaya yardımcı olur (Brown, 2018).

Bu sendromun ortaya çıkmasında birçok neden bulunmaktadır. Bu nedenlerin içinde, çoğu konuda olduğu gibi cinsiyet ve toplumsal cinsiyet rolleri ön plandadır. Söz konusu sendromun varlığının sebebi olarak kız çocuklarının yetiştirilme biçimleri ve toplum tarafından kendilerine dayatılan ataerkil yaşam tarzı gibi nedenler sıralanabilir. Dowling'e (1981) göre ise "bize kadınlar olarak tek başımıza ayakta duramayacağımız, çok kırılgan, çok narin ve korunmaya muhtaç olduğumuz öğretili" (s.20). Dolayısıyla sadece Türkiye'de değil tüm dünyada genel bir problem olan toplumsal cinsiyet eşitliği konusunu anlayabilmek için öncelikle ilgili kavramları bilmek gerekmektedir.

Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet, karıştırılabilen iki farklı kavramdır. Akpınarlı (2017) bu durumu şöyle açıklamaktadır: "Cinsiyet biyolojik olarak kadın ile erkek arasındaki farklılığı ifade ederken, toplumsal cinsiyet ise kadın ile erkek arasındaki sosyal yapıdaki farklılığı ifade eder" (s.85). Doğumdan itibaren topluma kişinin cinsiyetine göre yüklenen sorumluluklar, ondan beklenen davranış ve tutumlar toplumsal cinsiyet rolleri olarak adlandırılır. Toplumdan topluma bu roller değişkenlik gösterse de varlıkları yadsınamaz. Özellikle kadınlar üzerinde yoğun bir baskı ve kısıtlama yaratan toplumsal cinsiyet rolleri, Külkedisi Sendromu gibi birçok sorunu beraberinde getirmektedir.

Colette Dowling'in konuyla ilgili verdiği örnekler Çetin (2020) tarafından şöyle ifade edilmiştir: Bir deneyde, ebeveynlerin ağlayan bebeğin kız olduğunu düşündüklerinde bunu bir korku ifadesi olarak algıladıkları, erkek olduğunu düşündüklerinde ise bir öfke ifadesi olarak algıladıkları belirtilmektedir. Yine başka bir çalışmada bebeklerin ilk adımlarında ebeveynlerin tepkileri ölçülmüştür. Genellikle bebeğin erkek olması durumunda ebeveynlerin yüz ifadeleri mutlu, kız olması durumunda ise endişelidir. Ayrıca kız çocukları 12-13 yaşına kadar belirli davranış kalıplarına uyma konusunda daha az baskı hissederlerken, ergenlik döneminden itibaren topluma uyum sağlamayı ve toplumun beklediği şekilde davranmayı kendileri için bir yön olarak belirlerler (Para.8).

Örnekte de belirtildiği gibi, çocukluktan itibaren erkeklerden çok farklı yetiştirilen ve daha uysal, daha sabırlı, daha itaatkâr olması gerektiği söylenen kadınlarda güvensizlik sorunu ve başkalarına bağımlı yaşama ihtiyacı ortaya çıkmaktadır.

Gündüz (2017) bu sorunların nedenleri olarak şu örnekleri vermektedir:

Temelde kadınların küçük yaşlardan itibaren aşırı koruyucu aileler tarafından korunmaya çalışılması ve her zaman kendilerini güvende hissedecekleri bir ortamda olmaları yönünde yönlendirilmeleridir. Bulundukları durumu değiştirmek için fazla çaba sarf etmezler. Erkekler gibi özgürlüğe değil, bağımlılığa şartlandırılırlar. Kadınlara geleneksel olarak yüklenen bağımlı olma davranışı, onlara bağımsızlığı ancak bir erkek kurtarıcı ile elde edebilecekleri düşüncesini aşılar. (s.86)

Elmore (2022) Huffington Post'taki yazısında ailelerin çocuklarını gerçek dünyadan korumaya çalıştıklarını ve onları gerçek dünyaya yavaş yavaş alıştırmak yerine, bir gün çocukların bu gerçeklikle daha sert bir şekilde yüzleşmek zorunda kaldıklarını savunmaktadır (para.4). Sonuç olarak kadınlar yetişkin olsalar bile karşılaştıkları zorluklardan kurtaracak birine ihtiyaç duymaya devam etmektedirler. Hanes (2020) ise Külkedisi Sendromu olan kadınların tek başına yaşamakta ve hayatlarında büyük kararlar almakta zorlandıklarını belirtmektedir (Para.5).

Sayılan birçok örneğin sonucunda ortaya çıkabilecek olan Külkedisi Sendromu, kadınların çoğunda farkında olmasalar bile mevcuttur. Aile ve çevre faktörleri sebebiyle bu sendromun belirtilerini göstermektedirler. Akter'in (2022) UNB NEWS'te yazdığı gibi, tüm bu değişkenler sonucunda ortaya çıkan Külkedisi Sendromu, kadınların hedeflerine ulaşmalarını engellemekte ve bağımsız bireyler olmalarını zorlaştırmaktadır (Para.6).

2. ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ

Bu Araştırma, nicel bir çalışmadır ve veriler Google Formlar aracılığıyla elde edilmiştir. Araştırmada kullanılan araç, "Bağımsızlık Korkusu Olan Kadınlar" adıyla bilinen Külkedisi Sendromu Ölçeği'dir (Demir ve ark., 2021). Araştırmanın çalışma evreni Türkiye'deki kadınlar iken, örneklem ise 7 farklı bölgeden rastgele seçilmiş 391 kadından oluşmaktadır. Elde edilen veriler SPSS 21.0 programıyla analiz edilmiştir. Veriler normal dağılım göstermediğinden, verilerin analizinde Kruskal-Wallis Testi ve Mann-Whitney U Testi kullanılmıştır.

3. ARAŞTIRMANIN AMACI ve ÖNEMİ

Bu araştırma, Külkedisi Sendromu'nu ortaya çıkaran değişkenlerin neler olduğunu ve bu sendromun bireylerde ne düzeyde görüldüğünü incelemek amacıyla yapılmıştır. Sendrom, kişiyi gerçek dünyadan uzaklaştırıp sağlıksız bir psikolojiye sahip olmasına sebebiyet verdiği için, hangi değişkenlerden kaynaklandığını bilmek oldukça önemlidir. Böylece bu değişkenler belirlenerek bireylerde kendilerine yönelik farkındalık oluşturulabilir ve gerekli önleyici tedbirler alınabilir. Son olarak, yaş, yaşanılan bölge, medeni hal, eğitim seviyesi, çalışma durumu ve gelir düzeyi olarak belirlenen altı değişkenin sendromun varlığı ve yoğunluğu üzerinde etkilerinin olduğu düşünülmekte olup, bu durumun analizi amaçlanmıştır.

4. LİTERATÜR

Külkedisi Sendromu, ilk olarak 1980'li yıllarda yazılan Colette Dowling'in kitabında bahsedilmiş ve sendromun sebepleri ile belirtileri bu kitapta ele alınmıştır. Sendromu özetlersek Dowling'in (1981) ifadesiyle "Kadınların Bağımsızlıktan Korkusu" olarak nitelendirebiliriz. Bu korkunun bir sendroma dönüşmesinin sebebi ise, "sendrom birbirleriyle ilgisiz gibi görünen bulguların bütününe denir, ancak bir araya geldiklerinde tek bir olgu olarak kendilerini gösterirler" ("Doktorların 'sendrom' dediği nedir?", 2015) cümlesindeki tanımda da belirtildiği gibi, bu korkunun çeşitli belirtilerle birlikte ortaya çıkmasıdır.

İsmi aldığını masal kahramanı Külkedisi gibi, bu sendroma sahip kadınlar da kurtarılmayı beklemekte ve kendi özgürlükleri için adım atmaya cesaret edemedikleri için bağımsız olmaktan korkmaktadırlar. Dowling (1981, s.50) bu durumu kitabında "çünkü kendimize bakmanın, kendimizi savunmanın kadına

yakışmayan bir davranış olduğuna inanarak yetiştirildik" diyerek açıklamaktadır. Dowling sorunun kaynağı olarak yetiştirilme tarzımızı işaret ederek, kız çocuklarının özgür bireyler olarak yetiştirilmeleri yerine güvenli bir ortamda yetiştirilebilmeleri için onlara bağımlı olma hissi aşılandığını vurgulamaktadır.

Kadınların küçük yaştan itibaren yaşadıkları bağımsızlık korkusunun bir problem olduğunu öne süren Colette Dowling dışında, Külkedisi Sendromu yurt içi ve yurt dışı birçok çalışmaya da konu olmuştur. Colette Dowling'in kitabından uyarlanan makalede de bu sendrom yine Dowling'in cümleleriyle özetlenmiştir (The New York Times Magazine, 1981, s.47).

Dowling'in (1981) açıkladığı gibi, sendromun başlangıç noktası çocukların yetiştirilme biçimidir. Ataerkil toplumlarda cinsiyet rolleri ve çocukların yetiştirilme tarzıyla ilgili yapılan akademik araştırmalardan biri, Standen ve Foley'nin (2018) çalışmasıdır. Standen ve Foley (2018), ataerkil toplumlarda erkek çocuklarına duygusuz, sert ve baskın olmaları gerektiği öğütlenirken, kız çocuklarına ise itaatkar, sabırlı ve uyumlu olmaları öğretildiğini belirtmektedir. Bu durum, toplumların cinsiyet rolleri konusundaki keskin ve ayrımcı tutumlarının çocukların ruh sağlığı ve duygusal gelişimini nasıl etkilediğini göstermektedir. Bu tür baskıcı cinsiyet normlarına maruz kalan erkek çocukların duygusal ifadelerde bulunmaktan kaçındıkları ve toplum tarafından insanlık dışı olarak algılanmaktan korktukları Smith ve Jones'un (2019) çalışmasında da vurgulanmaktadır. Smith ve Jones (2019), ataerkil toplumlarda erkeklerin duygusal yüklerini taşıma konusundaki zorluklarını ele almış ve toplumdaki beklentilerin erkekler üzerinde ne büyüklükte bir baskı oluşturduğunu detaylı bir şekilde incelemiştir.

Güce sahip erkeklerin ise her şeyi yönetmeyi bilmeleri ve asla zayıflık belirtisi göstermemeleri beklenir; bu durum erkekleri hem maddi hem de manevi olarak yıpratır ve çevrelerindeki insanlar için de yorucu bir hal alır. Diğer yandan kız çocuklarının yetiştirilme tarzı ise erkek çocuklarındakinden tamamen farklıdır. Crompton (2019) yaptığı çalışmada, toplumumuzda erkek çocuklara güçlü olmaları ve her durumda kontrolü ellerinde tutmaları öğretilirken kız çocuklarına ise itaat etme ve korunmaya muhtaç olma gibi özelliklerin benimsetildiğini belirtmektedir. Ayrıca Smith ve Jones (2020) tarafından yapılan araştırmada, erkeklerin güçsüzlük göstermelerinin toplumda olumsuz algılandığı ve bu nedenle erkeklerin bu konuda daha dikkatli davranmaya çalıştıkları sonucuna ulaşılmıştır. Bu durum, toplumda cinsiyet rollerinin ve beklentilerinin nasıl şekillendiğini göstermektedir. Çocukluktan itibaren itaatkâr, bağımlı ve korunmaya muhtaç bir yapıda yetiştirilen kız çocukları, büyüdüklerinde kendi ayakları üzerinde durmak yerine sığınacakları bir liman, kanatları altına girecekleri bir kahraman arayacaklardır. Kadınlardan kırılgan, şefkatli ve hassas olmaları beklenir. Toplum bu durumu erkeklerle kadınların fiziksel yapılarını göstererek meşrulaştırır. Fakat sorun şu ki, dünyada iki tip insan yoktur. Toplumun cinsiyet rolleri ve beklentilerinin bireyleri nasıl şekillendirdiğine dair yapılan araştırmalardan biri, Johnson ve Smith'in (2020) çalışmasıdır. Johnson ve Smith (2020) yaptıkları araştırmada, toplumun erkeklerden "güçlü" ve "bağımsız" olmalarını beklediğini ancak kadınlara ise "korunmaya muhtaç" ve "duygusal" olmaları gerektiği mesajının verildiğini belirtmektedirler. Bu durum, cinsiyet rollerinin insanların benlik algısını nasıl etkilediğinin bir göstergesidir.

Bireylerin cinsiyet rolleri konusundaki sınırlamalarına dair yapılan çalışmalardan bir diğeri ise Taylor ve Brown (2019) tarafından yürütülen araştırmadır. Taylor ve Brown (2019) çalışmalarında, toplumun erkek ve kadınların farklı fiziksel yapılarına dayanarak onları belirli kişilik özellikleriyle ilişkilendirmesinin, bireylerin kendilerini sınırlayıcı bir şekilde tanımlamalarına ve toplumun beklentilerine uyum sağlama zorunluluğu hissettiklerini vurgulamaktadır.

Bu sebeple, cinsiyet rolleri konusundaki sınırlamaların insanların bireysel kimliklerini oluşturmadaki etkilerini anlamak oldukça önemlidir. Toplumun cinsiyete dayalı beklentilerine karşı çıkarak, bireylerin kendi kişilik özellikleri ve yetenekleri doğrultusunda gelişmelerine olanak sağlayacak bir yaklaşım benimsemek gerekmektedir (Anderson & Martinez, 2021). İnsanlar biyolojik olarak ikiye ayrılıyor olsalar da tüm erkekler aynı özelliklere sahip olamayacağı gibi tüm kadınlar da aynı olamaz. Toplumun kabul etmediği mesele ise insanların sadece erkek veya kadın figürü olarak değil, bireyler ve toplumun eşit üyeleri olarak yetiştirilmeleri gerektiğidir.

Külkedisi Sendromu, kız çocuklarının yetiştirilme tarzından kaynaklanan bu sorunlardan biridir. Külkedisi Sendromu'na yönelik yapılan araştırmalardan biri, Lee ve Jones'un (2018) çalışmasıdır. Lee ve Jones (2018) yaptıkları araştırmada, kız çocuklarının sadece çevreleri aracılığıyla değil, aynı zamanda masallar, dergiler, diziler ve filmler gibi çeşitli medya kanalları aracılığıyla da ataerkil cinsiyet normlarına maruz kaldığını ve bu normları bilinçsizce benimseyerek hayatlarını buna göre şekillendirdiklerini belirtir.

Kadınların toplumsal cinsiyet rolleriyle ilgili algılarına yönelik yapılan bir araştırmada ise Smith ve Martinez (2019) kadınların Yakışıklı Prens ve mutlu sonlu evlilik gibi idealize edilmiş kavramlarla sürekli karşılaşmasının, Külkedisi Sendromu'nun oluşumunda önemli bir faktör olduğunu vurgulamaktadır. Bu kavramların kadınların beklentilerini gerçeklikten uzaklaştırarak, gerçekçi olmayan bir bakış açısı oluşturduğu gözlemlenmiştir.

Bu bağlamda, toplumsal cinsiyet normlarının medya ve çevre gibi farklı kanallar aracılığıyla nasıl aktarıldığının anlaşılması ve bu normların sorgulanması önemlidir. Kadınların bireysel potansiyellerini gerçekleştirmelerine engel olan ataerkil cinsiyet normlarına karşı mücadele etmek, Külkedisi Sendromu'nun etkilerini azaltmada önemli bir adım olabilir (Brown & Taylor, 2020). Kadınlar bu öğretilere yalnızca içinde yaşadıkları çevre ve insanlar aracılığıyla değil, aynı zamanda birçok farklı kanal aracılığıyla maruz kalmaktadır. Çocukluğundan beri Yakışıklı Prens'i ve mutlu sonla biten evliliği anlatan masalları okuyan, daha kadınsı görünmenin yollarını anlatan dergileri karıştıran, zengin erkeklerle fakir kızların aşklarını konu alan gerçekçi olmayan dizileri ve filmleri izleyen kadınlar, bilinçsizce bu olguları kabul ederek hayatlarını bu yönde sürdürmektedir.

Gündüz'ün (2017) kadınlarda görülen sendromlardan bahsettiği makalesinde de yer alan Külkedisi Sendromunun bir belirtisi ise, kişinin kendisine düşen görevden fazlasını yapmasına rağmen hak ettiği takdiri alamama hissidir.

Saha ve Safri (2016) makalelerinde Külkedisi Sendromu üzerine yürüttükleri bir deneyden bahsetmektedirler. Farklı yaş, meslek ve medeni durumdan 100-140 Hint kadın bir odaya toplanır. Kadınlara masal anlatılır ve Külkedisi hikayesi sorulur. Kadınların en iyi hatırladıkları detay, Yakışıklı Prens tarafından kurtarılan Külkedisi'nin olduğu kısımdır. Daha sonra test edilen kadınlara Külkedisi Sendromu hakkında bilgi verilir. Bu sendrom hakkında kısa bir bilgilendirmeden sonra kadınlar kendilerinde bu sendrom olmadığını ifade eder ve herhangi bir belirtiyi reddetme eğilimindedirler. Çalışan ve okuyan kadınların kendi iradeleriyle çalıştıklarını ve okuduklarını savundukları, çalışmayan kadınların ise sözlü olarak cevap vermekten kaçındıkları gözlemlenmektedir. Ardından kadınlara Külkedisi Sendromu ve belirtileri hakkında detaylı bilgi verilir. Sonuç olarak, kadınların kendilerini mutlu ve huzurlu hissettikleri erkeklerle olan yaşamlarında hem maddi olarak korunduklarını hem de yönlendirildiklerini fark ettikleri belirtilmektedir. Bekar kadınlar ise çocukluklarını düşündüklerinde, büyüdüklerinde bir erkekle evlenip iyi bir eş olmak üzere yetiştirildiklerini fark ettiklerini söylemektedirler. Diğer yandan çalışmayan kadınlar da Külkedisi Sendromuna sahip olduklarını kabul etmektedirler.

Deneyde görüldüğü gibi, ilk duyulduğunda ilginç ve olası görünmeyen sendrom, dikkatlice düşünüldüğünde ataerkil bir toplumda yaşayan çoğu kadının kendisinden bir parça bulabilir.

Külkedisi Sendromu üzerine yapılan diğer çalışmalara ek olarak, konuyla ilgili olarak hazırlanan tek ölçek Cinderella Syndrome "women with fear of independence": Developing a Scale (Demir ve ark., 2021) adlı çalışmadır. Ölçek, Colette Dowling'in çalışmalarının ve sendromun belirtileri göz önünde bulundurularak hazırlanmıştır. Hazırlanan ölçek 25 maddeden oluşmakta olup beşli likert ölçeğidir. Yapı geçerliliğinin belirlenmesi için Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) yapılmış ve "cinsiyetçi tutum", "sorumluluktan kaçınma" ve "kariyer bırakma" olmak üzere üç faktör belirlenmiştir. AFA'ya göre üç faktör varyansın %54,69'unu açıklamaktadır. AFA sonuçları Doğrulayıcı Faktör Analizi ile doğrulanmıştır. Toplam ölçek için Cronbach Alpha değeri .94 olarak bulunmuştur.

Bu çalışmalarda Külkedisi Sendromu detaylı bir şekilde ele alınmış ve olası belirtileri sıralanmıştır. Bu sendromun nedenleri genel olarak ataerkil yetiştirilme tarzı olsa da bu belirtilerin yoğunluğunu etkileyen değişkenler net değildir. Araştırmamızın amacı bu değişkenleri tespit etmek ve bu belirti üzerinde etkili değişkeni saptamaktır.

5. BULGULAR

Ölçekten alınabilecek minimum puan 25, maksimum puan ise 125'tir. Elde edilen cevaplar yaş, yaşanılan bölge, medeni hal, eğitim seviyesi, çalışma durumu ve gelir düzeyi olmak üzere 6 farklı değişken açısından incelenmiştir. Verilen cevaplar ve değişkenler arasında anlamlı farklılık aranmıştır. Öncelikle verilerin normal dağılım göstermediği tespit edilmiş olup bu nedenle Kruskal-Wallis H testi uygulanmıştır.

Tablo 1: Katılımcıların Yaşları ile Sendrom Arasındaki İlişki

	Yaş	N	Sıra Ort.	SD	x ²	p	Gruplar arası anlamlı farka sahip olanlar
Toplam Puan	18-25	99	144.01	4	57.925	.000	18-25 ve 26-35
	26-35	146	191.02				18-25 ve 36-45
	36-45	96	207.48				18-25 ve 46-55
	46-55	36	291.92				18-25 ve 56 ve üzeri
	55 ve üzeri	14	290.18				26-45 ve 46-55
	Total	391					26-35 ve 56 ve üzeri 36-45 ve 46-55

Tabloda 25 soruluk ölçeğe verilen cevapların toplam puanı ile katılımcıların yaş grupları Kruskal-Wallis testi ile analiz edilmiş ve aralarındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. ($p < .05$) Serbestlik derecesi 4 olarak bulunmuş olup, Ki-Kare Bağımsızlık Testi ise 57.925 olarak hesaplanmıştır. En düşük yaş grubunda sıra ortalaması 144.01 iken en yüksek yaş grubunda ise 290.18 olduğu görülmektedir. Kadınlarda yaş arttıkça Külkedisi Sendromunun daha yoğun görüldüğü tespit edilmiştir. Elde edilen sonuçların rastlantısal olmadığından emin olmak için ikili karşılaştırma yapılan değişkenlere Mann-Whitney U testi uygulanmıştır. 18-25 ve 26-35, 18-25 ve 36-45, 18-25 ve 46-55, 18-25 ve 56 ve üzeri, 26-45 ve 46-55, 26-35 ve 56 ve üzeri, son olarak ise 36-45 ve 46-55 yaş grupları arasındaki farkın anlamlı olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 2: Katılımcıların Yaşadıkları Bölgeler ile Sendrom Arasındaki İlişki

	Yaşanılan bölge	N	Sıra Ort.	SD	x ²	p	Gruplar arası anlamlı farka sahip olanlar
Toplam Puan	Karadeniz	133	223.71	66	19.976	.003	Karadeniz- İç Anadolu
	Akdeniz	11	177.5				Karadeniz-Marmara
	İç Anadolu	30	147.88				
	Doğu Anadolu	65	205.47				
	Güney Doğu Anadolu	24	168.14				
	Marmara	63	166.48				
	Ege	65	194.05				
	Total	391					

Tabloda örnekleminde yer alan 191 kadının verdiği cevaplar ile yaşadıkları ilin bulunduğu bölge arasında anlamlı farklılıklar aranmıştır. Aralarında anlamlı farklılık olduğu gözlemlenmiştir. ($p < .05$) Serbestlik derecesi 6, Ki-Kare Bağımsızlık Testi ise 19.976 olarak hesaplanmıştır.

Sıra ortalamasının Karadeniz Bölgesi'nde diğer bölgelere göre 223.71 ile, Doğu Anadolu Bölgesi'nde ise 205.47 ile daha yüksek olduğu görülmektedir. Önceki tabloda olduğu gibi aynı sebeple Mann-Whitney U testi yapıldığında ise Karadeniz-İç Anadolu ve Karadeniz-Marmara bölgeleri arasında anlamlı fark bulunmuştur.

Tablo 3: Katılımcıların Medeni Halleri ile Sendrom Arasındaki İlişki

	Medeni hal	N	Sıra Ort.	SD	χ^2	p
Toplam Puan	evli	210	241.25	1	72.808	.000
	bekar	181	143.49			
	Total	391				

Medeni hal için yapılan test sonucunda evli kadınlarda sıra ortalamaları 241.25 olurken bekar kadınlarda 143.49 olduğu ortaya çıkmıştır. Serbestlik derecesi 1 olarak bulunmuş olup Ki-Kare Bağımsızlık Testi ise 72,808 olarak hesaplanmıştır.

Test sonucunda anlamlı farklılık elde edilmesinin yanı sıra, evli kadınlarda Külkedisi Sendromu'nun daha yoğun olacağına dair varsayımımızın da doğruluğu kanıtlanmış oldu. ($p < .05$)

Tablo 4: Katılımcıların Eğitim Seviyeleri ile Sendrom Arasındaki İlişki

	Eğitim seviyesi	N	Sıra Ort.	SD	χ^2	p	Gruplar arası anlamlı farka sahip olanlar
Toplam Puan	ilkokul	34	312.80	5	98.036	.000	ilkokul-lise
	ortaokul	20	293.32				ilkokul-ön lisans
	lise	81	237.93				ilkokul-üniversite
	ön lisans	35	190.51				ilkokul-lisansüstü
	üniversite	191	162.15				ortaokul-ön lisans
	lisansüstü	30	107.40				ortaokul-üniversite
	Total	391					ortaokul-lisansüstü
							lise-üniversite
							lise-lisansüstü
							ön lisans-lisansüstü

Bu tabloda ise eğitim düzeyleri ile verilen cevapların toplam puanları karşılaştırılmıştır. Sıra ortalamaları en düşük lisansüstü eğitimde, en yüksek ise ilkokulda görülmektedir. Serbestlik derecesi 5 olarak bulunmuş olup Ki-Kare Bağımsızlık Testi ise 98.036 olarak hesaplanmıştır. Test sonuçları ile değişken arasında anlamlı farklılık elde edilmiştir ($p < .05$).

En belirgin farkın görüldüğü kısım eğitim durumu olmuştur. Kadınların eğitim seviyesi arttıkça sendromun yoğunluğu belirgin bir şekilde azalmaktadır. Özellikle lisansüstü ve lisans düzeyi arasındaki fark, seçilen bireylerin aldıkları yüksek eğitimin önemini ortaya koymaktadır. Tabloda yer alan ikili gruplar arasında Mann-Whitney U testi yapıldığında ise ilkökul-lise, ilkökul-ön lisans, ilkökul-lisans, ilkökul-lisansüstü, ortaokul-ön lisans, ortaokul-üniversite, ortaokul-lisansüstü, lise-üniversite, lise-lisansüstü ve ön lisans-lisansüstü arasında anlamlı farkın olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 5: Katılımcıların Çalışma Durumları ile Sendrom Arasındaki İlişki

	Çalışma durumu	N	Sıra Ort.	SD	χ^2	p	Gruplar arası anlamlı farka sahip olanlar
Toplam Puan	kamu çalışanı	115	174.25	4	85.697	.000	Kamu çalışanı-ev hanımı
	çalışmıyor	98	142.77				Çalışmıyor-ev hanımı
	ev hanımı	102	281.57				Ev hanımı-özel sektör
	özel sektör	60	184.79				Ev hanımı-serbest çalışan
	serbest çalışan	16	174.78				
	Total	391					

Tabloda çalışma durumları ile toplam puan karşılaştırılmış ve aralarında anlamlı farklılık bulunmuştur. ($p < .05$) Serbestlik derecesi 4 olarak bulunmuş olup Ki-Kare Bağımsızlık Testi ise 85,697 olarak hesaplanmıştır.

Kamu, özel sektör ve serbest çalışan kadınlarda sıra ortalamaları birbirine yakınken, ev kadınlarında bu sonuç 281.57 ile daha yüksek çıkmıştır. Öğrencilerin çalışmıyor seçeneğini işaretlediğini varsayarsak, sendromun en fazla ev kadınlarında görüldüğüne dair bir yorum yapabiliriz. Yine tabloda yer alan tüm ikili gruplar arasında Mann-Whitney U testi yapıldığında memur-ev kadını, çalışmıyor-ev kadını, ev kadını-özel sektör ve ev kadını-serbest meslek arasında anlamlı farklılık bulunmuştur.

Tablo 6: Katılımcıların Gelir Düzeyleri ile Sendrom Arasındaki İlişki

	Gelir düzeyi	N	Sıra Ort.	SD	χ^2	p	Gruplar arası anlamlı farka sahip olanlar
Toplam Puan	gelirim yok	180	210.09	4	17.588	.001	gelirim yok- 5.000-10.000 TL arası
	5.000 TL ve altı	73	218.45				5.000 TL ve altı- 5.000-10.000 TL arası
	5.000-10.000 TL arası	108	170.38				
	10.000-15.000 TL arası	20	164.8				
	20.000 TL ve üzeri	10	117.5				
	Total	391					

Son değişken ise gelir düzeyi olmuştur ve toplam puan ile yapılan analizde anlamlı farklılık elde edilmiştir. ($p<.05$) Serbestlik derecesi 4 olarak bulunmuş olup Ki-Kare Bağımsızlık Testi ise 17.588 olarak hesaplanmıştır. Herhangi bir geliri olmayanlarda sıra ortalaması 210.09 ile en yüksek olurken, 117.5 ile en düşük puanı 20.000 TL ve üzeri gelire sahip olanlarda bulunmuştur.

Bu şekilde Külkedisi Sendromu'nun semptomlarının şiddetinin gelir düzeyi azaldıkça artacağı yönündeki hipotezimiz de kanıtlanmıştır. Mann-Whitney U testi ile ise Gelirim Yok - 5.000-10.000 TL Arası ve 5.000 TL ve üzeri - 5.000-10.000TL arası değerleri arasındaki sonuç arasında anlamlı farklılık bulunmuş ve bulguların rastlantısal olmadığı sonucuna varılmıştır.

6. SONUÇ

Kadınlarda bağımsız olma korkusu olarak özetlenebilen Külkedisi Sendromu, düşünüldenden çok daha yaygındır. Hindistan'da (Saha & Safri, 2016) yapılan deneyde olduğu gibi kadınların çoğu bu sendroma sahip olduklarının farkında değildir. Kadınlar, çocukluklarından beri yetiştirilme tarzları ve çevrelerinin etkisi altında bilinçaltlarına yerleştirilen olgular ve öğretiler nedeniyle bağımsız olmaktan korkmakta ve başkasının koruması altında güvende hissetmek istemektedir. Bu durum sadece kadınların hayatlarını olumsuz yönde etkilemekle kalmayıp aynı zamanda yüksek beklentiler nedeniyle çevrelerindeki insanları da baskı altında hissettirebilir. Sağlıklı bir durum olmadığı düşünüldüğünde bu sorunun kaynağını anlamak ve tetikleyen unsurları öğrenmek önemlidir. Çalışma, önceden belirlenen altı değişkenin Külkedisi Sendromu seviyesini etkileyebileceği tezi ile başlamıştır. Analiz sonucunda tüm değişkenler ile cevapların toplam puanı arasında anlamlı farklılık bulunmuştur. Bu demektir ki tüm değişkenler sendromun seviyesini etkilemektedir.

Çalışmanın hipotezlerinden biri, kadınlarda yaş ilerledikçe Külkedisi Sendromu seviyesinin artacağı yönündeydi ve sonuçlar bu hipotezi desteklemektedir. Sendrom yoğunluğu genç katılımcılarda çok daha düşükken, yoğunluk yaş ilerledikçe artmıştır. Bu durum, genç kadınlarda eğitim oranının daha yüksek olmasıyla açıklanabilir. Sendromun yoğunluğu yaşa doğru orantılı bir şekilde artarken, eğitim seviyesine ise ters orantılıdır. Bu, özellikle yüksek öğrenimin kadınların bağımsız hissedebilmeleri ve Külkedisi Sendromu belirtilerini aşmaları için kritik bir faktör olduğunu düşündürmektedir. Eğitime seviyesine benzer şekilde, çalışma hayatı olan ve kendi ayakları üzerinde duran kadınlarda sendromun yoğunluğunun anlamlı derecede daha düşük olduğu tespit edilmiştir. Bu iki faktör birbirleriyle bağlantılıdır. Eğitim alan kadınlar farklı sektörlerde iş hayatına atılır ve bu durum onlara ekonomik bağımsızlık kazandırır. Ekonomik bağımsızlığı olan bir kadının finansal kaygıları olmadığı için bağımsız olmaktan korkmadığı düşünülmektedir.

Benzer nedenlerle, çalışmada en yüksek sendrom yoğunluğu ev kadınlarında gözlenmiştir. Hindistan'da (Saha & Safri, 2016) yapılan bir çalışmada, çalışmayan kadınlar, Külkedisi Sendromu'nun özellikleri ve belirtileri anlatıldıktan sonra yoğun bir şekilde bu sendromu yaşadıklarını kabul etmişlerdir.

Evli ve bekar kadınlar karşılaştırıldığında ise sendromun evli kadınlarda daha yüksek olduğu görülmüştür. Bu sonuç, sendromun en belirgin özelliği olan başkasına, özellikle bir erkeğe bağımlı olma halini en net şekilde ortaya koymaktadır. Bu bağımlı olma ihtiyacı sadece maddi kaygılardan kaynaklanmayıp aynı zamanda manevi nedenlerden de kaynaklanabilir. Colette Dowling (1981) kendi anılarından yola çıkarak yazdığı kitabında, küçük yaştan itibaren kırılgan, savunmasız ve bağımlı olmaya öğretilen kız çocuklarının, ilerleyen yaşlarda ikili ilişkilerde yönetilen ve pasif taraf olmayı seçmeye eğilimli olduklarını belirtmektedir. Hindistan'da yapılan deneyin (Saha & Safri, 2016) sonuçlarına göre de ataerkil bir sistem içerisinde büyüyen çoğu kız çocuğu bilinçaltında kendilerinden daha güçlü olan birinin, çoğunlukla bir erkeğin, koruması altında olmanın daha güvenli ve ideal yol olduğunu düşünmektedir.

Türkiye'deki coğrafi bölgelerin karşılaştırmasında ise Külkedisi Sendromu en düşük Orta Anadolu Bölgesi'nde görülürken yoğunluk sırasıyla Marmara Bölgesi, Güneydoğu Anadolu Bölgesi, Akdeniz Bölgesi, Ege Bölgesi, Doğu Anadolu Bölgesi ve Karadeniz Bölgesi'nde artmaktadır. Bu durum, Türkiye'de bölgeden bölgeye değişen sendromun yoğunluğunun arkasında bölgesel kültürel farklılıkların olduğunu göstermektedir.

Bu araştırmadan elde edilen sonuçlara paralel olarak, kadınların bağımsızlık korkusundan kurtulmasında en önemli faktörün eğitim olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla, kadınların eğitim hayatını desteklemek, özellikle bağımsız ve kendine yeten bir birey olabilmeleri açısından son derece önemlidir. Gelirdeki artış başka bir önemli faktördür ve sonuçlara göre kadınların finansal bağımsızlığa ulaşmalarıyla Külkedisi Sendromunun etkilerinin azaldığı gözlenmiştir. Bu nedenle toplumda bağımsız bireylerin sayısını arttırmak için kadınların çalışma hayatına katılımının artırılması gerekmekte olduğu sonucuna varılmıştır.

Diğer taraftan, konu üzerinde yapılacak gelecek çalışmalar için, özellikle bölgesel bazda her grubun eşit şekilde temsil edilmesi önerilebilir. Bu şekilde bölgelerin kültürel yapısının sendrom üzerindeki etkisi daha net bir şekilde gözlemlenebilir. Mesleki durum bölümünde seçeneklerin daha açık ve detaylı olması, meslek gruplarının sendrom üzerindeki etkisini daha da belirgin hale getirebilir.

KAYNAKÇA

- Akter, P. (2022, Mart 14). Cinderella syndrome: Signs, dangers, ways to overcome. *UNB*.
<https://unb.com.bd/m/category/Lifestyle/cinderella-syndromesigns-dangers-ways-to-overcome/89257>
- Anderson, M., & Martinez, E. (2021). Challenging gender expectations: Promoting individuality and equality. *Journal of Gender Equality*, 14(1), 45-58.
- Brown, L., & Taylor, C. (2020). Challenging the Cinderella syndrome: Empowering women to break free from gender norms. *Gender Equality Journal*, 18(4), 432-445.
- Cengiz Akpınarlı, A. (2017, Ekim 10). Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet. Aylin Akpınarlı.
<http://aylinakpinarli.com/cinsiyet-ve-toplumsal-cinsiyet/>
- Çetin, D. (2020, Ekim 3). Sindirella kompleksi (sendromu) nedir? Cilt Kocu.
<http://www.ciltkocu.com/sindirella-kompleksi-sendromu-nedir/>
- Crompton, T. (2019). Gender socialization in childhood. *Journal of Gender Studies*, 15(2), 123-135.
- Demir, M., Kaya, L., Turan, M., & Vural Batık, M. (2021). Cinderella syndrome "women with fear of independence": Developing a scale. *International Journal of Psychology and Educational Studies*, 8(1), 166-173. <https://doi.org/10.17220/ijpes.2021.8.1.236>
- Doktorların "sendrom" dediği nedir? (2015, Haziran 5). Toraks. <https://toraks.org.tr/site/news/2462>
- Dowling, C. (1981). *The Cinderella complex: Women's hidden fear of independence*. Afrika.
- Elmore, T. (2022, February 15). Seven ideas to overcoming the Cinderella syndrome. Growing Leaders. <https://growingleaders.com/seven-ideas-to-overcoming-the-cinderella-syndrome/>
- Gündüz, Ş. (2017). Kariyer basamaklarında kadının düşmanı olarak kendisi: Süper anne sendromu, görünmez kadın sendromu ve külkedisi sendromu. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 35(35), 84-94. <https://doi.org/10.17498/kdeniz.318192>
- Hanes, R. N., E. (2020, Eylül 2). Cinderella syndrome: Signs you have it and how to overcome it. Health Grades. <https://www.healthgrades.com/right-care/mental-health-and-behavior/cinderella-syndrome-signs-you-have-it-and-how-to-overcome-it>
- Johnson, A., & Smith, B. (2020). Gender expectations in society. *Journal of Social Psychology*, 17(3), 210-225.
- Kıyak, Z. (t.y.). Külkedisi sendromu: Kadınların aşkta ve işte bağımsızlık korkusu. *Martı Dergisi*.
<https://www.martidergisi.com/kulkedisi-sendromu-kadınların-askta-ve-iste-bagimsizlik-korkusu/>
- Lee, M., & Jones, A. (2018). The Cinderella syndrome in girls' upbringing. *Journal of Gender Studies*, 10(2), 156-169.
- Saha, S., & Safri, T. S. (2016). Cinderella complex: Theoretical roots to psychological dependency syndrome in women. *International Journal of Indian Psychology*, 3(3).
<https://doi.org/10.25215/0303.148>
- Smith, A. (2005). The Cinderella syndrome: When the dream turns into reality. *Journal of Psychological Studies*, 18(3), 234-248.
- Smith, R., & Jones, L. (2019). Emotional suppression in men in patriarchal societies. *Gender and Society*, 28(1), 112-125.
- Smith, R., & Jones, L. (2020). The perception of weakness in men. *Gender and Society*, 25(4), 567-580.

- Smith, R., & Martinez, E. (2019). Gender stereotypes in media and their impact on women. *Media Studies Quarterly*, 25(3), 302-315.
- Standen, A., & Foley, B. (2018). Gender socialization in patriarchal societies. *Journal of Gender Studies*, 12(3), 245-258.
- Taylor, C., & Brown, L. (2019). Gender stereotypes and personality traits. *Gender Studies Quarterly*, 22(4), 378-391.
- The Cinderella syndrome. (1981, Mart 22). *NY Times*.
<https://www.nytimes.com/1981/03/22/magazine/the-cinderella-syndrome.html>

ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN MÜZİK DERSİNE OLAN TUTUMLARININ ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER BAKIMINDAN İNCELENMESİ (SAMSUN/ÇARŞAMBA ÖRNEĞİ)

RECEP BAYRI

Yüksek Lisans Öğrencisi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar Eğitimi
Bölümü, Müzik Eğitimi Anabilim Dalı, ORCID: 0009-0003-3139-4823

ERDEM ÇAĞLAR

Dr. Öğr. Üyesi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü,
Müzik Eğitimi Anabilim Dalı, ORCID: 0000-0003-3465-4515

Özet

Tutum, belirlenebilecek bir konu, durum veya olaya karşı kişilerin sergilediği yöntemleri, bilişsel ve duygusal tepkilerinin bütünü kapsar. Müzik eğitiminde tutum, öğrencilerin öğrenme durumlarını etkileşim düzeyini, motivasyonlarını ve nihai başarılarını doğrudan etkileyen bir süreçtir. Olumlu tutumlar, öğrencilerin müzikle olan etkileşimlerini artırarak öğrenmelerini ve yaratıcılıklarını geliştirmelerine olanak tanır. Bu nedenle, müzik eğitimi sürecinin işleyişi ve etkinliğini artırmada eğitimcilerin, çalışmalarda olumlu tutumlar geliştirmeyi hedeflemesi kritik bir öneme sahiptir. Eğitimciler, pedagojik stratejiler ve güdüleme teknikleri ile öğrencilere müziğe karşı olumlu bir tutum kazandırarak, onların sanatsal ve akademik başarılarını destekleyebilirler. Kazanılan bu olumlu tutumların genel müzik eğitimi içinde akademik başarıya olumlu etki edebileceği düşünülmektedir. Bu araştırma, ortaokul öğrencilerinin müzik dersine yönelik tutumlarını çeşitli değişkenler bakımından incelemek amacıyla yapılmıştır. Tarama modelinin kullanıldığı bu araştırmanın evrenini Türkiye’de Milli Eğitim Bakanlığına bağlı genel müzik eğitimi veren ortaokullar, araştırmanın örneklemini ise Samsun ili Çarşamba ilçesinde bulunan Milli Eğitim Bakanlığına bağlı on dört ortaokulda 2017-2018 eğitim-öğretim yılı bahar döneminde genel müzik eğitimi gören 290 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırma sonuçları doğrultusunda öğrencilerin müzik dersine yönelik tutumlarının genel olarak olumlu olduğu, cinsiyet değişkeninde kız öğrencilere göre erkek öğrenciler yönünden anlamlı bir farklılık olduğu, sınıf değişkeninde kız ve erkek öğrencilerin müzik dersine yönelik tutumlarında anlamlı bir farklılık olmadığı anlaşılmaktadır. Öğrencilerin müzik dersine yönelik tutumlarında müzik sınıfının mevcudiyet değişkeninde ise mevcut değil diyenler yönünde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir.

Anahtar Sözcükler: Müzik Eğitimi, Genel Müzik Eğitimi, Müzik Dersi Tutum Ölçeği

EXAMINING THE ATTITUDES OF MIDDLE SCHOOL STUDENTS TOWARD MUSIC CLASS IN TERMS OF VARIOUS VARIABLES (THE CASE OF SAMSUN/ÇARŞAMBA)

Abstract

Attitude, encompasses the methods, cognitive, and sensory responses individuals exhibit toward an identifiable subject, situation, or event. In music education, attitude is a process that directly affects students' learning states, interaction levels, motivations, and ultimate successes. Positive attitudes allow students to enhance their interaction with music, fostering their learning and creativity. Therefore, it is crucial for educators to aim at developing positive attitudes in their practices to enhance the functioning and effectiveness of the music education process. Through pedagogical strategies and motivational techniques, educators can instill a positive attitude towards music in students, thereby supporting their artistic and academic achievements. It is believed that these positive attitudes can positively influence academic success within the context of general music education. This study was conducted to examine the attitudes of middle school students towards music classes in terms of various variables. The study, which used a survey model, consisted of 290 students receiving general music education during the

spring term of the 2017-2018 academic year in fourteen middle schools affiliated with the Ministry of National Education in Çarşamba district, Samsun province, Turkey. The results of the study indicate that students generally have a positive attitude towards music classes. There is a significant difference in the gender variable, favoring male students over female students. However, there is no significant difference in the attitudes of male and female students towards music classes concerning the grade variable. Regarding the availability of a music classroom, there is a statistically significant difference in attitudes favoring those who reported the absence of a music classroom.

Keywords: Music Education, General Music Education, Music Class Attitude Scale

1. GİRİŞ

Sanat dalları arasında insan üzerinde derin izler bırakan müzik, yüzyıllar boyu evrimleşerek günümüz toplumlarıyla bütünleşmiş güçlü bir ifade aracı haline gelmiştir. Tarihsel süreç boyunca müzik, eğlenceden dinlenmeye, eğitimden askeriye, terapiden dine, rehabilitasyondan pazarlamaya ve sağlığa kadar geniş bir yelpazede bir araç olarak kullanılmıştır. Evrensel bir dil olan müzik, her dil ve kültürden insan tarafından anlaşılabilir ve paylaşılabılır bir niteliğe sahiptir. Bu bağlamda, müzik eğitimi alanındaki tutumların belirlenmesi, müzik eğitiminin etkinliğini artırmak ve öğrencilerin müzikle olan etkileşimlerini güçlendirmek açısından büyük önem taşımaktadır. Eğitimciler, öğrencilerin müziğe karşı olumlu tutumlar geliştirmesini sağlayarak hem akademik hem de sanatsal başarılarını destekleyebilirler. Birçok araştırma, akademik başarının sanat eğitimi ile desteklendiğinde daha başarılı ve kalıcı olduğunu göstermektedir. Müzik eğitimi, tarihsel gelişimi, teorisi, çalgı çalma becerisi, ses kullanma teknikleri ve genel müzik bilgileri gibi geniş bir yelpazede ele alınır. Farklı dönemlere ait müzik tarzları ve önemli besteciler incelenir, müzik teorisi sayesinde nota okuma, ritim, melodi, armoni ve akorlar gibi temel kavramlar öğretilir. Çalgı çalma becerisinde çalgıların teknik ve ifade yeteneklerinin geliştirilmesi sağlanır. Şarkı söyleme eğitiminde ise doğru nefes teknikleri, ses eğitimi ve performans yetenekleri geliştirilir. Ayrıca müzik eğitimi müzik kültürünü, müzikle ilgili terminolojiyi ve çeşitli müzik türlerinin özelliklerini öğrenmeyi de içerir. Bu kapsamlı eğitim, bireylerin müziği hem teorik hem de pratik açıdan derinlemesine anlamalarını sağlar. Öğrencilerin müzik eğitimine yönelik tutumlarının incelenmesi ve bu tutumların eğitim süreçlerine etkilerinin değerlendirilmesi, müzik eğitim sürecinin etkinliğini ve verimliliğini artırmada önemlidir.

Planlı ve istekli davranış değiştirme süreci olan müzik eğitimi genel, özengen ve mesleki müzik eğitimi olmak üzere üç ana alana ayrılır (Uçan, 1997: 25).

Şahin ve Duman'a (2008: 263) göre ise, müzik okulları ilk ve ortaokullardaki müzik eğitimi, öğretmen yetiştirme amaçlı müzik eğitimi ve Sanatçı yetiştirme odaklı müzik eğitimi olarak sınıflandırılabilir.

Milli Eğitim Bakanlığına bağlı olarak genel müzik eğitimi çeşitli kademelerde verilmektedir. Ortaokullarda genel müzik dersi 5, 6, 7, 8. sınıflara haftada bir saat olmak üzere okutulur M.E.B. (2009). Müzik eğitimi çoğunlukla bireysel özelliklere bağlıdır. Müziğe ilgi ve yaklaşım da eğitimin niteliğini değiştirebilmektedir. Bireylerin müzik dersine olan düşünce ve davranışlarının toplamı derse yönelik tutumunu oluşturmaktadır.

Allport, tutumu bilişsel ve sinirsel hazırlanma olarak tarif etmektedir. Tutum, bireyin olaylara karşı etkin bir ön hazırlığıdır (Erkuş, 2003:151). Phillips de aynı şekilde tutumu yanlılığa ve hareketlerin oluşumuna sebep olabilen bir hazır bulunma durumu olarak tanımlamaktadır. Davranışlarda ana unsur olabilmektedir (Tavşancıl, 2002: 66).

1.2. Problem Cümlesi

Samsun iline bağlı Çarşamba ilçesinde genel müzik eğitimi gören ortaokul öğrencilerinin müzik dersine yönelik tutumlarında çeşitli değişkenlere göre anlamlı farklılıklar oluşmakta mıdır?

Alt problemler;

Araştırmanın alt problemleri şu şekildedir;

Öğrencilerin;

- 1) Müzik dersine ilişkin tutumları nasıldır?
- 2) Müzik dersine olan tutumlarında çeşitli değişkenlere göre anlamlı farklılıklar var mıdır?
 - a. Müzik dersine olan tutumlarında cinsiyete göre,
 - b. Müzik dersine olan tutumlarında müzik sınıfı mevcut olup olmama durumuna göre,
 - c. Müzik dersine olan tutumlarında sınıflarına göre anlamlı bir fark var mıdır?

1.3. Araştırmanın Amacı

Genel müzik eğitimi gören ortaokul öğrencilerinin müzik dersine olan tutumlarının sınıfa, cinsiyete ve müzik sınıfı olup olmama durumuna göre incelenip tutumlarının tespit edilmesi ve bu sonuçlara uygun eğitim programı oluşturmak, müzik dersinin öğrenciler tarafından daha çok sevilip bu derse ilgi ve alakanın artırılması araştırmanın amaçlarıdır.

1.4. Araştırmanın Önemi

Yapılan pek çok araştırmada ilköğretim çağlarında görülen müzik eğitimi ile diğer dersler ve bilişsel kabiliyetler arasında güçlü bir bağlantı olduğu gösterilmektedir. Araştırmanın öğrencilerin müzik dersine yönelik tutumlarını belirleyip, derslere aktif katılımını sağlamak ve nitelikli bir müzik eğitimi gerçekleştirebilmek için genel müzik dersine olan tutumlarını saptama yoluyla müzik eğitimine katkı sağlaması bakımından önemli olduğu düşünülmektedir.

1.5. Sınırlılıklar

Bu araştırma;

1. Samsun iline bağlı Çarşamba ilçesinde genel müzik eğitim gören 6, 7, 8. sınıf ortaokul öğrencileri,
2. Müzik dersine yönelik hazırlanan ölçekler ve bilgi formu,
3. Uygulanan tutum ölçeklerinden alınan veriler ile sınırlıdır.

1.6. Sayıtlar

Bu araştırmada,

1. Kullanılan veri toplama araçlarının amaca yönelik olduğu,
2. Araştırmaya katılan öğrencilerin samimi cevaplar verdiği,
3. Verilen cevapların gerçek durumu yansıttığı varsayılmaktadır.

2. YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli ve yöntemi açıklanmaktadır.

2.1. Araştırmanın Modeli

Araştırma ortaokul öğrencilerinin müzik dersi tutumlarını ölçme amacıyla gerçekleştirilen betimsel bir çalışmadır. Araştırmada genel tarama modeli kullanılmıştır.

Tarama modelleri, düşünce ve davranışları betimlemeyi hedefleyen araştırmalardır (Karasar, 2009: 77).

2.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini Türkiye de Milli Eğitim Bakanlığına bağlı genel müzik eğitimi veren ortaokullar, araştırmanın örneklemi Samsun ili Çarşamba ilçesinde bulunan Milli Eğitim Bakanlığına bağlı on dört ortaokulda 2017-2018 eğitim-öğretim yılı bahar döneminde genel müzik eğitimi gören 290 öğrenci oluşturmaktadır.

2.3.Verilerin Toplanması

Araştırma, Samsun iline bağlı Çarşamba ilçesinde genel müzik eğitim gören altıncı, yedinci, ve sekizinci sınıf ortaokul öğrencilerinden yanıtlamaya istekli kişilerden oluşturulmuş çalışma grubuna Varış, A.Y. – Cesur, D. (2012) tarafından geliştirilen beş dereceli Likert tipi bir ölçeğin uygulanması yoluyla gerçekleştirilmiştir. (Ortaöğretim Müzik Dersi Tutum Ölçeği/OMDTÖ) 7 maddesi olumsuz ve 11 maddesi olumlu olmak üzere toplam 18 maddeden meydana gelmiştir. Araştırmada Samsun ili Çarşamba ilçesinde Milli Eğitim Bakanlığına bağlı, Ahubaba Ortaokulu, Anafartalar Ortaokulu, Atatürk Ortaokulu, Ali Fuat Başgil İmam-Hatip Ortaokulu, Ataköy Ortaokulu, Cemil Meriç Ortaokulu, Cumhuriyet Ortaokulu, Çarşamba İmam-Hatip Ortaokulu, Değirmenbaşı Ortaokulu, Doğu Yaka İmam-Hatip Ortaokulu, Dik Bıyık İmam-Hatip Ortaokulu, Gazi Osmanpaşa Ortaokulu, Hacı Yılmaz Yılmaz Ortaokulu, Hürriyet Ortaokulu ile toplam da on dört okulda 75 adet altıncı sınıf 169 adet yedinci sınıf 46 adet sekizinci sınıf olmak üzere 152 kız öğrenciye 138 erkek öğrenciye toplamda 290 öğrenciye ölçek uygulanmıştır. Araştırmada verilerin elde edilmesinden sonra planlanan iki alt problem veri yetersizliği sebebiyle değerlendirilmemiştir. Çarşamba ilçesinde eğitim gören ortaokul öğrencilerinin müzik dersine ilişkin tutumlarında dersin Branş öğretmeni tarafından yapılması durumunun saptanmasına ilişkin alt problem, öğretmenlerin tamamının Branş öğretmeni olması sebebiyle geçersiz olmuş, aynı şekilde kullanılan çalgının tamamının melodika olmasından dolayı çalgı değişkeni de alt problemler arasından geçersiz sayılıp değerlendirilmeye alınmamıştır.

2.4.Verilerin Çözümlemesi

Bu araştırmada elde edilen verilerin anlamlılık düzeyleri için t testi ve varyans analizi uygulanmıştır. Ölçek sorularının olumlu-olumsuz nitelikte karışık olması sebebiyle recode yapılarak olumsuz olan 1, 2, 4, 7, 11, 14, 15. sorular ters çevrilerek değerlendirilmiştir. Maddelerin değer aralıkları aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 2.1: Değer aralıkları

Secenek		Puan Aralığı
Kesinlikle Katılmıyorum	(1)	1.00-1.80
Katılmıyorum	(2)	1.81-2.60
Kararsızım	(3)	2.61-3.40
Katılıyorum	(4)	3.41-4.20
Kesinlikle Katılıyorum	(5)	4.21-5.00

3. BULGULAR VE YORUMLAR

Bu bölümde araştırma bulguların ilişkin bilgiler yer almaktadır.

3.1. Birinci alt probleme ilişkin bulgular ve yorumlar:

Öğrencilerin müzik dersine ilişkin tutumları nasıldır?

Tablo 3.1: Öğrencilerin müzik dersine ilişkin tutum ölçeği genel sonuçları

Sınıf	Ortalama
6	2,97
7	2,86
8	2,87
Genel Ortalama	2,89

Tablo 3.2: Öğrencilerin müzik dersine ilişkin tutum ölçeği kız ve erkek öğrenci ortalamaları

Cinsiyet	n	Ortalama
Kız	152	2,84
Erkek	138	2,95
	290	2,89

Tablo 1’de ve tablo 2’de görüldüğü gibi araştırma grubunun ortalaması 2,97 oranla altıncı sınıf 2,86 oranla yedinci sınıf, 2,87 oranla sekizinci sınıf öğrencilerinden oluşmaktadır. Araştırma grubunun cinsiyetlerine göre dağılımları incelendiğinde; öğrencilerin 2,84 ortalama ile 152 kız öğrenci, 2,95 ortalama ile 138 erkek öğrenci olduğu görülmektedir.

Tablo 3.3: Ölçek maddelerine ilişkin sonuç tablosu

Müzik Dersi Tutum Ölçeği	Ortalama
1- Bence Müzik Dersine Girmek Zaman Kaybıdır.	2
2- Müzik Dersine Yalnızca Not İçin Çalışırım.	2,3
3- Müzik Dersinde Farklı Kültürlere Ait Müzikleri Dinlemekten Hoşlanırım.	3,6
4- Müzik Dersi Bende Stres Yaratır.	2,2
5- Müzik Dersi Sayesinde Yeteneklerimin Farkına Varırım	3,2
6- Müzik Dersi En Sevdiğim Derslerden Biridir.	3
7- Müzik Dersine Zorunlu Olduğum İçin Giriyorum.	2,2
8- Müzik Dersleri Yaratıcılığımı Geliştirir.	3,4
9- Müzik Dersi Çalgılara Olan İlgimi Arttırır.	3,6
10- Müzik Derslerinde Birlikte Çalıp Söylemekten Hoşlanırım.	3,6
11- Mümkün Olsa Müzik Dersi Yerine Başka Bir Ders Alırdım.	2,5
12- İleride Müzikle İlgili Bir Meslek Seçmek İsterim.	2,6
13- Müzik Dersi Kendime Olan Güvenimi Arttırır.	3,1
14- Müzik Dersinde Flüt Çalmaktan Hoşlanmam.	2,8
15- Müzik Dersi Zorlandığım Dersler Arasındadır.	2,2
16- Haftalık Müzik Dersi Saati Bana Yetersiz Gelir.	2,9
17- Müzik Dersini Diğer Derslerden Daha Çok Önemserim.	2,68
18- Derste Müzik Yeteneğimin Geliştiğini Hissederim	3,4
Genel Ortalama	2,89

Tablo 3’te görüldüğü gibi öğrencilerin müzik dersi tutum ölçeğinde görüldüğü gibi çalgı çalma (madde10), farklı kültürlere ait müzikleri dinleme (madde 3) ve birlikte çalıp söyleme (madde 10)

maddeleri en yüksek ortalamalara sahiptir. Bununla birlikte müzik dersini zaman kaybı olarak görme (madde 1), kaygı verici bulma (madde 14) ve derste zorlanma (madde 15) maddeleri ise diğer maddelere göre daha düşük ortalamalarda kalmıştır.

3.2. İkinci alt probleme ilişkin bulgular ve yorumlar

Öğrencilerin müzik dersine ilişkin tutumlarında çeşitli değişkenlere (cinsiyete, sınıfa ve müzik sınıfının mevcudiyet durumuna) bağlı olarak anlamlı bir farklılık var mıdır?

Öğrencilerin müzik dersine ilişkin tutumlarında **cinsiyete** bağlı olarak anlamlı bir farklılık var mıdır?

Tablo 3.4. Öğrencilerin müzik dersine ilişkin tutumlarında cinsiyet değişkenini ölçen t testi tablosu

Cinsiyet	n	Ortalama(s.s.)	t	p
Kız	152	2.84 (0.41)	-2.167	0.031
Erkek	138	2.95 (0.40)		

Tablo 3'te görüldüğü gibi, öğrencilerin müzik dersine yönelik tutumlarının cinsiyetlerine göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaştığı ($p > .05$) saptanmıştır. Kız öğrencilere göre erkek öğrenciler yönünden anlamlı bir farklılık vardır.

Öğrencilerin müzik dersine ilişkin tutumlarında **sınıf** değişkenine bağlı olarak anlamlı bir farklılık var mıdır?

Tablo 3.5. Öğrencilerin müzik dersine ilişkin tutumlarında sınıf değişkenini ölçen varyans analizi tablosu

Varyans Kaynağı	s.d.	Kareler Toplamı	Kareler Ortalaması	f	p
Gruplararası	2	0,774	0,387	2,297	0,102
Grupiçi	287	48,324	0,168		
Genel	289	49,097			

Tablo 4'te görüldüğü gibi, öğrencilerin müzik dersine yönelik tutumlarının sınıf değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmadığı ($p > .05$) saptanmıştır. Buna göre farklı sınıflardaki öğrencilerin müzik dersine yönelik tutumlarında anlamlı bir fark görülmemiştir.

Öğrencilerin müzik dersine ilişkin tutumlarında **müzik sınıfı mevcudiyet durumuna** bağlı olarak anlamlı bir farklılık var mıdır?

Tablo 3.6. Öğrencilerin müzik dersine ilişkin tutumlarında müzik sınıfı değişkenini ölçen t testi tablosu

Müzik Sınıfı	n	$\bar{x}$	s.s.	Sd	t	p
Yok	137	2,95	0,39	288	2,528	0,012
Var	153	2,83	0,42			

Tablo 5 incelendiğinde; öğrencilerin müzik dersine yönelik tutumları müzik sınıfının olup olmama değişkeninde mevcut değil diyenler yönünde istatistiksel olarak p değeri 0,05 düşük olduğu için anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırma sonuçları doğrultusunda öğrencilerin müzik dersine yönelik genel ortalama tutum puanlarının **2,89** olduğu saptanmıştır. Bu değer ölçekte “Kararsızım” seçeneğini göstermektedir. Bu bulgular doğrultusunda öğrencilerin müzik dersine yönelik tutumlarının genel olarak olumlu olduğu söylenebilir. Birinci alt problem olan ortaokul öğrencilerinin müzik dersine ilişkin tutumları nasıldır? Sorusuna cevap olarak araştırma grubunun ortalaması **2,97** oranla cinsiyetlerine göre dağılımları incelendiğinde; öğrencilerin **2,84** ortalama ile **152 kız** öğrenci, **2,95** ortalama ile **138 erkek** öğrenci olduğu görülmektedir. Araştırma grubunun cinsiyetlerine göre dağılımları incelendiğinde; öğrencilerin **2,84** ortalama ile **152 kız** öğrenci, **2,95** ortalama ile **138 erkek** öğrenci olduğu görülmektedir. İkinci alt problem olan ortaokul öğrencilerinin müzik dersine ilişkin tutumlarında çeşitli değişkenlere bağlı olarak anlamlı bir farklılık var mıdır? Sorusuna cevap aramak için yapılan t testi sonucu müzik dersine yönelik tutumlarının cinsiyetlerine göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaştığı (**p>.05**) saptanmıştır. Kız öğrencilere göre erkek öğrenciler yönünden anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir. Ortaokul öğrencilerinin müzik dersine ilişkin tutumlarında sınıf değişkenine bağlı olarak anlamlı bir farklılık var mıdır? Sorusunu ölçen varyans analizi tablosu verilerine göre öğrencilerin müzik dersine yönelik tutumlarının sınıf değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmadığı (**p>.05**) saptanmıştır. Buna göre 6, 7 ve 8. Sınıf öğrencilerin müzik dersine yönelik tutumlarında anlamlı bir farklılık görülmemiştir. Müzik sınıfı mevcudiyeti değişkenini ölçen t testi tablosu verilerine göre öğrencilerin müzik dersine yönelik tutumları müzik sınıfının olup olmama değişkeninde mevcut değil diyenler yönünde istatistiksel olarak p değeri 0,05 düşük olduğu için anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra, müzik sınıflarının eksik olduğu okullarda bu sınıfların oluşturulması, öğrencilerin müzik dersine yönelik tutumlarını olumlu yönde etkileyebilir. Kız ve erkek öğrencilerin müzik dersine yönelik tutumlarındaki farklılıklar göz önünde bulundurularak, cinsiyete özgü öğretim stratejileri geliştirilebilir. Öğrencilerin müzik dersine olan ilgisini artırmak için ders içeriklerinin ve öğretim yöntemlerinin gözden geçirilmesi ve iyileştirilmesi önerilir. Bu çalışma ve diğer yapılan benzeri çalışmaların program geliştirme uzmanlarına, müzik öğretmenlerine ve bilime katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

- Erkuş, A. (2003). *Psikometri Üzerine Yazılar*, Türk Psikologlar Derneği Yayınları No: 24, s.151-152, Ankara.
- Karasar, N. (2009). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Nobel Yayın Dağıtım Ltd. Şti, s.77 Ankara.
- M.E.B. (2009). Ortaöğretim müzik dersi (5, 6, 7 ve 8. sınıflar) öğretim programı, Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı, Ankara.
- Şahin, M. ve Duman, Ruşen. (2008), *Cumhuriyetin Yapılanma Sürecinde Müzik Eğitimi*, (ÇTTAD VII/16-17, s.263)
- Tavşancıl, E. (2002). *Tutumların Ölçülmesi ve SPSS ile Veri Analizi*, Nobel Yayın, Ankara.
- Uçan, A. (1997). *Müzik Eğitiminde Kavramlar- İlkeler-Yaklaşımlar*. Müzik Ansiklopedisi Yayın Evi, Ankara. s.25
- Varış, Y, A. ve Cesur, D. (2012) ‘Orta öğretim düzeyi müzik dersine yönelik tutum ölçeği geliştirilmesi’ e-Journal of New World Sciences Academy 2012, Volume: 7, Number: 4, Article Number: D0107.

TERÖRÜN VERGİ GELİRLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

SENEM ÇELİK

Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye
senem.celik2@ogr.sakarya.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2864-2235

Özet

Bu çalışmada 2002-2021 döneminde gelişmekte olan Türkiye’de terörizmin sıklığının ve şiddetinin devlet maliyesi olan vergi gelirleri üzerindeki etkisi kapsamında araştırılmıştır. Terörizmin vergi gelirleri üzerindeki etkisinin incelendiği çalışmalara pek sık rastlanılmaması sebebiyle çalışma sonucunda elde edilecek bulguların literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Çalışmanın ana hipotezi “terörizmin vergi gelirlerini etkilediği” şeklinde ifade edilebilir. Bu çalışmada öncelikle terörizmin kavramsal çerçevesi, unsurları ve Türkiye’de terörün değişen boyutlarına ortaya konulmuş, daha sonra Türkiye’de terörizmin vergi gelirleri üzerindeki etkisi regresyon analizi ile test edilmiştir. Elde edilen bulgular değerlendirildiğinde Türkiye’de terörizm vergi gelirleri üzerinde zayıf pozitif olmak üzere etkilemektedir. Ampirik bulgularımız, gelişmekte olan Türkiye devletinde kamu maliyesinin durumunun terör eylemlerine karşı savunmasız olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Terör, Vergi Gelirleri, Türkiye, Terörizm Endeksi

THE IMPACT OF TERRORİSM ON TAX REVENUES: THE CASE OF TURKEY

Abstract

This study investigates the impact of the frequency and severity of terrorism on tax revenues, which is the government finance, in developing Turkey during the period 2002-2021. Since there are not many studies examining the impact of terrorism on tax revenues, it is thought that the findings of the study will contribute to the literature. The main hypothesis of the study can be stated as “terrorism affects tax revenues”. In this study, firstly, the conceptual framework of terrorism, its elements and the changing dimensions of terrorism in Turkey are presented, and then the effect of terrorism on tax revenues in Turkey is tested by regression analysis. The findings indicate that terrorism has a weak positive effect on tax revenues in Turkey. Our empirical findings suggest that the state of public finances in the developing Turkish state is vulnerable to terrorist acts.

Keywords: Terrorism, Tax Revenues, Turkey, Terrorism Index

1. GİRİŞ

Terör örgütleri, siyaset ve diplomasi yoluyla gerçekleştiremedikleri amaçlarını, kişilerde korku yaratarak ve itaat ettirerek gerçekleştirmektedirler. Dolayısıyla terör örgütleri benimsedikleri teori, kuram ve ideoloji ile şiddeti planlı olarak kullanmaktadırlar (Altay ve diğerleri, 2013, s. 269).

Kavramsal olarak, terörizm ekonomik faaliyetler üzerinde doğrudan mali etkileri vardır. Devlet gelirleri ile ilgili olarak, terör eylemlerinin neden olduğu beşerî ve fiziksel sermayedeki kayıpların artması, vergi tahsilatı ve icrası için idari kapasiteyi baltalayarak ve belki de artan risk ve belirsizlik yoluyla ekonomiyi daha yavaş bir büyüme yoluna sokarak vergi performansını engelleyebilir (Çevik & Ricco, 2015). Bunun yanında terör örgütleri ile mücadelede devletler, savunma harcamalarına büyük oranlarda pay vermektedir. Tam kamusal mal olan savunma harcamalarının finansmanı vergi gelirleri ile karşılanmaktadır (Çiçek ve diğerleri, 2014, s. 410). Harcama tarafında, bir hükümet terör saldırılarına, altyapıyı iyileştirerek ve güvenlikle ilgili harcamaları artırarak, belki de kamu kaynaklarını eğitim, sağlık ve diğer sosyal hizmetler gibi daha verimli alanlardan uzaklaştırarak tepki verebilir. Dahası, terör olaylarına tepki olarak hükümetin mali faaliyetindeki bu yeniden yönlendirmenin, kısa vadede olduğu kadar uzun vadede de finansal piyasalar ve ekonomik büyümenin hızı ve bileşimi üzerinde fark edilebilir- doğrudan ve dolaylı- etkileri olması muhtemeldir (Çevik & Ricco, 2015, s. 729). Tüm bunlar vergi gelirleri ile terör ilişkisini ortaya çıkarmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, Türkiye’nin küresel terörizm endeksi ile vergi gelirleri arasında regresyon analizi ile terörün vergi gelirleri üzerindeki ilişkinin analizini yapmaktır. Çalışmanın önemi, literatürde

Türkiye’de terörün ve vergi gelirlerine etkisinin ölçümüne pek sık rastlanmamasıdır. Türkiye farklı nitelikteki terör saldırılarına kuruluşundan beri maruz kaldığı için vergi gelirleri üzerindeki etkisini analizi oldukça önemlidir. Çalışmanın sorusu, terör vergi gelirleri üzerinde etkisi var mıdır? Eğer bir etki varsa bu etki sonucunda ortaya çıkan ilişkinin yönü ve gücü nedir? Çalışmanın sınırlılıkları, 2002-2021 döneminde Türkiye’nin terörizm endeksinin vergi gelirleri üzerindeki etkisi regresyon analizi ile test edilmiştir. Çalışmanın ana hipotezi “terörizmin vergi gelirlerini etkilediği” şeklinde ifade edilebilir. Çalışmada kullanılacak olan terörizm endeksi verisi 2002 yılında yayınlanmaya başladığı için 2002-2021 dönem aralığı olarak belirlenmiştir.

Çalışmanın ilk üç bölümünde terörizmin kavramsal çerçevesi, unsurları ve Türkiye’de terörün değişen boyutlarına yer verilmiştir. Dördüncü bölümde terörizmin ekonomi üzerindeki etkisine ilişkin literatür taraması ile başlayan bölümde metodoloji ve analize yer verilmiş, analiz çerçevesinde yapılan testler ve uygulanan yöntem aktarılmıştır. Son bölümde elde edilen bulgular ve ulaşılan sonuçlar çerçevesinde Türkiye’de terörizmin vergi gelirleri üzerine etkisi değerlendirilmiştir.

2. TERÖR KAVRAMI VE KÜRESEL TERÖRİZM ENDEKSİ

Özellikle son yıllarda dünya çapın da gündemden hiç düşmeyen olaylardan biri olan terör kavramı (Yeniçeri & Dönmez, 2008, s. 94), uzun bir geçmişi olmakla beraber 1960 yılından beri dünyanın değişmez gündem maddelerinden biri olan terör sorunu, günümüzde gelmiş olduğu nokta bakımından uluslararası barış ve güvenliğe yönelik mühim bir tehdit oluşturmaktadır. Terör kelimesi, korku, dehşet, ürkütme, şiddet, tedhiş, şaşırtma anlamında kullanılmaktadır (Aydın, 2015, s. 142). 1991 tarihli, 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu’nun birinci maddesi “*Terör; cebir ve şiddet kullanarak; baskı, korkutma, yıldırma, sindirme veya tehdit yöntemlerinden biriyle, Anayasada belirtilen Cumhuriyetin niteliklerini, siyasi, hukuki, sosyal, laik, ekonomik düzeni değiştirmek, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmak, Türk Devletinin ve Cumhuriyetin varlığını tehlikeye düşürmek, Devlet otoritesini zaafa uğratmak veya yıkmak veya ele geçirmek, temel hak ve hürriyetleri yok etmek, Devletin iç ve dış güvenliğini, kamu düzenini veya genel sağlığı bozmak amacıyla bir örgüte mensup kişi veya kişiler tarafından girişilecek her türlü suç teşkil eden eylemlerdir*” (Terörle Mücadele Kanunu, 1991) olarak tanımlanmıştır.

Terörizm ise teröristlerin ihtiyaç ve hedeflerine yönelik karşılayabilmek için devlete karşı yapılan bir saldırdır (Aydın, 2015, s. 142). Özetle terör, dehşet ve korku hali için ifade edilirken, terörizm ise terör halinin oluşturulmasında kullanılan strateji ve yönetimi ifade etmektedir (Öztürk & Çelik, 2009, s. 87). 1999 yılında yapılan Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nda onaylanan Terörizmin Finansmanının Önlenmesinde Uluslararası Sözleşmesi nazarında terörizm, silahlı çatışmada özü ve içeriği yönünden halkı sindirmeye veya devleti ya da uluslararası bir örgütü bir şeyler yapmaya ya da yapmamaya konusunda baskı yapan, silahlı çatışma dahil olmayan bir şahsı veya sivil öldürme/yaralama amacıyla gerçekleştirilen eylemdir (Karatay & Kapusızoğlu, 2011, s. 117).

Kelime anlamı olarak terörizm, ilk kez Edmun Burke’nin 1792-1794 Fransız Devrimi sonrasında kurulan yeni Fransız devletini terör diktatörlüğünü ‘reign of terror’ şeklinde eleştirmesi ile literatüre eklenmiştir. Uluslararası terörizm, ülke sınırlarının dışına çıkarak diğer ülkelerin içerisinde de eylem olması ya da bu eylemlerin kaynağının diğer ülkelerdeki vatandaşlara yönelmiş şeklidir (Unur, 2011, s. 169). Terörizmi farklı yapan başlıca özelliği, belirli siyasi hedeflere ulaşmak için kullandığı kendine özel stratejisidir (Karacan, 1984, s. 195-196).

Terörizmin birden fazla amaca sahip olabilir. Terörizm üzerine yapılan çalışmalarda terör ve terörizmin amaçları ile ilgili birbirinden farklı yaklaşımlar vardır. Bu yaklaşımlarda terörizmin en yaygın amaç ve işlevleri şunlardır:

- Tüm toplumu ya da belli bir topluluğu korkutmak, sarsmak ve var olan otoriteye zarar vermek,
- Onun terörist ile birlikte toplumun tamamına baskı yapmasını sağlamak,
- Düzene ya da otoriteye muhalif olan güçleri harekete geçirmek,
- Otoritenin gücünü etkisizleştirme ve kurumlarını işlevsizleştirmek,
- Kamuoyu üzerinde olumlu ya da olumsuz yönde etki oluşturmak,

- Yönetimi devirmek ya da siyasi güçleri ele geçirmek (Ergil, 1992, s. 140).

Terörizmi ayırt edici başlıca üç kriter vardır. Birincisi, terörün amacı siyasi olmalıdır. Yani terör olayları devletlerin politikalarını yönlendirme amacı güder. İkinci kriter, terör eylemlerinin sivillere yönelik olmasıdır. Siviller, askeri hizmette çalışmayan ve asker olmayan kişilerdir. Üçüncü son kriter ise; etnik gruplar ya da gizli ajanlar bu saldırıları üstlenmesidir (Özçelik & Önder, 2016, s. 37)

Çalışmanın devamında uygulanan ekonometrik analizle paralellik sağlaması amacıyla terörizm ifadesine ilişkin Ekonomi ve Barış Enstitüsü tarafından yapılan tanım kabul edilmiştir. Bu tanımlamaya göre, terörist bir saldırı, korku, zorlama veya yıldırma ile siyasi, dini, iktisadi, ya da sosyal bir hedefi gerçekleştirmek amacıyla devlet dışındaki bir aktör tarafından yasadışı şiddet ve güç uygulama veya gözdağı verilmesidir. Bu tanım uyularak hesaplanan Küresel Terörizm Endeksi, terör olaylarının doğrudan ve göreceli etkisinin ölçülmesi amacıyla beşer yıllık azalan ortalamalar ve birbirinden farklı dört kritere göre 162 devlet için 2002 senesinden beri hesaplanan ve 0- 10 aralığında değerler alan bir ölçüttür. Endeks belirlenirken sadece terör olaylarının sayısı dikkate alınmamı; bununla beraber meydana gelen terör olayları sonucunda yaralananların sayısı, ölenlerin sayısı ve ortaya çıkan maddi hasarın dikkate alınması ile terör olaylarının şiddet boyutu daha doğru hesaplanması sağlanmıştır (Karaçuka & Çelik, 2017, s. 23).

3. TERÖRÜN UNSURLARI

Terörün temel unsurları 3 tanedir. Bu unsurlar; ideolojik, örgüt ve şiddettir.

3.1. İdeolojik Unsur

Terörün öncelikle ideolojik bir alt yapıya sahip olması gerekir. Bu unsur, örgütün başlangıç noktasıdır. Örgüt, ideolojisi doğrultusunda stratejisini belirleyip hareket etmektedir. Örgütlerin siyasi eğitim adı altındaki faaliyetlerin amacı, örgütün benimsediği temel ideolojisini örgütün mensuplarına benimsemesini sağlamak ve örgütün amaçları doğrultusunda bilinçlenmelerini sağlamak (Gürel, 2008: 32-33).

3.2. Örgüt UNSURLARI

Terörizmin tanımlanmasındaki hususlara ulaşabilmek için kurulan örgüt ya da terörizmin hedeflerini gerçekleştirmek için kurulan örgütlenmeyi “terör örgütü” olarak tanımlanabilir. Bu örgütlerin yapısı, ileri düzey gizliliği ve yasadışı teşkilatlanmayı içerir. Bu örgütlerin yapılanması, merkezi yapılanma ve merkeze bağlı silahlı yapılanma ile propaganda eylemlerinin uygulandığı bir yapıdan oluşmaktadır. Bu yapıların içerisinde, genellikle örgütlerin liderler ve lidere bağlı üst düzey sorumlular ve bunların altındaki bölge, il ve birim sorumluları silsilesi bulunmaktadır. Bu örgütte içerisinde yasadışılık ve gizlilikle birlikte, büyük gruplara ulaşabilmek için yasal yapılanmalara da önem verilir. Yasadışı eylemler, yasal alanlarda öne çıkanların yasadışı alanlara kaydırılması yöntemiyle devamlılık kazanır (Şen, 2015, s. 27-28).

3.3. Şiddet UNSURLARI

Terör örgütleri, siyasi hedeflerini gerçekleştirebilmek için şiddete ihtiyaçları vardır. Şiddet yoluyla toplumda korku oluşturma, bıkınlık yaratma, otoriteye karşı duyulan güveni sarsma ve ortamda kaos oluşturmaya hedefler. Şiddet için kullanılan en değerli araç saldırıdır. Bazen organize bir saldırı planı olmasa dahi araçlar ile adam kaçırma, suikast, bombalı paket, canlı bomba ve bombalı paket gibi eylemler ile şiddete başvurulmaktadır. Bu eylemlerin sonucunda hedeflenen grup zarara uğratılarak sansasyon yaratılmaya çalışılmaktadır. Bunun dışında şiddet yalnızca silahla zarar verme yoluyla değil söylem, eylem ve davranışla da uygulanabilir. Ortaya çıkan bu durma psikolojik şiddet denilir ve toplum üzerinde baskı yoluyla örgüt amaçlarına ulaşmaya çalışır (Gücenmez, 2014: 17- 18).

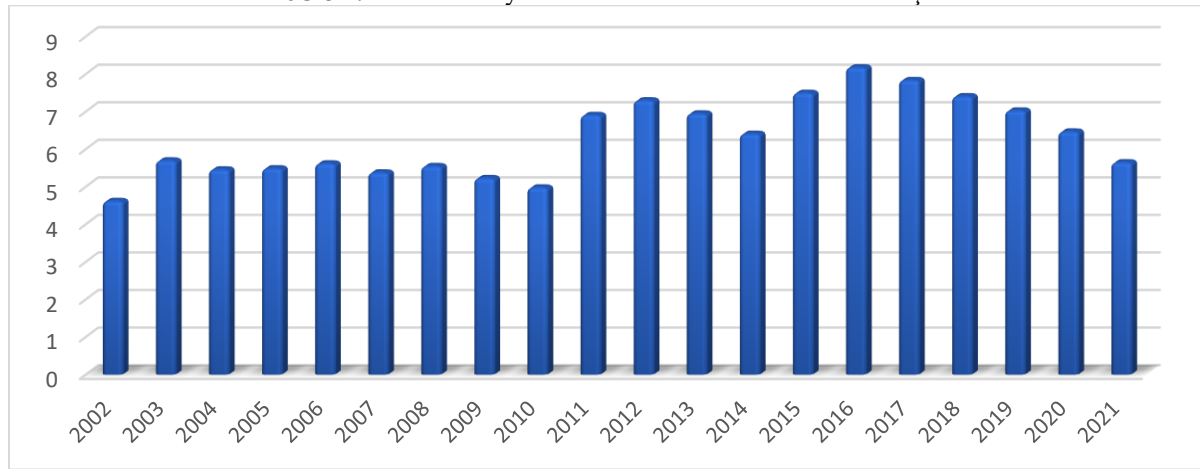
Bu unsurları taşıyan terör eylemleri doğrudan ya da dolaylı olarak devletlerin ekonomik faaliyetlerini olumsuz etkilemektedir.

4. TÜRKİYE’DE TERÖRİZMİN DEĞİŞEN BOYUTLARI

Türkiye Cumhuriyeti, kuruluşundan günümüze kadar geçen sürede gerek Osmanlı İmparatorluğu döneminde gerek Cumhuriyetin kuruluş döneminde gerekse günümüzde birçok faktörün etkisi ile terör olaylarına maruz kalmıştır. Yani, istisnai dönemler dışında Türkiye’de hemen hemen terör olaylarının görülmediği dönem pek yoktur (Türkiye Barolar Birliği, 2006, s. 531). Türkiye etnik, ideolojik gibi birçok nitelikte terör olayları yaşamıştır. 1915 ile 2014 yılları arasında yaşanan terör olaylarını gruplandırırsak, 5 ayrı terör dalgası ortaya çıktığını belirtebiliriz. Bunlar (Ak ve diğerleri, 2017, s. 23);

- 1915’te Ermeni teröristlerin başlattığı saldırılar ilk dalga olmuştur.
- 1960’larda başlayan ve ideolojik saldırılar ikinci dalga olmuştur.
- 1980’de PKK’nın etnik terörizmi ise üçüncü dalgadır.
- 1990’larda Körfez Savaşları sonrasında oluşan radikal terörizm ve el-Kaide terör örgütünün Türkiye’deki terör saldırıları dördüncü dalgadır.
- Arap Baharı sonucunda Ortadoğu’nun sarsılan otoriteleri sonucunda ortaya çıkan DAESH terör örgütünün Türkiye’deki saldırıları beşinci dalgadır.

Tablo 1: Yıllar İtibariyle Küresel Terörizm Endeksinin Gelişimi

Kaynak: Vision Of Humanity, Global Terrorism Index, <http://visionofhumanity.org/indexes/terrorism-index/>.

Türkiye, ABD’de 11 Eylül 2001 saldırıları dışında, OECD içinde 2000 yılından bu yana terörden en çok ölümün yaşandığı ülke konumundadır. Son on yıllarda Türkiye’de iç ve dış konjonktürel gelişmeler (Suriye ve Irak) terörizm sorununu öne çıkarmıştır. Radikal ve ayrılıkçı terör örgütlerince yapılan saldırıların sıklığı 2011 yılından beri daha fazla artmıştır. Türkiye için 2015 yılı Terörle mücadele için dönüm noktası olmuştur.

Türkiye’de 2000 yılından bu yana 1.071 ölümün yüzde 57’si Ocak 2015 ile Temmuz 2016 arasında meydana geldi. Bu iki yılda Türkiye’deki ölüm sayısı önemli ölçüde artmış, 2014’te 20 ölümden 2015’te 337’ye, 2016 yılının ilk yarısında 269’a yükseldi. Bu durumun sebebi IŞİD ve PKK’nın büyük saldırılarıdır (Institute for Economics & Peace, 2015). Türkiye, 2017’den 2018’e kadar saldırılarda yüzde 50’lik bir azalmaya dayalı olarak puanı iyileşmiştir (Institute for Economics & Peace, 2019, s. 43).

Türkiye, 2015’ten 2019’a kadar ölüm ve saldırılardaki önemli düşüşe bağlı olarak puanı iyileşmesine rağmen Avrupa’da en çok etkilenen ülke olmaya devam ediyor. Hükümet ve polis hedeflerine yönelik saldırılar 2019’da yüzde 60’ın üzerinde azaldı. Ancak sivillere yönelik saldırılar yüzde sekiz arttı (Institute for Economics & Peace, 2020). Türkiye’nin terörizm endeksi skoru 2021’de ölüm ve saldırılardaki önemli düşüş nedeniyle önemli ölçüde iyileşti. Türkiye’de terör kaynaklı ölümler 2016’da 587 iken, 2021’de yüzde 99 azalarak 13’e düştü. Sivillere yönelik saldırılar 2020 ile 2021 arasında yüzde 59 azaldı (Institute for Economics & Peace, 2021, s. 41). Türkiye’nin 2002-2021 yılları arasında terörizm endeks skoru ortalaması 6,2’dir. Bu da bize hala Türkiye’nin terörizm endeksinin orta seviyenin üzerinde olduğunu göstermektedir.

5. TERÖRÜN VERGİ GELİRLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN ANALİZİ

5.1. Konuya İlişkin Literatür Araştırması

Araz vd. (2009) terörizm ve makroekonomik faaliyetler arasındaki ilişkinin endojen ve asimetrik ilişki olup olmadığını göstermeyi amaçlamışlardır. Çalışma sonucunda ekonomi ve terörizm arasında asimetrik ve endojen bir ilişkinin varlığı ortaya çıkarmışlardır. Çalışmada ülkelerin terör-ekonomi ilişkisi ekonominin konjonktür dönemlerine göre farklılıklar göstermiştir. Araştırma sonucunda iki önemli sonuç elde edilmiştir. Birincisi terör ekonomiyi, ekonomik genişleme dönemlerinde negatif ve güçlü etkisi olduğu ortaya çıkmıştır. İkincisi ise ekonomik durgunluk dönemlerinde, ekonominin terörü etkilediği ortaya çıkarılmıştır.

Feridun (2010) 1986-2006 döneminde Türkiye’de terör saldırılarının turizme etkilerini ARDL sınır testi kullanılarak analizini yapmıştır. Çalışma sonucunda uzun dönemde terörizm ve turizm arasında negatif ilişki tespit edilmiştir.

Ağırdan, vd. (2014) 35 ülkenin 2003-2011 döneminde terör saldırıları sonucunda ortaya çıkan belirsizliklerin finansal piyasalar üzerindeki etkisini araştırmıştır. Çalışmasında Vision of Humanity’den edinilen küresel terörizm endeksi ve Dünya Borsalar Birliğinden edinilen yıllık ortalama borsa endekslerinden yararlanılmıştır. Granger nedensellik analizi ile elde edilen sonuç, hisse senedi piyasalarından terör faaliyetlerine, terör faaliyetlerinden hisse senedi piyasaları yönünde nedensellik ilişkisi bulunmamıştır. Çalışma sonucunda terör saldırılarının hisse senedi piyasaları üzerinde kısa vadede olumsuz etkilerin ortaya çıktığı fakat bu etkinin uzun dönemde piyasa mekanizmasıyla bertaraf edildiği görülmüştür.

Çevik ve Ricco, (2015) terörizmin kamu finansmanına (vergi gelirleri ve savunma harcamaları), etkisini 1970-2013 yılları arasında 153 ülke için PCSE (Panel-Corrected Standart Errors) ve GMM (Generalized Method of Moments) analizleri ile araştırmışlardır. Bağımlı değişkenin vergi gelirleri olduğu modelde; terörizm, enflasyon, doğal kaynak kiralari ve tarımsal çıktı bağımlı değişkeni negatif etkilemiştir. Fakat demokrasi endeksi ve kişi başına gelir vergi gelirlerini pozitif etkilemiştir. Bağımlı değişkenin kamu harcamaları olduğu modelde ise kişi başına GSYH, soğuk savaş kukla değişkeni ve terörizm kamu harcamalarını pozitif etki oluşturmuştur. Ülke grupları açısından, gelişmekte olan ülkeler ve düşük gelire sahip ülkelerde terörizm sonucunda kamu harcamaları artış göstermiştir. Ölümler kamu harcamalarına etkisi tüm ülke grupları için anlamlı ve pozitifdir.

Akinci ve Yılmaz, (2015) terörizm ve turizm arasındaki ilişkinin varlığını, 143 ülke için 2002- 2011 dönemini kapsayacak şekilde dengesiz panel veri analizi ile analizini yapmışlardır. Modelin tahmin sonuçları, ülke gruplarının tümünde uluslararası terörizmin turizme etkisi güçlü ve negatif olduğunu göstermiş, fakat turizmin gelişmiş ülkelerde diğer ülke gruplarına kıyasla küresel terörizmden daha az etkisi olduğunu tespit etmişlerdir.

Ak, vd. (2017) 1970-2014 döneminde Türkiye’de terörizm ve iktisadi büyüme değişkenlerinin arasındaki nedensellik ilişkisi, ekonometrik çalışma ile araştırmışlardır. Çalışmada Toda ve Yamamoto modeli kullanılmıştır. Çalışma sonucunda Türkiye’de ilgili dönem aralığında terörizmin sebepleri arasında büyüme önemli bir etken olduğu ortaya çıkmıştır.

Karadağ ve Şit, (2019) çalışmalarında 2003-2016 yılları arasında, dört Ortadoğu ülkesinde (Türkiye, Suudi Arabistan, Mısır ve İran) yaşanan terörizmin GSYH’ya etkisini panel veri analizi kullanılarak test etmişlerdir. Çalışmada rassal ekonometrik regresyon modelleri kurulmuştur. Çalışmanın sonunda terörizmin GSYH büyümesi üzerinde etkisinin güçlü ve ilişkinin negatif yönde olduğu saptanmıştır.

5.2. Araştırmanın Metodolojisi ve Veri Seti

Çalışmanın bu bölümünde vergi gelirleri ve terör ilişkisini ortaya koyma amacıyla bir regresyon analizi yapılmıştır. Bu analizde, Türkiye’nin 2002-2021 dönemleri için Ekonomi ve Barış Enstitüsü tarafından her yıl açıklanan küresel terörizm endeksi (GTI) verileri ile TCHMB kaynaklarından edinilen vergi gelirleri baz alınmıştır. Belirlenen dönem için edinilen verilerin analizi SPSS 26.0 (Statistical Program for Social Science) paket programı kullanılarak yapılmıştır.

Tablo 2: Türkiye için Terörizm Endeksi Verileri (2002-2021)

Yıllar	Vergi Gelirleri (TL)	Yıllar	Vergi Gelirleri (TL)
2002	61.620.773	2012	285.694.848
2003	84.864.948	2013	334.445.010
2004	101.404.762	2014	361.939.623
2005	120.935.085	2015	418.693.567
2006	141.862.978	2016	470.431.189
2007	156.499.059	2017	549.774.756
2008	172.251.120	2018	632.710.350
2009	176.141.332	2019	686.314.657
2010	216.109.327	2020	846.356.605
2011	260.262.363	2021	1.074.581.556

Kaynak: Trading Economics, <https://tradingeconomics.com/turkey/terrorism-index> (2021)

Analizde kullanılan birinci veri seti global terörizm endeksi olup, bu endeks Ekonomi ve Barış Enstitüsü (Institute for Economics and Peace) tarafından ülkeler bazında açıklanmıştır. Bu endeks ülkelere 0 ile 10 aralığında bir değer vermekte, değer 0'a yaklaştıkça ülkelerde terörün şiddetinin daha az olduğu, değer 10'a yaklaştıkça terörün şiddetinin arttığını göstermektedir. Nitekim çalışmada Türkiye için 2002-2021 yılları arasında terörizm endeks verileri baz alınmıştır (Bkz. Tablo:1).

Tablo 3: Genel Devlet Vergi Gelirleri (2002-2021)

Yıllar	Vergi Gelirleri (TL)	Yıllar	Vergi Gelirleri (TL)
2002	61.620.773	2012	285.694.848
2003	84.864.948	2013	334.445.010
2004	101.404.762	2014	361.939.623
2005	120.935.085	2015	418.693.567
2006	141.862.978	2016	470.431.189
2007	156.499.059	2017	549.774.756
2008	172.251.120	2018	632.710.350
2009	176.141.332	2019	686.314.657
2010	216.109.327	2020	846.356.605
2011	260.262.363	2021	1.074.581.556

Kaynak: TCSBB, <https://www.sbb.gov.tr/yillar-bazinda-genel-devlet-istatistikleri/#> (2022)

Analizde yararlanılan diğer veri ise Türkiye'nin 2002-2020 yılları arasında bütçe kalemlerinde gerçekleşmiş yalnızca vergi gelirleri tutarlarıdır. Bütçe gelirleri arasında bulunan vergi dışı gelirler bu

veri setine dahil edilmemiştir. Türkiye için 2002 yılından 2021 yılına kadar veriye dahil edilen tutarlar kesin bütçe rakamlarıdır (Bkz. Tablo: 2).

Tablo 4: Değişkenlerin Açıklanması

Değişken	Açıklaması	Kaynağı
TR	Vergi Gelirleri	TCSBB
GTI	Küresel Terörizm Endeksi	Ekonomi ve Barış Enstitüsü

Çalışmada kullanılan regresyon modelinin denklemi aşağıda sunulmuştur;

$$TR_t = \beta_{0t} + \beta_{1t} GTI_t + \varepsilon_t$$

Burada; TR_t değişkeni vergi gelirlerini, GTI_t değişkeni ise terörizm endeksi serisini, t: 2002, 2003, 2004, ..., 2021 zaman dilimini ifade etmektedir.

Tablo 5: Tanımlayıcı İstatistikler

	Örneklem Sayısı	Minimum	Maksimum	Ortalama	Standart Sapma
TR	20	61.620.773	1.074.581.556	357.644.695,4	277.507.559,112
GTI	20	4,62	8,18	6,2840	1,04294

a) Bağımlı Değişken: TR, Vergi Gelirleri (TL)

b) Tahmin Ediciler: (Sabit), GTI (Küresel Terörizm Endeksi)

Vergi gelirleri değerlerinin minimum değeri 61.620.773 TL'dir. Maksimum değeri ise 1,074,581,556'dır. Yani vergi geliri değerleri 61,620,773 ile 1,074,581,556 aralığında değişmektedir. Vergi gelirlerinin ortalama değeri 357.644.695,40 TL'dir. Standart sapma değeri, verilerin ortalamadan ne kadar saptığını gösterir. Standarttan sapma değeri 277.507.559,112 TL'dir. Yani verilerimiz 357.644.695,40+/-277.507.559,112 kadar sapma göstermektedir.

Terörizm endeksi değerlerinin minimumu 4,62 iken maksimum değeri 8,18'dir. Yani terörizm endeksi değerleri 4,62 ile 8,18 arasında değişmektedir. Terörizm endeksinin ortalama değeri 6,28'dir. Standart sapma değeri verilerin ortalamadan ne kadar saptığını gösterir. Bu endeksin standart sapma değeri 1,04'tür. Yani verilerimiz 6,28+/-1,04 kadar sapma göstermektedir.

Çalışmada, vergi gelirleri ile terörizm endeksi arasındaki ilişki Türkiye için 2002-2021 dönemi verileri ile araştırılmıştır. 2002-2021 döneminin seçilmesinin nedeni, küresel terörizm endeksi verisinin 2002 yılında başlamasıdır. Verilerin kaynağı ve açıklanması ile ilgili bilgiler Tablo 3'te sunulmuştur. Değişkenlerin tanımlamaları, genelde literatürde kullanılan tanımlar bakılarak belirlenmiştir. Çalışmada, kullanılan veriler T.C. Strateji ve Bütçe Başkanlığı ve Vision of Humanity resmi veri tabanlarından alınmıştır. Kurulan veri setinin analizi için regresyon testinden yararlanılmıştır. İki ya da daha fazla değişken arasındaki ilişkileri ölçmek için regresyon analizi kullanılır. Basit doğrusal regresyon bize, aralıklı ölçekle veri toplanmış ve normal dağılmış değişkenler arasında doğrusal ilişkiyi test etme imkânı verir. İki değişkenden biri bağımlı/sonuç, diğeri ise bağımsız/tahmin değişkenidir. Basit doğrusal regresyon modelinde yer alan iki değişken arasındaki ilişkiyi gösteren R değeridir. R değeri 0 ile 1 aralığında bir değer alır. R değeri 1'e yakın ise ilişkinin güçlü olduğunu göstermektedir (Tonta, 2008).

5.3. Analiz ve Bulgular

Terörizm ile vergi gelirleri arasındaki ilişkiyi test etmek amacıyla oluşturulan veri seti, basit doğrusal regresyon analizi ile tanımlanmaya çalışılmıştır. Analizde "terörizm endeksi" bağımsız değişkeni, "vergi gelirleri" ise bağımlı değişkeni göstermektedir.

Tablo 6: ANOVA(a) Analizi Sonuçları

Model	Kareler Toplamı (TL)	S.D	Kareler Ortalaması	F	Sig.
Regresyon	306.636.546.824.837.380,0	1	306.636.546.824.837.380,	4,772	,042** (b)
Artık	1.156.561.915.093.699.840,0	18	64.253.439.727.427.768,0		
Toplam	1.463.198.461.918.537.220,0	19			

a) Bağımlı Değişken: TR, Vergi Gelirleri (TL)

b) Tahmin Ediciler: (Sabit), GTI (Küresel Terörizm Endeksi)

c) ** %5 güven seviyesini gösterir.

Yukarıdaki tabloda S.D göstergesinin anlamı serbestlik derecesidir. Serbestlik derecesi bağımsız değişken sayısını gösterir. Çalışmamızda bağımsız değişkeni terörizm endeksi oluşturduğundan serbestlik derecesi 1’dir. Anova (Ortalamadan sapmanın karesi) tablosu tüm modelin istatistiksel olarak anlamlılığını gösteren F testi sonuçları gösterilmiştir. Burada significance(Sig.) değeri önemlidir. Eğer F testi değeri anlamlı çıktı ise regresyon modelimiz istatistiksel olarak anlamlıdır sonucuna ulaşırız. F değerinin karşılığı olan sig. değeri 0,042 çıkmıştır. Yani 0,05’ten daha küçük olduğu için anlamlı olduğunu denilebilir. Bu durumda vergi gelirlerini terörle açıklamaya çalıştığımız regresyon modeli istatistiksel olarak anlamlı olduğunu söyleyebiliriz. Sonuç olarak oluşturulan model tahmin veya nedenselliğin araştırılması için kullanılabileceğini göstermektedir. Bu safhadan sonra bağımlı ve bağımsız değişkenin ilişkisinin gücünü gösterecek diğer testlerin göstergelerinin incelemesine geçilmiştir.

Tablo 7: Korelasyon Analiz Sonuçları

		GTI	TR
TR	Pearson Korelasyonu	,458	1
	Sig. Değeri	,042**	
	Örneklem	20	20
GTI	Pearson Korelasyonu	1	,458
	Sig. Değeri		,042**
	Örneklem	20	20

(a) Bağımlı Değişken: TR, Vergi Gelirleri (TL)

(b) ** %5 güven seviyesini gösterir.

Pearson korelasyon katsayısı, iki sürekli değişkenin ilişkisinin derecesini ölçmek amacıyla kullanılan bir araçtır. Korelasyon katsayısı -1 ile +1 aralığında değer alır. Katsayının değeri pozitif ise doğrusal ilişkiyi; negatif ise ters ilişkiyi gösterir. Vergi gelirleri ve terör arasındaki ilişki 20 örnek için Pearson korelasyon katsayısı ile hesaplanmış ve bu katsayı 0,458 çıkmıştır. Bunun anlamı Türkiye’nin vergi gelirleri ile terörizm endeksi arasında zayıf ve pozitif yani doğrusal ilişkinin varlığıdır. Ayrıca bu katsayının anlamlılık değeri 0,042 çıkmıştır. Bu değer 0,05’den küçük olduğu için %5 anlamlılık seviyesinde vergi gelirleri ile terörizm endeksi arasındaki zayıf pozitif ilişki istatistiksel olarak anlamlıdır.

Tablo 8: Terör – Vergi Gelirleri(b) İlişki Tablosu

Model	R	R ²	Düzeltilmiş R ²	Tahminin Standart Hatası
1	,458 ^a	,210	,166	253482622,141

(a) Tahmin ediciler: (Sabit), GTI (Küresel Terörizm Endeksi)

(b) Bağımlı Değişken: TR, Vergi Gelirleri (TL)

Bu tablo değişkenler arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Bağımlı değişken “vergi gelirleri” ve bağımsız değişken “Terörizm Endeksi” bulunduğu basit doğrusal regresyon modelinde, değişkenler arasındaki ilişkinin gücünü gösteren korelasyon katsayısını (R²) göstermektedir. Korelasyon katsayısı (R²) değeri 0 ile 1 aralığında bir değer almaktadır. Bu değer 1’e ne kadar yakınsa ilişki o kadar güçlüdür. Tabloda R² değeri 0,21 olması değişkenler arasındaki ilişkinin çok da güçlü olmadığını göstermektedir. Yani bağımlı değişkendeki (Vergi gelirleri) değişimin %21’i modele bulunan bağımsız değişken (Terörizm Endeksi) tarafından açıklanmaktadır.

Tablo 9: Katsayılar (a) Tablosu

Model	Standardize Edilmemiş Katsayılar		Standardize Katsayılar Beta	T	Sig.
	B	Std. Hata			
(Sabit)	-407798165,109	354942673,402		-1,149	,266
GTI	121808220,959	55758724,881	,458	2,185	,042**

(c) Bağımlı Değişken: TR, Vergi Gelirleri (TL)

(d) ** %5 güven seviyesini gösterir.

$$TR_t = -407798165,109 + 121808220,959 GTI_t$$

Yukarıdaki tablo regresyon modelindeki katsayılardan, sabit teriminin anlamsız, terörizm endeksi katsayısının ise anlamlı olduğunu gösterir. Keza elde edilen regresyon denkleminde görüldüğü üzere terörizm değişkeninin katsayısı pozitif işaretlidir. Kullanılan terörizm değişkeni dikkate alındığında, Türkiye’de terörizmin artışı vergi gelirlerini artıracak şekilde açıklanabilir. Yani terörizm endeksi bir birim artarsa vergi gelirleri 120 milyon artmaktadır. Bu katsayıya ilişkin t istatistiği değeri ve bunun significance değeri 0,042 çıkmıştır. Yani %5 anlamlılık seviyesinde bu katsayı anlamlıdır.

6. SONUÇ

Terörizm, bir örgütün belli bir amaç uğruna yaptığı, şiddet barındıran radikal politik eylemler bütünüdür. Terörizmin, otorite karşısında bir tehdit unsuru oluşturma, sisteme zarar verme, toplumda dehşet ve korku hissiyatı yaratarak yaşam kalitesinin düşmesi başlıca amaçları içerisinde yer alır.

Türkiye, ABD’de 11 Eylül 2001 saldırıları dışında, OECD içinde 2000 yılından bu yana terörden en çok ölümün yaşandığı ülke konumundadır. Son on yıllarda Türkiye’de iç ve dış konjonktürel gelişmeler (Suriye ve Irak) terörizm sorununu öne çıkarmıştır. Radikal ve ayrılıkçı terör örgütlerince yapılan saldırıların sıklığı 2011 yılından beri daha fazla artmıştır. Türkiye’de 2000 yılından bu yana 1.071 ölümün yüzde 57’si Ocak 2015 ile Temmuz 2016 arasında meydana geldi. Bu durumun sebebi IŞİD ve PKK’nın büyük saldırılarıdır. Türkiye için 2015 yılı terörle mücadele için dönüm noktası olmuş ve 2016’dan 2018’e kadarki saldırılarda yüzde 50’lik bir azalmaya dayalı olarak puanı iyileşmiştir. Son yıllarda hükümet ve polis hedeflerine yönelik saldırılar ile sivillere yönelik saldırılarda yüzde 50’lere varan azalışlar yaşanmıştır. Türkiye, ölüm ve saldırılardaki önemli düşüşe bağlı olarak puanı iyileşmesine rağmen Avrupa’da en çok etkilenen ülke olmaya devam ediyor. Türkiye’nin 2002-2021 yılları arasında terörizm endeks skoru ortalaması 6,2’dir. Bu da bize hala Türkiye’nin terörizm endeksinin orta seviyenin üzerinde olduğunu göstermektedir.

Türkiye’de terörün varlığı ve büyük bir sorun olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Bu noktadan hareketle, bu çalışmada terörizmin vergi gelirlerini üzerindeki etkisi incelenmiştir. Küresel Terörizm Endeksi ve vergi gelirleri verileri ile terörün vergi gelirlerini ne şekilde etkilediği belirli bir zaman serisi içinde analiz edilmiştir. Yapılan basit regresyon analizi ile edinilen bulgular, terör ile vergi gelirleri arasında pozitif ve zayıf bir ilişkinin varlığını tespit etmiştir. Bu ilişki sonucunda terör faaliyetlerindeki artışın vergi gelirlerinde önemsiz bir artışa sebep olduğunu göstermektedir. Literatürde terörün vergi gelirleri üzerinde negatif bir etkisi (Sağdıç, 2019, s. 165) olacağı beklenir iken çalışmamızda değişkenler arasında zayıf pozitif bir ilişki bulunmuştur. Bu durumun, terör olayları artığında toplumun beklenildiği gibi vergileri ödememesi yerine terörün yarattığı dehşet sonucunda savunma harcamaları yapılabilmesi için vergileri ödemeye devam ettiğini ifade edebiliriz. Türkiye özelinde bu durumun sebebi olarak, Türkiye’nin kuruluşundan bugüne kadar terör saldırılarına maruz kalması ve terörizme karşı devletlerin savunma harcamalarını vergilerle finanse etmesi olarak söyleyebiliriz.

KAYNAKÇA

Ak, M. Z., Dindar, M., & Altıntaş, N. (2017). Türkiye’de Terörizm ile İktisadi Büyüme İlişkisinin Nedensellik Analizi. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(20), 20-31.

<https://dergipark.org.tr/en/pub/bilgisosyal/issue/29145/313522> adresinden alındı

Altay, H., Ekinci, A., & Peçe, M. A. (2013). ORTADOĞU’DA TERÖRÜN EKONOMİK ETKİLERİ: TÜRKİYE, MİSİR VE SUUDİ ARABİSTAN ÜZERİNE BİR İNCELEME. *Dumlupınar*

- Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*(37), 267-287.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/dpusbe/issue/4779/65873> adresinden alındı
- Aydın, S. (2015, Nisan 21). Terörün makroekonomik etkileri: Türkiye'de Pkk örneği. *Akademik Araştırmalar Dergisi*, s. 137-170.
<https://web.p.ebscohost.com/abstract?direct=true&profile=ehost&scope=site&authtype=crawler&jrnl=13022431&AN=95380262&h=ku2Qe3R1anf35nzf0q0pfCTk4HBEJrjOp9GkNOabLbImmFLgeLp9DkNPPfdToq%2bgdPNDgc9BHze0UX4gcSRWg%3d%3d&crl=c&resultNs=AdminWebAuth&resultLocal=E> adresinden alındı
- Çevik, S., & Ricco, J. (2015). Shock and awe? Fiscal consequences of terrorism. *Empirical Economics*, 58, 723-748. <https://doi.org/https://doi.org/10.1007/s00181-018-1543-3>
- Çiçek, H. G., Şahin İpek, E. A., & Dikmen, S. (2014). Terörün kamu finansmanındaki etkisinin vergi cennetleri kapsamında değerlendirilmesi. N. Saygılıoğlu (Dü.) içinde, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Prof. Dr. Şükrü KIZILOĞLU'na armağan* (s. 404-425). Ankara: Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi.
- Ergil, D. (1992). Uluslararası Terörizm. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 47(3), 139-143.
https://doi.org/https://doi.org/10.1501/SBFder_0000001609
- Gürel, M. M. (2008). Küreselleşen Dünya ve Terörizm. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kadir Has Üniversitesi, SBE, Uluslararası İlişkiler ve Küreselleşme Anabilim Dalı, İstanbul.
- Gücenmez, B. (2014). Terörizmin Finansmanı: PKK, ETA ve IRA Terör Örgütlerinin Karşılaştırılması. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü Güvenlik Bilimleri Ana Bilim Dalı, Ankara.
- Institute for Economics & Peace. (2015). *Global Terrorism Index 2015*. Sydney: Measuring the impact of terrorism. Aralık 28, 2022 tarihinde <http://visionofhumanity.org/reports> adresinden alındı
- Institute for Economics & Peace. (2019). *Global Terrorism Index 2019*. Sydney: Measuring the Impact of Terrorism. Aralık 28, 2022 tarihinde <http://visionofhumanity.org/reports> adresinden alındı
- Institute for Economics & Peace. (2020). *Global Terrorism Index 2020*. Sydney: : Measuring the Impact of Terrorism. Aralık 28, 2022 tarihinde <http://visionofhumanity.org/reports> adresinden alındı
- Institute for Economics & Peace. (2021). *Global Terrorism Index 2021*. Sydney: Measuring the impact of terrorism. Aralık 28, 2022 tarihinde <http://visionofhumanity.org/reports> adresinden alındı
- Karacan, İ. (1984). Terörizm: Kavram ve Yapısı. *Uluslararası Terörizm ve Uyuşturucu Madde Kaçakçılığı Sempozyumu*. Ankara: Ankara Üniversitesi Rektörlüğü Yayını.
- Karaçuka, M., & Çelik, N. (2017, Mayıs 5). Kırılğan - Başarısız Devlet Olgusu ve Terörizm İlişkisi. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19(1), s. 20-41.
<https://dergipark.org.tr/en/pub/gaziuibfd/issue/36470/417196> adresinden alındı
- Karatay, Ö., & Kapusızoğlu, M. (2011, Haziran 1). Mali ve Ekonomik Suçların Terörün Finansmanı Bağlamında Değerlendirilmesi. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 3(1), s. 115-121.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/ebd/issue/4857/66816> adresinden alındı
- Özçelik, Ö., & Önder, H. (2016, Ocak 1). Savunma Harcamalarına Terör Riskinin Etkisi: Ampirik Bir Uygulama. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, s. 36-46.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/dpusbe/issue/26801/286151> adresinden alındı
- Öztürk, S., & Çelik, K. (2009, Şubat 1). Terörizmin Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri. *Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, s. 85-106. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/201509> adresinden alındı
- Sağdıç, E. N. (2019, Nisan 29). Vergi Gelirlerini Belirleyen Faktörlerin Bölgesel Analizi: Türkiye Örneği. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*(60), s. 155-178.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/dpusbe/issue/44857/520741> adresinden alındı
- Şen, Y. (2015, Temmuz). TERÖRÜN TOPLUMLAR ÜZERİNDEKİ SOSYO-EKONOMİK ETKİLERİNE BAKIŞ: PKK TERÖRÜ ve AĞRI GERÇEĞİ. *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(2), 17-70.
<https://doi.org/https://dergipark.org.tr/en/pub/aicusbed/issue/1519/18679>
- Terörle Mücadele Kanunu. (1991, Aralık 12). Resmi Gazete.

- Tonta, Y. (2008). *Regresyon Analizi*. <https://docplayer.biz.tr/3762644-Regresyon-analizi-yasar-tonta-h-u-bby-tonta-hacettepe-edu-tr-yunus-hacettepe-edu-tr-tonta-courses-fall2008-sb5002-slide-1.html> adresinden alındı
- Türkiye Barolar Birliği. (2006). *Türkiye ve Terörizm (Rapor)*. Türkiye Barolar Birliği Yayını.
- Unur, K. (2011, Ocak 1). Turizm - Terörizm ilişkisi ve Türkiye Örneği. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, s. 169-177. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1001572> adresinden alındı
- Yeniçeri, Z., & Dönmez, A. (2008, Aralık). Terörizm ve Terörist Algısı: Silahı Kimin Tuttuğu Ne Kadar Etkili? *Türk Psikoloji Dergisi*, s. 93-103. <https://www.psikolog.org.tr/tr/yayinlar/dergiler/1031828/tpd1300443320080000m000132.pdf> adresinden alındı

KOLLUĞUN KAMU DÜZENİ AÇISINDAN ELE ALINMASI: ADLİ İLE İDARİ KOLLUK AYRIMI

Dr. ALİ TOSUN

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi
atosun@kmu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7908-964X

Özet

Kolluk hizmetleri, toplumsal alanda suçların önlenmesi ile suç işlendikten sonra zarar veren kişilerin veya suçluların yakalanması ve buna göre gerekli işlemlerin yapılmasına yönelik kamusal faaliyetleri içermektedir. Toplumsal alanda düzenin sağlanması ve insan hak ve hürriyetlerinin kullanılması noktasında kolluk hizmetlerinin önemli bir yaptırım gücüne sahip olduğu görülmektedir. Kolluk faaliyetlerinin kamu idarelerince gerçekleştirilmesinin toplumsal asayişin sağlanmasında önemli etkileri olduğu savunulabilir. Kolluk hizmetlerinin gerek idari makamlarca gerekse de adli makamlarca tesis edildiği ve kolluk sürecinin başlatıldığı görülmektedir. Kolluğun önemli bir oranda İçişleri Bakanlığı'na bağlı olarak çalıştığı görülmektedir. İdari kolluk olarak ifade edilen ve suç işlenmesini önlemeye çalışan kolluğun; Emniyet Genel Müdürlüğü, Jandarma Genel Komutanlığı, Sahil Güvenlik Komutanlığı ile Gümrükler Muhafaza Genel Müdürlüğü'nün faaliyetleri ile asayişin sağlanmaya çalışıldığı görülmektedir. İdari kolluğun önleyici özelliğini ortaya koyan bu durumun, önleme amacını taşıdığı söylenebilmektedir. İdari kolluk dışındaki adli kolluğun ise suç işlendikten sonra harekete geçtiği ve kamusal düzenin bozulmasına neden olan kişi veya kurumların yargı sürecine alınarak düzenin sağlanmaya çalışıldığı söylenebilir. Adli kolluğun iş ve işlemlerin icra edilmesi boyutunda idari kolluk makamları ile uygun bir şekilde temasta olduğu görülmektedir.

Kolluğun merkezi yönetimin belirlediği çerçevede içinde taşrada belirli makamlarca kamu düzenin sağlanmasına yönelik olarak çalışmalarda bulunduğu görülmektedir. Büyük bir çoğunluğu İçişleri Bankalığına bağlı olan idari kolluk kuvvetlerinin kendilerine verilen yetkiler kapsamında kamu düzenini korumaya yönelik işlemleri yürüttüğü ve sürdürdüğü görülmektedir. Adli kolluğun ise idari kolluk makamlarıyla koordineli bir şekilde yargı makamlarınca tesis edilmesi söz konusudur. İdari ve adli kolluğun benzer çalışmaları olmakla beraber birbirinden ayrılan özellikleri bulunmaktadır. Çalışmada kolluk unsuru kavramsal çerçevede alınarak idari ve adli kolluğun görevlerine değinilmiştir. Bu bağlamda idari ve adli kolluğun farklı yönleri ve özellikleri değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kamu düzeni, Kamu yararı, İdari Kolluk, Adli kolluk

PUBLIC ORDER ASPECTS OF LAW ENFORCEMENT: THE DISTINCTION BETWEEN JUDICIAL AND ADMINISTRATIVE LAW ENFORCEMENT

Abstract

Law enforcement services include public activities aimed at the prevention of crimes in the social sphere and the apprehension of persons or criminals who cause harm after a crime has been committed and the necessary actions to be taken accordingly. It is seen that law enforcement services have an important sanctioning power in terms of ensuring order in the social sphere and the exercise of human rights and freedoms. It can be argued that the realization of law enforcement activities by public administrations has important effects on ensuring social order. It is observed that law enforcement services are established by both administrative and judicial authorities and the law enforcement process is initiated. It is seen that the law enforcement agencies work under the Ministry of Interior to a significant extent. It is seen that the law enforcement, which is expressed as administrative law enforcement and tries to prevent the commission of crimes, tries to ensure public order with the activities of the General Directorate of Security, Gendarmerie General Command, Coast Guard Command and General Directorate of Customs Enforcement. This situation, which reveals the preventive feature of administrative law enforcement, can be said to carry the purpose of prevention. It can be said that judicial law enforcement, other than administrative law enforcement, takes action after a crime has been committed and tries to maintain order by taking the persons or institutions that cause disruption of public

order into the judicial process. It is seen that the judicial police is in intensive contact with the administrative law enforcement authorities in the execution of works and procedures.

Within the framework determined by the central government, certain authorities in the provinces carry out activities to ensure public order. It is seen that administrative law enforcement forces, most of which are affiliated to the Ministry of Interior, carry out and maintain operations to protect public order within the scope of the powers granted to them. Judicial law enforcement is established by judicial authorities in coordination with administrative law enforcement authorities. Although administrative and judicial law enforcement have similar activities, they have distinctive features. In this study, the duties of administrative and judicial law enforcement are discussed within the conceptual framework of the law enforcement element. In this context, the different aspects and characteristics of administrative and judicial law enforcement are evaluated.

Keywords: Public order, Public interest, Administrative law enforcement, Judicial law enforcement

1. GİRİŞ

Toplumsal alanda yaşamının bireyler açısından çeşitli gerekleri ve sorumlulukları bulunmaktadır. Bu sorumluluklar, bireylerin diğer insanlarla olan ilişkilerini belirlerken kamusal alanda da belirli kurallara göre yaşamalarını zorunlu kılmaktadır. Kamusal alanda asayişin sağlanması ve bireylerin daha iyi şartlarda yaşamak istemelerinin yasal çerçevede toplumsal normların ortaya çıkmasına neden olduğu söylenebilmektedir. Bu durumun insanların kendilerini korumaları ve ihtiyaçlarını karşılamaları noktasında önem arz ettiği söylenebilir. Kamusal otoritelerin insanların beklentilerine ve güvenliklerini korumaya yönelik faaliyetlerinin de bu kapsamda ön plana çıktığı savunulabilir.

İnsanların toplumsal alanda yaşamalarının; kendi özgürlüklerinin bir kısmını devlete veya kamusal otoritelere bırakmalarını, hak ve özgürlüklerin korunması ile kamusal düzenin sağlanmasında çeşitli yükümlülüklerini ortaya çıkardığı ileri sürülebilir. Egemenliğin kamu otoritelerinde olduğu ve düzenin bu otoritelerce sağlandığı bir toplum düzeninin sağlanmaya çalışıldığı bir sistemin varlığı ortaya çıkmaktadır. İnsan hak ve özgürlüklerinin ön plana çıktığı günümüzde, bireylerin ihtiyaçları ile beklentilerinin de değişime uğradığı söylenebilir. Kırdan kente doğru büyük göç hareketlerinin söz konusu olması ve özellikle büyük kent alanlarının oluşturulmasının kentlerde yeni sorunlar ile buna yönelik politika ve önlemlerin alınmasına neden olduğu savunulabilmektedir. Bireylerin kentsel alandaki önemli bir sorunu olarak ele alınabilen güvenlik sorunu ile buna ilişkin kamu düzeninin ön plana çıktığı ve buna göre çalışmaların yapıldığı söylenebilir. Kamu otoritelerinin bireylerin güvenliklerini sağlamaya faaliyetlerini tanımlayan kolluk hizmetinin, bireylerin güvenliğinin korunması ile bu kapsamda ortaya çıkan işlemleri ifade ettiği görülmektedir.

Kolluk görevlerinin kentsel alanda gerek idari kolluk birimlerince gerekse de adli kolluk makamlarınca ifa edildiği ve buna göre kolluk sürecinin sürdürüldüğü görülmektedir. Kamusal alanda düzenin sağlanması ve bireylerin güvenliklerinin korunmasına yönelik iş ve işlemleri yürüten idari kolluk birimlerinin İçişleri Bakanlığı, Jandarma Genel Komutanlığı ve Sahil Güvenli Komutanlığı gibi kurumlar ile onların alt birimleri olduğu görülmektedir. Adli kolluk makamlarının ise yargı sürecini ele alan birimlerden oluştuğu ve yargı kurumları olduğu söylenebilir. Hem idari kolluk hem de adli kolluğun kamu düzeni olarak tanımlanan ve genel sağlık, esenlik ve dirlik gibi kavramlarla ifade edilen çalışmaları yürüttüğü söylenebilmektedir. Kamu düzenin sağlanmasının, bireylerin güvenlik ihtiyacını karşıladığı ölçüde toplumsal barış ve adaletin tesis edilmesi açısından da sonuç verici mahiyette olduğu vurgulanabilir. Bu kapsamda kolluk hizmetlerinin idari ve adli kolluk şeklinde kamu düzeninin sağlanmasında benzerlikleri olduğu kadar uygulamada da farklı ilkeleri içinde barındırdığı ifade edilebilir.

2. KOLLUK

Kolluk faaliyetlerinin bireylerin korunmasına yönelik faaliyetler ile kamusal alanda düzenin sağlanmasına yönelik işlemleri ifade ettiği görülmektedir. Bu durumun kolluk makamlarının kontrol etme, denetim sağlama ve yaptırım gücüne sahip olma açısından ele alınması söz konusu olabilmektedir (Şener, 2019). Bireylerin güvenliğini sağlamak amacıyla çalışmalarını yürüten kolluk makamlarının

yasal çerçevede yapıldığı ve yaptırım gücünün bu kapsamda olduğu görülmektedir. Günümüzde yasaların toplumsal düzenin sağlanmasındaki etkisinin kolluk kapsamında da ortaya çıktığı ve işlerliğini sağladığı görülmektedir. “Kolluk kavramının toplum düzeninin sağlanması için idarenin yaptığı faaliyet olarak tanımlanması dışında bireysel özgürlüklerin çeşitli şartlarda kullanımının durdurulması olarak da tanımlandığı ve değerlendirildiği görülmektedir (Aghabalaei Fanid, 2023).” Kolluk kavramına yüklenen anlamın kolluk faaliyetlerinin içeriğini oluşturduğu ve buna göre zaman zaman bireysel hak ve özgürlükler bağlamında olumsuz bir şekilde tanımlandığı görülebilmektedir.

“Kolluk faaliyetlerinin; kamusal yararı gerçekleştirmek adına toplum düzenini korumak ve tesis etmek, devlet gücünü kullanarak kişilerin can ve mal güvenliğini sağlamak, genel sağlık ve ahlaki korumak adına kamusal gücü kullanarak çalışmalarda bulunmak ile zarar gören bireylerin zararlarının tanzim edilmesi amacıyla yürütülen faaliyetleri kapsadığı söylenebilir (Aghabalaei Fanid, 2023; Bilgiç, 2019).” Kolluk faaliyetlerinin kapsamının temel ilkeler altında şekillendiği ve önleme ile korumaya yönelik iş ve işlemleri içine aldığı görülmektedir. Belirli zamanlarda yürütülen kolluk faaliyetlerini ise özgürlükler kapsamında eleştirildiği savunulabilir. Bu noktada temel kriterin kolluk görevlilerinin ölçülülük ilkesine uymaları olduğu söylenebilir. “Bireylerin hak ve özgürlüklerine getirilecek olan kısıtlamaların anayasanın ruhuna ve özüne uygun olması ile kamu yararının sağlanması noktasında uygun bir nitelikte olması gerektiği savunulabilir (Kasapoğlu Turhan, 2019: 17-22).” Kolluk faaliyetlerinin ve buna göre işlem yapan birimlerin genel olarak ikiye ayrıldığı görülmektedir. Bu kapsamda idari kolluk ile adli kolluğun ortaya çıktığı görülmektedir.

2.1. İdari Kolluk

Kolluğun idari makamlarca yerine getirilen işlemlerini ve boyutunu ifade eden idari kolluk kavramının çeşitli kurumlarca yapılan faaliyetleri kapsadığı söylenebilir. “İdari kolluğun yapısı gereği kamu idarelerinin bünyesinde olduğu ve buna göre faaliyetlerde bulunduğu söylenebilir (Kasapoğlu Turhan, 2019).” “İdari kolluğun toplumsal alanda asayişin sağlanmasına yönelik çalışmalarla ilgili önleyici faaliyetleri kapsadığı ifade edilebilir (Çapar, 2023).” İdari kolluğun önleme ilkesinin uygulanması açısından büyük bir öneme sahip olduğu görülmektedir. Bireylerin güvenliğinin sağlanması ile zararların önlenmesi adına idari kolluğun zaman zaman önleyici kolluk olarak da tanımlandığı görülebilmektedir. İdari kolluğun önleyici olmasının, idari kolluk makamlarının kolluk faaliyetlerine yönelik çabalarının bir yansıması olarak da değerlendirilebileceği savunulabilir.

“Kamusal idarelerin, kamu düzeninin sağlanmasında mevzuat çerçevesinde faaliyetlerde bulunduğu ve vatandaşlar açısından olduğu kadar idare açısından da kolluğun sonuç doğuran bir mahiyette olduğu ileri sürülebilir (Çapar, 2023: 1300-1301).” Esasen kolluk faaliyetlerinin iki taraflı olarak hem kamu otoriteleri hem de bireyler açısından sonuç verici olmasının hukuk devleti ilkesinin bir gereği olarak da yorumlanabileceği savunulabilir. “İdari kolluğun kamusal alandaki görevlerinin güvenliğin sağlanması ile toplumsal alandaki sağlık koşullarının iyileştirilmesine yönelik çalışmaları da ele aldığı söylenebilir (Demirhan, 2022).”

İdari kolluğun idare hukukuna bağlı bir şekilde ele alındığı söylenebilir. Bu durumun kanun koyucu makamların çalışmaları çerçevesinde söz konusu olduğu söylenebilir. İdari kolluğun çalışmalarını sürdürürken özen göstererek dikkatli bir şekilde davranmasının, hukuk devleti ilkesine bağlılık açısından yorumlanabileceği düşünülmektedir. “İdari kolluktan kaynakların zararların bu noktada merkezi hükümetin sorumluluğunda olduğu söylenebilir (Cin, 2008).” İdari kolluk makamlarının merkezi hükümet politikaları kapsamında icra edilmesinin, yasal bir sorumluluk da ortaya çıkardığı ileri sürülebilir. “İdari kolluğun merkezi yönetimin çalışmaları ile dizayn edilmesi ve buna göre uzmanlaşmış kamu görevlilerinin kolluk görevlerini yerine getirmesi söz konusu olmaktadır (Gözübüyük ve Tan, 2023).” İdari kolluk görevlerinin; hem merkezi hükümetin taşra teşkilatındaki kurum ve görevlilerce hem de yerel yönetim birimlerinin kolluk görevlileri ile yapıldığı söylenebilir. “Polis hizmetleri yapan görevliler, jandarma hizmetleri görevlileri, Sahil Güvenlik Komutanlığı görevlileri, bekçiler, mahalli idare kolluğu görevlileri, belediye zabıtalı ve köy korucularının ifade edilen merkezi hükümet ile yerel yönetim birimlerinin kolluk görevlileri olduğu söylenebilir (Demirhan, 2022: 18-35).” İdari kolluğun önleme ilkesine bağlı bir şekilde çalışmasının, adli kolluk ile idari kolluğun ayrımını ortaya

koyduğu ve idari kolluk makamlarının buna göre toplumsal düzeni ve asayişini sağlamaya çalışmalarını sürdürdükleri söylenebilmektedir (Oktar, 2023). İdari kolluğun suç işlenmesini önleme ilkesinin bazen de bireylerin haklarını kullanmaları açısından sorun teşkil ettiği de görülmektedir. “Bu durumun kamu düzeni açısından değerlendirildiği ve kamusal otoritelerce toplumdaki diğer bireylerin haklarının korunmasına yönelik amacı içerdiği savunulabilmektedir (Bilgen, 1999’dan akt. Oktar, 2023).”

2.2. Adli Kolluk

Bireylerin hak ve özgürlüklerinin kullanılamaz hale gelmesi ve zarar görmesinin, adli kolluğun yargı mercilerinin faaliyet alanına girdiği görülmektedir. Adli kolluğun önleme vasfı ile birlikte bireylerin zararlarının tanzim edilmesi açısından sonuç verici mahiyette olduğu söylenebilir. Adli kolluğun suçlara ilişkin faaliyetleri içermesinin kolluğun suçlara ilişkin yapılan işlemler ile anılmasına neden olduğu söylenebilir. “Adli kolluğun görev açısından; kamu yararını sağlama, adli kolluk görevlilerinin devlet görevlisi olması, uzmanlık alanlarında görev alan bireyleri kapsamı, yasal çerçevede sıkı kuralların uygulanması ile yargılama işlemlerinde tek bir vaziyette olmasının temel özellikleri olarak ortaya çıktığı savunulabilir (Kocaman, 2017).” “Adli kolluğun idari kolluktan ayrı bir biçimde farklı uygulamaları içine alan bir yapıda şekillendiği ifade edilebilir (Ayyıldız, 2019).” Adli kolluğun ortaya çıkan suçlardan dolayı soruşturma gibi işlemlerin sürdürülmesi açısından adli makamlara tanınan görevler bağlamında kamu görevini yerine getirdiği söylenebilir.

“Adli kolluğun Türkiye’de özellikle 2000’li yıllardan sonra kamusal alanda daha düzenli bir şekilde yapıldığı ve idari kolluk ile uyumlu bir hale getirildiği savunulabilir (Kocaman, 2017).” Özellikle idari kolluk makamlarınca delillerin toplanmasının ve usulüne uygun bir şekilde adli kolluk makamları ile koordinasyonun sağlanmasının bu noktada önemli olduğu söylenebilir. “Suçun işlendikten sonraki evresinde suç şüphesi taşıyan insanların adli kolluk birimlerine sevk edilmesinde ön plana çıkan adli kolluğun (Yenisey, 1993),” kişisel hak ve hürriyetlerin kullanılması ve telafi edilmesi açısından sonuç verici olduğu savunulabilir. Adli kollukta ceza sisteminin hızlı bir şekilde uygulanmasının ve verimli bir adli yargılamanın yapılmasının savcılık birimlerince iş ve işlemlerin adli kolluk ilkelerine uygun bir şekilde yapılmasıyla doğrudan bir ilgisi olduğu söylenebilir. “Bu durumun da adli kolluğun araştırma sürecini ifade ettiği savunulabilir (Aydın ve Demir, 2022).” “Türkiye’de adli kolluk ile ilgili 2005 yılında çıkarılan Adli Kolluk Yönetmeliği’nin (resmigazete.gov.tr)” kolluk görevlerinin etkin verimli ve uyumlu bir şekilde gerçekleştirilmesi adına çeşitli hükümleri içerdiği ve buna göre kamu kurumlarına bu kapsamda atfı yapıldığı görülmektedir.

Adli kollukla ilgili işlemlerin yapılmasında idari kollukta olduğu gibi düzenleyici işlemlerin söz konusu olmadığı görülmektedir. “Bu durumun adli kolluğun kişilere yönelik özel işlemleri gerektirmesinin bir sonucu olarak yorumlandığı ifade edilebilir (Aktaş ve Akkoyunlu, 2016).” Adli kolluğun ceza yargılaması yapmasının bu noktada idari kolluk ile adli kolluk arasındaki düzenleme farkının ortaya koyduğu ileri sürülebilir. İdari kollukta olduğu gibi adli kollukta da bireylerin temel hak ve özgürlüklerinin mevzu bahis olmasının kanuni düzenlemelerin dayanak olarak kullanılmasına neden olduğu savunulabilir (Aktaş, 2023). Hukuk devleti ilkesinin bir sonucu olarak da yorumlanabilecek kolluk işlemlerinin yasal dayanağı olması kuralının günümüzde insan haklarının gelişimine paralel bir şekilde biçimlendiği ifade edilebilir.

3. KAMU DÜZENİ

Kolluk faaliyetlerinin temel amacının kamusal düzenin sağlanmasına ilişkin planlamaları ve uygulamaları içerdiği söylenebilir. “Kolluğun kamu düzeni açısından yaptırım gücüne sahip olması ve insan hak ve hürriyetlerini korunmasındaki etkisinin (Kazankaya, 2016: 1-10)” çeşitli sonuçlara yansıdığı savunulabilir. “Bireylerin temel hakları ile özgürlüklerinin yasal çerçevede temellendirilmesi amacıyla yapılan iş ve işlemlerin kamu düzenini ifade ettiği söylenebilir (Demirhan, 2022: 4-9).” “Kamu düzeninin toplumdaki bireylerin bir arada yaşamaları için gerekli olan yazılı veya yazısız kuralları ifade ettiği söylenebilmektedir (Özder, 2018: 7-14).” Kamu düzenini sağlanması noktasında kolluk makamlarının gerek kısıtlamalar gerekse de bireylerin hak ve hürriyetlerinin korunması açısından çeşitli uygulamaları yürüttüğü görülmektedir. “Kolluk görevlilerinin kamusal düzenin tesis edilmesinde ve

kamu düzeninin zarar gördüğü durumlarda telafi amacıyla çeşitli çalışmaları sürdürdüğü söylenebilir (Aydınoğlu, 2013: 24-27).”

“Kamu düzeninin; güvenliğin sağlanması, genel sağlığın ve ahlakın korunmasına yönelik faaliyetleri içerdiği söylenebilir (Çapar, 2023).” “Kamu düzeninin kamu güvenliği, dirlik ve esenlik ve genel sağlık gibi unsurları barındırdığı savunulabilir. (Demirhan, 2022: 8-10).” “Kamu düzeninin modern yaklaşım çerçevesindeki genel ahlak, kamusal estetik, ekonomik kamusal düzen ve insan onuruna uygun bir hayat tarzının söz konusu ilkeler olarak tanımlandığı görülmektedir (Ünsal, 2022: 30-40).” Bu durumun klasik kamu düzeni unsurlarının farklılaştığını gösterdiği söylenebilmektedir. Bireylerin toplumsal alanda barış ve huzur ortamında yaşamalarının genel olarak bu ilkeler doğrultusunda sağlanabildiği ileri sürülebilir. “Kamu düzenin sağlanmasına yönelik yapılan; kaçakçılık faaliyetlerini engellenmesi, kişilerin bireysel hak ve özgürlüklerinin korunarak güvenli bir ortamda yaşamalarının temin edilmesi, suç önleme faaliyetlerinde bulunmanın kolluğun görev tanımı içerisinde yer aldığı ileri sürülebilir (Arslan, 2018: 180-184).” Düzenin tesis edilmesi faaliyetlerinde bulunma kamu personelinin bu açıdan yasal yükümlülüklerine uymasının gerekliliğinin de bu noktada önem taşıdığı vurgulanabilir.

“Kolluk faaliyetlerinin ülkelere göre farklılık arz eden çeşitleri ve tarafları olmakla beraber (Ateş, 2021: 8-10),” temel dayanak noktasının kamu düzeninin sağlanmasına yönelik politikalara ve araçlara dayandığı ileri sürülebilir. Kolluk modellerinin her ülkede ve toplumda kamusal politikalara göre şekillenen boyutları olduğu söylenebilir. Kamu düzeninin bu çerçevede sağlanması açısından farklı teknik ve yöntemlerin kullanılması olağan olarak değerlendirilebilir. Kamu otoritelerinin kamu düzeninin sağlanmasında temel görevleri söz konusudur. “Bireylerin korunmasına yönelik işlemlerin gerçekleştirilmesi amacıyla kolluk birimlerinin kamu düzenini koruyarak mevcut bozulma risklerini ortadan kaldırmaya yönelik çalışmaları olduğu ifade edilebilir (Can, 2020: 50-75).” Günümüzde teknolojik imkânların gelişmesi ve altyapıların güçlendirilmesinin, kolluk birimlerini çalışmalarını ve etki alanlarını güçlendirdiği savunulabilir.

“Kolluk faaliyetlerinin bir bütüncül olarak kamu düzenin sağlanmasındaki etkinliğinin kamu yönetimi anlayışının her döneminde söz konusu olduğu görülmektedir (Göktaş, 2022).” Bu durumun kolluğun gerekliliği noktasında önemli bir durumu ortaya koyduğu savunulabilir. Devlet içinde paradigma değişimlerinin söz konusu olmasının dahi kolluğa olan ihtiyacı ortadan kaldıramadığı ileri sürülebilir. “Kamu düzeninin bireylerin hayatlarını kolaylaştırdığı gibi toplumsal alanda bireylerin sağlıklı bir ortamda hareket edebilmelerine de olanak tanıyan bir dizi faaliyetleri içerdiği ifade edilebilir (Güngör, 2020: 8-9).” Bu durumun idari kolluk birimleri ile adli kolluk birimlerinin müşterek hareket etmelerinin ve koordinasyonlarının de bir yansıması olarak değerlendirildiği savunulabilir.

3. SONUÇ

Kolluk faaliyetleri, toplumsal alanda bireylerin tehlikelere karşı korunmasını ve ortaya çıkan olumsuz durumların engellenmesine yönelik kamu otoritelerinin çalışmalarını ifade etmektedir. Kolluk faaliyetlerinin idari kolluk makamları ile beraber adli kolluk makamlarının çalışmaları çerçevesinde önleyici ve korumacı bir yapıyı ortaya çıkardığı düşünülebilir. Faaliyetleri ve yöntemleri farklılık gösterse de iki kolluk türünün de insan haklarını korumaya ve toplumsal alanda barış ve huzurun sağlanmasına ilişkin görevleri ifa ettiği söylenebilir. Günümüzde insan hak ve özgürlüklerinin korunması ve kullanılmasına yönelik evrensel değerlerin, kolluk faaliyetlerinin de buna göre şekillenmesine olanak sağladığı söylenebilmektedir. Kamu düzeninin; genel sağlık, genel ahlak ve esenlik ilkeleri etrafında şekillenmesinin kolluğun bu perspektifte varlığını zorunlu kıldığı görülmektedir. Kamu otoritelerinin güçlü bir şekilde etkin ve verimli olduğu toplumların güvenli ve barışçıl bir şekilde bireylere hayat şartları sağladığı ileri sürülebilir. Toplumsal huzur ve istikrarı gerçekleştirmeye yardımcı olan kamu düzeninin suçun ve suçluların engellenmesinde önemli sonuçlar ortaya çıkardığı görülmektedir. Kolluk kuvvetleri olarak görev alan idari birimler ile adli birimlerin çalışma metodlarının farklılık gösterdiği söylenebilmektedir. Ancak esas amacın toplumsal alanda kamu yararının sağlanmasına yönelik işlemler olduğu için iki kolluğun da koordineli bir şekilde iletişimde oldukları ve görevlerini bu anlayışa göre icra ettikleri ifade edilebilir. Kolluk kavramı ile kamu düzeninin devletin varlığı açısından da önemli olduğu dile getirilmektedir.

Kamu düzeninin korunması ve insanların talep ve ihtiyaçlarının karşılandığı bir alanın yaratılmasında kolluk birimlerinin önemli olduğu görülmektedir. Ancak zaman zaman kolluk birimlerinin kişisel hak özgürlüklere sınırlama getirmesinin de bu noktada kolluk güçlerinin eleştiren bir özelliğini ortaya koyduğu söylenebilir. Kamusal düzenin sağlanmasına yönelik olarak bireylere sınırlama getirildiği savunulan kolluk iş ve işlemlerinin özellikle insan hakları ve özgürlüklerin henüz yaygınlaşmadığı toplumlarda büyük eleştirilere neden olduğu ileri sürülebilir. İnsan haklarını geliştiği toplumlarda kamu düzeninin sağlanmasında idari ve adli kolluğun işbirliği içerisinde yasalara uygun şekilde toplumsal istikrarı ve refahı sağladığı savunulabilmektedir.

KAYNAKÇA

- Adli Kolluk Yönetmeliği, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/06/20050601-14.htm>. (Erişim Tarihi: 10.06.2024).
- Aghabalaei Fanid, N. (2023). Vali ve Kaymakamın Kolluk Yetkileri. Karabük Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi (UNIKA Toplum ve Bilim) Dergisi, (3),2,53-74.
- Aktaş İnam, A. (2023). Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Kolluk Faaliyetlerinin Denetiminde Ölçülülük İlkesi. AkdHFD 13,2, 727-750.
- Aktaş, S. ve Akkoyunlu, S.A (2016).İdari Kolluk Faaliyetlerinin Temel Anayasal Sınırları Olarak Kanunilik ve Ölçülülük İlkeleri, EÜHFD, 20, Cilt: XX Sayı: 1-2, 1-25.
- Arslan, M. (2018). İdari Kolluk Uygulamalarında Kolluk Kuvveti Anlayışından Kolluk Hizmeti Anlayışına Geçiş. Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı: 52, Temmuz-Aralık 2018, ss.175-196.
- Ateş, E.C. (2021). Önleyici Kolluk Faaliyetleri Kapsamında Sosyal Medyada Veri Madenciliği: Suçları Önlemek İçin Twitter Analytic'i Kullanma Türkiye Cumhuriyeti Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Doktora Tezi.
- Aydın, N. ve Demir, T. (2022). Emniyet Hizmetlerinin Sunumunda Düalist Yapı Sorunsalı: Adli ve İdari Kolluk. Kütahya Dumlupınar Üniversitesi İİBF Dergisi, 9, 20-46.
- Aydınlıoğlu, M. (2013). Türkiye’de Adli Kolluk Birimlerinin Sorunları ve Çözüm Önerileri. Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi.
- Ayyıldız, H. (2019). Kolluk Faaliyetlerinin Denetimi Hakkında Genel Bir Değerlendirme, TBB Dergisi,143, 143-180.
- Bilgen, P. (1999). İdare Hukuku Dersleri (İstanbul: Filiz Kitabevi).
- Bilgiç, A. (2019). Türkiye’de İç Güvenlik Yapılanmasında Çoklu Genel Kolluk Sisteminin Kurumsallaşması. İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 6(2), 287-307.
- Can, N. (2020). Kolluk ve Adli Makamlar Tarafından İşlenen Kişisel Verilerin Korunması. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi.
- Çapar, A. (2023). İdarenin Kolluk Yetkilerini Genişleten Bir Sebep Olarak Doğal Afet. Sakarya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, (11)2, 1296-1325.
- Demirhan, C. (2022). Türkiye’de Kolluk Hizmeti ve Kolluk Hizmetinin Sunumunda Karşılaşılan Temel Sorunlar ve Çözüm Önerileri Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi.
- Göktaş, M. (2022). Kolluğun Sivil Denetimi: Kolluk Gözetim Komisyonu Bağlamında Bir İnceleme. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi.
- Gözübüyük, A.Ş ve Tan, T. (2023). İdari Hukuk, Genel Esaslar, Yayınevi: Turhan Kitabevi.
- Güngör, M. (2020). Kolluk Şikâyet ve Gözetim Sistemi ve Türkiye İçin Kolluk Gözetim Kurumu (Kolluk Ombudsmanlığı) Önerisi. İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Doktora Tezi.
- Kasapoğlu Turhan, M. İdari Kolluk Yetkisi Bağlamında Zorunlu Aş Uygulaması. Hacettepe HFD, 9(1) 2019, 1-40.
- Kazankaya, C. (2016). Kolluk Kuvvetlerinin İnsan Hakları Eğitiminde Alternatif Bir Yaklaşım: Bütüncül Perspektif. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Doktora Tezi.
- Kocaman, A.G. (2017). Adli Kollukta Profesyonelleşme Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi.
- Özder, S. (2018). Kolluk Kuvvetlerinin Sivil Gözetimi ve Türkiye’de Uygulanabilirliği. T.C. Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi.
- Şener, M. (2019). Avrupa Birliği ve Türkiye’de Kolluğun Sivil Gözetimi. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi.

- Ünsal, T. (2022). Genel İdari Kolluk Yetkilerinin Sınırları. T.C. İstanbul Medipol Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Doktora Tezi.
- Yenisey, F. (1993). Uygulanan ve Olması Gereken Ceza Muhakemesi Hukuku, Hazırlık Soruşturması ve Polis. İstanbul: Beta Yayınları.

TÜRKİYE'DE SAĞLIK TURİZMİ VE SAĞLIK TURİZMİ POLİTİKALARININ İNCELENMESİ

Dr. ALİ TOSUN

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi
atosun@kmu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7908-964X

Özet

Sağlık turizmi, insanların çeşitli sağlık sorunları nedeniyle gerek yurtiçi gerekse de yurtdışına seyahat etmeleri ile ifade edilmektedir. Sağlık turizminin bireylerin standartları ve imkânları çerçevesinde şekillenen ve gidilen yeri belirleyen bir yapıda olduğu söylenebilir. İnsanların sağlık sorunlarının tedavi edilmesi ile hastalıklara yakalanmadan önceki sağlık durumlarını korumaya yönelik turizm faaliyetlerini belirten sağlık turizminin hem ulusal hem de küresel çapta son yıllarda önemli bir turizm çeşidi olarak ortaya çıktığı savunulabilir.

Sağlıkla ilgili sınırların ve çerçevenin kesin olmamasının sağlık turizminde bireylerin farklı alanlarda sağlık turizmi faaliyetlerine katılımını etkileyebilmektedir. Özellikle yerel alanda sağlık sorunlarının çözümünde istenen sonuçların alınmamasının bireylerin uluslararası sağlık turizmi faaliyetlerine yönlendirdiği söylenebilmektedir. Son yıllarda sağlık turizmi faaliyetlerinin Türkiye'nin büyük şehirlerinde önemli bir düzeye geldiği ve hem yerli turistlerin hem de yabancı turistlerin buna ilgi gösterdiği görülmektedir. Sağlık turizminin gelişiminin mevcut sağlık altyapılarının iyileştirilmesi noktasında da hissedilir olduğu söylenebilir.

Sağlık turizminin ön plana çıkmasının ve bireylerin buna yönelik harcamalarının artmasının sağlık turizminde çeşitli politikaların yürütülmesine katkı sağladığı ifade edilebilir. Bu durumun milli gelirin artmasında sağlık turizmi gelirlerinin payının artmasına bakılarak da anlaşıldığı görülmektedir. Devletçe belirlenen sağlık turizmi politikalarının gerçekleştirilmesi adına, kamusal otoriteler ile özel sektör temsilcileri ile turizm acentalarının önemli faktörler olarak ortaya çıktığı görülmektedir. Sağlık turizminin yeni bir alan olarak ortaya çıkmasının ve devletlerin buna göre politikalar yürütmelerinin çeşitli araçlarla sağlanmaya çalışıldığı ve buna göre politika hedeflerinin ortaya konulduğu ileri sürülebilir.

Çalışmada sağlık turizmine çeşitli yönlerden değinilmiştir. Sağlık turizmine yönelik alan araştırması sonucunda Türkiye'de sağlık turizmine ilişkin politika analizi sonucunda sonuçların ele alınması neticesinde sağlık turizminin Türkiye'de son yıllarda önemli bir düzeye geldiği ve bu durum milli gelir içindeki payının arttığı söylenebilmektedir. Sağlık turizmine yönelik ulusal politikaların bu kapsamda incelenmesi, geçmişe nazaran bu alanda yüksek bir oranına yakalandığını da ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kamu politikası, Milli gelir, Sağlık turizmi, Turizm

HEALTH TOURISM AND HEALTH TOURISM POLICIES IN TURKEY

Abstract

Health tourism is defined as people traveling both domestically and abroad due to various health problems. It can be said that health tourism is shaped by the standards and opportunities of individuals and determines the destination. It can be argued that health tourism, which refers to tourism activities aimed at treating people's health problems and maintaining their health status before they get sick, has emerged as an important type of tourism both nationally and globally in recent years.

The lack of clear boundaries and frameworks related to health may affect the participation of individuals in health tourism activities in different areas. It can be said that the lack of desired results in solving health problems, especially in the local area, leads individuals to international health tourism activities. In recent years, health tourism activities have reached an important level in Turkey's major cities and

both domestic and foreign tourists have shown interest in it. It can be said that the development of health tourism is also felt in terms of improving existing health infrastructures.

It can be stated that the prominence of health tourism and the increase in the expenditures of individuals for health tourism contribute to the implementation of various policies in health tourism. This situation is also understood by looking at the increase in the share of health tourism revenues in the increase in national income. It is seen that public authorities, private sector representatives and tourism agencies have emerged as important factors for the realization of health tourism policies determined by the state. It can be argued that the emergence of health tourism as a new field and the implementation of policies by states accordingly are tried to be ensured through various means and policy targets are set accordingly.

In this study, health tourism has been addressed from various aspects. As a result of the field research on health tourism, it can be said that health tourism has reached an important level in Turkey in recent years and its share in national income has increased as a result of the results of the policy analysis on health tourism in Turkey. The examination of national policies on health tourism in this context also reveals that a high rate has been achieved in this field compared to the past.

Keywords: Public policy, National income, Health tourism, Tourism

1. GİRİŞ

Turizmin bireylerin aktif çalışma hayatlarının olumsuz etkilerini gidermeye yönelik faaliyetleri içerdiği görülmektedir. Turizmin çeşitli alanlarda farklı şekillerde gerçekleştirilmesi söz konusu olmaktadır. Spor turizmi, iş turizmi, kültür turizmi gibi turizm çeşitlerinin söz konusu olduğu görülmektedir. Sağlık turizminin bu çerçevede bireylerin hayat kaliteleri çerçevesinde iyileştirici özelliklere haiz olduğu görülmektedir. Bu kapsamda bireylerin hem yurtiçinde belirli bölgelere hem de yurtdışında farklı ülkelere sağlık amacıyla gittikleri söylenebilmektedir. Sağlık turizminin küresel çapta turizm olanaklarının ve imkânlarının artmasına bağlı olarak ön plana çıktığı ve ülkelerin buna göre politikalar ve programlar düzenledikleri görülmektedir.

Sağlık turizminin, son yıllarda turizmin zamanı değerlendirme ve yeni yerler görme çerçevesinde gelişen yapıya kavuştuğu görülmektedir. Sağlık imkânlarında yararlanmak ve koruyucu sağlık hizmetlerinden yararlanmak adına sağlık alanında büyük bir ivmenin yakalandığı savunulabilmektedir. Sağlık imkânlarından yararlanma amacına uygun şekilde bireylerin çeşitli ülkelere seyahat ettikleri söylenebilir. Sağlık turizminin son yıllarda popüler hale gelmesinin kamusal politikalarla önemli değişikliklere neden olduğu görülmektedir. Özellikle milli gelirin artmasına yönelik gerçekleştirilen sağlık turizmi faaliyetlerinin önemli bir yer tuttuğu savunulabilir. Sağlık turizmi olanaklarının artırılması ve geliştirilmesi adına kamu otoritelerinin buna göre politikalar ortaya koydukları ve yürüttükleri görülebilmektedir. Bu kapsamda diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de turizm alanındaki gelişmelerin ön plana çıktığı söylenebilir. Özellikle sağlık turizminin geliştirilmesine yönelik kamu politikalarının bu amaçla şekillendiği görülmektedir. Ortaya konan politikaların özek sektör temsilcilerinin ihtiyaç ve beklentilerine uygun bir çerçevede ele alındığı da ileri sürülebilir.

Türkiye’de sağlık imkânlarının geliştirilmesi, sağlık hizmeti veren kurumların artması ve bu kurumların zengin olanaklarca desteklenmesi gibi faaliyetlerin sağlık turizmi bağlamında sonuç verici bir yapıyı oluşturduğu söylenebilmektedir. Dünyada sağlık turizmin endüstriyel bir yapıya evrilmesinin, ülkelerin pazar koşullarına göre politikalar yürütmelerine neden olduğu savunulabilir. Yerel turizm ilkeleri ile uluslararası turizm değerlerinin bu noktada sağlık turizminin gerekleri doğrultusunda biçimlendiği ifade edilebilir. Sağlık turizminin önemli bir boyutu da bu hizmeti verebilecek imkânlarla turizm olanaklarını artırmak ve buna göre ulusal politikaların gerçekçi bir yapıda şekillenmesine bağlı olabilmektedir. Sağlık turizminin seyri ele alındığında, insanların bu imkânlardan yararlanabilmek adına sağlık alanında gelişmiş ülkeleri tercih ettiği ve buna göre bu ülkelerin de milli gelirlerini artırmak adına çalışmalarını yoğunlaştırdığı ileri sürülebilir. Bu durumun yaratılmasında ise seyahat olanakları ve fırsatlarının bireylerce tercih edilmelerine imkân verecek bir seviyeye getirilmesi ile sağlık alanında teknolojik gelişmelerin bu kapsamda yeterince kullanılabilir olmasının söz konusu olduğu vurgulanabilir.

Sağlık turizminin tıbbi seçenekler sunma düzeyinin, ülkelerin tercih edilme sıklığını etkilediği görülmektedir. İnsanların yaşadıkları ülkelerde halledemedikleri sağlık sorunlarından kurtulmak adına başka ülkeleri tercih etmesinin de bu kapsamda değerlendirilmesi söz konusudur. Bu bakış açısının sağlık turizminin belirli bir mevsimi içermekten ziyade bütün sezonu içine alan bir yapıya kavuşmasına katkı sunduğu ileri sürülebilir. Sağlık turizminin genel olmamakla beraber gelişmiş ülkelere ziyade gelişmekte olan ülkelere ön plana çıktığı görülmektedir. Özellikle gelişmiş ülkelerdeki yüksek maliyetlerin, bu ülkelerin vatandaşlarının maddi açıdan daha uygun ülkelere sağlık turizmi vasıtasıyla giderek, çeşitli sağlık sorunlarını giderilmesinde hareket ettikleri söylenebilmektedir. Bu durumun Türkiye açısından son yıllarda gelen yabancı turistlerin sağlık turizmi açısından hizmet alma oranlarına bakılarak da görüleceği söylenebilir. Sağlık turizminin Türkiye’de son yıllarda ön plana çıkmasının yerel değerler dışında küresel sağlık değerlerinin değişiminin bir yansıması olarak ele alınması söz konusudur. Özellikle sağlık turizminin ticari bir boyut kazanmasının ve maddi kaygıların sağlık turizmini şekillendirici yapısının ülkelerin bu konuda politikalar geliştirirken, neoliberal politikalar çerçevesinde ilkeler belirlemelerine etki ettiği görülmektedir. Bu durumun hem Türkiye açısından hem de diğer ülkeler açısından benzer bir anlayışla politika yapım sürecini biçimlendirdiği ileri sürülebilir.

2. SAĞLIK TURİZMİ

Çeşitli rahatsızlık ile hastalıkların tedavisi amacıyla bireylerin farklı yollara başvurdukları görülmektedir. Bu kapsamda sağlık amacıyla bireylerin buna yönelik arayışlarda bulundukları söylenebilir. Sağlık turizm ağının Eski Yunanlılar ile başladığı ve bu dönemde çeşitli alanlarda ve tapınaklarda bunun örneklerinin olduğu görülmektedir. “Hindistan’da geçmişte sağlık turizmine yönelik uygulamaların olduğu ileri sürülebilir (Bulut ve Şengül, 2019).” “Gerek fiziksel gerekse de sosyal ve zihinsel yönden iyilik halini ifade eden sağlığın (WHO, 2024)” çeşitli temel bakım hizmeti ile gerçekleştirilmesine yönelik girişimleri kapsadığı söylenebilmektedir. Sağlık turizminin bu bağlamda bireysel sağlığın korunmasında önemli etkileri olduğu söylenebilir. “Sağlık turizminin sağlık amacıyla insanların bulundukları yerden başka yerlere gitmeleri olarak tanımlandığı görülmektedir (Arı, 2022).” Turizmin sağlık boyutunu ifade eden bu durumun hem ulusal düzeyde hem de uluslararası düzeyde bireylerin seyahat planlarını etkilediği söylenebilir. Günümüzün seyahat imkânlarının bu kapsamda bireylere önemli fırsatlar sunduğu savunulabilir. “Sağlık turizminin sağlık boyutunun şekillenmesinde ve buna göre planlamalar yapılmasında maddi hedefler ile ülkelerin buna ilişkin politikalarının önemli bir faktör olduğu söylenebilir (Kara, 2020).” Bu durumun sağlık hizmeti finansmanı ile harcamalarını esas alan bir yapının oluşturulmasında katkısı olduğu savunulabilir. “Sağlık turizminin dünyada gelişen küreselleşme değerleri ile doğrudan orantılı olduğu ve ülkelerin sağlık alanındaki yüksek maliyetlerinin bireyleri sağlık turizmine yönlendiren bir boyuta dönüştürdüğü ileri sürülebilir (Can, 2016: 2-5).” Sağlık turizminin seyahat etmeyi gerektiren bir yapıda olmasının, sağlık hizmetinin farklı yerlerde alınmasına ve insanlar arasında kültürel bir etkileşimin olmasına katkı sağladığı söylenebilir. Özellikle farklı ülkelere gelen insanların bu çerçevede başka ülkelere inşalarla etkileşim içine girdikleri görülmektedir.

“Sağlık turizminin belirli özellikleri olmakla beraber çeşitli işlevleri de yerine getirdiği görülmektedir. Sağlık turizminin tanıtım grupları (laboratuvar işlemleri), girişimsel gruplar (cerrahi operasyonlar) ve yaşam tarzına yönelik grupları içeren özelliklere haiz olduğu söylenebilir (Bulut ve Şengül, 2019).” “İleri tedaviler, transplantasyonlar, diş tedavileri, obezite cerrahi işlemleri, tüp bebek uygulamaları ile protez işlemlerinin sağlık turizminde uygulanan tedavileri ifade ettiği görülmektedir (Woodman, 2007’da akt. Bulut ve Şengül, 2019).” Sağlık turizminde ön plana çıkan boyutun ekonomik amaçlar olduğu görülmektedir. Bu durumun ilkelerin döviz girdilerinin yüksek olmasında ve hükümetlerin bu alana daha fazla yönelmelerinde etkili olduğu savunulabilir (Bulut ve Şengül, 2019).

“Sağlık turizminin gelişimine bakıldığında gelişmiş ülkelerin kıta dışındaki sağlık hizmetlerine ulaşma çabalarının bunda ön planda olduğu görülmektedir (Kiremit, 2008).” Sağlık turizminin gelişmiş ülkelere yüksek sağlık maliyetlerinin karşılanamaması sebebiyle başka ülkelere bu hizmeti almak amacıyla yönelik faaliyetleri içerdiği görülmektedir. Bu durumun gidilen ülkelere sağlık planlamalarına doğrudan etkileri olduğu söylenebilir. “Gerek tıptaki gelişmeler gerekse de ulaşım imkânlarının sağlık turizminin gelişimde önemli etkileri olduğu söylenebilmektedir (Al-Natour, 2020).” “Dünyada sağlık

turizminin özellikle Amerika Birleşik Devletleri, Almanya, Küba, Macaristan, Meksika, Güney Kore, Kolombiya, İsrail ve Türkiye gibi ülkelerde önemli bir yer edindiği savunulabilir (Işık vd, 2021).” Sağlık imkânlarının gelişmesi ile birlikte söz konusu ülkelerde sağlık politikalarının sağlık turizmine paralel bir yapıda şekillendiği bu kapsamda söylenebilmektedir. “Sağlık turizminin Türkiye’de gelişmesinin önemli bir boyutunun da sağlık turizmi fiyatlarının diğer ülkelere nazaran düşük olduğu söylenebilir (Akbolat ve Gülçin Deniz, 2019).” “Çeşitli sağlık bakım hizmetinin hem düşük maliyetlerle hem de yüksek standartlarda yapılmasının ülkenin tercih edilirliliğini etkilediği savunulabilir (Mutlubaş, 2019).” Sağlık turizminde ülkelerin sağlık politikalarını, sağlık hizmeti verilmesinde kalite standartlarını yakalayarak milli gelirlerini artırmaya yönelik bir şekilde gerçekleştirdikleri ifade edilebilir. Sağlık turizminin çok paydaşlı bir yapıda olmasının sağlık turizmi alanında çeşitli aktörlerin yer almasına neden olduğu görülmektedir. Bu durumun kamusal otoriteler ile özel sektör temsilcilerinin zaman zaman beraber çalışmalarına ve buna göre hareket etmelerine neden olduğu ileri sürülebilir.

“Küreselleşme etkileri ile beraber uluslararası pazar çekişmelerinin sağlık turizmini etkileyen ve gelişmesini sağlayan faktörler olarak ortaya çıktığı görülmektedir (Bulut ve Şengül, 2019).” Sağlık turizminin uluslararası bir nitelik kazanmasında ve buna göre ülkeler ile sağlık kuruluşlarının kendilerini buna göre şekillendirmelerinde; bireysel ihtiyaçlar ile temel strateji ve beklentilerin önemli etkileri olduğu savunulabilir.

Sağlık turizminde Türkiye’nin son yıllarda önemli bir yer haline geldiği savunulabilir. “Sağlık turizminin özellikle Türkiye’de plastik ve estetik cerrahi, saç ekme, göz ameliyatı, kalp ameliyatı, kanser tedavisi, diyaliz ve kalp-damar cerrahisi, tüp bebek, beyin cerrahisi, ortopedi, diş, jinekoloji, deri hastalıkları gibi işlemleri içerdiği görülmektedir (Can, 2016: 35-37).” “Sağlık turizmi nedeniyle Türkiye’ye gelen insanların yıldan yıla artış gösterdiği ve buna göre sağlık turizmi çerçevesinde sağlık bakım hizmeti alan kişilerin arttığı söylenebilmektedir (TÜİK, 2024).” Türkiye’de sağlık turizminin son yıllarda artmasının sağlık alanındaki gelişmeler ve iyileştirmeler ile doğrudan bağlantısı olduğu savunulabilir. “Özellikle sağlık alanındaki iyileştirmelerin bu bağlamda sağlık turizmini desteklediği ve kamusal politikaların bu çerçevede biçimlendiği görülmektedir (Sağlık Bakanlığı, 2024).”

Sağlık turizminin farklı şekillerde yapıldığı ve buna göre kategorilendirildiği görülmektedir. “Medikal amaçlarla yapılan sağlık turizmi ile kaplıca turizminin bu bağlamda ön plana çıkan etkinlikler olduğu görülebilmektedir (Can, 2016).” “Yaşlı turizmi ve engeli turizminin de diğer sağlık turizmi çeşitleri olarak ortaya çıktığı söylenebilir (Işık vd, 2021).” Sağlık turizminde Türkiye’nin imkânlarını geliştirmenin gelir açısından önemli bir sonucu doğurduğu söylenebilir. Bu bağlamda diğer ülkelerin de buna göre faaliyetlerde bulundukları ve mevcut altyapılarını güçlendirdikleri savunulabilir. “Türkiye’nin sağlık turizmi alanında birçok avantaja sahip olduğu ve diğer ülkeleri bu noktada geçtiği ileri sürülebilir. Türkiye’nin sağlık turizmi noktasında şu avantajlara sahip olduğu söylenebilmektedir (Zengingönül, vd, 2012):

- Sağlık hizmetleri maliyetlerini diğer ülkeler nazaran uygun maliyetlerle yapılması,
- Avrupa Birliği üyelik sürecinin olumlu etkileri,
- Türkiye’nin hem Avrupa’ya hem de Orta Doğu ülkelerine,
- Hastane kapasite imkânların artırılması ile sağlık hizmetleri kalitesinin yükseltilmesi,
- Avrupa ve Müslüman ülkelerle uyumlu bir ülke olması,
- Jeopolitik konumunun uygun olması gibi faktörlerin Türkiye’nin sağlık turizmi alanında avantajlı bir konuma yükselmesinde etkili olduğu ileri sürülebilir.”

“Türkiye’de sağlık turizminin ekonomi üzerindeki etkisi önem taşımaktadır. Özellikle ödemeler dengesinin (Özden, 2017)” iyileştirilmesi ve sektörler arasındaki mali yapıların korunmasının bu çerçevede önemli bir hale geldiği söylenebilir. Sağlık turizminin gelir getirici etkisinin bu kapsamda değerlendirilmesi söz konusu olmaktadır. Bir turizm çeşidi olarak bu şekilde ele alınmasının sağlık turizmi açısından olağan olduğu vurgulanabilir.

Sağlık turizminin avantajları olduğu kadar dezavantajlı durumlarının da olduğu söylenebilir. “Bakım kalitesinin gidilen yerde istenilen düzeyde olmaması, iletişim sorunlarının yaşanması, kültürel

farklılıkların sağlık hizmeti almada sorunlara neden olabilmesi ile seyahat riskinin sağlık turizmi bağlamında dezavantajlar olarak ortaya çıktığı savunulabilir (Atalay Ağaoğlu, 2023: 32-35).” “Ayrıca bulaşıcı hastalıkların ortaya çıkabilme durumu, antibiyotik direncinin söz konusu olması, bakım kalitesinin ve kullanılan ilaçların düşük kalitede olması ile sağlık bakımının süreklilik arz etmesinin çeşitli sorunlar olarak ortaya çıktığı ABD Hastalık Kontrol ve Korunma Merkezleri tarafından ortaya konulmuştur (Centers for Disease Control and Prevention, 2019’dan akt. Atalay Ağaoğlu, 2023).”

3. SAĞLIK TURİZMİNE YÖNELİK POLİTİKALAR

Sağlık turizminin geliştirilmesine yönelik faaliyetlerin, sağlık politikaların oluşturulması ve gerçekleştirilmesi açısından temellendirildiği savunulabilir. Sağlık turizminde istenen sonuçların elde edilmesinin ortaya konulan politikaların gerçekleştirilebilir olmasına bağlı olduğu söylenebilir. Sağlık turizminin, ülkelerin temel stratejileri ve hedefleri doğrultusunda gerçekleştirilebilir olmasının, devletlerin sağlık turizmi politikaları açısından ele alınabileceği düşünülmektedir. Bu kapsamda devletlerin buna göre faaliyette bulunduğu ve zararların önüne geçilmesi adına önlemler aldığı görülmektedir. “Türkiye’nin sağlık turizminde belirlenen hedeflerin gerçekleştirilmesine yönelik olarak; vergileme ve destekleme araçları, yasal düzenlemeler, sağlık altyapılarının düzenlenmesi ve geliştirilmesi, reklam ve tanıtım faaliyetlerine yoğunlaştığı ileri sürülebilir (Küçük, 2019).”

Yasal düzenlemelerin sağlık turizminin geliştirilmesine yönelik faaliyetleri içerdiği ve buna göre gerekli destekleyici faktörlerin devreye girdiği söylenebilmektedir. “Turizm alanında çalışan kurum ve işletmelerin piyasa şartlarına uygun şekilde çalışmalarını sağlanması amacıyla çeşitli çalışmaların söz konusu olduğu görülmektedir (Küçük, 2019).” Bu kapsamda sağlık turizminin geliştirilmesine yönelik sağlık tesislerinin yetkilendirdiği ve belirlendiği görülmektedir. “Bu sağlık tesislerinin kamu sağlık tesisleri, kamu üniversite hastaneleri ile özel sağlık tesisleri olduğu söylenebilmektedir (SHGM, 2024).” Sağlık alanında kurumların yetkilendirilmesinin yasal açıdan temellendirildiği ve buna göre sağlık politikalarının söz konusu olduğu görülmektedir. Sağlıkla ilgili vergi düzenlemeleri ile destekleme çalışmalarının da sağlık politikalarının sağlık turizmini geliştirmesine yönelik ilkelerini ortaya koyduğu savunulabilir. “Sağlık Turizmi Koordinasyon Kurulu, Uluslararası Sağlık Hizmetleri A. Ş. gibi kurumsal çalışmanın da sağlık turizminin geliştirilmesine yönelik örnekler olarak tanımlandığı söylenebilir (Küçük, 2019).” “Sağlık hizmeti yapan şirketlere yetki belgesi vermek, sağlık hizmetleri tanıtımı yapmak, uluslararası sağlık hizmetleri ile ilgili aracılık çalışmaları, ülkenin sağlık sistemi tanıtmak, sağlık alanında çeşitli kongre ve etkinlikler düzenlemek, sağlık hizmetlerine ilişkin politika ile stratejiler yapmak gibi faaliyetlerin Uluslararası Sağlık Hizmetleri A. Ş’nin görev tanımı içerisinde yer aldığı görülebilmektedir (Çıtak, 2022: 40-46).”

“Türkiye’de sağlık turizminin geliştirilmesine yönelik olarak 2010 yılında Sağlık Turizmi Koordinatörlüğü ve Sağlık Hizmetleri Müdürlüğü’ne bağlı Sağlık Turizmi Daire Başkanlığı’nın kurulduğu görülmektedir (Atalay Ağaoğlu, 2023: 20-25).” “Bu kapsamda ilgili birimin görevleri olarak; sağlık turizmi ile ilgili planlamaları yapmak, kurumlarla koordineli çalışmasını sağlamak, yurtdışından gelen insanların taleplerini değerlendirmek, danışmanlık hizmetleri yapmak ve kurumca diğer faaliyetleri sürdürmek şeklinde ortaya koyulduğu söylenebilmektedir (Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü 2024).” Türkiye’nin sağlık turizmine yönelik olarak “On Birinci Kalkınma Planında da (2019-2023) temel hedeflerin ortaya çıktığı ve buna göre çeşitli politikaların söz konusu olduğu görülmektedir (T.C. Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019): Türkiye Turizm Tanıtım ve Geliştirme Ajansı kurulması, yatak kapasitesinin artırılması, risk ve kriz planının hazırlanması, turizm faaliyetlerinin artırılması, döviz miktarının artırılması, ülkelere gelen hizmet alıcı sayılarının artırılmasına ilişkin politika ve hedeflerin yer aldığı görülmektedir.” “Ayrıca *tescil ve koruma desteği, pazara giriş belgeleri isteği, acente komisyon desteği, tanıtım ve pazarlama desteği, istihdam desteği, Yabancı dil ve sağlık turizmi eğitimi desteği, hasta yol desteği, sektörel alım heyeti ve sektörel ticaret heyeti desteği ile ürün yerleştirme desteğinin*, sağlık turizminin geliştirilmesine yönelik politikalar olarak Ticaret Bakanlığı tarafından verilen destekler olduğu söylenebilir (Türkiye Seyahat Acentaları Birliği, 2024).”

“Sağlık turizminin gelişmesinde etkili olan verimlilik, kabul edirlilik, kaliteli sunum ve ulaşılabilirlik gibi (Arslan, 2018: 21-22)” faktörlerin sağlık politikalarını şekillenmesinde ve buna göre önlemlerin alınmasında etkileri olduğu söylenebilir. “Bu durumun sağlık turizm potansiyelinin gelir getirici bir

seviyeye getirilmesinde önemli etkileri olduğu ileri sürülebilir. Türkiye'nin ekonomik düzenlemeler yapması, rekabetle ilgili uygun turizm ortamının sağlanması (Özgür Öztürk, 2019)" ve büyüme çalışmalarına ilişkin politikalarının sağlık turizminin yaygın olmasında ve ulaşılabilir olmasında önemli sonuçlar doğurduğu savunulabilir. Sağlık politikalarının Türkiye açısından özellikle 2000'li yıllardan itibaren gelişme gösterdiği söylenebilir. "Sağlıkta Dönüşüm Programı ile sağlık turizmi politikalarının geliştiği ve bu durumun sağlık hizmeti almada ülkenin cazip bir hale gelmesine katkı sağladığı ifade edilebilir (Aladağ Bayrak, 2021)." Sağlık alanındaki gelişmelerin ve sağlık teknolojilerinin ülkenin tercih edilirliliğini artırdığı ve başta komşu ülkeler olmak üzere yabancı turistlerin ilgi gösterdiği bir yer haline getirdiği söylenebilir. Bu durumun sağlık turizminin milli gelirdeki payının artmasına etki ettiği savunulabilir.

"Sağlık turizmi piyasasının çeşitli sektörleri içine alan bir yapıda olması, hem kamu kesimi hem de özel kesimin ilgi duyduğu bir alana dönüşmesi, sağlık bakım hizmetlerinin kalitesinin artması ve buna göre tercih edilme oranının yükselmesi ile katma değer meydana getiren bir yapıda olmasının, sağlık turizminin büyük iktisadi özellikleri olarak ortaya çıktığı savunulabilir (Alacahan, 2021: 24-25)." Sağlık turizminin çok yönlü ekonomik yapısının sağlık turizmi politikalarını sürekli gündemde tuttuğu ve bu alana yoğunlaşmasını sağladığı ifade edilebilir. Sağlık turizmine yönelik politikaların son yıllarda arttığı ve buna göre faaliyetlerin yoğunlaştığı görülmektedir. "Ulaşım teknolojilerini artması, sağlık bakım hizmeti alma anlayışının değişmesi, sağlık turizminin ekonomik etkileri, sağlık teşvikleri ile uluslararası sağlık bakım hizmetlerinin artmasının; sağlık turizmi politikalarını yoğunlaştırdığı söylenebilir (Kördeve, 2016: 52-55)." "Türkiye'deki sağlık turizm potansiyelinin büyük olmasının, sağlık turizm sektörünün günden güne artmasına katkı sağladığı ve bunun da sağlık çalışanlarının artmasına ve sağlık imkânlarının kaliteli bir hale gelmesine etki ettiği ileri sürülebilir (Özer, 2022: 41-61)." Ekonomik getirisinin yüksek olmasının sağlık turizm politikalarının iyileştirilmesine de imkân verdiği ve yasal değişikliklerin bu çerçevede oluşturulduğu savunulabilir.

Sağlık turizmi geliştirilmesine yönelik olarak Türkiye'nin sağlık hizmetlerini diğer ülkelere nazaran uygun ekonomik düzeylerde tutma politikasının turizmi geliştirici etkilerde bulunduğu söylenebilir. "Bu durumun düşük fiyat politikası ile ele alındığı görülebilmektedir (Berksoy, 2022: 30-35)." Tercih edilme oranını artıran fiyat politikalarının ülkelerin sağlık turizmi hedeflerine ulaşılmasına da katkı sağladığı ileri sürülebilir. Son yıllarda sağlık turizminin milli gelir içindeki payının arttığı görülmektedir." Amerika Birleşik Devletleri gibi güçlü ekonomik güce sahip devletlerin bu alanda üst sıralarda olduğu görülmektedir. "Bu kapsamda Türkiye'nin ön planda olduğu ve sağlık turizminin önemli bir merkezi olduğu görülmektedir (Pirhan ve Eter, 2022)." Sağlık turizminin ülkelerin pazarda yer alma çabalarına göre sağlık politikalarını etkilediği ve bu anlayışla politika sürecinin şekillendiği söylenebilmektedir.

3. SONUÇ

İnsanların sağlık hizmeti almak amacıyla gerek yurtiçinde gerekse de yurt dışında seyahatlerde bulundukları görülmektedir. Sağlık turizminin; cerrahi operasyonlara ilişkin işlemler, termal turizm, yaşlı turizmi ile engelli turizmi şeklinde çeşitleri olduğu söylenebilir. Sağlık turizminin bireylerin kendi ülkelerindeki sağlık imkânlarının durumunu gözетerek zaman zaman yurtdışındaki olanakları değerlendirdiği bir süreci de ele aldığı savunulabilir. Bu durumun sağlık hizmet kalitesinin artmasına ve buna yönelik devletlerce sağlık turizmi kapsamında faaliyetlere yoğunlaşmasına neden olduğu söylenebilmektedir.

Sağlık turizminin 2000'li yıllardan sonra ön plana çıktığı ve buna ilişkin turizm geliştirme politikalarının ve çalışmalarının yoğunluk kazandığı görülmektedir. Tüm dünyada sağlık turizmi politikalarının ekonomik boyutu ön plana çıkmış ve sağlık hizmeti olanaklarının artırılması ile sağlık personelinin yetiştirilmesine öncelik verilmiştir. Başta Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere çeşitli ülkelerin buna yönelik çalışmalara yoğunlaştığı görülmektedir. Bangladeş ve Hindistan gibi ülkelerin de ekonomik olarak sağlık turizminde ön plana çıkan ülkeler olduğu sağlık turizmi rakamlarına bakılarak görülebilmektedir. Türkiye'nin sağlık turizminde son yıllarda önemli bir ülke haline geldiği ve bu bağlamda devletçe turizm politikalarının şekillendiği söylenebilir. Hasta bakım kalitesinin artırılması, sağlık imkânlarının geliştirilmesi, sağlık kurumları için vergi düzenlemeleri getirilmesi ve destekleme faaliyetlerinin bu kapsamda değerlendirilmesi söz konusudur. Ayrıca sağlık turizminin geliştirilmesine

ilişkin yapılan yasal düzenlemeler ile kurulan yapı ve organizasyonların sağlık turizmi politikalarına hizmet amacı taşıdığı savunulabilir.

Türkiye'nin sağlık açısından uygun ekonomik şartlara sahip olması, coğrafya olarak uygun bir yerde olması ve sağlık alanında yapılan çalışmaların ülkenin sağlık turizm olanaklarının artırılmasına ve milli gelirde turizm payının artmasına katkı sağladığı ileri sürülebilir. Sağlık turizminde çalışmaların yoğunlaştırılması, tanıtım çalışmalarının uluslararası düzeyde yapılması, eğitim olanakları ile turizmin sağlık alanında geliştirilmesine yönelik faaliyetler ile sağlık kuruluşlarının kamu politikalarınca daha fazla desteklenmesinin; sağlık turizminin dolayısıyla sağlık turizm gelirlerinin artmasına imkân vereceği savunulabilir. Ayrıca sağlık alanında yapılacak yasal düzenlemeler ile sağlıklı bir turizm ekosisteminin, ülkenin ekonomik yönden gelişmesine değerli katkılar sunacağı öngörülmektedir.

KAYNAKÇA

- Akbolat, M. & Gülçin Deniz, N. (2017). Türkiye'de medikal turizmin gelişimi ve bazı ülkelerle karşılaştırılması. *Uluslararası Global Turizm Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 123-139.
- Alacahan, E. (2021). İstanbul İli Hastanelerine Yönelik Sağlık Turizmi Dış Talebinin Değerlendirilmesi. *Üsküdar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Doktora Tezi.*
- Aladağ Bayrak, Ö. (2021). Tamamlayıcı ve Alternatif Tıbbın (TAT) Sağlık Turizmi İle Bütünleştirilmesinde Sağlık Hizmeti Yöneticilerinin Tat Bilgi Düzeyleri ve Tutumları: Edirne İli Örneği. *Trakya Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Doktora Tezi.*
- Al-Natour, D. (2020). A review on efforts of health tourism in Turkey. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 7(59), 2739-2744.
- Arı, H.O. (2022). Türkiye'deki Sağlık Turizmi Politikalarının, Sektörel Hedefler Bağlamında Mevcut Durumunun Değerlendirilmesi. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 2022, 10 (1), 571-588.
- Arslan, E. (2018). Sağlık Turizminde Türkiye'nin Son 5 Yılda Dünya Ülkeleri İçindeki Konumu ve Gelişmesi Bahçeşehir Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi.
- Atalay Ağaoğlu, Z. (2023). Sağlık Turizminde Verimlilik Analizi: Türkiye Örneği. *Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi.*
- Berksoy, F. (2022). Sağlık Turizminin Gelişmesinde Sağlık Turizmi Seyahat Acentelerinin Rolü ve Önemi Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi.
- Bulut, A. ve Şengül, H. (2019). Dünyada ve Türkiye'de Sağlık Turizmi. *Yönetim, Ekonomi ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi*, 3(1):45-62.
- Can, L. (2016). Termal Turizmin Temel Sorunlarına İlişkin Yöneticilerin Görüş ve Değerlendirmelerinin Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma. *Okan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi.*
- Centers for Disease Control and Prevention, 2019.
- Çıtak, G. (2022). Türkiye'de Covid-19 Pandemisinin Sağlık Turizmine Yansımaları: Nitel Bir Araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi.*
- Işık, M., Özsezer, Y. & Işık F. (2021). The current growth effect of health tourism market development in Turkey For The Evaluation On Current Account Deficit. *Pearson Journal of Social Sciences & Humanities*. 6. 220-240. 10.46872/pj.238.
- Kara, T. (2020). Health tourism and concept complexity of health tourism in Turkey. *International Journal of Health Management and Tourism*, 5 (3), 264-290.
- Kiremit, A. Ş. (2008). Turizmin Gelişiminde Alternatif olarak Medikal Turizm: Bir Sağlık Kuruluşunda Araştırma. *Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.*
- Kördeve, M.K. (2016). Sağlık Turizmine Genel Bir Bakış ve Türkiye'nin Sağlık Turizmindeki Yeri. *Uluslararası Sağlık Yönetimi ve Stratejileri Araştırma Dergisi*. 2(1), 51-61.
- Küçük, A. (2019). Türkiye'de Sağlık Yönetimi. *Ankara: Gazi Kitabevi Tic. Ltd. Şti.*
- Mutlubaş, I. (2019). Dünya'da ve Türkiye'de medikal turizmin güncel durumu, *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 2020, 4(3): 2974-2984.
- Özden, Ş. (2017). Sağlık Turizminin, AB Entegrasyon Sürecinde Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Olası Etkilerinin İncelenmesi. *Marmara Üniversitesi Avrupa Birliği Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi.*

- Özer, F. (2022). Hizmet İhracatı: Türkiye Sağlık Turizmi Gelişimine Yönelik Bir Araştırma. İstanbul Ticaret Üniversitesi Dış Ticaret Enstitüsü Uluslararası Ticaret Anabilim Dalı. Uluslararası Ticaret Doktora Programı. Doktora Tezi.
- Özgür Öztürk, A. (2019). Sağlık Turizmi İşletmelerinde Müşteri Memnuniyeti; Samsun ve Sivas İli Karşılaştırması. Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi.
- Pirhan, Ş ve Eter, M. (2022). Türkiye’ de Sağlık Turizmi Alanında 2000-2020 Yılları Arasında Yayımlanan Akademik Çalışmaların Bibliyometrik Analizi. Bingöl Üniversitesi Sağlık Dergisi, 3(1), 136-149.
- Sağlık Bakanlığı, 2024. <https://www.saglik.gov.tr/>. (Erişim Tarihi: 05.06.2024).
- Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2024. <https://shgm.saglik.gov.tr/>. (Erişim Tarihi: 05.06.2024).
- SHGM (2024). Yetkili Sağlık Tesisleri ve Aracı Kuruluşlar. <https://saglikturizmi.saglik.gov.tr/TR,25360/yetkili-sagliktesisleri-ve-araci-kuruluslar.Html>. (Erişim Tarihi: 05.06.2024).
- T.C. Strateji ve Bütçe Başkanlığı, (2019), https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/On_Birinci_Kalkinma_Plani-2019-2023.pdf. (Erişim Tarihi: 05.06.2024).
- Türkiye İstatistik Kurumu, TÜİK, 2024. <https://www.tuik.gov.tr/>. (Erişim Tarihi: 05.06.2024).
- Türkiye Seyahat Acentaları Birliği, 2024, <https://www.tursab.org.tr/>. (Erişim Tarihi: 05.06.2024).
- Woodman, J. (2007). Patients Beyond Borders Everybody’s Guide to Affordable, World-Class Medical Tourism. Chapel Hill, NC: Healthy Travel Media; 2007.
- World Health Organization, 2024, (<https://www.who.int/>). (Erişim Tarihi: 05.06.2024).
- Zengingönül, O., Emeç, H., Eser, D., & Bingöl, P. (2012). Sağlık Turizmi: İstanbul’a Yönelik Bir Değerlendirme. Ekonomistler Platformu Derneği: <https://docplayer.biz.tr/463113-Saglik-turizmi-istanbul-a-yonelik-birdegerlendirme.html>, (Erişim Tarihi: 05.06.2024).

MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ HÜKÜMETİ'NİN KURULUŞU VE MECLİS HÜKÜMETİ SİSTEMİNİN ÖNEMİ

BÜŞRA YILDIRIM ÜNALMIŞ

İstanbul Aydın Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Tarih
busraayldrmm61@gmail.com, ORCID: 0009-0000-7900-9232

Doç. Dr. MEHMET HAKAN ÖZÇELİK

İstanbul Aydın Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih
hakanozcelik@aydin.edu.tr, ORCID: 0000-0002-5976-721X

Özet

İstanbul'un 16 Mart 1920 tarihinde İtilaf Devletleri tarafından işgal edildiğini haber alan Mustafa Kemal Paşa vali ve mutasarrıflara gönderdiği genelge ile yönetimi devralmış, Heyet-i Temsiliye mülki ve askeri makamların merkezi olarak otorite boşluğunu doldurmuştur. Mustafa Kemal Paşa'nın gönderdiği 19 Mart 1920 tarihli diğer bir genelgede ise millet egemenliğinin temsilcisi olan Meclis-i Mebusan'ın İstanbul'un işgali nedeniyle dağıtıldığı belirtilmiş, genel seçimin yapılacağı ve Ankara'da olağanüstü bir Meclis'in açılacağı tüm askeri ve mülki makamlara bildirilmiştir. Kanuni Esasi'nin 1876 tarihli İntihabı Mebusan Kanunu gereğince seçimler yapılmış, Meclis-i Mebusan'dan gelen milletvekillerinin de yer aldığı Büyük Millet Meclisi 23 Nisan 1920 tarihinde açılmıştır. 23 Nisan 1920 tarihinde TBMM'nin Suret-i Teşekkülü Hakkında Heyet-i Umumiye kararını alarak yasama kuvvetini oluşturan Meclis, yürütme kuvvetini ise Mustafa Kemal Paşa'nın 24 Nisan 1920 tarihinde Meclise verdiği önerge doğrultusunda teşkil etmiştir. Milli mücadele döneminin esasını oluşturan milli irade ve millet egemenliği kavramları Mecliste girmiştir. Nitekim Büyük Millet Meclisi kuvvetler birliği ilkesini benimsemiş, Meclis hükümeti Sistemini uygulamıştır. Meclis hükümeti sistemi ile Meclis milletin yegâne temsilcisi olmuş, Meclis üstünlüğü prensibi kabul edilmiştir. Bu çalışmada Meclisin yeni hükümet sistemi ile teokratik yönetim anlayışından uzaklaşarak laik ve demokratik bir yönetim anlayışına yaklaşması anlatılmıştır. Mustafa Kemal Paşa'nın Mecliste cumhuriyet rejiminin temelini nasıl oluşturduğundan bahsedilmiş, Meclis hükümeti sisteminin önemi belirtilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Büyük Millet Meclisi, Kuvvetler Birliği, Meclis Hükümeti Sistemi, İcra Vekiller Heyeti

DURING THE NATIONAL STRUGGLE, THE ESTABLISHMENT OF THE GRAND NATIONAL ASSEMBLY GOVERNMENT AND THE SIGNIFICANCE OF THE ASSEMBLY GOVERNMENT SYSTEM

Abstract

Upon learning of Istanbul's occupation by the Allied Powers on March 16, 1920, Mustafa Kemal Pasha took over the administration by sending a circular to governors and district governors, assuming control. The Representative Committee, established by Mustafa Kemal Pasha, filled the authority vacuum as the central authority for civil and military matters. In another circular dated March 19, 1920, Mustafa Kemal Pasha stated that the Parliament, representing national sovereignty, had been dissolved due to the occupation of Istanbul. It was announced that a general election would be held and an extraordinary Assembly would convene in Ankara, which was communicated to all military and civilian authorities. Elections were conducted according to the Election of Deputies Law of the Kanun-i Esasi (Constitution of 1876), and the Grand National Assembly, which included deputies from the dissolved Parliament, was opened on April 23, 1920. On April 23, 1920, the Grand National Assembly adopted a decision by the General Committee regarding its formation, establishing the legislative power, while the executive power was formed according to Mustafa Kemal Pasha's proposal to the Assembly on April 24, 1920. The concepts of national will and popular sovereignty, which constituted the essence of the National Struggle period, entered the Assembly. Indeed, the Grand National Assembly embraced the principle of unity of powers and implemented the Assembly Government System. With this system, the Assembly became the sole representative of the nation, and the principle of the Assembly's supremacy was accepted. This study explains how the Assembly moved away from a theocratic understanding of governance towards a secular and democratic one with its new government system. It discusses how

Mustafa Kemal Pasha laid the foundation of the republican regime in the Assembly and emphasizes the importance of the Assembly Government System.

Keywords: Grand National Assembly, Unity of Powers, Assembly Government System, Council of Ministers

1. GİRİŞ

Mondros Mütarekesi'nin imzalanması neticesinde Anadolu toprakları işgale açık hale gelmiştir. Türk halkı topraklarını korumak amacıyla bölgesel kurtuluş yollarına başvurmuş, Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğinde birleşerek güç kazanmıştır. İstanbul Hükümeti'nin görevini yerine getirmediği anlaşılmış, kurtuluşun çaresi millet iradesinde bulunmuştur. Böylece milli mücadele hareketinin esasını millet egemenliği ve milli irade kavramları oluşturmuş, bu kavramlar kongre ve genelgelere de yansımıştır. İstanbul 16 Mart 1920 tarihinde İtilaf Devletleri tarafından işgal edilmiş ve 18 Mart 1920 tarihinde Meclis-i Mebusan dağıtılmıştır. Mustafa Kemal Paşa Ankara'da salahiyyete haiz bir Meclisin açılacağını duyurmuş, seçimlerin yapılmasıyla 23 Nisan 1920 tarihinde Büyük Millet Meclisi açılmıştır. Mustafa Kemal Paşa'nın Meclise verdiği 24 Nisan 1920 tarihli önerge doğrultusunda milli irade ve millet egemenliği ilkesine dayalı bir yönetim anlayışı benimsenmiş ve hükümet kurulmuştur. Meclis millet egemenliği ve milli irade kavramlarını temel kabul eden kuvvetler birliğine dayalı Meclis hükümeti sistemini uygulamaya başlamıştır. Bu çalışmada Büyük Millet Meclisi'nde yürütme kuvvetinin nasıl oluşturulduğu anlatılmış, Mustafa Kemal Paşa'nın kuvvetler birliğine dayalı Meclis hükümeti sistemine göre hükümeti kurma önerisinde bulunmasının sebepleri açıklanmıştır. Büyük Millet Meclisi'nde Meclis hükümeti sisteminin uygulanmasının siyasal rejim değişikliğine yol açtığı belirtilmiştir.

1.1. Mondros Mütarekesi Sonrası Anadolu'nun Siyasi Durumu

I. Dünya Savaşı'ndan mağlup ayrılan Osmanlı Devleti İtilaf Devletleri ile 30 Ekim 1918 tarihinde 25 maddeden oluşan Mondros Mütarekesi'ni imzalamıştır. Osmanlı Devleti mütarekeyi barış antlaşması olarak değerlendirmiş fakat İtilaf Devletleri'nin mütarekeyi işgallerini meşrulaştırmak için imzaladığını fark etmiştir. İtilaf Devletleri Mondros Mütarekesi'nin maddeleri gereğince işgallerine başlamış, özellikle mütarekenin 7. ve 24. maddeleri Osmanlı topraklarını işgale açık hale getirmiştir. Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından birkaç gün sonra İngilizler Musul ve İskenderun'u, Fransızlar ise Dört Yol, Mersin, Adana ve Tarsus'u işgal etmiştir (Önal, 2019). Bu süreç İtalyan ve Yunanlıların işgalleriyle devam etmiştir. İtilaf Devletleri Osmanlı Devleti'nin iletişim ve ulaşım araçlarına el koymuş, azınlıkların isyanlarına destek vermiştir. Ordunun terhis edilmesiyle Anadolu'da güvenlik sorunları baş göstermiştir. Anadolu halkı direnişe geçmiş, isyanları ve işgalleri protesto etmeye başlamış, mitingler yapılmış ve cemiyetler kurulmuştur. Kuva-yı Milliye birlikleri oluşturulmuştur. Kuva-yı Milliye birliklerinin faaliyetlerinden rahatsız olan İtilaf Devletleri İstanbul Hükümeti'ne uyarılarda bulunmuş ve İstanbul Hükümeti Kuva-yı Milliye birliklerini karalama propagandalarında bulunmuştur. İstanbul Hükümeti'nin propagandaları işe yaramamış ve düşman işgaline karşı harekete geçen Anadolu halkı, Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğinde güç kazanmıştır (Kasalak, 1998). Mustafa Kemal Paşa Anadolu'ya gitmeden önce silah arkadaşları ile beraber gizli toplantılar yapmış, bu toplantılarda vatanın düşman işgalinden nasıl kurtulabileceği hakkında çözüm yolları aramıştır. İstanbul'da kaldığı sürede kurtuluşun Anadolu'da olduğunu fark etmiş, kendisine verilen görevi memnuniyetle kabul etmiştir (Şahin, 2018).

1.2. Samsun'dan Ankara'ya: Milli Mücadele Süreci ve Ulusal Egemenlik Yolculuğu

Mustafa Kemal Paşa 19 Mayıs 1919 tarihinde Samsun'a ulaşmış, 9'uncu Kıttaat Müfettişi olarak göreve başlamıştır. Bölgedeki asayişsizliğin nedenlerinden bahsettiği raporunu 22 Mayıs 1919 tarihinde hazırlamıştır. Bu raporda asayişsizliğe azınlıkların sebebiyet verdiğini izah etmiş, azınlıkların faaliyetlerinden vazgeçmesiyle, bölgede asayişsizliğin kalmayacağını ifade etmiştir. Türk toplumunun yabancı idaresini kabul edemeyeceğinden bahsetmiş ve Yunan işgalinin geçici olarak görüldüğünü belirtmiştir (Mutlu, 2018). Bu rapor Mustafa Kemal Paşa'nın İngilizler tarafından baskıya uğramasına sebep olmuş ve Mustafa Kemal Paşa Havza'ya geçme kararı almıştır. Havza'ya 25 Mayıs 1919 tarihinde ulaşan Mustafa Kemal Paşa, Havza halkını Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kurmaya teşvik etmiş, Mustafa Kemal Paşa'nın önerisiyle kurulan Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti direnişe yönelik faaliyetlerine başlamıştır. Bu sırada Mustafa Kemal Paşa ordu birlikleriyle iletişime geçmiş ve teşkilatlandırmaya çalışmıştır. Anadolu topraklarının işgalden kurtuluşunun, Türk halkının birlik ve beraberliği ile sağlanacağına inanmıştır. Nitekim Mustafa Kemal Paşa Havza Genelgesi'ni yayımlamış ve Türk halkını

direnışe çağırılmıştır (Semerci, 2019). Mustafa Kemal Paşa Havza'dan sonra Amasya'ya gitmiş ve 22 Haziran 1919 tarihinde Amasya Genelgesi'ni yayımlamıştır. Amasya Genelgesi'nde vatanın bütünlüğü ve milletin bağımsızlığının tehlikede olduğu anlatılmış, İstanbul Hükümeti'nin görevini yerine getirmedeği belirtilmiştir. Milletin bağımsızlığını yine milletin azim ve kararının kurtaracağı vurgulanmıştır. Her türlü baskı ve denetimden uzak bir heyetin oluşturulmasının gerektiği anlatılmıştır. Sivas ve Erzurum Kongrelerinin yapılacağından bahsedilmiştir (Evsile,1997). Mustafa Kemal Paşa Amasya'dan sonra Erzurum'a geçmiş ve 23 Temmuz 1919 tarihinde yapılan Erzurum Kongresi'ne katılmıştır. Erzurum Kongresi'nde vatanın bütünlüğünden bahsedilmiş ve parçalanamayacağı ifade edilmiştir. Azınlıklara sosyal dengeyi bozacak ayrıcalıkların verilmeyeceği belirtilmiş, manda ve himayenin kabul edilemeyeceği anlatılmıştır. Ayrıca geçici bir hükümetin kurulacağı tekrardan gündeme gelmiştir. Erzurum Kongresi'nde Heyet-i Temsiliye oluşturulmuş ve Mustafa Kemal Paşa başkan seçilmiştir. Doğu Anadolu'da faaliyet gösteren cemiyetler, Şarki Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adı altında birleşmiştir (Balcıoğlu vd.,2016a). Sivas Kongresi ise 4 Eylül 1919 ile 11 Eylül 1919 tarihleri arasında yapılmış, Mustafa Kemal Paşa seçimlerin neticesinde kongrenin başkanı seçilmiştir (Gümüşalan,2012). Sivas Kongresi'nde Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kurularak cemiyetler tek bir merkezde toplanmıştır. Heyet-i Temsiliye sayısı 9 kişiden 16 kişiye çıkarılmıştır. Milli sınırlar belirlenmiş ve Misak-ı Milli bildirisi hazırlanmıştır. Azınlıklara ayrıcalık tanınmamasına karar verilmiştir. Meclis-i Mebusan'ın açılması konusunda delegeler düşüncelerini dile getirmiş ve açılmasının gerekliliği belirtilmiştir (Mahmut Goloğlu, 2006a). Sivas Kongresini engellemeye çalışan Damat Ferit Paşa dikkati üzerine çekmiş ve delegeler padişaha şikâyet telgrafi göndermiştir. Mustafa Kemal Paşa göndermiş olduğu telgrafta İstanbul Hükümeti'nin işgalci devletler ile iş birliği yaptığından bahsetmiş, milletin güç ve kuvvetinden habersiz olduklarını belirtmiştir. Delegeler telgrafların padişaha ulaşmadığını anlamış ve 12 Eylül 1919 tarihinde Anadolu ile İstanbul arasındaki iletişim koparılmış, hükümet 30 Eylül 1919 tarihinde istifa etmek zorunda kalmıştır. Damat Ferit Paşa hükümetinin istifası üzerine Ali Rıza Paşa hükümeti kurulmuştur. Ali Rıza Paşa, Bahriye Nazırı Salih Paşa'yı Heyet-i Temsiliye ile görüşmesi için Amasya'ya göndermiştir. İstanbul Hükümeti, Heyet-i Temsiliye ile Amasya Görüşmeleri'nde bir araya gelmiştir (2016b). Nitekim İstanbul Hükümeti, Heyet-i Temsiliye'yi tanımış ve Heyeti Temsiliye resmiyet kazanmıştır. Görüşmelerde İstanbul Hükümeti'nden, Sivas Kongresi'nde alınan kararların kabulü istenmiş, Meclis-i Mebusan'ın açılması hususunda ısrar edilmiştir. İstanbul Hükümeti bu kararları kabul etmiş ve Meclis-i Mebusan'ın açılması için seçim hazırlıklarına başlamıştır (2006b). Meclis-i Mebusan 12 Ocak 1920 tarihinde İstanbul'da toplanmış, 17 Şubat 1920 tarihinde Misak-ı Milli ilan edilmiştir. Misak-ı Milli'nin ilanı 16 Mart 1920 tarihinde İstanbul'un işgal edilmesine neden olmuştur (Halaçoğlu,1993).

İstanbul 16 Mart 1920 tarihinde İtilaf Devletleri tarafından işgal edilmiş, bu haberi alan Mustafa Kemal Paşa mülki ve askeri makamlara göndermiş olduğu "Bütün Vali ve Mutasarrıflara" başlıklı genelge ile yönetimi devralmıştır. Heyet-i Temsiliye genelgeye verilen olumlu cevaplar neticesinde mülki ve askeri makamların merkezi olmuştur. Mustafa Kemal Paşa'nın emriyle Anadolu'da görev yapan yabancı subaylar tutuklanmış, telgraf merkezleri kontrol altına alınmış ve dış dünya ile bağlantı kesilmiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın vilayetlere, livalara ve kolordu komutanlarına gönderdiği 19 Mart 1920 tarihli genelgede ise millet egemenliğinin temsilcisi olan Meclis-i Mebusan'ın İstanbul'un işgali nedeniyle 18 Mart 1920 tarihinde dağıtıldığından bahsedilmiş, genel seçim yapılarak Ankara'da olağanüstü bir Meclis'in açılacağı belirtilmiştir. Meclis-i Mebusan milletvekilleri Ankara'ya davet edilmiştir. Kanuni Esasi'nin 1876 tarihli İntihabı Mebusan Kanunu gereğince seçimler yapılmış, Meclis-i Mebusan'dan gelen milletvekillerinin de yer aldığı Büyük Millet Meclisi 23 Nisan 1920 tarihinde Ankara'da açılmıştır (Geçikli ve Küçük, 2022).

2. TBMM HÜKÜMETİ'NİN KURULUŞU

Meclis 23 Nisan 1920 tarihinde TBMM'nin Suret-i Teşekkülü Hakkında Heyet-i Umumiye kararını almış ve yasama kuvvetini oluşturmuştur. Yürütme kuvveti ise Mustafa Kemal Paşa'nın 24 Nisan 1920 tarihinde Meclise vermiş olduğu önerge doğrultusunda teşkil edilmiştir (Sönmez,2000).

Mustafa Kemal Paşa 24 Nisan 1920 tarihinde hükümetin teşkilini anlattığı "Türkiye Büyük Millet Meclisi Heyet-i Umumiyesi'ne Takrir" başlıklı önergesini Meclise sunmuştur. Bu önergede Meclisin milli iradeyi temsil ettiğinden ve vatanın kaderine el koyduğundan bahsedilmiş, Meclisin üstünde hiçbir gücün olmadığı anlatılmıştır. Mecliste devlet başkanlığı ve padişah vekilliği gibi bir makamın

oluşturulmaması gerektiği izah edilmiştir (Narin,2022). Büyük Millet Meclisi'nin yasama yürütme kuvvetlerini kendisinde topladığı ve Meclisten seçilip görevlendirilen bir heyetin hükümet işlerini yürüteceği belirtilmiştir. Meclisin heyetin üyelerini kendi içerisinde seçeceği ve bu üyelerin “vekil” olarak adlandırılacağı anlatılmıştır. Meclis başkanının sadece Meclisi temsil etmekle görevlendirilmediğinden bahsedilmiş, bu heyetin de başkanı olacağı anlatılmıştır. Padişah ve halifenin, baskılardan kurtulduktan sonra Meclisin belirleyeceği kanunlar çerçevesinde yerini alacağı belirtilmiştir. Meclis, Mustafa Kemal Paşa'nın önergesini kabul etmiş, aynı gün yapılan seçimle Mustafa Kemal Paşa Meclis Başkanı seçilmiştir (Tanör,2018). Nitekim bu önerenin kabulüyle Meclisin millet iradesinin temsilcisi olduğu tekrardan dile getirilmiş, meclis üstünlüğü ilkesi benimsenmiş ve bu minvalde hükümetin kurulması gerektiğine karar verilmiştir.

Meclis 25 Nisan 1920 tarihinde Celalettin Arif Bey'in önergesini kabul etmiş ve Mustafa Kemal Paşa'nın önergesi doğrultusunda geçici bir icra encümeni oluşturmaya karar vermiştir. Ayrıca İcra Heyetinin teşkiline dair kanun tasarısı hazırlaması için Layiha Encümeni'nin kurulması kararlaştırılmış ve Muvakkat İcra Encümeni ile Layiha Encümeni seçimleri yapılmıştır. Muvakkat İcra Encümeni'nde Mustafa Kemal Paşa (Ankara milletvekili), Bekir Sami Bey (Tokat milletvekili), Fevzi Paşa (Kozan milletvekili), Cami Bey (Aydın milletvekili), Hamdullah Suphi Bey (Denizli milletvekili), Celalettin Arif Bey (Erzurum milletvekili), Hakkı Behiç Bey (Antalya milletvekili) ve İsmet Bey (İzmir milletvekili) yer almıştır. Layiha Encümeni'nde ise Şeyh Servet Efendi (Bursa milletvekili), Haydar Bey (Kütahya milletvekili), Abdülkadir Kemali Bey (Kastamonu milletvekili), Ahmet Ferit Bey (İstanbul milletvekili), Besim Atalay (Kütahya milletvekili) Abdülhalim Çelebi Efendi (Konya milletvekili), Hamdullah Suphi (Antalya milletvekili), Sırrı Bey (İzmit milletvekili), Refik Bey (Konya milletvekili) ve Hakkı Behiç Bey (Denizli milletvekili) bulunmuştur (Aslan,2001a). Seçimlerin tamamlanmasıyla encümenler göreve başlamıştır. Layiha Encümeni İcra Vekilleri Sureti İntihabına Dair Kanun tasarısını 1 Mayıs 1920 tarihinde Meclise sunmuştur. Mecliste yapılan görüşmelerin sonucunda 2 Mayıs 1920 tarihinde İcra Vekilleri Sureti İntihabına Dair Kanun kabul edilmiştir. İcra Vekilleri Sureti İntihabına Dair Kanun'un birinci maddesinde on bir kişiden oluşan heyetin kurulacağı anlatılmıştır. İcra Heyetinde, Şer'iye ve Evkaf, Sıhhiye ve Muaveneti İçtimaiye, İktisat (Ticaret, Sanayi, Ziraat, Orman ve Maadin), Maarif, Adliye ve Mezahip, Maliye ve Rüşumat ve Defteri Hakani, Nafia, Dâhiliye (Emniyeti Umumiye, Posta ve Telgraf), Müdafaa-i Milliye, Hariciye ve Erkânı Harbiye-i Umumiye vekâletlerinin yer almasına karar verilmiştir. İkinci maddesinde; İcra Vekillerinin Büyük Millet Meclisinin mutlak çoğunluğu ile aralarından seçileceği belirtilmiştir. Üçüncü maddesinde; vekillerin görevlerini yerine getirirken mensup oldukları encümenin görüşünü alabileceği ifade edilmiştir. Dördüncü maddesinde; İcra Vekilleri arasında çıkacak anlaşmazlığı Büyük Millet Meclisi'nin halletmesine karar verilmiştir (Gözübüyük ve Kili, 1985a).

İcra Vekilleri Heyetinin seçimi 3 Mayıs 1920 tarihinde başlamış 4 Mayıs 1920 tarihinde tamamlanmıştır. Şer'iye ve Evkaf Vekâleti'ne Mustafa Fehmi Efendi (Bursa milletvekili), Dâhiliye Vekâleti'ne Cami Bey (Aydın milletvekili), Nafia Vekâleti'ne İsmail Fâzıl Paşa (Yozgat milletvekili), Adliye Vekâleti'ne Celalettin Arif Bey (Erzurum milletvekili), Sıhhiye ve Muaveneti İçtimaiye Vekâleti'ne Dr. Adnan Bey (İstanbul milletvekili), Hariciye Vekâleti'ne Bekir Sami Bey (Amasya milletvekili), İktisat Vekâleti'ne Yusuf Kemal Bey (Kastamonu milletvekili), Müdafaa-i Milliye Vekâleti'ne Fevzi Paşa (Kozan milletvekili), Erkânı Harbiye- i Umumiye Riyaseti'ne İsmet Bey (İzmir milletvekili), Maliye Vekâleti'ne Hakkı Behiç Bey (Denizli milletvekili), Maarif Vekâleti'ne Rıza Nur Bey (Sinop milletvekili) seçilmiştir. Böylece on bir kişiden oluşan hükümet kurulmuştur (2001b).

İcra Heyeti, 5 Mayıs 1920 tarihinde ilk toplantısını yapmış 9 Mayıs 1920 tarihinde ise hazırlamış olduğu programı Meclise sunmuştur. İcra Vekiller Heyeti, Meclise sunduğu programda vatanın kurtuluşunu, hilafet ve saltanatın bağımsızlığını ve dokunulmazlığını, milletin şanlı şerefli bir tarihi zaferini, uygarlaşmasını, bekasını ve mevcudiyetini gaye edinerek vazifeyi üstlendiğini anlatmıştır. Heyet üstlendiği vazifeyi, gayesine ulaşana kadar milletin birliğine ve dayanışmasına güvenerek atıldığı bir savaşa benzetmiştir. Memleketin bağımsızlık savaşı verdiği dönemde, mevcut idarelerin yönetiminin iyileştirilmesi hedeflenmiş, idarelerde değişiklik ve düzenlemelerin yapılmasının zaman alacağından bahsedilmiştir. Memleketin bağımsızlığına kavuşmasının asıl meseleyi oluşturduğu belirtilmiştir. Birlik ve beraberlik içerisinde düşman işgalinden kurtulduktan sonra diğer meselelerin de halledileceğini ifade

etmiştir. Eğitim, sağlık, adalet ve maliye konusundaki gelecek planlarından bahsetmiştir (TBMMZC, 1920, s. 241).

3. MECLİS HÜKÜMETİ SİSTEMİ

Meclis hükümeti sistemi Jean-Jacques Rousseau'nun egemenliğin tek ve bölünmezliği kuramına dayanarak Fransız devrimleri sonucunda ortaya çıkmıştır (Aygen ve Atmaca 2019). Fransa'da 1792 tarihinde cumhuriyet ilan edilmiş ve Konvansiyon Meclisi oluşturulmuştur (Saygılı,2021). Konvansiyon Meclisi, Meclis hükümeti sistemini kullanmış ve 1793 Anayasası'nda bu hükümet sistemine yer vermiştir (Turhan,1991). Meclis hükümeti sisteminde yasama yetkisi meclise verilmiş, yasama ve yürütme kuvvetinin tek bir mecliste toplanmasıyla yürütme kuvveti yasama kuvvetine bağlı olarak çalışmıştır. Yürütme görevi meclisin içerisinden ve meclisin seçtiği üyelerden oluşan bir heyete verilmiş, bu heyet yasama kuvvetinin emirlerini yerine getirmekle görevlendirilmiştir. Yasama kuvveti, heyetin üyelerini denetleme ve azletme gibi yetkilere sahip olmuştur. Meclisin sürekli toplantı halinde olduğu istimrar ilkesi benimsenmiş ve hükümete tatil, fesih gibi yetkiler verilmemiştir. Bu yetkilere sadece Meclis sahip olmuş, Meclisin kesintisiz çalışması uygun görülmüştür. Devlet başkanlığı veya başbakanlık makamı da Meclis hükümeti sisteminde yer almamıştır. Meclis Başkanı hükümetin de başkanı sayılmıştır. Genellikle olağanüstü ve kriz dönemlerinde devletlerin bu sistemi kullanmayı tercih ettiği gözlemlenmiştir. Meclis hükümeti sisteminin kuramına göre yargı kuvvetinin de Meclise bağlı olarak çalışması uygun görülmüştür. Meclis yasama ve yürütme dışında yargı kuvvetini de kendisine sorumlu kılmıştır. Meclis hükümeti sistemi ile yönetilen devletlerin uygulamada sistemin teorisinden uzaklaşması veya sistemde değişikliklere gitmesi söz konusu olmuştur. Bu sistemde yasama kuvveti, yürütme kuvvetinden üstün olmasına rağmen uygulamada yürütme kuvvetinin güç kazanması nedeniyle tam tersi bir durumla karşılaşıldığı gözlemlenmiş, Meclis hükümeti sistemini uygulayan devletler, bazı dönemlerde diktatörlere rastlamıştır. Günümüzde hala kullanılan bir sistemdir. İsviçre Meclis hükümeti sistemini kullanmaya devam eden bir ülke olarak önümüze çıkmaktadır (Gözler,2015).

3.1. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Meclis Hükümeti Sisteminin Uygulanması

Türk milletinin geleceği padişahın iradesini yanlış kullanması sebebiyle tehlikeye girmiş, Osmanlı Devleti'nin temelleri çökmüş ve parçalanmıştır. Osmanlı Devleti'nin ömrünün son bulduğunu düşünen Mustafa Kemal Paşa, millet egemenliğine dayanan, bağımsız bir Türk devleti kurmak düşüncesiyle Anadolu'ya geçmiş, milli mücadele dönemi boyunca milli irade ve milli egemenlik fikrini savunmuştur. Hakimiyetin millete ait olduğunu ve millete ait olan hakimiyet hakkının padişahla paylaşılması gerektiğini düşünmüştür. Meclis-i Mebusan, kuvvetler ayrılığı ilkesine göre meşrutiyet idaresini meydana getirmiş, meşrutiyet rejiminde ise saltanat sisteminin varlığı kabul edilmiştir. Mustafa Kemal Paşa saltanat sisteminin olduğu bir rejimde millet hakimiyetinin sağlanamayacağına inanmış ve kuvvetlerin bölünmesine karşı olduğunu belirtmiştir. Kuvvetlerin tek merkezde toplanmasını daha uygun bulmuş, Büyük Millet Meclisi'nin millet iradesine dayalı demokratik bir yönetim anlayışına ihtiyacı olduğunu düşünmüştür (Arsel, 1965). Nitekim esasını Jean-Jacques Rousseau'nun fikirlerinin oluşturduğu, temelinde ulus iradesi ve millet egemenliği kavramlarını barındıran hükümet sisteminin Mecliste uygulanmasını sağlamıştır. Bu hükümet sistemine kuvvetler birliğine dayalı Meclis hükümeti sistemi adı verilmiştir. Meclis hükümeti sisteminin uygulanması ile milletin yegâne temsilci Büyük Millet Meclisi olmuş, meclis üstünlüğü ilkesi kabul edilmiştir. Meclis-i Mebusan ve meşrutiyet rejiminin İstanbul'da kaldığını düşünen Mustafa Kemal Paşa, Büyük Millet Meclisi'nde padişaha ait bir makamın oluşturulmasına izin vermemiş, Meclise sunmuş olduğu 24 Nisan 1920 tarihli önergesinde devlet başkanlığı ve padişah vekilliği makamı kurulamayacağından bahsetmiştir. Padişah ve halifenin baskılardan kurtulduktan sonra Meclisin kanunları çerçevesinde yerini alacağını anlatmış, padişah ve halifenin geleceği hakkındaki fikirlerini kendisine saklamıştır. Mustafa Kemal Paşa'nın önergesi kabul edilmiş, Büyük Millet Meclisi'nde Meclis hükümeti sistemi gereğince devlet başkanlığı ve padişah vekilliği ihdas edilmemiştir. Millete ait olan hâkimiyet hakkının padişah ile paylaşılması engellenmiştir. İstanbul Hükümeti, Büyük Millet Meclisi'nin gayri meşru olduğunu iddia etmiş, propaganda ve fetva yoluyla halkı isyana teşvik etmiştir Meclis, kararlarına uymayanlara ve aleyhinde isyan çıkaranlara engel olmak amacıyla 29 Nisan 1920 tarihinde Hıyanet-i Vataniye Kanunu'nu kabul etmiş, kanuna uymayanların cezalandırılması için İstiklal Mahkemeleri'ni kurmuştur. Böylece Meclisin meşruluğu belirlenmiş ve yargı kuvveti de kontrol altına almıştır (Şengül, 2020).

İcra Vekillerinin Sureti İntihabına Dair Kanun'un kabul edilmesi neticesinde Meclis ile İcra Heyetinin arasındaki ilişki netlik kazanmıştır. Meclis, yürütme işlerini gerçekleştirmesi için İcra Heyetini görevlendirmiş, İcra Vekilleri, Meclisin verdiği görevleri yerine getirmek için memur edilmiştir. İcra Vekillerinin Sureti İntihabına Dair Kanun maddelerinden de anlaşılacağı üzere Meclis, gerektiğinde yürütme kuvvetine müdahale etme ve vekilleri azletme hakkına sahip olmuştur. İcra Vekilleri arasındaki anlaşmazlığı çözme görevinin Meclise verilmiş olması da bu görüşü kanıtlamıştır. Meclis, ara vermeden çalışmayı planlamış, İcra Vekiller Heyeti tatil ve fesih gibi yetkilere sahip olmamıştır. Meclisin sürekliliği ilkesi, 5 Eylül 1920 tarihinde kabul edilen Nisab-ı Müzakere Kanunu ile resmîyet kazanmıştır. Nisab-ı Müzakere Kanunu'nun birinci maddesinde; Büyük Millet Meclisi'nin hilafet ve saltanatın, vatan ve milletin kurtuluşu ve bağımsızlığını gaye edindiğinden bahsedilmiş, gayesine ulaşana kadar kesintisiz toplantı halinde olacağı belirtilmiştir (1985b). Kanunda hilafet ve saltanatın kurtuluşuna kadar Meclisin işleyeceği söylemi bulunmasına rağmen gerçek görünenden çok farklı olmuştur. Hilafet ve saltanat söylemleri milletin birlik ve beraberliğinin bozulmaması amacıyla kullanılmıştır. Mecliste saltanat ve hilafet yanlısı milletvekillerinin olması da bu kararların alınmasını etkilemiştir. Fakat meclisin sürekliliği konusunda yapılan konuşmalarda milletvekillerinin hem fikir olduğu ve meclis üstünlüğü prensibinin benimsendiğini gözden kaçırmamıştır. Meclisin sürekliliği hususunda Abdülkadir Kemali Bey (Kastamonu milletvekili), Meclisin devam etmesini engelleyecek hiçbir kuvvetin olmadığını söylemiş, Meclisin asla tatil edilemeyeceğini belirtmiştir. İçerisinde bulundukları olağanüstü durumun yerini sakinliğe bırakması neticesinde Meclisin tatil edilmesini düşüneceklerini anlatmıştır. Padişah kurtarıldıktan sonra veya vekiller böyle bir karar vermediği sürece Meclisi feshedecek hiçbir kuvvetin olmadığını ifade etmiştir. Tunalı Hilmi Bey (Bolu milletvekili) ise Meclisin asla dağıtılamayacağından bahsetmiştir (TBMMZC,1920, s.178-179.). Milletvekillerinin bu sözlerinden Meclisin üzerinde hiçbir kuvvet tanımadıkları anlaşılmış, padişahın Meclise müdahale etmesine izin vermeyecekleri çıkarılmıştır. Devletlerin olağanüstü ve kriz dönemlerinde kullanmayı tercih ettiği Meclis hükümeti sistemini, olağanüstü yetkilere sahip Büyük Millet Meclisi kurtuluş gayesine ulaşmak için kullanmıştır. Meclis, kurtuluş mücadelesine giriştiği dönemde karar alma ve uygulama hususunda sürat kazanmıştır. Meclisin üstünde hiçbir gücün olmasına izin verilmemiş, son sözü söyleme yetkisi Meclise verilmiştir.

3.2. Teşkilat-ı Esasiye Kanunu ve Meclis Hükümeti Sistemi'nin Önemi

Meclisin açılışından dokuz ay sonra, 20 Ocak 1921 tarihinde Teşkilat-ı Esasiye Kanunu kabul edilmiş ve Büyük Millet Meclisi'nin kuvvetler birliğine dayalı Meclis hükümeti sistemini benimsediği açık bir şekilde belirlenmiştir. Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun birinci maddesinde; egemenliğin kayıtsız şartsız millete ait olduğu anlatılmış, halkın mukadderatını bizzat ve bilfiil idare edeceği ifade edilmiştir. Birinci maddeden hâkimiyet hakkının padişahın tarafından alınarak millete verildiği anlaşılmıştır. İkinci maddesinde; icra kudretinin ve yasama yetkisinin milletin yegâne ve hakiki temsilcisi olan Büyük Millet Meclisi'ne ait olduğu açıklanmıştır. Üçüncü maddesinde; Türkiye Devleti'nin Büyük Millet Meclisi tarafından idare olduğu ve hükümetin Büyük Millet Meclisi unvanını taşıdığı belirtilmiştir. Bu maddeden Osmanlı Devleti'nin varlığı devam ederken Anadolu topraklarında yeni bir devletin kurulduğu çıkarılmıştır. Sekizinci maddesinde; hükümetin bakanlıklarını Meclisin seçtiği vekiller vasıtasıyla idare edeceğinden bahsedilmiş, Meclisin vekillere yön vereceği ve gerektiğinde vekilleri görevden alabileceği anlatılmıştır. Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun dokuzuncu maddesinde ise devlet başkanlığı makamına yer verilmemiş, Meclis başkanının Meclis adına imza atmaya yetkisi olduğundan ve İcra Vekilleri Başkanının seçileceğinden bahsedilmiştir. Meclis başkanının hükümetin de başkanı olduğu ifade edilmiştir (1985c). Teşkilat-ı Esasiye Kanunu, kurtuluş mücadelesinde Büyük Millet Meclisi'nin yetkilerini belirlemiştir. Meclis, kuvvetler birliğine dayalı Meclis hükümeti sisteminin özelliklerine taşıyan yetkiler ile kurtuluş mücadelesine devam etmiştir. Milli egemenlik ilkesinin esasını oluşturduğu Meclis hükümeti sistemi monarşiden uzaklaşılmasını sağlamış, Meclis cumhuriyet rejimine doğru ilerlemiştir.

3.4. Meclis Hükümeti Sistemi'ne Göre Yapılan Değişiklikler ve Sapmalar

Yürütme kuvvetinin Meclis tarafından seçilmesi hususunda 4 Kasım 1920 tarihinde değişikliğe gidilmiş, Büyük Millet Meclisi Başkanının meclis üyeleri arasından adaylar göstermesi ile heyetin oluşturulmasına karar verilmiştir. Bu karar 8 Temmuz 1922 tarihine kadar yürürlükte kalmış, 8 Temmuz 1922 tarihinde tekrardan değişikliğe gidilmiş ve ilk seçim yöntemine geri dönmüştür (Özbudun, 1985a).

Büyük Millet Meclisi Meclis hükümeti sisteminden bazı sapmalarda bulunmuştur. Meclis, yürütme işlerinde sorumluluğu İcra Vekiller Heyetine vermiş, bazı memurların atanması veya atanmasının onaylanması gibi işleri heyetin kontrolüne bırakmıştır. Ayrıca Meclis parlamenter sistemin bir özelliği olan denetim yoluyla İcra Vekillerinin kontrolünü sağlamıştır. Soru önergesi, gensoru, meclis araştırması ve soruşturması bu denetim yollarını oluşturmuştur. Meclis Teşkilat-ı Esasiye Anayasası'nda İcra Vekilleri Reisliği makamı oluşturmuş, 8 Temmuz 1922 tarihinde İcra Vekilleri Reisinin İcra Vekilleri ile birlikte ayrı ayrı Meclis tarafından seçilmesine karar verilmiştir. Meclisin 14 Nisan 1923 tarihinde almış olduğu kararda ise İcra Vekilleri Reisinin, vekiller ile Meclis arasında vasıta ve vekillerin danışmanı olduğu belirtilmiş İcra Vekillerinin Reisinin vekillerle beraber müşterek sorumluluğa sahip olduğundan bahsedilmiştir. Dolayısıyla Mecliste bir Meclis Başkanı ve bir başbakan bulunmuştur. Ayrıca İcra Vekilleri Heyeti'nin ortak bir program hazırlaması ortak sorumluk esasını benimsemiş olduğunu göstermiştir. Büyük Millet Meclisi, Meclis hükümeti sistemini kabul etmiş olmasına rağmen parlamenter sistemin özelliklerini de içerisinde barındırmıştır (1985b). Parlamenter sistemin özellikleri cumhuriyetin ilanından sonra daha net bir şekilde görülmüştür. 1924 Anayasası'nın maddeleri bu konuda örnek teşkil etmiştir. Büyük Millet Meclisi, hükümet sisteminde yapmış olduğu değişiklikler ile parlamenter sisteme yaklaşmıştır (Okandan,2011).

4. SONUÇ

Osmanlı Devleti'nin çöküşü ve işgalci güçlerin ülkeyi paylaşma girişimlerine karşı Türk milleti milli egemenlik ilkesi etrafında birleşmiş ve mücadeleye girişmiştir. Büyük Millet Meclisi'nin açılmasıyla birlikte Meclis, Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğinde milli egemenlik ilkesine dayanan, Meclis hükümeti sistemini uygulamıştır. Büyük Millet Meclisi Hükümeti, Meclis hükümeti sisteminin özelliklerine göre kurulmuş, milletin yegâne temsilcisi Meclis olmuştur. Yasama yürütme ve yargı kuvvetlerini kendisinde toplayan Meclis, meclis üstünlüğü ilkesini benimsemiştir. Büyük Millet Meclisi'nde, Meclis hükümeti sisteminin uygulanmasıyla birlikte, egemenlik hakkı padişahın elinden alınmış ve halka verilmiştir. İcra Heyetine tatil ve fesih gibi yetkiler verilmemiştir. Bu yetkilere sadece Meclis sahip olmuştur. Meclisin sürekliliği ilkesi benimsenmiş ve aralıksız çalışması kararlaştırılmıştır. Meclis, milli mücadele döneminin zorlu sürecinde, karar alma ve uygulama konusunda hız kazanmıştır. Büyük Millet Meclisi'nin Meclis hükümeti sistemini benimsediğine dair 1921 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu örnek teşkil etmiştir. Teşkilat-ı Esasiye Kanunu maddelerinden de anlaşılacağı üzere egemenliğin kayıtsız şartsız millete ait olduğu belirtilmiş ve halkın mukadderatını bizzat bilfiil idare edeceğinden bahsedilmiştir. Yasama ve yürütme kuvveti, milletin yegâne ve hakiki temsilcisi Büyük Millet Meclisi'ne verilmiştir. Türkiye Devleti'nin, Büyük Millet Meclisi tarafından idare olduğu ve hükümetin Büyük Millet Meclisi unvanını taşıdığı ifade edilmiş, Anadolu topraklarında yeni bir devletin kurulduğu gözlemlenmiştir. Meclis hükümeti sistemi, Büyük Millet Meclisi'nin cumhuriyet rejimiyle yönetilmesi için zemin hazırlamıştır. Meclisin egemenlik hakkını padişahın alarak halka vermesi teokratik yönetim şekline uzaklaşmasını sağlamıştır. Bu gelişmeleri zamanla saltanatın ve halifeliğin kaldırılması izlemiş, Meclis hükümeti sistemini kullanan Büyük Millet Meclisi demokratik yönetim anlayışını benimsemiştir.

KAYNAKÇA

- Arsel, İ. (1965). *Türk anayasa hukukunun umumi esasları I: Cumhuriyetin temel kuruluşu*. Ankara: Mars Matbaası.
- Aslan, Y. (2001). *Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin kuruluşu, evreleri, yetki ve sorumluluğu*. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Aygen, M., & Atmaca, Y. (2019). Kurtuluşunun ilk yıllarında Türkiye Cumhuriyeti'nde uygulanan hükümet sistemleri. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 2(2), 388-399.
- Balcıoğlu, M. vd. (2016). *Türkiye Cumhuriyeti I*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Evsile, M. (1997). Amasya Tamimi ve Atatürk'ün Amasya'daki faaliyetleri. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 14(40), 75-96.
- Geçikli, R. M., & Küçük, D. (2022). TBMM'nin açılış sürecinde siyasi yapılanma (Mart-Mayıs 1920). *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları*, 1(68), 113-116.
- Goloğlu, M. (2006). *Milli Mücadele Tarihi II: Sivas Kongresi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Gözler, K. (2015). *Anayasa hukukunun genel esaslarına giriş* (1. baskı). Bursa, Türkiye: Ekin Yayınları.

- Gözübüyük, Ş. & Kili, S. (1985). *Türk Anayasa Metinleri: Senedi İttifaktan Günümüze*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Gümüştalan, N. (2012). Milli Mücadele dönemi ve sonrası Mustafa Kemal Paşa'nın seçim yolu ile almış olduğu görevler. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(2), 130-131.
- Halaçoğlu, A. (1993). Amasya Protokolü ve Osmanlı Hükümetleri. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 15(43), 229-232.
- Kasalak, K. (1998). Kuva-yı Milliye'nin askeri açıdan etüdü. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 14(2), 987.
- Mutlu, C. (2019). Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun Havza'daki faaliyetlerinin Milli Mücadeledeki yeri. *Cedrus Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Dergisi*, 7(7), 728.
- Narin, S. (2022). Türk Anayasa Hukukunda Ulusal Kurtuluş Savaşı Döneminde ve 1921 Anayasası'nda İcra Vekiller Heyeti. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(2), 492-493.
- Okandan, R. (2011). Milli Hâkimiyet, Milli İrade Mefhumlarının ve Kuvvetler Birliği Sisteminin Esas Teşkilat Hukukumuzda Girişi. *Journal of Istanbul University Law Faculty*, 27(1-4), 21-33.
- Önal, T. (2019). İşgalden ihtilale Milli Mücadele hareketinin diplomatik boyutu. *Türkiyat Mecmuası*, 29(Özel Sayı), 93-94.
- Özbudun, E. (1985). Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin hukuki niteliği. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 1(2), 388-392. Ankara, Türkiye.
- Saygılı, R. (2021). Verba docent, exempla trahunt: Birinci Meclis ile Fransa Ulusal Konvansiyon Meclisi arasındaki kurumsal ve düşünsel benzerlikler. *Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 23(41), 449-450.
- Semerci, A. (2019). Mustafa Kemal Paşa'nın Havza'daki çalışmaları (25.05.1919-12.06.1919). *Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Dergisi*, 121(238), 83-97.
- Sönmez, N. (2000). I. Meclis'te gruplar ilişkisine bir örnek: İcra Vekillerinin seçimine dair kanun görüşmeleri. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 16(47), 443.
- Şahin, M. (2018). Cumhuriyet'in temelinin atılması yolunda Atatürk'ün Mondros Mütarekesi sonrası Şişli günleri. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (Cilt yok), 55, 222-232.
- Şengül, H. (2020). Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin çıkardığı ilk kanunlardan Hıyanet-i Vataniye Kanunu ve uygulamaya konulması. *Vakanüvis - Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 5, (Özel Sayı), 152-179.
- Tanör, B. (2018). *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Turhan, M. (1991). Meclis hükümeti (Konvansiyon kuramı). *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 46(1), 455.
- TBMMZC Devre:1 Cilt:3 İçtima:8, 01 Mayıs 1336 (1920)
- TBMMZC Devre:1 Cilt:1, İçtima: 13, 09 Mayıs 1336 (1920)

TAXATION DYNAMICS IN EUROPE: UNRAVELING THE ECONOMIC IMPACT

Dr. ERJOLA BARBULLUSHI

University “Luigj Gurakuqi”, Faculty of Economy, Department of Finance and Accounting
erjola.barbullushi@unishk.edu.al, ORCID: 0009-0000-3908-4801

Prof. Dr. FLORA MERKO

“Aleksander Moisiu” University, Business Faculty, Department of Economic Sciences
floramerko@uamd.edu.al, ORCID: 0000-0002-5135-1818

Abstract

This study investigates the intricate relationship between taxation policies and economic performance in Europe. With a focus on 38 European countries, the research aims to unravel the impact of taxation dynamics on economic growth and development within the region. Utilizing an analytical approach, the study delves into the complexities of tax structures and their implications for the broader economic landscape. By analyzing empirical data and employing statistical methods, the study seeks to provide insights into how income tax, corporate tax and value added tax influence GDP per capita for these countries. Through a comparative analysis across European nations, the research aims to identify patterns and trends in taxation and economic performance, shedding light on potential best practices and areas for improvement. The cross-sectional data for 38 European countries are gathered from World Bank database, and refer to pre Covid 2019. The findings of this study are expected to contribute to the existing body of knowledge on taxation and economic development, offering valuable insights for policymakers, economists, and researchers. Understanding the nuances of taxation dynamics in Europe is crucial for designing effective policy measures that promote sustainable economic growth and prosperity across the region. Overall, this research endeavors to deepen our understanding of the role of taxation in shaping economic outcomes in Europe, paving the way for informed decision-making and strategic reforms in tax policies to enhance overall economic performance.

Keywords: Economic Growth, VAT, Income Tax, Fiscal Policies, Tax System

1. INTRODUCTION

Because taxes play an essential function in society, and have an impact on everyone's life by lowering purchase power. Due to their diminished purchasing power, taxpayers try to avoid paying taxes and resist doing so. Taxes are the way how governments raise money for the budget to pay for public expenses, public institutions, supply of public goods and services.

Because of the government's crucial position in the economy, every decision it makes must consider how it will affect the taxpayer's behavior. Reducing taxpayer dissatisfaction is facilitated by an efficient and effective functioning tax system.

It consequently needs to operate in the most straightforward and intelligible manner possible to avoid misconception or opening doors for tax avoidance. One of the most significant outcomes is that higher tax revenues result in investments in public goods that benefit society.

This paper aims to demonstrate the relationship between taxes and economic growth by elucidating how they impact each other, following the determination of the tax that contributes mostly to GDP growth, through examining the country's financial condition.

Countries may do well to not only consider increasing VAT effort (by for instance an increase in the standard rate), but also improving the economic and institutional environment in which the VAT operates (Oordt, 2016).

The impact of Value Added Tax (VAT) on economic growth in Nigeria has been examined by Gatawa, N.M., Aliero, H.M., and Aishatua, A.M. (2016). Secondary, quarterly data covering the years 1994–2014 are used. Based on a multiple regression model, the study's findings indicate a statistically

significant influence of VAT on GDP and a positive correlation of almost 98%. Additionally, there is a statistically significant effect of other income on economic growth.

Njogu.W.K. (2015) employs secondary data for Kenya from 1990 to 2014 and includes unemployment rates, consumer price indices, VAT rates, and GDP as variables. The model employed was semi-logarithmic multiple regression, with the unemployment rate, consumer price indices, and GDP as the dependent variables and the study period's unemployment rate as the independent variables.

There were fourteen different VAT rates in Kenya, in addition to the ordinary rate of 17%, which encouraged tax fraud. As of right now, there is just one standard rate of 16%, with certain sales being zero-rated and others being exempt. A 1% rise in VAT results in a 7% fall in GDP, according to the regression's slope coefficient of -0.07. Because lower VAT rates lead to lower prices and more demand for goods and services, the author believes that there is a negative association between lower VAT rates and overall GDP growth.

Value-added tax's impact on economic growth was examined by Simionescu, M., and Albu, L.L. (2016) for five distinct European nations: Bulgaria, the Czech Republic, Hungary, Poland, and Romania. This investigation was conducted between 1995 and 2015. The least squares method was applied to examine the association between these variables. The model for the five European countries as a whole indicated that the VAT rate had a beneficial effect on economic growth, but the individual evaluations did not reach the same conclusion. According to the individual analysis, only Hungary had a positive relationship between the VAT rate and GDP rate; other nations, including Bulgaria, the Czech Republic, Poland, and Romania, saw a gradual decline in this relationship.

Hungary has the highest standard VAT rate in the EU, consequently, the authors suggested that it reduce its rate.

While a rise in VAT rate has a beneficial long-term impact on economic growth in all countries, it also causes short-term challenges with the collection of consumption taxes, which lowers GDP growth rate. Using annual time series data from 1974-2010, Ahmad. Sh. Maqbool H., Sial, and Ahmad, N. (2018) investigated and observed the relationship between indirect taxes and economic growth in Pakistan.

Ahmad.Sh, Maqbool H. Sial, and Ahmad. N (2018) sought to investigate and observe the relationship between indirect taxes and economic growth in Pakistan.

Indirect taxes, physical capital, human capital, inflation rate, and GDP as dependent variables were included by the researchers. They used logarithmic regression to bring all the indicators to a common scale. Researchers suggest reducing indirect taxes, that make up for 63% of GDP, and raising direct taxes, which represent for 33% of GDP, in order to boost economic growth, as the study's results indicate that raising indirect taxes has a statistically significant negative impact. GDP (economic growth) increases by 1.66% for every 1% increase in physical capital, however, the variables of human capital and inflation rate are statistically negligible.

Ogundana, O.M., Ogundana, O.M., Ibidunni, A.S., and Adetoyinbo, A. (2017) examined the effects of capital, indirect, and direct taxes on the expansion of the Nigerian economy between 1994 and 2013. The study's foundation is secondary data, with GDP, capital creation, VAT, corporate income tax, customs and excise taxes, and customs duties used as variables. The findings indicate that while the coefficient of indirect tax is positive and statistically significant, the relationship between direct tax and GDP is positive but statistically negligible. The GDP increases by 0.0291% for every unit rise in indirect tax. One percent increase in capital yields a 0.134% rise in real economic growth, according to the positive and statistically significant coefficient of the capital variable. They concluded that economic growth is positively and significantly impacted by indirect taxation as opposed to direct taxation. The authors conclude that to improve economic growth, the country could focus more on indirect taxation, especially VAT, and reform the tax system.

The goal of Pisarek, R., and Dragoshi, G. (2015) was to provide an answer to the topic of how Albania's rate of economic growth and fiscal policy relate to each other. They based the study on secondary data from World Bank time series and government budget information for 19 year period of time from 1995 to 2013.

The researchers have concluded that taxes and government spending have a favorable impact on economic growth in Albania.

The government's creation of gross fixed capital also boosts output growth; for instance, a 1% improvement in real labor productivity results in a 4.65% rise in the rate of economic growth.

Furthermore, governmental income and spending have a big impact on the expansion of the real GDP.

2. MATERIAL AND METHOD

2.1. Data And Methodology

The research work is based on secondary data obtained from the "World Bank Group" and "Ministry of Finance and Economy" sites, where available.

The data are cross-sectional, as they belong to one moment: 2019 for 38 European countries.

A brief description of the variables entered into the model is as follows:

- GDP per capita (in dollars), the highest value is for Luxembourg with 114685.17 US dollars, while the lowest is in Ukraine: with 3659.03 US dollars.
- Taxes on goods and services in % of income (indirect), this grouping includes value-added tax, excise tax, tax on the use of goods, etc. This has a high weight in Albania since it shows the highest value of all other European countries.
- Taxes on income and profits in % of income (direct), this grouping includes taxes such as tax on income, on profits, etc. The table of European countries is headed by Denmark, which has the highest value of 47.04%.

D is a dummy variable, which helps to better understand the model, as it makes a grouping by dividing the data based on the development of the countries. Developed countries have a value of 1, while other countries have a value of 0. The variables selected under study are focused only on taxes, though excluding from the analysis the impact on GDP growth of other macroeconomic indicators. These variables are excluded from the analysis to find a more specific relationship between the taxes and GDP in related countries.

In order to track better the fluctuations of GDP per capita between countries the semilogarithmic regression was applied. The following mathematical formulation refers to the model used.

$$Y_i = \beta_0 + \beta_1 * D1 + \beta_2 * X_{2i} + \beta_3 * X_{3i} \quad (1)$$

Y_i = GDP per capita (dollar)

$D1$ = dummy variable: 1-developed countries; 0 for others.

X_2 = Taxes on goods and services in % of income

X_3 = Taxes on income and profits in % of income

2.2. Interpretation Of The Model

Using STATA software for data analysis, the following results were obtained. We observe that GDP per capita is explained at about a high rate by the variables selected. This is shown by the level of R^2 , which is about 73%. The remaining may be explained due to macroeconomic indicators such as inflation, corruption, interest rates, employment, and so on, which are not included in the analysis.

Table 1: Semilogarithmic regression results

	LnGDP/per capita				
Constant	10.48	(0.54)	t 19.3	p-value	6.4e-020***
D1	0.9	(0.2)	t 4.6	p-value	5.5e-05***
Taxes on goods and services (X2)	-0.04	(0.01)	t -2.9	p-value	0.006***
Taxes on income and profits (X3)	0.02	(0.009)	t 2.4	p-value	0.02**
R²	73%				

Source: Stata calculations

While D1 is 0, the GDP is 10.48% while the other model variables' effects are held constant; hence, the focus is on the group of developing nations rather than the developed ones. Given that the p-value is smaller than $\alpha=5\%$, this coefficient is statistically significant. In this case the model takes the following view:

$$\begin{aligned}
 E(Y_t | D_t = 0, X_i) &= \beta_0 + \beta_2 * X_{2i} + \beta_3 * X_{3i} \\
 &= 10.48 - 0.04 * X_{2i} + 0.02 * X_{3i} \quad (2)
 \end{aligned}$$

GDP is 11.38% when D1 is 1, keeping constant the effect of the other model variables. Therefore, when the effect of independent factors remains constant, the GDP of developed nations is 11.38%, and this coefficient is statistically significant for $\alpha=5\%$. In this case the model takes the following view:

$$\begin{aligned}
 E(Y_t | D_t = 1, X_i) &= \beta_0 + \beta_1 * D1 + \beta_2 * X_{2i} + \beta_3 * X_{3i} \\
 &= (10.48 + 0.9) - 0.04 * X_{2i} + 0.02 * X_{3i} \\
 &= 11.38 - 0.04 * X_{2i} + 0.03 * X_{3i} \quad (3)
 \end{aligned}$$

The coefficient of -0.04 indicates that a 1% increase in taxes on goods and services causes a 0.4% decrease in GDP when the influence of other model variables is held constant. This has a p-value of 0.01, which is less than $\alpha=5\%$ and indicates that β_2 is a statistically significant estimator. A 1% increase in income and profit taxes results in a 0.3% increase in GDP when the influence of the other variables in the model is held constant (coefficient 0.03). This coefficient is statistically significant for $\alpha = 5\%$ because the value of p for this coefficient is 0.02, which is smaller than $\alpha = 0.05$. According to the coefficient of determination, 73% of the independent variable's explanation may be attributed to the factors in the model. Considering that the data are cross-sectional and have a wider distribution than time series data for a nation, it may be concluded that the model's independent variables adequately describe the data.

T is another method for demonstrating the statistically significant impact of independent variables; statistical significance is shown by values larger than 2 and less than -2. According to the preceding

equation, every variable has a value outside of this range $[-2;2]$, meaning that each one has a statistically significant impact on GDP.

Based on this model, it can be noted that income taxes, particularly in industrialized nations, have a greater impact on economic development in Europe overall. The "Publication's office" reports that tax revenues in EU countries have been trending upward, reaching up to 40% of GDP (as the tax burden has increased). Meanwhile, consumption revenues accounted for 11.2% of GDP, while labour taxes provided 20.8%. Furthermore, VAT rates have remained relatively unchanged. She argues that although indirect taxes are not more significant than direct taxes, they can be an effective tactic in many nations to boost economic growth by lowering the cost of labour.

3. CONCLUSION

The efficient operation of the tax system contributes to higher tax receipts since it allows for the raising of taxpayer awareness through different tax changes and checks. Since it is unjust to those tax obligors who are right and diligent in their commitments, taxpayers frequently struggle to comprehend taxes, including the simple possibilities that may be discovered to escape their obligations at the expense of others tax. All of this is the consequence of improper tax system administration. To improve efficiency and fairness in the tax system, the primary goals of the tax administration should be taxpayer education and awareness. However, staff promotions should also be based on professional qualifications.

It has been observed in the European countries' regression analysis that income and profit taxes have had a statistically significant impact. These taxes were included in the category of direct taxes during the tax classification process, and this variable has produced a positive relationship with the GDP independent variable, suggesting that raising income and profit taxes will raise GDP. The negative correlation between taxes on goods and services and economic growth is another noteworthy finding. Tax categories, which are a subset of indirect taxes, also address these charges on goods and services. The effect of adding the dummy variable that separates developed from non-developed nations is that the value of GDP is higher in developed countries, often indicating a higher quality of life. This finding often results in the conclusion that income and profit taxes are somewhat more important in European nations.

Limitations and future research.

The analysis is based on 2019 data, pre-COVID-19, so it would be of great interest to understand what is the relationship studied after the pandemic and may compare low-income countries and high-income countries, even the Western Balkans and EU.

REFERENCE

- Amadeo. K, Boyle.M (2020) Contractionary Fiscal Policy and its Purpose with Examples
- Gani Asllani & Bedri Satovci, 2018. "Impact of Change in VAT In Kosovo and his Effect in Economic Development (2013-2016)," *EuroEconomica*, Danubius University of Galati, issue 1(37), page 126-137, May.
- Gatawa. N.M, Aliero H.M, Aishatu M (2016) Evaluating The Impact of Value Added Tax on the Economic Growth Of Nigeria.
- Simionescu. M, Albu. Ll (2016) The Impact of Standard Value Added Tax on Economic growth in CEE-5 Countries: Econometric Analysis and Simulations.
- Sial, Maqbool & Ahmad, Shahzad & Ahmad, Nisar. (2018). INDIRECT TAXES AND ECONOMIC GROWTH: An Empirical Analysis of Pakistan. *Pakistan Journal of Applied Economics*. 28.
- Ministria e Financave RSH Treguesit Analitikë Fiskal Dhjetor 2017.
- Ministria E Financave dhe Ekonomisë RSH Treguesit Analitikë Fiskal Mars 2019.
- Ministria E Financave dhe Ekonomisë RSh Treguesit Analitikë Fiskal Nëntor 2020.
- Ministria e Financave dhe Ekonomisë (2014) Drejtoria e Politikave Fiskale Analiza e të Ardhurave në Shqipëri 1992-2012, page 9-14.
- Nyaga, J. N. & Omwenga, J. (2016). Factors Influencing Tax Revenue Growth at Kenya Revenue Authority: A Case of Meru Station. *International Academic Journal of Economics and Finance*.
- Njogu L.K (2015) The Effects of Value Added Tax on Economic Growth in Kenya.

- Ogundana. O.M, Ogundana O.M, Ogundana O.M, Ibidunni. A.S, Adetoyinbo. A (2017) Impact of Direct and Indirect Tax on the Nigerian Economic Growth.
- Oordt M. V. (2016). Value Added Tax Effort And the Influence Of Governance. Paper Presented at the VAT in Developing Countries: Policy, Law And Practice Symposium.
- Pisarek. R, Dragoshi.G (2015) The Impact of Fiscal Policy Upon Economic Growth in Albania, page 14
- Publications Office (2020) Taxation Trends in The European Union 2020.
- Tax Policies in the European Union (2018 Survey), page 83-84
- World Bank Group. Raport i Vlerësimit Të Performacës Shqipëria. (2018), page 19